

Namn och identitet

Handlingar från NORNAs 46:e symposium i
Tammerfors den 21–23 oktober 2015

Redigerade av
Unni-Päivä Leino, Mona Forsskähl,
Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan,
Minna Nakari och Ritva Liisa Pitkänen

NORNA-förlaget

NORNA-rapporter 94

Namn och identitet

Namn och identitet

Handlingar från NORNAs 46:e symposium i
Tammerfors den 21–23 oktober 2015

Redigerade av
Unni-Päivä Leino, Mona Forsskåhl,
Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan,
Minna Nakari och Ritva Liisa Pitkänen

NORNA-förlaget
Uppsala & Tammerfors 2017

NORNA-rapporter 94

Utgiven av NORNA i samarbete med kommunikationsvetenskapliga fakulteten vid Tammerfors universitet.

Namn och identitet. Handlingar från NORNAs 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015. Redigerade av Unni-Päivä Leino, Mona Forsskähl, Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan, Minna Nakari och Ritva Liisa Pitkänen. [Names and identity. Proceedings from NORNA's 46th symposium in Tampere, October 21–23, 2015. Edited by Unni-Päivä Leino, Mona Forsskähl, Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan, Minna Nakari and Ritva Liisa Pitkänen.]

Omslagsbild: Unni-Päivä Leino.

Artiklarna i denna rapport är vetenskapligt granskade av utomstående experter.

NORNA-förlaget
Box 135, SE-751 04 Uppsala

© Författarna
ISBN 978-91-7276-094-3 (tryck)
ISBN 978-91-7276-097-4 (pdf)
ISSN 0346-6728
Tammerfors 2017

Innehåll

UNNI-PÄIVÄ LEINO & MONA FORSSKÅHL: Introduktion.....	1
CHARLOTTE HAGSTRÖM: Från Kim till Sara och tillbaka till Kim. Namn, adoption och identitet.....	5
KATHARINA LEIBRING: »Bra namn borde rulla av tungan». Svenska tonåringars attityder till förnamn.....	23
LINNEA GUSTAFSSON: Binamnens betydelse för identitetsskapandet. Exemplen ungdoms- och genusidentitet.....	51
KAJ BORG: Identitet i ljuset av interpersonella metafunktioner i ett historiskt dopnamnsmaterial.....	65
BIRGIT EGGERT: Jensen, Nielsen og Sørensen – om højfrekvente efternavne i Danmark.....	81
LARS-JAKOB HARDING KÆLLERØD: Det danske mellemnavn: et spørgsmål om identitet? Betragtninger over brugen af mellemnavne i Danmark i 1800-tallet.....	95
MÄRIT FRÄNDÉN: »En liten identitetsgrej» eller »bara en kod»? Tankar om efternamn och identitet bland svenskar med finskspråkiga efternamn. I I 5	
TERHI AINIALA & LIEVEN AMEEL: Känslan av namn i stadslitteraturen: ortnamn som indikatorer i Helsingforsromaner.....	133
INGE SÆRHEIM: <i>Kniven, Klemma og Knogane</i> . Usamansette skjernamn som skildrar individuelle egenskaper.....	147
KENDRA WILLSON: »Foreign» in the Icelandic name law debate.....	161
LENNART RYMAN: Vad gör Sveriges medeltida personnamn i Finland?.....	185
LARS-ERIK EDLUND: Ortnamn och identitetsprocesser. Diskussionen kring några samiska ortnamn i Västerbotten.....	195
MARIA LÖFDAHL & LENA WENNER: Från Ebbes hörna till Alsalam moské. En studie av det språkliga landskapet i en del av Göteborg.....	231
BOTOLV HELLELAND: Namn og identitet. Ei oppsummerande tilnærming til temaet.....	255
Författare.....	272
Symposiets deltagare.....	273
NORNA-rapporter.....	274

Introduktion

Unni-Päivä Leino & Mona Forsskåhl

Intresset för hur språkliga uttrycksformer och identitet hänger ihop utgör i en bemärkelse grunden för all sociolingvistik. Synen på vad identitet är och hur identitet ska analyseras och beskrivas har däremot varierat genom tiderna. Från en syn på identitet som något relativt stabilt och något som kan beskrivas med fastställda variabler har språkvetare gått till en syn på identitet som något föränderligt och svårfångat – något vi ständigt underhandlar om och ger uttryck för. Hur svårfångat begreppet än är och hur komplexa beskrivningar som än måste till är identitet ändå inget språkvetare kan bortse från när det gäller autentiskt språkbruk. Onomastik innehåller i sig frågor om identitet. Att benämna något är att ge det en identitet: *Nomen est omen*. Den onomastiska forskningens fokus har under decennierna legat på kartläggning av namnskick, på namnformer, på hur omgivande språk och kultur är kopplade till namnskick och på attityder till namn. Inom alla dessa infallsvinklar är ändå frågan om identitet hos det namngivna en självskriven aspekt – något en namnforskare inte kan förbise.

Den 21–23 oktober 2015 ordnades NORNA:s 46:e symposium där det explicita temat var *Namn och identitet*. Temat öppnade en bred famn för nära nog vilken som helst slags onomastisk undersökning. Detta visade sig inte vara något problem alls, utan tvärtom visade det sig att fokus på identitet skapade en väl sammanhållen och särdeles aktuell ram, inom vilken flera olika onomastiska infallsvinklar och forskningsobjekt kunde gå i dialog med varandra. Föredragen bildade en varierad men samtidigt koherent helhet och öppnade upp för många givande och intressanta diskussioner.

Symposiet öppnades med ett plenarföredrag av Charlotte Hagström som talade om hur adopterade personer ser på sina namn och hur deras namnval är kopplade till deras upplevelse av identitet. Föredraget introducerade därmed symposietemat som en aktuell och viktig diskussionsfråga som berör individer såväl som hela språkområden och kulturer. Också Botolv Hellelands kloka summering av symposiets frågeställningar och diskussioner bidrog till en bild av ett relevant symposium i tiden.

I volymen ingår artiklar om både personnamn och ortnamn. Fokus i artiklarna varierar så att såväl namnen i sig, namnbruket, attityder till namn, namnens funktioner och debatten om isländsk namnlag belyses.

Också tidsmässigt omspannar artiklarna i volymen ett brett spektrum med både samtida namnbruk och historiskt namnmateriäl.

Två av artiklarna bygger på attitydundersökningar. Katharina Leibring diskuterar ungas attityder till förnamn utifrån ett brett enkätmaterial medan Märit Frändén tar upp uppfattningar om efternamn i en intervjuundersökning där hon granskar hur svenskar med finskt efternamn ser på förhållandet mellan namn och identitet.

Personnamn som primärmateriäl utgör grunden för Linnea Gustafssons artikel där hon granskar binamn i sin artikel utifrån en excerpering av insamlat intervju- och enkätmateriäl. I sin artikel om historiska dopnamn analyserar Kaj Borg betydelser och funktioner hos dopnamn i ett historiskt namnmateriäl. Historiska personnamn – som i flera fall inkluderar ortnamn – granskas också av Lennart Ryman i en kvalitativ analys av hur namnmateriäl från Finland behandlas i ordboken *Sveriges medeltida personnamn*.

Personnamn utgör även primärmateriäl i två artiklar baserade på främst kvantitativa analyser. Birgit Eggert diskuterar i sin artikel hur frekvens påverkar uppfattningar om efternamn i Danmark och visar hur vanliga danska efternamn har blivit mindre vanliga under en tioårs period. Lars-Jakob Harding Kællerød behandlar danska mellannamn, och bygger på ett historiskt materiäl från 1800-talet. Han diskuterar mot bakgrund av en statistisk analys hur behovet att bevara släktidentitet ledde till en utveckling av mellannamnskicket i Danmark.

Tre av artiklarna fokuserar på namn och namnbruk i specifika kontexter. Terhi Ainiala och Lieven Ameel undersöker i sin artikel ortnamnens funktioner i skönlitteratur utifrån såväl två romantexter i sig som en enkät riktad till läsare. Namnens plats och funktion i lingvistiska landskap är temat i Maria Löfdahls och Lea Wenners artikel om hur kommersiella namn och namnformer med bakgrund i olika språk och kulturer skapar ett nytt lingvistiskt landskap i Göteborg. Även Lars-Erik Edlunds artikel tangerar lingvistiska landskap, men fokus i undersökningen ligger på myndigheternas sätt att hantera samiska ortnamn och deras utformning i det lingvistiska landskapet i Västerbotten, och på allmänhetens reaktioner på myndigheternas namnhantering.

Ortnamn står i fokus i Inge Særheim artikel, där han kvalitativt analyserar hur namn på skär samverkar med synen på respektive lokalitet. Materialet för analysen utgörs av namn från skärgården i sydvästra Norge, vilka inte i sig innehåller lokalitetsidentifierade element.

Kendra Willson gör i sin artikel en diskursanalytisk studie av debatten om den isländska namnlagen med fokus på hur invandringen ställer nya krav

på lagen och på själva personnamnssystemet. Materialet utgörs av press-texter och webbinlägg och ansatsen är kvalitativ.

Som av den intressanta och varierade artikelsamlingen synes gav symposiet upphov till en mängd intressanta inlägg och infallsvinklar som knyter samman fenomenen namn och identitet på intressanta sätt. Samtidigt kan man inte undgå uppfattningen att vi här har en rik källa som på intet sätt nu kan anses uttömd. Tvärtom förefaller det som om här fortfarande återstår en mängd olika frågor som det kunde vara värt att gå vidare med. Frågan om namn och deras betydelse för identitet är viktig. Att ha ett namn är att vara någon. Att ha ett namn är att vara sedd. Genom att rikta uppmärksamhet mot namnen kan vi som forskare bidra till att individer och grupper känner sig sedda.

Från Kim till Sara och tillbaka till Kim

Namn, adoption och identitet

Charlotte Hagström

Anna ska snart ha barn och funderar kring namn. Hon är adopterad från Korea och säger att »mitt namn är en del av mig, en del av min historia». För henne är det viktigt att hennes barn förutom svenska tilltalsnamn också får koreanska namn. »Eftersom jag inte talar koreanska är ett namn det enda jag kan ge dem som är koreanskt» (A1).¹ *Sofia* kommer också från Korea. Hon har fyra barn men att ge dem koreanska namn fanns aldrig i hennes tankar. »Varför skulle jag det?» undrar hon. »De är ju födda och uppvuxna i Sverige»(A7).

Anna och *Sofia* har helt olika förhållningssätt till sin koreanska bakgrund. Där den är ständigt närvarande för *Anna* är den, eller skulle vara, om hon själv fick bestämma, betydligt mer frånvarande för *Sofia*. Att de har olika syn på huruvida de egna barnen ska ha koreanska namn därför att de själva har en koppling till Korea hänger naturligtvis samman med detta. Gemensamma erfarenheter – i det här fallet att som barn ha blivit adopterad från Korea – innebär inte att man nödvändigtvis delar uppfattningar och åsikter (jfr antologin »Hitta hem» 2003). Det gäller tankar kring namn som allt annat. Med utgångspunkt i *Annas*, *Sofias* och andra internationellt adopterades tankar kring vad det innebär att ha – eller inte ha – ett namn som signalerar ett annat födelseland ska jag i denna artikel problematisera namn, adoption och identitet.

1. Metod och material

I början av 2000-talet arbetade jag med ett etnologiskt forskningsprojekt kring namn och identitet. Utgångspunkten var vilken betydelse namn – och då huvudsakligen förnamn – har för upplevelsen av personlig och kulturell identitet. Under arbetets gång kom vissa aspekter att hamna allt mer i fokus medan andra fick mindre plats. Ett område som kom att

---

¹Nummer A1–A13 refererar till intervjuer utförda av författaren samt berättelser insamlade via en frågelista utsänd av Folklivsarkivet i Lund.

framstå som alltmer intressant ju längre jag arbetade med projektet var namn och adoption och i boken *Man är vad man heter* (Hagström 2006), som var en av de publikationer projektet resulterade i, ägnade jag ett kapitel åt detta. Det är ett ämne som det vid den tiden inte fanns särskilt mycket forskning kring i Sverige, framför allt inte med utgångspunkt i de adopterades egen syn på namnets betydelse. Idag, tio år senare, synes det fortfarande vara förhållandevis lite undersökt.

I det följande ska jag problematisera namn, adoption och identitet. Jag tar min utgångspunkt i materialet från det tidigare projektet men har också genomfört ett par nya intervjuer samt följt diskussioner kring namn och adoption på några olika webbfora. Det ursprungliga materialet består av 11 intervjuer, som utförts av mig och som spelats in och transkriberats, ca 90 svar på frågelistan LUF 208 *Namn och identitet*, som år 2001 sändes ut av Folkliivsarkivet, samt 26 brev och mejl. Intervjuerna och frågelistmaterialet är arkiverat vid Folkliivsarkivet i Lund. Jag följde också under 2005 diskussionerna på tre webbfora: *Adoptera Nu*, *Allt för föräldrar* och »Namnsnack» på *Föräldranätet*.² Brev och mejlen har jag fått på olika sätt och med olika syften: några har läst om min forskning och därefter kontaktat mig för att dela med sig av sina erfarenheter, andra är svar på upprop som jag publicerat på olika webbplatser och på min egen dåvarande hemsida. För att skydda informanterna har jag valt att inte redogöra för vilka specifika webbplatser jag använt för uppropen. Av samma skäl har jag heller inte angett de signaturer som deltagarna i webbdiskussionerna har använt (för en redogörelse för etiska överväganden gällande brev och internetmaterial, se Hagström 2006:185f samt de etiska riktlinjer som sammanställts av AoIR, Association of Internet Researchers³). Materialet är alltså insamlat och skapat med flera olika metoder, vilket är praxis inom etnologi. Jag har också använt mig av »multi-sited ethnography» (Marcus 1995, Falzon 2009), som innebär att jag rört mig inom och mellan flera olika fält och områden.

De delar av detta material som rör adoption utgår huvudsakligen från de adopterade själva. Det är således deras erfarenheter och åsikter som står i fokus. Endast i undantagsfall har jag haft kontakt med föräldrar som adopterat. I det senare tillkomna materialet har jag däremot valt att inkludera även dem. Jag har följt två diskussionstrådar kring adoption på sajten *Familjeliv*, vilka startade 2011 respektive 2012, och en på *Allt för föräldrar*, som startade 2008,⁴ samt intervjuat en mamma som för ungefär fem

---

2 www.adoptera.nu, www.alltforforaldrar.se, www.foraldrar.com/snack

3 <http://aoir.org/reports/ethics2.pdf>

4 <http://www.familjeliv.se/forum/thread/67011073-ni-som-adopterat-hur-gjorde-ni-med-namn/2>,

år sedan adopterade en pojke från Kina. Jag har också gjort en intervju med en av informanterna som medverkade i den ursprungliga studien. Eftersom det gått flera år sedan den förra intervjun har hennes livssituation förändrats och en av frågorna när vi möttes igen var huruvida det har påverkat hennes tankar kring namn och adoption. Båda intervjuerna genomfördes 2015 och är inspelade men endast delvis transkriberade. Samtliga namn som används i texten är fingerade. De liknar de ersatta namnen med avseende på språkligt ursprung och frekvens i den åldersgrupp informanterna tillhör.

2. Att välja namn

Namn är viktiga. Namn handlar om tillhörighet och avståndstagande, om inkludering och exkludering. I dagens Sverige är det vanligen föräldrarna som bestämmer namn till sina barn och så länge de inte strider mot namnlagen står det dem fritt att välja i princip vilka som helst. Men trots att det finns en närmast oändlig mängd namn är det oftast bara ett mindre antal som respektive föräldrar ser som möjliga och tänkbara. Att välja namn till sina barn handlar om så mycket mer än att bara bestämma vad de ska heta. Som Emilia Aldrin poängterar: »Att välja namn till ett barn handlar också om känslomässiga, estetiska, ideologiska och sociala förhållningssätt. Föräldrarna lägger (mer eller mindre medvetet) något av sina erfarenheter, värderingar och förhoppningar i namnet» (Aldrin 2011 s. 19).

Det tycks finnas två diametralt motsatta sätt att tänka kring namngivning av barn, och då framför allt när det handlar om tilltalsnamn, bland dagens föräldrar. Det gäller för såväl dem som blir biologiska föräldrar som dem som blir det genom adoption. Det ena är att bestämma namnet först. Här är utgångspunkten att barnet, oavsett hur det ser ut och vilken personlighet det har, kommer att passa ihop med sitt namn: alla barn kan heta *Eskil* och *Tova*. Att vilja ha namnet klart innan barnet föds kan också handla om att försöka försäkra sig om att allt kommer att gå bra. I och med att barnet fått ett namn är det en individ, det har en plats, det *finns*. På så sätt blir namngivningen en slags »magisk» handling jämförbar med vad som inom folkloristisk genrebestämning kallas profylaktisk rit, det vill säga en handling som utförs för att förebygga bekymmer, svårigheter eller obehag (af Klintberg 1968).

Det andra sättet är att man vill vänta med att bestämma namnet tills barnet finns. »Vi vill först se honom» eller »vi ville träffa henne innan vi

---

<http://www.familjeliv.se/forum/thread/60020470-namnbyte-2-aring/1>,
<http://www.alltforforaldrar.se/snack2/showthread.php?1003948-Adoption>

bestämde oss» har varit återkommande svar på min fråga om när infor-manterna beslutade sig för namnet. Utgångspunkten här är att vissa namn och utseenden eller personligheter passar ihop medan andra inte gör det: en *Eskil* ser ut på ett särskilt sätt, en *Tova* är en viss sorts person. För den som blir förälder genom adoption finns det dock ytterligare en faktor att ta i beaktande: barnet heter redan något, det har redan ett eller flera namn. Vad innebär det och hur förhåller man sig till det?

Katarina och hennes man adopterade för fem år sedan en pojke från Kina. De hade funderat på olika namn men kunde inte bestämma sig. Hon berättar hur konstigt det blev när de satt på en buss på väg till barnhemmet i Kina tillsammans med en massa andra föräldrar, som alla skulle hämta sina barn, och alla uppmanades gå fram till mikrofonen och säga vad deras barn skulle heta. Inte ens på direkt uppmaning och så nära inpå första mötet med sonen kunde de bestämma sig. »Vi hade på skoj kallat honom för typen», berättar hon, »och det var tillslut det jag fick säga i mikrofonen». Även om ordet »typ» oftast inte är ett något särskilt positivt uttryck använde *Katarina* och hennes man det som ett sådant. När hon under intervjun beskrev händelsen för mig var det uppenbart att uttrycket användes mycket kärleksfullt och tillgivet (A4).

Ett skäl att de hade så svårt att bestämma sig tror hon var att de helt enkelt inte vågade tro att allt faktiskt skulle gå bra. Adoptionsprocessen hade varit svår och invecklad och de hade haft flera motgångar. Trots att de fått besked att allt var klart, och att de ju nu verkligen var på väg till sitt barn, fanns ändå en oro för att något återigen skulle gå fel och att de ännu en gång skulle få uppleva besvikelsen av att det inte blev något. Resonemanget ovan om att förebygga bekymmer genom att på förhand ge barnet ett namn och en plats i världen fungerade därmed inte alls för dem. Tvärtom blev frånvaron av ett beslut om namnet ett sätt att känslomässigt skydda sig mot besvikelse. Först när allt verkligen var klart och de hade pojken hos sig skulle de kunna ta steget och ge honom ett namn.

3. Namnbyten

Men så blev det inte. När de väl hade träffats, flugit hem till Sverige och blivit en familj kändes det omöjligt att ge honom ett annat namn än det han redan hade. Vid adoptionstillfället var han drygt två år och detta spelar roll, menar *Katarina*: »Han var ju redan en person, han hade en identitet och ett språk». Till en början gjorde de ett dubbelnamn av ett av de släktnamn pojken fick och hans kinesiska namn men med tiden blev det bara det kinesiska. De har fått lära sig uttala det på mandarin men det uttal de nu använder är en försvenskad version. Det är enklare för alla och låter bra. »En del tycker det är konstigt, både namnet i sig och det faktum

att vi valt att behålla det», säger *Katarina* »men vi tycker det är rätt». Hon tycker snarare det är konstigt när föräldrar väljer att inte behålla namnet. Fast kanske hade hon tänkt annorlunda, funderar hon, om namnet varit väldigt svårt att uttala eller innehållit en svår kombination av bokstäver?

På samma sätt funderar *Kanya* som är adopterad från Thailand. Även hon var över två år då hon adopterades och hennes föräldrar valde att behålla hennes thailändska namn. Också hennes syster, som även hon kommer från Thailand, har kvar sitt namn. Hon funderar över om det spelar roll vilket namnet är och menar att det nog gör det. Ett namn som samtidigt är ett ord på ett annat språk kan vara förvirrande men, säger hon, »varken jag eller min syster har ett namn som har någon svensk betydelse som kan komplicera det hela». *Kanya* berättar att när hon skulle få ett syskon hade hennes föräldrar först fått besked om att de skulle få en flicka men som sedan, av någon anledning som hon inte känner till, inte kom. Hon hette *Kung* men, säger *Kanya*, hade hon kommit hade »hon nog fått ett svensk tilltalsnamn, tror jag» (A6).

Kanya adopterades i början av 1970-talet, *Katarina* adopterade sin son i början av 2000-talet. Sannolikt är det vanligare idag att, liksom *Katarina*, behålla barnens tilltalsnamn än det var i början av 1970-talet. Åsikterna om vad som är lämpligast och varför är emellertid delade och på olika webbfora⁵ där ämnet diskuteras är debatten stundom hätsk. Ett exempel är då en förälder i ett inlägg berättar att de nyligen fått besked om att de får adoptera tre syskon från Polen. Barnen är mellan ett och fyra år och har polska namn. Hur tycker de som deltar i diskussionsforumet att de ska göra med namnen? Ska föräldrarna ändra stavningen eller byta namnen? Meningarna bland dem som svarar är delade. Några föreslår att namnen ska behållas men att stavningen försvenskas, andra att namnen ska bytas till en variant som är mer vanlig i Sverige.

Men det finns också de som menar att det är helt fel att byta namn, särskilt i ett fall som detta där barnen är äldre. »Att byta namn på ett barn som är fyra år gammalt och lystrar till sitt namn och har bildat sin egen person kring det namnet tycker jag är helt fel och omoraliskt, och det står jag för» skriver en person och fortsätter: »En fyraåring, eller en treåring som blir adopterad genomgår en enorm förändring som ofta kan vara skrämmande, att ta ifrån barnet det enda som det har kan vara förödande».

I en annan diskussion på samma tema skriver en förälder att »Vår dotter var 4 år när vi hämtade henne. Hennes andranamn kändes mer gångbart i

---

⁵De diskussionstrådar som undersökts finns på webbsajterna *Allt för föräldrar* respektive *Familjeliv* (se not 4). Eftersom fokus ligger på *vad* som sägs, inte *vem* som säger det, har jag valt att inte skriva ut skribenternas signaturer.

Sverige så vi försökte börja använda det ihop med hennes första namn för att vänja henne och för att sedan kunna bara använda andranamnet». Men det slutade med att det inte blev något namnbyte: »Hon reagerade väldigt starkt och ville absolut inte bli kallad för något annat än sitt första namn. Hennes identitet var väldigt starkt knutet till sitt namn». Två andra skribenter är upprörda och menar att »Ingen människa vid sina sinners fulla bruk byter väl namn på en 4 åring?!» respektive »Jesus Kristus, det är ju en människa och inte en hundvalp ni 'skaffat'! Inte byter man väl namn på ett så stort barn såvida det verkligen inte funkar i Sverige».

Huruvida barnet ska få ett nytt tilltalsnamn är det föräldrarna som bestämmer, oavsett barnets ålder vid adoptionstillfället (Namnlag 1982:670). Det innebär, som exemplen ur diskussionerna ovan visar, att olika åsikter och val ställs mot varandra. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, en statlig myndighet under Socialdepartementet med uppdrag bland annat att arbeta för att internationella adoptioner till Sverige ska ske på ett lagligt och etiskt sätt, påpekar dock att det är en fråga man bör fundera noga över: »Många adoptivföräldrar vill gärna ge sitt barn ett nytt namn. Det kan finnas anledning att vara försiktig. Att byta ut förnamnet kan skapa onödig förvirring för barnet» (www.mfof.se).

I diskussionerna kring namn och eventuella namnbyten vid adoption blir det tydligt att det finns stora skillnader i vilken betydelse man tillmäter namnen. För många föräldrar spelar det roll av vem barnet fått sitt namn. Namn som givits av biologiska föräldrar, vanligen mamman, tillmäts större betydelse än om det är personal på ett barnhem som har bestämt det. I ett inlägg berättar en förälder att de valde ett nytt tilltalsnamn, behöll det ursprungliga som andranamn och tog bort det afrikanska efternamnet. »Vi hade resonerat helt annorlunda om vi fått veta att föräldrar eller någon annan närstående haft något med namnsättningen att göra» skriver hen och fortsätter: »Då hade det varit naturligt att behålla alla namn av respekt för barnets bakgrund och familjens/annans tanke». En annan förälder skriver att de valt ett svenskt namn »för vi kan inte uttala hans namn på rätt vis hur vi än försöker». Ursprungsnamnet är kvar som andranamn och »Tilläggas bör att det inte är hans biologiska mamma som gett han ursprungsnamnet utan det är ett barnhemsnamn och jag tror att vi hade bytt namn även om vi hade kunnat uttala det». En tredje informant berättar i en intervju att dotterns koreanska namn står först i raden av förnamn men det är inte det som är tilltalsnamnet. Ett skäl till detta är att det är en socialarbetare som valt namnet. Det hade varit annorlunda om hon fått det av sin biologiska mamma (A10). Ett namn, som vanligen förknippas med språk, tradition, religion och kulturhistoria, blir här alltså närmast något biologiskt. Det blir ett band mellan de biologiska föräldrarna och barnet.

4. Att ge och att ta namn

Men bland de adopterade själva tycks denna distinktion inte finnas. För dem som tycker att namnet är centralt är det så oavsett vem som har givit dem det. Ett kinesiskt barnhemsnamn är också en del av den personliga historien och därmed identiteten. En informant, som tycker att hennes namn är mycket viktigt, menar att det »är den första 'bekräftelsen' av ens person och särskilt för mig som är hittebarn, det är det enda riktiga jag har att anknyta till. Mitt födelsedatum är påhittat så namnet blir därför det enda från min ursprungliga identitet» (A1). Ur det perspektivet blir därmed borttagandet av ett namn något mycket allvarligt. Tas namnet bort finns ingenting kvar. En informant menar »att välja bort ett namn kan man ju också se som att gömma en del av en person och ersätta detta med något som är mer accepterat och vanligt» (A11) (jfr Frändén 2010 s. 250ff om motiv till byten av släktnamn bland samer).

Borttagande av namn är något som skett många gånger under historiens gång och mycket medvetet (t.ex. Konstantinov & Alhaug 1995, Lif 1999). Afrikanska slavar i Amerika fick nya namn (Fitzpatrick 2012), i koncentrationsläger och på institutioner reducerades människor till nummer (jfr Goffman 1961, Jönsson, Persson & Sahlin 2011). Ett exempel på det senare är de 230 järnstavarna på Sankt Lars begravningsplats, som då den invigdes 1895 hette Lunds Hospital och Asyls begravningsplats. På varje stav står ett nummer, hämtat från sjukhusjournalen, men inget namn. Inte ens efter döden återfick patienterna sina namn (Lindström & Mårtensson 1997 s. 76, jfr Jönsson 1996 s. 125).

Tobias Hübinette är starkt kritisk mot namnbyten vid adoption: »Det brukar heta att adoptivföräldrar helt eller delvis tar bort ursprungsnamn för att undvika diskriminering och 'invandrarstigmatisering' av adoptivbarnet, trots att modern forskning visar att barn mycket tidigt lystrar till både sitt modersmål och sitt tilltalsnamn». Men, skriver han: »I själva verket misstänker jag att adoptivföräldrarna ändrar ursprungsnamnet i första hand för att markera att barnet nu är deras och dessutom svenskt, snarare än att skydda det mot rasism» (Hübinette 2005 s. 6f).

I forumdiskussionerna finns ibland diskriminering och mobbning med som argument för namnbyten. En förälder skriver till exempel att »samtidigt vill man ju inte att barnen ska sticka ut med 'konstiga namn'. Och tyvärr så är det i dagens samhälle en fördel att heta t.ex. Erik än Mohammed» (jfr. Bursell 2012, Hagström, 2006 s. 130ff). Synen på vad som är ett »konstigt» namn och vad som är svenskt kan emellertid skilja sig mycket mellan olika personer. I diskussionen ovan om ett eventuellt

namnbyte på de tre syskonen från Polen tycker en person att »ni ska göra precis som ni vill», anser att en försvenskning av namnen är en god idé och förslår ett byte till *André*, *Julian* och *Celia* som hen tycker är svenska namn som ligger nära de namn barnen nu har. Inget av de föreslagna namnen har svenskt ursprung och är inte heller särskilt vanliga i Sverige. Enligt Statistiska centralbyrån fanns det bland personer folkbokförda i Sverige 31 december 2014 bara 268 kvinnor med tilltalsnamnet *Celia*, 1750 män med tilltalsnamnet *Julian* och 6277 med tilltalsnamnet *André* (www.scb.se). I Nittioalets namnbok, utgiven för snart 25 år sedan finns varken *Celia* eller *Julian* med (Malmsten 1993). Den som föreslår dem som alternativ till de polska namnen uppfattar dem dock som »svenska».

En mamma skriver i ett blogginlägg att hon kan förstå att valet att byta ut barnets namn kan ses som ett övergrepp: »Vi har ryckt upp Q med rötterna och placerat honom i en ny tillvaro och en ny kultur. Han har inte kunnat välja, han har inte bett om att få komma. Namnet var nästan det enda han fick med sig från sitt gamla liv, och det har förpassats till andranamn». Men, fortsätter hon, det är en sak som kommer bort i debatten: »Vi vill välja ett namn åt vårt barn. För han är ju vårt barn nu, på alla sätt, och det vill vi visa». Att välja ett namn till barnet är för henne en del av föräldrablivandet och »Hur hade det sett ut om vi inte hade gett Q hans namn som han delar med svärfar, bara för att han är adopterad? En biologisk son hade fått det namnet» (Helgas dagbok, 2007).

Att fundera över vilket namn ens barn ska få är ett sätt att förbereda sig inför föräldraskapet, oavsett hur detta sker. I resonandet kring namnet ryms föreställningar om vem barnet är och vem det ska bli, om sammanhang och tillhörighet. I det eller de namn barnet slutligen får, oavsett vilket det än är, vävs historia och framtid samman och individen ingår genom sitt namn i en kedja och ett sammanhang. Bandet mellan föräldrar och barn stärks, kopplingen befästs och tydliggörs.

5. Riktiga namn och ursprungliga namn

Exemplen ovan visar hur nära förknippade namn och person kan vara, hur namn och individ kopplas samma. Namnet blir här en del av identiteten, namnet är förenat med den individen är (Hagström 2006, Aldrin 2010). Men vad innebär det då om namnet har bytts ut under livets gång? För flertalet av de adopterade är det tilltalsnamn de bär idag inte detsamma som de hade innan adoptionen. *Johan* berättar att »Mina föräldrar tog medvetet bort mitt riktiga namn och ersatte det med ett svenskt. Anledningen var för att slippa missförstånd och att jag inte skulle bli mobbad». Under senare år har han funderat alltmer över sina namn, både de

tidigare och de han har idag, och säger att han kommit fram till att »namnet är mycket viktigt för mig och min identitet». Han tänker inte byta tillbaka till det namn hans föräldrar tog bort men säger att »jag känner ändå att jag är mera hel med mitt ursprungsnamn» (A₃).

Han använder här två ord som förekommer i flera berättelser om adoption: han är mera hel med sitt ursprungsnamn och hans föräldrar tog bort hans riktiga namn. Ursprungsnamn kan förstås på flera sätt: ett är ursprung i betydelsen »ursprungligt namn», alltså det första namn man hade. Ett annat handlar om ursprung i geografisk eller etnisk betydelse. Riktiga namn är ett intressant, och i materialet alltså inte helt ovanligt, uttrycksätt. Det kan användas som ett slags synonym till ursprungsnamn men också tolkas som att det finns ett namn som är det rätta. Alla andra namn, vilka för adopterade då är namn de har fått i samband med adoptionen, är därmed inte lika sanna eller rätta.

Föreställningen om att det finns rätta eller riktiga namn, och att kännedomen om detta ger kunskap och makt, är ett tema som är välkänt i såväl sagor och sägner som i antropologiska studier från olika delar av världen. Ett exempel på det förra är sägnen om Jätten Finn som byggde Lunds domkyrka och där resultatet var avhängigt av att munken Sankt Laurentius fick vetskap om Finns namn. Ett annat, hämtat ur samtida skönlitteratur, är användningen av Lord Voldermorts namn i böckerna om Harry Potter. Det är bara Harry som törs säga hans namn, alla andra kallar honom av fruktan Du-vet-vem eller Han-som-inte-får nämnas-vid-namn (t.ex. Rowling 1997). Ett exempel på det senare är hämtat från Papua Nya Guinea där antropologen Simon Harrison varit verksam. I boken *Stealing People's Names. History and Politics in a Sepik River Cosmology* beskriver han hur namn och själ kopplas samman: »Once a person is named, an intrinsic connection is created between the bearer and the name, in which the name comes to contain the person's Spirit or life-force» (Harrison 1990 s. 60). Kanske är det en liknande slags koppling mellan bärare och namn som görs när man talar om ursprungsnamn?

Men det är inte bara de som själva är adopterade som använder sig av denna distinktion. En informant berättar att »Min farbror adopterade två flickor från Korea i slutet av 60-talet, men de döptes till *Maria* och *Kristina*. Deras riktiga namn glömdes bort» (A₁₂). Hur pass medvetet ordvalet är, här och i andra sammanhang, är svårt att avgöra. Ibland är det mycket medvetet och den som berättar poängterar att det är skillnad mellan namn och namn. Andra gånger är det mer osäkert. Vad menar den här informanten egentligen? Hur kunde de »riktiga» namnen glömmas bort, vad innebar det och vilken betydelse hade namnen *Maria* och *Kristina*, för flickorna själva och för föräldrarna, om de inte var »riktiga»?

De adopterade informanterna har olika förhållningssätt till sina ursprungliga namn. För en del är det koreanska, colombianska eller etiopiska namnet mycket viktigt, för andra betyder det mindre. Men alla har någon slags relation till det. *Anja* och *Viktor* fick båda nya tilltalsnamn i samband med adoptionen men har kvar de namn de hade innan dess. Dessa namn används inte och de flesta känner inte till att de har dem. För *Anja* är det bara ett extra förnamn på samma sätt som hennes tredje namn, som hon har fått efter sin mormor (A2). *Viktor* tänker bara på sitt namn när han ser det i passet. Men trots det betyder det mycket för honom, säger han: »det är det sista som jag har kvar från mitt ursprungsland, och jag känner det som ett erkännande av mina föräldrar att de inte nekar mig mitt ursprung» (A8).

Men även de som inte tillskriver namnet någon större betydelse funderar ibland kring dem och varför de fick just dessa namn. *Sofia*, som under större delen av sitt liv varit ganska ointresserad av Korea och alltid blivit irriterad på de ständiga frågorna om sitt ursprung, vet att hennes koreanska namn betyder »känslig flicka». »Hur tänkte den som gav mig det?» undrar hon (A7). Hon vet inte när hon är född och känner inte till några omständigheter kring sin födelse men hennes första år var präglade av uppbrott och sjukdom. När hon kom till Sverige var hon undernärd och sjuk och mycket mindre än ett barn i den ålder, som hon uppgavs vara i, ska vara. Men trots allt gick det bra och hon tillfrisknade och växte. Den känsliga flickan visade sig vara en stark flicka.

För en annan informant har Korea spelat större roll. Hon tog i tidiga tonåren sina två koreanska namn som tilltalsnamn och hon kallas idag för det ena av dem. Hennes fullständiga namn består nu av de två koreanska namnen, två svenska namn hon fått av sina föräldrar och ett svenskt efternamn. Som vuxen reste hon till Korea och träffade en kvinna som arbetade på en adoptionsbyrå och som lärde henne uttala sitt namn på koreanska. »Mitt koreanska namn betyder 'juvel'. Det har varit ett stöd för mig under uppväxten. När jag var liten tänkte jag att juveler bryts ur berg eller återfinns i botten av vattendrag, därför måste de slipas och ibland även klyvas för att bli värdefulla». Namnet är viktigt för henne och det är inget hon delar med vem som helst: »Jag talar sällan om vad mitt koreanska namn betyder eftersom det känns ganska intimt. Bär det med mig som en kostbar skatt. En del av mitt ursprung» (A13).

Skälen till att återta ett tidigare namn kan vara flera. Att ta ett namn som tydligt förknippas med en annan del av världen, som är »konstigt» och »sticker ut» kan ur vissa aspekter tyckas märkligt. Förutom att bäraren sannolikt kommer att få bokstavera och förklara sitt namn är det onekligen så att »ett svenskt och ett västerländskt namn bevisligen ger socioekonomiska fördelar för den enskilde individen att döma av kvantitativa

studier av migranter som bytt till 'svenskklingande' namn» skriver Tobias Hübinette (Hübinette & Tigervall 2008 s. 305) och hänvisar till studien Måste alla heta som Svensson? (Arai, Schröder, Skogman Thoursie & Thoursie 2006). Men namnet och upplevelsen av dess koppling till den personliga identiteten kan vara så viktigt och betydelsefullt att de uppväger alla eventuella nackdelar.

6. Namn och identitet

Alla människor har rätt till ett namn. Barnkonventionens sjunde artikel inleds med orden »Barnet skall registreras omedelbart efter födelsen och skall ha rätt från födelsen till ett namn» (Barnkonventionen 2009 s. 16). Namn är en av de faktorer som gör en människa till människa. Har man ett namn finns man, hade man ett namn kan man bli ihågkommen. Förutom gravstenar på kyrkogårdar finns över hela världen minnesplatser där de döda nämns vid namn. Uppräknandet av namnen är ett sätt att minnas de som dog i olyckor eller krig och understryka att de var viktiga. Glöms namnet glöms människan. Det var ju också det som var meningen i de sammanhang där borttagandet av namn eller ändringar av namn gjordes avsiktligt av överheter (jfr Goffman 1961, Fitzpatrick 2012).

Hur människor tänker kring namn och vilken betydelse de tillmäts kan ofta se olika ut i olika faser av livet. Tonåren är en period då många funderar över sin identitet och vem man är och ska bli. Flera informanter berättar att det också var då de började fundera kring sina namn. En del valde att ta tillbaka ett namn de tidigare haft, andra att börja använda sitt ursprungliga namn i vissa sammanhang, som till exempel tillsammans med andra adopterade från samma land. För många hänger användandet eller återtagandet av namnet samman med ett ökande intresse för födelselandet.

En man adopterad från Korea berättar hur han under sin uppväxt gjorde allt för att slippa påminnas om sitt ursprung fram tills han då han var drygt 20 år kom i kontakt med andra adopterade koreaner. »Detta möte med dem blev en stor vändpunkt i mitt liv» skriver han och fortsätter: »Äntligen kunde jag sluta min förnekelseprocess! Jag kunde för första gången känna mig stolt över den jag var! En tid gick jag även tillbaka till att använda mitt koreanska namn. Det blev naturligt för mig att presentera mig som Dong-soo bland koreaner och adoptivkoreaner» (Hilmersson 2006 s. 59). Han blev »som uppslukad av allt som rörde Korea» och »vägrade till en början att lyssna på alla nackdelar och mindre bra saker som handlade om Korea». Detta förändrades med tiden och »Nu, nästan åtta år efter att efter perioden när min dragning till Korea var som starkast, är situationen mer normaliserad. Jag har en blandad vänskaps-

krets. Jag är varken korean eller svensk. Jag är Dan, en KAD (Korean AD-optee)» (ibid, jfr. även Hagström 2003 s.167).

En annan fas i livet då namnfrågan aktualiseras för många är då de väntar eller funderar på att skaffa barn. I inledningen av denna artikel citerades *Anna* som snart ska ha barn och vill ge dem koreanska andranamn. Hon säger: »Det är en del av deras identitet också och det är nog det enda jag kan ge dem som är koreanskt då jag varken talar språket eller är vidare bevandrad i kulturen. Jag är väldigt stolt över mitt ursprung och vill att de också ska känna sig stolta över att de har koreanskt påbrå» (A1). *Kanya*, som är adopterad från Thailand, har gett sin dotter ett svenskt tilltalsnamn men ett thailändskt andranamn för att hon »skulle ha lite Thailand med sig i bagaget» (A6). *Niklas*, som liksom *Anna* och *Kanya* är i 30-årsåldern, säger att »jag har egentligen aldrig funderat över mitt ursprungsnamn förrän nu egentligen och nu är mitt intresse stort och ligger i fas med mitt liv på något sätt» (A5).

Med ett livshistoriskt perspektiv blir det tydligt hur inställningar, uppfattningar och synsätt förändras, hur identiteten inte är densamma hela livet. Anthony Giddens (1997 s. 69) menar att en människas biografi är i ständig förändring och skrivs om och ges nya uttryck. Identiteten är något som förändras och aldrig blir »färdig». Detta är en central del i flera av bidragen i antologin *Hitta hem. Vuxna adopterade från Korea berättar* (Lindström & Trotzig 2003) men gäller naturligtvis också dem som inte är adopterade. Namnet är en viktig faktor i berättelsen om självet eftersom »En persons namn [...] är ett grundläggande element i hans biografi» (Giddens 1997 s. 71). För den som i samband med adoption blivit av med ett eller flera namn, eller vars tidigare tilltalsnamn inte längre används som sådant, kan dessa utgöra en länk till den egna tidiga historien: namnen i sig, liksom kännedomen om dem, utgör en viktig del av självidentiteten.

Som jag inledningsvis nämnde återvände jag till en av informanterna från den tidigare studien (Hagström 2006) och gjorde ytterligare en intervju. Vad gäller namn till barnen har hon inte ändrat sig: hade hon blivit förälder idag hade hon fortfarande inte valt koreanska namn till dem. Visserligen har ett av dem ett sådant – hennes eget ursprungliga namn – men det är valt som ett släktnamn, inte för att det är koreanskt. Barnen skulle få ett namn från mammas sida och ett från pappas och de följande barnen fick svenska släktnamn. »Hur skulle du reagera om något av dina barn valde att ge sina barn ett koreanskt namn då?» undrar jag. Hon svarar: »Då skulle jag fråga men varför det?!» (A7).

Korea finns där hela tiden men är ingen viktig del för henne. Tvärtom har hon hela livet kämpat för att slippa definieras utifrån sitt ursprung. »Jag vaknar ju inte på morgonen och tänker jag har svart hår och bruna ögon»

säger hon. Hon blir trött på folk som frågar varifrån hon kommer och arg när hon möter människor med förutfattade meningar. Som exempel ger hon en vaktmästare i bostadshuset som hon fick ringa för att det blivit stopp i köksvasken. När han kom för att undersöka saken frågade han om de åt mycket ris i hushållet. »Det hade han aldrig frågat om det varit min man som varit där» menar hon (jfr Hübinette & Tigervall 2008: 88ff). Hon har sedan hon varit liten strävat efter att inte sticka ut och avvika men med ett utseende som skiljer sig från majoriteten gör hon det. Att då dessutom ha ett koreanskt namn skulle bara understryka detta ännu mer.

Men vissa saker har förändrats. När vi hade kontakt första gången var hon helt ointresserad av att åka tillbaka till Korea. Hennes liv var i Sverige och det fanns ingen anledning att återvända. Vad skulle hon där och göra? Idag däremot kan hon tänka sig att göra det. Det är inget hon planerar inom den närmaste framtiden men det är nu möjligt att tänka sig det. Kanske kunde det bli en gemensam resa tillsammans med de nu vuxna barnen?

En människas självidentitet förändras under hela livet liksom synen på vad vi anser är viktigt och betydelsefullt. Något som känns rätt vid ett tillfälle kan vid ett senare framstå som om inte fel så i alla fall mindre angeläget, och tvärtom. En person som har erfarenhet av detta är *Sun* som bytt namn inte bara en utan två gånger och som får avsluta denna artikel. Hon adopterades från Korea i början av 1970-talet och hennes föräldrar behöll hennes koreanska namn, *Soo Min*. Hon kallades inte för detta utan för *Sun* men det var *Soo Min* som var det officiella namnet som användes i skolan och så vidare. Det ställde till problem eftersom ingen kunde uttala det korrekt, knappt hon själv. I 14-årsåldern bestämde hon sig för att ändra sina namn och tog bort *Soo Min* och lade till *Sun*. När hon sedan själv fick en dotter gav hon henne namnet *Soo Min* som andranamn. Men efter en tid kom hon »att tänka på att hon någon gång i framtiden skulle kunna få reda på att jag tog bort *Soo Min* när jag var i tonåren och det kändes inte bra. Hon skulle ju undra varför jag gav henne ett namn som jag själv inte ville ha». Det slutade med att hon återigen ansökte om namnbyte och tog tillbaka *Soo Min*: »Plus minus *Soo Min* och 900 kronor fattigare... men det kändes bra efteråt!» (A9).

Källor

Aldrin, Emilia, 2010: Om förnamn som identitetsbärare. I: Namn – en spegel av samhället förr och nu. Red. av Staffan Nyström. (Språkvårdssamfundet) S. 136–153. Stockholm: Nordstedts.

- Aldrin, Emilia, 2011: Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009. (Namn och samhälle 24). Uppsala: Uppsala universitet.
- Arai, Mahmood, Schröder, Lena, Skogman Thoursie, Peter & Thoursie, Anna, 2006: Måste alla heta som Svensson? En empirisk studie av namnbyten och inkomster. Stockholm: Landsorganisationen (LO).
- Barnkonventionen: FN:s konvention om barns rättigheter, 2009. Stockholm: UNICEF Sverige.
- Bursell, Moa, 2012: Ethnic discrimination, name change and labor market inequality: mixed approaches to ethnic exclusion in Sweden. (Stockholm studies in sociology). Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Ethical decision-making and Internet research 2.0: Recommendations from the AoIR ethics working committee. Association of Internet Researchers, AoIR. Tillgänglig: <http://aoir.org/reports/ethics2.pdf> (hämtad 29.11.2016).
- Falzon, Mark-Anthony, 2009: Multi-sited ethnography: theory, praxis and locality in contemporary research. Farnham, England: Ashgate.
- Fitzpatrick, Liseli A., 2012: African Names and Naming Practices: The Impact Slavery and European Domination had on the African Psyche, Identity and Protest. MA Thesis: Ohio State University. https://etd.ohiolink.edu/rws_etd/document/get/osu1338404929/inline
- Frändén, Märit, 2010: »Att blotta vem jag är». Släktnamnskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009. (Namn och samhälle 23). Uppsala: Uppsala universitet.
- Giddens, Anthony, 1997: Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken. Göteborg: Daidalos.
- Goffman, Erving, 1961: Asylums. Essays on the Social Situation of Mental patients and Other Inmates. New York.
- Hagström, Charlotte, 2006: Man är vad man heter. Namn och identitet. Stockholm: Carlssons.
- Hagström, Daniel, 2003: Inte bara sparkar och slag. I: Hitta Hem. Vuxna adopterade från Korea berättar. Red. av Sofia Lindström & Astrid Trotzig. S. 162–171. Stockholm: Ordfront förlag.
- Harrison, Simon, 1990: Stealing People's Names. History and Politics in a Sepik river Cosmology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Helgas dagbok, 2007: Namn och namngivning. [Blogg]. 23 januari. <http://www.helgasdagbok.blogspot.se/2007/01/namn-och-namngivning.html> (hämtad 03.02.2016).
- Hilmersson, Dong-soo Dan, 2006: Från Dan till Dong-soo och tillbaka igen. I: Fra det fjerne øst til det hvite nord. En antologi av

- skandinaver adoptert fra Korea. Red. av Jo, Sunny. S. 57–59. Kista: Korean @adoptees Worldwide.
- Hitta Hem. Vuxna adopterade från Korea berättar. Red. av Sofia Lindström & Astrid Trotzig. 2003. Stockholm: Ordfront förlag.
- Hübinette, Tobias, 2005: En plädering för utländska adoptivbarns rätt att få behålla sin ursprungsidentitet. I: Aktuellt om migration 2. http://www.tobiashubINETTE.se/rattigheter_1.pdf
- Hübinette, Tobias & Tigervall, Carina, 2008: Adoption med förhinder. Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Jönsson, Lars-Eric, 1996: »Min själ längtar efter frihet». Om utskrivningar från sinnessjukhus som en empirisk berättelse och etnologiskt problem. I: *Oväntat. Aspekter på etnologisk kulturforskning*. Red. av Roger Jacobsson & Britta Lundgren. S. 125–134. Stockholm: Carlssons.
- Jönsson, Lars-Eric, Persson, Anders & Sahlin, Kerstin, 2011: Institution. Malmö: Liber.
- Klintberg, Bengt af, 1968: »Gast» in *Swedish Folk Tradition*. I: *Tenemos* 3.
- Konstantinov, Yulian & Alhaug, Gulbrand, 1995: Names, ethnicity and politics. *Islamic names in Bulgaria 1912–1992*. Oslo. Novus Press.
- Lif, Vera, 1999: Rätten till rätt namn. Vad händer med invandrades namn i Sverige? I: *Utanlandske namn i Norden*. Rapport från NORNAs tjuvsjette symposium i Oslo 28–30 mai 1997. Utg. i samarbaid med Nordisk språkråd. Red. Botolv Helleland og Leif Nilsson. (NORNA-rapporter 68). S. 227–234. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Lindström, Per & Mårtensson, Jan, 1997: *Döden i Lund*. En andra bildbok om vad som egentligen gör Lund till Lund. Lund: Bild & Media.
- Malmsten, Anders, 1993: *Nittioalets namnbok*. Med 3000 namnförslag. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Marcus, George, 1995: *Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography*. I: *Annual Review of Anthropology* 24. S.95–117.
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd: <http://www.mfof.se/sv/Internationella-adoptioner/Att-adoptera/Adoptionsproceduren/Motet-med-barnet/> (hämtad 12.02.2016).
- Namnlag, utfärdad 24 juni 1982. *Svensk författningssamling 1982:670*.
- Rowling, J.K., 1997: *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury.

Statistiska centralbyrån: Sök på namn – hur många heter...?
<http://www.sverigeisiffror.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/namnsok/> (hämtad 12.02.2016).

Övriga källor

Adoptera Nu, 2005: Olika diskussionstrådar. www.adoptera.nu
Allt för föräldrar, 2005: Olika diskussionstrådar. www.alltforforaldrar.se
Allt för föräldrar, 2008: Adoption!! [Diskussionsforum]
<http://www.alltforforaldrar.se/snack2/showthread.php?1003948-Adoption> (hämtad 12.01.2016).
Familjeliv, 2012: Ni som adopterat – Hur gjorde ni med namn? [Diskussionsforum]
<http://www.familjeliv.se/forum/thread/67011073-ni-som-adopterat-hur-gjorde-ni-med-namn/2>
(hämtad 14.01.2016).
Familjeliv, 2011: Namnbyte 2 åring [Diskussionsforum]
<http://www.familjeliv.se/forum/thread/60020470-namnbyte-2-aring/1> (hämtad 14.01.2016).
Föräldranätet, 2005: Namnsnack, olika diskussionstrådar.
www.foraldrar.com/snack
Mejl och brev till författaren (2005–2006)
Svar på Folkliksarkivets frågelista LUF 208 Namn och identitet (2001)
13 intervjuer utförda av författaren (2005 och 2015)

Abstract

What do adoptees think of their names? When becoming a parent, naming is a crucial part of the process – done with utmost care and consideration. When adopting a child, there may already be one or several names in place. How to relate to these? Should they be retained, replaced, or just complemented with new ones? This article takes as its starting point interviews with adult international adoptees in Sweden reflecting on their names. The article problematizes the experiences regarding naming, adoption and identity. As a person's identity changes throughout life, the name may signify diverse meaning and importance in different circumstances and stages of life.

Nyckelord: Namn, adoption, identitet, namngivning, namnbyte

Keywords: Names, adoption, identity, naming, name change

»Bra namn borde rulla av tungan»

Svenska tonåringars attityder till förnamn

Katharina Leibring

1. Inledning

Tonåren är en tid då man söker sin identitet och ofta tänker på sitt namn, som Charlotte Hagström skriver i sin artikel i denna volym. Namn och identitet hör ihop, för tonåringar som för oss andra. Identitet är i sig inget endimensionellt begrepp, något som flera svenska namnforskare (Hagström 2006, Aldrin 2015, Frändén 2010) också diskuterat; det kan gälla den enskilda individens syn på sig själv och sitt namn lika väl som en social identitet, t.ex. en roll eller position i en grupp.

Det är ofta blivande eller nyblivna föräldrar som diskuterar frågor kring namn, vilket är naturligt eftersom de är eller står i begrepp att bli namngivare. Hur föräldrar resonerar kring förnamnsval och deras sociala positioneringar har i Norden studerats av främst Emilia Aldrin via enkätundersökningar och intervjuer (Aldrin 2011, 2015) och av Katrine Kehlet Bechsgaard (2015). I namnfora på sociala nätsajter riktade till småbarnsföräldrar förekommer åsiktsutbyten som kan vara nog så hätska och starka, om såväl grupper av namn och namnbärare som om enskilda namn (se t.ex. Leibring 2013 om namnet *Estelle*). Vad unga människor, ännu inte föräldrar, har för fria tankar kring förnamn har hittills inte ägnats så mycket uppmärksamhet av skandinaviska namnforskare. Studenters uppfattningar om bärarna till vissa, på förhand givna, förnamn har dock undersökts av Leila Mattfolk (2012). Hon fann att många namn framkallade likartade associationer om ålder, yrke etc. hos flera av informanterna.

Tonåringar är morgondagens namngivare så deras resonemang och uppfattningar i ämnet är intressanta. I en tidigare studie har jag (Leibring 2016) presenterat gymnasisters och studenters syn på könsöverskridande och könskonträra namn. Jag har i den här uppsatsen valt att koncentrera mig på dels vilka namn och namntyper gymnasister tycker om, respektive ogillar, dels deras resonemang kring om det verkligen finns fina eller fula namn. Tonåringar i Sverige är naturligtvis ingen homogen grupp, och vid analyserna applicerar jag relevanta socioonomastiska variabler på svarskorpusen. Jag vill särskilt lyfta fram skillnader mellan könen och dimensionen storstad–småstad. Ett försök görs också att använda Aldrins

sociala positioneringsmodell. Undersökningen är såväl kvantitativ som kvalitativ i det att jag både redovisar statistiska resultat och ungdomarnas fritt skrivna åsikter om enskilda frågor och specifika namn.

2. Material

Materialet är hämtat från den webbenkät om namn som DAG, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg, publicerade på ISOF:s hemsida 2014 (Enkäten Namn). Den var riktad till gymnasister och deras lärare för att användas då namn skulle behandlas inom ämnet svenska. Jag hade beretts tillfälle att påverka vilka frågor om personnamn som ställdes. Eftersom frågorna skulle kunna användas som diskussions- och reflektionsunderlag vid lektionen är de ganska utförliga. De frågor som gällde förnamn omfattade bland annat ungdomarnas syn på könsneutrala och könsöverskridande namn, vilka namn de svarande tyckte om resp. inte tyckte om samt vilka namn de i framtiden ville ge sina barn. Också frågor om smeknamn, efternamnsbruk och inofficiella efternamn ställdes, men dessa berörs inte här.

Alla frågor besvarades med fritt skrivna svar. Eftersom inget urval av informanter gjordes, utan enkäten lades ut på nätet och riktades mot alla gymnasier kan den inte sägas vara statistiskt representativ för alla tonåringar eller gymnasister i Sverige. Trots det har den sitt värde eftersom så få undersökningar har gjorts om ungdomars attityder till namn.

Totalt hade vid min insamlingstidpunkt (oktober 2015) 314 svar kommit in från 21 skolor från 18 orter. Informanterna är födda i huvudsak mellan 1996 och 1998. Fler pojkar än flickor har besvarat enkäten: 169 mot 137. Dessutom finns 8 svar där informanten inte uppgett sitt kön. Endast 15 informanter (knappt 5 %) har uppgett att de är födda någon annanstans än i Sverige medan 27 personer (knappt 9 %) inte angivit någon födelseort. De utrikesföddas svar avviker inte från de svenskföddas, varför jag har valt att inte redovisa svaren utifrån etnicitetsaspekt.

De 18 orterna är inte jämnt fördelade över landet; 4 orter ligger i Norrland, 7 i Svealand och 7 i Götaland. Jag har delat in svaren i tre grupper efter skolortens storlek, nämligen storstad (>210.000 invånare), mellanstor stad (50–210.000 invånare) och småstad (<50.000 invånare). Svartsfördelningen, absolut och relativ, efter kön och skolortens storlek ser då ut enligt tabell 1 och 2.

Tabell 1. Antal svar fördelade efter kön och skolortens storlek.

Skolortens storlek	Antal svar	Varav flickor	Varav pojkar	Okänt kön
Storstad	133	54	75	4
Mellanstor stad	71	14	57	0
Småstad	110	69	37	4
Totalt	314	137	169	8

Tabell 2. Andel svar fördelade efter kön och skolortens storlek.

Skolortens storlek	Andel av de totala svarande	Andel flickor i resp. grupp	Andel av totala antalet flickor	Andel pojkar i resp. grupp	Andel av totala antalet pojkar	Andel med okänt kön	Andel av tot. antalet okänt kön
Storstad	42%	40%	39%	56%	44%	3%	50%
Mellanstad	23%	20%	10%	80%	34%	0	0
Småstad	35%	63%	50%	34%	22%	3,60%	50%
Totalt	100%		100%		100%		100%

En stor majoritet av informanterna, närmare 90 %, går ett höskoleförberedande program på gymnasiet. De 30 gymnasister (17 flickor, 13 pojkar) som uppgivit att de går ett yrkesförberedande program kommer alla från kategorin småstad. Flickorna är överrepresenterade i kategori småstad och pojkarna i kategori mellanstad.

Vid citat ur enskilda svar har varje informant försetts med en kod som inleds med K, M eller X och därefter följs av ett siffrtal från 1 till 314. K markerar att informanten uppgett sig vara kvinna, M att vara man och X används om de informanter som inte angivit kön. Siffran är löpnumret i den Excel-fil där jag matat in svaren och använt för analyserna. I texten använder jag genomgående uttrycken *flicka* resp. *pojke* om informanterna K och M. Detta gör jag eftersom majoriteten av de svarande var under 18 år och därigenom räknas som barn. För kategori X skriver jag *informant med okänt kön*.

3. Fina och fula namn

De delar av frågekomplexet om förnamn som jag använder i denna uppsats är: »Nämna några namn du tycker är fina respektive inte fullt så fina. Vad är det som gör att du tycker ett namn är fint? Ge exempel och berätta varför du gillar eller ogillar vissa namn.» Många svarande använde uttrycket 'fula' i stället för 'inte fullt så fina' och jag följer av tydlighetsskäl i fortsättningen deras exempel, även om detta är en skärpning av frågeställningen. Ungefär en tiondel av informanterna skrev explicit att de ansåg att namn i sig inte kan vara fina eller fula – jag återkommer till deras resonemang i avsnitt 5.

Frågan om vilka namn som är fina eller fula engagerade många av de svarande, och cirka 80 % gav exempel på namn eller namngrupper. En metodiskt svårbesvarad fråga är om de svarande utgått från namnets egenskaper när de bedömt namnet, eller om de anser ett namn vara fint eller fult beroende på om man känner (till) någon med ett visst namn. Några ungdomar för ett resonemang kring detta i sina svar kring specifika namn, men de utgör ett mindretal. Jag har därför valt att behandla alla namn som uppges som fina eller fula i ett sammanhang och utgått från att det är namnet i sig som bedömts.

Eftersom frågorna inbjöd till helt fria svar var det att förvänta att många olika namn skulle uppges, och så är också fallet. Fler informanter gav exempel på fina namn än på fula namn, och ett större antal namn angavs också som fina än vad som angavs som fula. Svarsfrekvensen varierade mellan noll och 26 för »fina» namn och mellan noll och 28 för »fula» namn. Bland de flitigaste exempelgivarna är fler flickor än pojkar; 13 flickor mot 5 pojkar och en av okänt kön uppgav fler än 10 fina namn. Fem flickor men bara två pojkar och en av okänt kön skrev fler än 10 fula namn. Tabell 3 visar fördelningen mellan olika typer av namn och belägg. Procentalen syftar på andelen av antal fina resp. fula lemmatiserade namn och motsvarande andel av de totala beläggen. I tabell 4 redovisas den könsmässiga fördelningen bland svaren för de olika namntyperna, både i absoluta tal och i avrundade procentandelar.

Tabell 3. Antal »fina» resp. »fula namn» och antal belägg totalt.

Namntyp	Antal »fina» namn	Antal belägg	Antal »fula» namn	Antal belägg
Kvinnonamn	284 (51 %)	555 (49 %)	158 (43 %)	308 (45 %)
Mansnamn	233 (42 %)	511 (45 %)	191 (52 %)	347 (51 %)
Könsneutrala	28 (5 %)	49 (4 %)	16 (4 %)	19 (3 %)
Övriga namn*	10 (2 %)	10 (1 %)	2 (1 %)	2 (0,5 %)
Totalt	555	1125	367	676

* Namnen i denna grupp består av efternamn, ortnamn och kommersiella namn.

Det mest uppseendeväckande i tabell 3 är enligt min uppfattning den könsmässiga fördelningen bland namnen. Det är betydligt fler mansnamn än kvinnonamn som betecknats som »fula», både vad gäller antal olika namn och antal belägg. Fler kvinnonamn än mansnamn ses däremot som »fina» och bekräftar kanske de stereotypa föreställningarna om att kvinnonamn ska vara vackra (se t.ex. Brylla 2001 s. 23–26, Aldrin 2015 s. 179 ff.).

Tabell 4. Antal svarande som uppger fina resp. fula namn.

Kön	Anger fina namn	Anger fula namn
Flickor	121 (88 %)	100 (73 %)
Pojkar	114 (67 %)	89 (53 %)
Okänt kön	7 (73 %)	3 (37 %)
Totalt antal	242 (77 %)	192 (61 %)

Som framgår av tabell 4 är det en högre andel flickor som har givit namn-exempel. Det gäller både fina och fula namn. Trots att det är färre flickor totalt som har besvarat enkäten är det fler, även i absoluta tal, som givit exempel på namn. Pojkarna tycks generellt ha varit mindre engagerade i frågan, även om det bland de ungdomar som noterat många olika namn också finns flera pojkar, däribland informant M154 som skrivit ner hela 28 fula namn och 14 fina. Utifrån svarsfrekvenserna tycks det som om flickor är mer förtjusta i att diskutera namn, kanske också mer har reflekterat över dem. Paralleller kan måhända dras till Aldrins avhandlingsresultat (2011 s. 47) då ju betydligt fler mammor än pappor besvarade hennes enkäter.

3.1. Vilka namn anses fina respektive fula?

Bland namnexemplen för både pojk- och flicknamn, fina respektive fula, finns ett antal namn som återkommer hos flera informanter och jag skall i tabellerna 5 till 8 redovisa dessa. I tabellerna framgår också, markerat med Ja eller Nej, om namnet även återfinns i den motsatta gruppen, det vill säga om ett fint namn av andra ses som ett fult namn och vice versa. Efter- som man i svenskan normalt inte uttalar finalt *e* i namn som *Isabelle* och *Josefine* har jag sammanfört dessa namnformer med *Isabell* och *Josefin*. Jag har också lemmatiserat *Eric* och *Erik* som ett namn liksom *Carl* och *Karl*.

Tabell 5. Flicknamn som anses fina av flest informanter.

Namn	Antal belägg	Också bland fula namn
Alice	17	Nej
Emma	10	Ja
Josefin-e	10	Ja
Julia	10	Ja
Saga	10	Ja
Amanda	8	Ja
Isabell-e	8	Ja
Mathilda	8	Ja

Tabell 6. Pojknamn som anses fina av flest informanter.

Namn	Antal belägg	Också bland fula namn
Erik/Eric	17	Ja
Alexander	13	Ja
William	13	Ja
Carl/Karl	12	Ja
Leo	10	Ja
Adam	9	Ja
Johan	9	Ja
Lukas	9	Ja
Marcus	9	Nej

De flesta av dessa namn är mycket populära som babynamn idag. Tonåringarna tycks sålunda ligga ganska nära dagens unga föräldrar i sina preferenser. Av de här förtecknade 17 namnen fanns alla utom tre på topphundra-listorna 2014. De namn som inte återfinns där, *Josefin-e*, *Johan* och *Marcus*, har alla ganska nyligen ramlat ur topplistorna efter att ha varit mycket populära för barn födda på 1980- och 1990-talen. Flera av de fina namnen var bland de allra vanligaste som babynamn 2014: *Alice* låg tvåa bland flickorna och *Lukas* och *William* var i topp bland pojkarna (SCBa, SCBb).

Bland de 54 flicknamn som hade fler än tre belägg i tonårsmaterialet fanns 42 på topphundra-listan 2014, och bland de 52 pojknamnen gällde samma sak för 44 namn. Tonåringarnas smak överensstämmer alltså väl med de unga föräldrarnas. Att namntopparna blott sakta förskjuts kan också illustreras av det faktum att det under de senaste 15 åren bara legat 41 pojknamn och 39 flicknamn på topp tjugo-listorna för babynamn i Sverige (Leibring ms.)

Förutom det i särklass mest populära flicknamnet *Alice* och *Marcus* har alla namn i de två tabellerna också av någon tonåring karakteriserats som »fult». Det är dock oftast bara en eller två personer som har ansett dem som fula. Jag återkommer till vilka namn som ses som både fina och fula av flera respondenter. Varför *Alice* föranleder så entydigt positiva associationer vore en fråga värd sitt eget studium.

Fördelningen mellan /c/ och /k/ i namnparen *Carl/Karl* och *Eric/Erik* skiljer sig markant. Av de tolv som angett *Carl/Karl* som fint, har nio stavat namnet med /C/. De två som tycker att namnet är fult stavar det med /K/. Bland de 17 som ser *Eric/Ērik* som fint är det däremot hela 15 som har angett stavningen *Erik*. Också här anser två ungdomar att namnet är fult; en stavar namnet med /c/ och en med /k/. Varför utfallet är så olika fordrar en större undersökning, men en delvis parallell kan dras med Mattfolks resultat 2012 (s. 181) där hon visar, med just exemplen *Carl/Karl*, att namn med initialt /C/ kan uppfattas ha högre status.

Bland de namn som av flest angetts som fula (se tab. 7 och 8) är mycket få populära babynamn idag; endast *Greta* och *Märta* finns på topp-hundra-listan för flickor medan inget av pojknamnen gör det. Det är inte heller så stor överensstämmelse mellan fula och fina namn i toppen, då endast *Greta*, *Karin*, *Göran*, *Bertil* och *Bengt* av någon eller några ses som fina.

Tabell 7. Flicknamn som av flest informanter anses fula.

Namn	Antal belägg	Också bland fina namn
Britta	10	Nej
Margareta	10	Nej
Berit	9	Nej
Greta	9	Ja
Karin	9	Ja
Ulla	8	Nej
Berta/Bärta	6	Nej
Gertrud	6	Nej
Gudrun	6	Nej
Märta	6	Nej

Tabell 8. Pojknamn som av flest informanter anses fula.

Namn	Antal belägg	Också bland fina namn
Bert	17	Nej
Göran	10	Ja
Bertil	9	Ja
Greger	9	Nej
Bengt	8	Ja
Sten	8	Nej
Orvar	7	Nej
Conny	6	Nej
Per/Pär	6	Nej

Många av de här s.k. fula namnen har det gemensamt att de var mycket populära på 1930- till 1950-talet och på så vis tillhör informanternas farmors- eller morfarsgeneration. Enligt den klassiska tregenerationsregeln (Meldgaard 2001 s. 28) borde de därför tilltala ungdomarna – men kanske först om tio till femton år då de nått förstabarnsfödandets genomsnittsålder.

Några orsaker till varför vissa namn upplevs som fula kan vara t.ex. ord de kan rimma på (»Orvar tänker jag på korvar«, K100), namnen är konstiga (»absurda namn som Paprika, Bulldog«, M81) och att det upplevs som gammalmodigt (»Bertil förknippar jag med pensionärer«, K203). Jag diskuterar detta mer ingående i avsnitt 4 nedan.

En fråga som inställer sig är varför namnet *Bert* är så illa omtyckt. Det är särskilt uttalat bland flickorna: hela 13 flickor ger detta namn som exempel på ett fult namn. Flera faktorer kan samverka: böckerna och filmerna om den inte speciellt lyckade tonåringen Bert (av Sören Jakobsson och Anders Olsson), den i massmedier ofta figurerande skivbolagskungen och entreprenören Bert Karlsson eller stavelsen *-ert* med oönskade associationer (*ffärt, stjärt*). Flera andra namn som innehåller denna stavelse finns bland de fula namnen: *Bertil, Berta, Märta*, kanske också *Gertrud*, liksom *Herbert* och *Albert* längre ner på listan. En informant skriver t.o.m.: »Fula namn är långa och gamla eller namn som har 'bert' i sig» (M246).

3.2. Vilka namn ses som både fina och fula?

För att så övergå till de namn som anses som både fina och fula kan vi notera att 158 av de 555 fina namnen också finns angivna som fula, alltså ca 29 %. Eftersom det är färre namn bland de fula, innebär det att en högre andel namn på ful-listan även finns bland de fina: 158 av 367 gör ca 43 %. Av de här så att säga ambivalenta namnen är 42 % flicknamn, 55 % pojknamn och 3 % könsneutrala namn. Siffrorna svarar ganska väl mot könsfördelningen av de namn som ansetts som fula.

Det kan vara av intresse att studera de namn som av flest informanter anses vara antingen fina eller fula. I diagram 1 och 2 finns de namn samlade som tycks väcka mest motstridiga känslor. Varje namn har av minst tre personer nämnts som fult, och av minst två som fint.

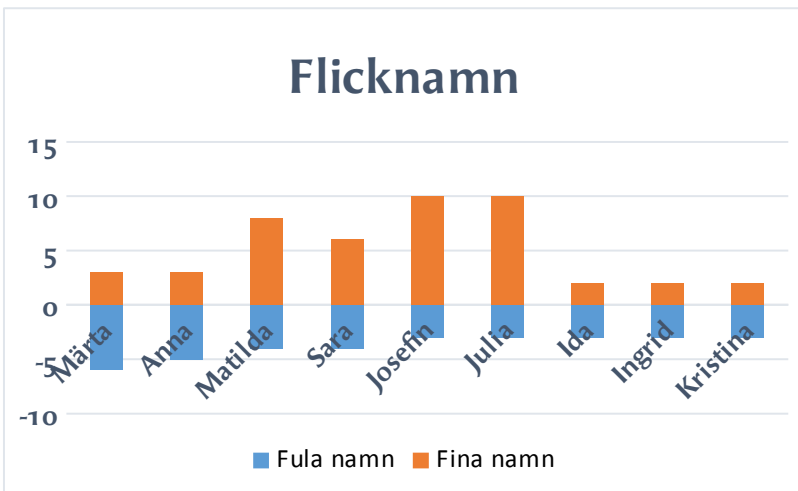

Diagram 1. Flicknamn som ses som både fula och fina.

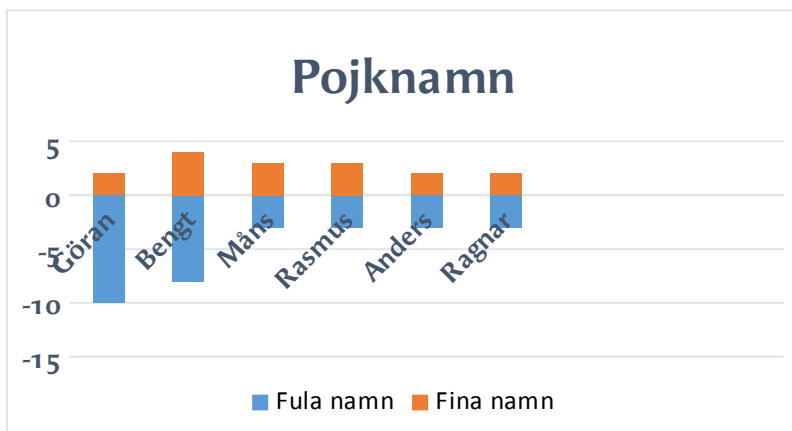

Diagram 2. Pojknamn som ses som både fula och fina.

Mot ovan uppställda kriterier svarar nio flicknamn och sex pojknamn. Tre av flicknamnen, *Josefin*, *Julia* och *Matilda*, finns också bland de tio vanligaste fina namnen. Av flicknamnen har sex (*Anna*, *Matilda*, *Sara*, *Josefin*, *Julia* och *Ida*) varit populära länge men är nu på nedgång. Två namn, *Märta* och *Ingrid*, är uppåtgående hos dagens föräldrar medan det bland befolkningen mycket vanliga *Kristina* har tappat i popularitet under 2000-talet. Pojknamnen är som framgår färre. *Måns* och *Rasmus* är fortsatt populära baby namn medan *Bengt* just har börjat en mycket försiktig comeback efter att ha varit närmast obrukat som tilltalsnamn en tid. Informant K97 skriver: »Bengt är fint för det är inte så vanligt i min ålder.» *Ragnar* ges till mellan tio och tjugopojar årligen. Det på 1940- och 1950-talen mycket populära *Göran* har inte återfått sin popularitet medan *Anders*, som tillhör de mest använda tilltalsnamnen i Sverige, under det senaste decenniet kraftigt har gått ner i användning.

3.3. Varifrån hämtas namnen?

För flera av de här visade namnen rör det sig om mycket små siffror som det inte går att använda för att dra några långtgående slutsatser. Det är ändå intressant att försöka finna gemensamma drag hos de namn som enbart bedömts som fina eller som fula och jämföra dem med de namn som finns i båda kategorierna. Tonåringarna tycks vad gäller fina namn vara ganska följsamma med dagens föräldrar, men somliga visar också att de tröttnat på de allra vanligaste namnen i sin egen generation: »Klassiska svenska namn är så tråkiga för under min uppväxt hette alla Emma, Erik och Simon» skriver M311. De namn som nämns av bara en eller två informanter är hämtade från många olika inspirationskällor och är av va-

rierande ursprung. Det kan gälla namn på kända personer, ofta från USA, och populära babynamn i Sverige, men också japanska, franska, spanska, arabiska och italienska namn anges som fina namn av enskilda informanter. Även namn från japanska anime-serier och namn på figurer i datorspel nämns som fina.

En majoritet av de fula namnen är hämtade ur äldre svenska generationers namnförråd. Några få informanter nämner också namn med annat ursprung, bl.a. arabiska och angloamerikanska, som exempel på fula namn. De ambivalenta namnen är alltså både namn som är och har varit populära i närtid men även namn som är ute sedan några decennier. Någon en tydlig linje till varför ett visst namn kategoriseras som det ena eller andra går inte att finna, och det hade varit förvånande om så varit fallet med tanke på att respondenterna fritt kunnat formulera sina svar.

3.4. Dubbelnamnen – en omdiskuterad namngrupp

Vissa informanter ger inte bara exempel på enskilda namn, utan de diskuterar och nämner även olika grupper eller typer av namn som av dem bedömts som antingen fina eller fula. Jag återkommer till dessa typer, t.ex. svenska namn, gammaldags namn, i avsnitt 6 om sociala positioneringar nedan. En kategori som hela 33 ungdomar tar upp, och som därför förtjänar särskild uppmärksamhet, är dubbelnamnen. I Sverige har tilltalsnamn av typen *Lars-Erik* och *Ing-Britt* inte givits till många barn under de senaste decennierna. De var oerhört populära under 1940- till 1960-talet men har därefter setts som gammalmodiga av nyblivna föräldrar. Många kombinationer av manliga namn har också använts som namn på dansband, typ *Sven-Ingvars* och *Janne Stefans* (För fler exempel, se Danslogen). Under de allra senaste åren har det dock börjat framstå som trendigt med dubbelnamn till småbarn. För flickornas del är det då ofta fråga om tidigare ovanliga kombinationer där dagens populära namn ingår. Några exempel på nyligen givna dubbelnamn är *Nova-Lie*, *Tuva-Li* och *Lily-Lo*. Pojkar under 2010-talet har fått mer traditionella dubbelnamn som *Carl-Johan* och *Karl-Fredrik*. (SCBc)

Av de 33 ungdomar som specifikt anger dubbelnamn som en namnkategori är 28 helt negativa medan 5 är positiva eller har en mer nyanserad inställning. 14 flickor, 13 pojkar och en person utan angivet kön är negativa. Av de positiva är 3 pojkar, en flicka och en utan angivet kön. Några negativa åsikter som anförs är:

Exempel 1–3: Fula namn är dubbelnamn

(1): Fula namn är dubbelnamn allt annat fungerar (M191),

(2) Gillar inte gamla namn, t.ex. dubbelnamn (K31),

(3) Dubbelnamn passar inte så bra när man uttalar dem (M28).

Det tycks alltså vara både namnens struktur och att de är omoderna som gör att informanterna inte tycker om namnkategorin. De som är mer positiva säger bl.a.: »Kvinnliga dubbelnamn kan vara fina» (M195) och »Dubbelnamn borde ha ett bra flöde, inte Klas Kent» (M61).

Ungdomarna har uppgett 25 olika exempel på dubbelnamn i kategorin fula namn. Av dem är 11 mansnamn och 14 kvinnonamn. Namn som uppgetts av fler än en informant är *Ing-Britt* (4), *Gun-Britt* (3), *Britt-Marie*, *Lars-Erik* och *Lars-Olof* (2 vardera). Bland de fina namnen finns 5 dubbelnamn: *Carl-Johan*, *Jean-Claude*, *Ola-Conny*, *Sofia-Maria* och *Thor-Björn*.

4. Egenskaper hos fina respektive fula namn

Vad utmärker så ett fint respektive fult namn i ungdomarnas ögon? Dubbelnamnen har redan diskuterats som ett särskilt fenomen och jag bortser från dem i resonemanget nedan. Om vi dessutom räknar bort åsikterna hos de personer som inte anser att namn i sig har egenskaper (se avsnitt 5 nedan) tycks det enligt informanterna vara dels fonotaktiska kriterier, dels olika typer av associationer till namnen som är av betydelse för hur enskilda namn och namngrupper uppfattas. Flera anför också att ett namn ska passa sin bärare: »Ett fint namn är ett namn som verkligen passar personen, och känns skönt när man säger det» (M302). Vidare råder det blandade uppfattningar huruvida långa eller korta namn är finast, samma sak gäller för ovanliga eller vanliga namn. Ungdomarna skriver bl.a.:

Exempel 4–6. Långa eller korta namn?

(4) Jättelånga namn kan vara svåra att uttala och krångliga att skriva (M181),

(5) Långa namn med djup mening är fina liksom en del korta namn. [...] Fula namn är namn som påminner om det gamla Sverige, och fula bokstavskombinationer, mycket konsonanter (M108),

(6) Ett enkelt namn tycker jag brukar vara ett fint namn. Ogillar svårstavade namn. (K125),

Exempel 7–8. Vanliga eller ovanliga namn?

(7) Väldigt vanliga namn är väl fina. (M131),

(8) Gillar exotiska namn som inte är så vanliga i svenska samhället. (M147).

Några generellt positiva fonotaktiska kriterier är att namnet ska vara lätt att uttala, att det ska vara välljudande och låta mjukt. De kan exemplifieras med några citat:

Exempel 9–13. Namn som klingar fint.

- (9) Att det klingar fint när man säger det (K159),
- (10) Bra namn borde rulla av tungan (M53),
- (11) Gillar namn med flera vokaler efter varann (M61),
- (12) De fina flicknamnen lixom [sic] flyter ihop i munnen (K97),
- (13) Gillar namn som är lätta på tungan och inte för tråkiga (M311).

Negativa fonotaktiska kriterier som anförs är att namnet är svårt att säga och att det låter fult, hackigt eller konstigt, som i följande exempel:

Exempel 14–18. Namn som fastnar på tungan.

- (14) Fula namn är inte så sexiga, fastnar på tungan, är tråkiga och gamla namn. (M153),
- (15) De fula låter så konstigt (M74),
- (16) De mindre fina känns hårda och inte så personliga. (K209),
- (17) Namn med en massa konsonanter är fula (M259),
- (18) De mindre fina är långa o låter liksom komplicerade. (K214).

Flera informanter skriver att det är de associationer som namnet ger, eller varifrån det kommer, som avgör om de tycker att ett namn är fint eller fult. Några citat varför man tycker om vissa namn eller namngrupper finns i exempel 19–24:

Exempel 19–24. Fina namn av skilda slag.

- (19) Tycker engelska namn är fina. (K278),
- (20) Tycker om udda/exotiska namn. (K281),
- (21) Japanska namn är fina. (K201),
- (22) Tycker att gamla traditionella namn är fina, min familj kommer från Norrland där namnen gått från generation till generation. (M247),
- (23) Könsneutrala namn och inte så typiskt svenska namn är fina. (K144),

(24) Alla namn är fina, särskilt såna som man kan göra bra smeknamn på. (M198).

Bland de här positiva utsagorna ser vi att åsikterna varierar och att det finns många skäl till varför man tycker att namn är fina. Många av uttrycken passar in i Aldrins system med sociala positioneringar (se avsn. 6 nedan).

Det är mindre variation i uttalandena om varför man tycker att ett visst namn eller oftare en viss namngrupp är fula, och det är som ovan påpekats också färre personer som givit exempel på fula namn. Flera skriver också att de tycker att de flesta namn är fina. Från gymnasister som ändå försökt identifiera varför de ogillar vissa namn är följande citat hämtade:

Exempel 25–33. Fula namn av skilda slag.

(25) De fula namnen kan komma från dåliga tecknade serier. (M64),

(26) De fula namnen [Orvar, Sten, Knut, Björn] associerar till korvar och djur och ting (K96),

(27) Gillar inte överklassnamn (M249),

(28) Namn på bönder är inte vackra (K113),

(29) Fula namn är såna där riktigt svenska namn (K136),

(30) Fula namn känns vardagliga, tråkiga och gammalmodiga (K165),

(31) Fula namn kan vara omoderna och konstiga (M302),

(32) Inte så fina namn är såna som har smeknamn som t.ex. är elakt rimmade (M198),

(33) Gillar inte korta och vanliga namn (K280).

Det tycks vara svårt att separera namnen i sig från de som bär dem för vissa informanter, och då är det snarare så att det är den grupp man associerar namnen till som man ogillar. Och precis som för de fina namnen bryts uppfattningarna om vilken sorts namn man inte tycker om: vanliga namn, konstiga namn, gammalmodiga namn, långa namn, korta namn osv. En intressant skillnad från de föräldrasajter som jag studerade inför en tidigare uppsats (Leibring 2013 s. 554) är att ingen av tonåringarna tar upp att vissa namn skulle symbolisera låg status, s.k. white-trash-namn som *Chantelle*, *Melanie*, *Kevin*, *Nikita*, ofta hämtade från nordamerikansk populärkultur. Bara ett fåtal namn ur den här gruppen är angivna som fula av tonåringarna, medan betydligt fler dylika namn finns bland

de fina. Dagens nyblivna föräldrar och de framtida är alltså inte överens i sina uppfattningar om dessa namn.

5. Kan namn verkligen vara fina eller fula?

En mindre grupp informanter accepterar inte frågeställningen om att enskilda namn är fina eller fula (mindre fina). Utöver ett rent ointresse för frågan pekar de istället på två huvudfaktorer: att vår åsikt om ett namn påverkas av de namnbärare vi känner och att namn kan vara antingen moderna eller omoderna och därigenom upplevas som positiva eller negativa. Omkring 11 % av de svarande har explicit gjort detta ställningstagande. Av dessa är mer än 60 % pojkar vilket är en något högre andel än i det totala materialet, där ju pojkarna är knappt 54 %. Några kommentarer från de som inte anser att namn i sig är fina eller fula:

Exempel 34–37. Namn är något man kallas.

(34) Jag ser inte på namn som något man äger, utan något man kallas (M288),

(35) Min uppfattning beror på namnbärarna, inga namn är fina eller fula egentligen (M156),

(36) Finns inga fula namn, bara omoderna (K200),

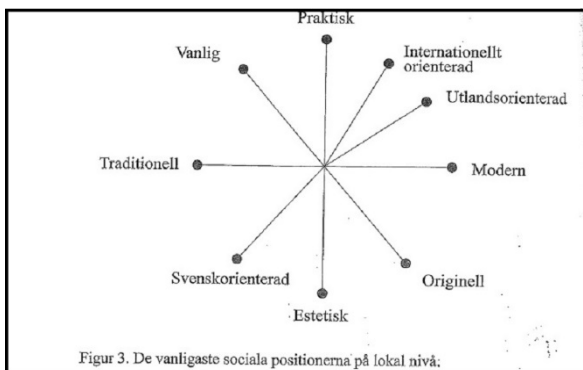
(37) Alla namn är fina på olika sätt (M177).

Dessutom finns en liten grupp pojkar som uttalat uppger att de inte alls är intresserade av frågan. En informant (M310) skriver: »Jag bryr mig inte så jättemycket om namn om jag ska vara ärlig.» Att pojkar dominerar bland de som inte har åsikter om enskilda namn kan möjligen förstärka mitt tidigare gjorda antagande att flickor socialiseras in i att diskutera och jämföra namn mer än pojkar.

6. Sociala positioneringar

Många informanter använder ett antal i sig motstridiga beskrivande uttryck (och olikt formulerade uttryck med samma innebörd) t.ex. omoderna – moderna, gamla – nya, svenska– engelska eller internationella, enkla – komplicerade. Uttrycken hade olika laddning för olika informanter. För att kunna ge en mer samlad bild av ungdomarnas åsikter fann jag det vara givande att på informanternas utsagor applicera Emilia Aldrins modell för lokala sociala positioneringar som hon tillämpade på nyblivna föräldrar i sin avhandling (Aldrin 2011 kap. 5–12). Efter de intervjuer hon genomfört fann hon att de positioner som visas i ill. 1 var tillämpliga, alltså (medsols från norr) praktisk – estetisk, internationellt orienterad el-

ler utlandsorienterad – svenskorienterad, modern – traditionell och originell – vanlig. Hon kunde se vissa skillnader i svaren beroende på informanternas ålder och utbildningsnivå. De äldre och högutbildade mödrarna befann sig oftare till vänster i modellen, medan yngre kvinnor (och de med lägre utbildningsnivå) oftare föredrog moderna, originella och internationellt orienterade namn och då hamnade till höger. Hennes informantgrupp bestod till övervägande del av kvinnor.

Illustration 1. Aldrins modell över sociala positioner på lokal nivå (Aldrin 2011 s. 68).

Det är naturligtvis markant olika situationer och livslägen som Aldrins informanter och tonåringarna befinner sig i, men icke desto mindre innehåller ungdomarnas positioneringar en del intressanta rön. Aldrins undersökningar, baserade på både webbenkäter och intervjuer, ger naturligtvis djupare och mer välunderbyggda resultat. De sociala variabler som jag har kunnat ha som grund i min undersökning är främst kön och hemort. Alla informanterna är i samma ålder och befinner sig på ungefär samma utbildningsnivå. Gruppen utlandsfödda och gruppen som går ett praktiskt gymnasieprogram är så pass små och har lämnat så få kommentarer att jag bedömde etnicitet och utbildningsinriktning som två faktorer utan signifikans.

Jag har enbart utgått från de kommentarer som ungdomarna lämnat, där de motiverar varför de anser att vissa namn eller namntyper är fina eller fula. Däremot har jag inte kategoriserat ungdomarnas rena namnexempel eftersom jag inte vet varför de valt just dessa namn om de inte lämnat kommentarer om dem. Det är blott ett mindretal av tonåringarna som lämnat den typen av positionerande synpunkter genom kommentarerna. Förmodligen skulle det gå att kategorisera också namnexemplen och på vis få ett bredare svarsunderlag.

De något annorlunda formulerade valörerna i svaren om varför man ogillar vissa namn eller namntyper jämfört med varför man gillar andra, gjorde att jag fann det lämpligt att redovisa attityderna i positiva och negativa positioneringar var för sig. För de positiva positioneringarna övertog jag Aldrins termer (se ovan), men för de negativa har jag försöksvis valt följande: gammaldags – nymodigt, vanligt – konstigt, svenskt – utländskt. I tabellerna redovisas svaren i absoluta tal och i procentandelar av det aktuella könets totala antal. Jag har fört in resultat ur den geografiska aspekten där det varit relevant. Det kan vara värt att påminna om att skolortsgroup 2, mellanstad, både är den minsta svarsgruppen och den som minst har uttryckt positioneringar.

6.1. Positiva positioneringar

Cirka 15 % av ungdomarna, 47 stycken totalt, hade åsikter om positionen praktisk – estetisk. I tabell 9 och 10 visas att fler flickor än pojkar positionerar sig estetiskt medan det är fler pojkar som uttalat föredrar ett praktiskt namn. Ungdomar från småstad är något överrepresenterade bland de som anser att ett estetiskt tilltalande namn är positivt. Storstadsungdomarna är något fler bland de som föredrar praktiska namn. Det går dock inte att bortse från att den skeva könsfördelningen i respektive skolortsgroup (se avsnitt 2) påverkar.

Tabell 9. Förekomst av motivet »namnet är estetiskt tilltalande» fördelat mellan kön.

Estetisk positionering	Antal	Procentandel
Flickor	17	12,40%
Pojkar	15	8,90%
X	1	12,50%
Totalt	33	10,50%

Tabell 10. Förekomst av motivet »namnet är praktiskt» fördelat mellan kön.

Praktisk positionering	Antal	Procentandel
Flickor	5	3,60%
Pojkar	9	5,30%
X	0	0
Totalt	14	4,45%

Kring positionerna svensk – internationellt eller utlandsorienterad kan 24 ungdomar hänföras, något fler flickor än pojkar.

Tabell 11. Förekomst av motivet »ett svenskt namn är bra» fördelat mellan kön.

Position "svensk"	Antal	Procentandel
Flickor	0	0
Pojkar	2	1,30%
X	0	0
Totalt	2	0,60%

Tabell 12. Förekomst av motivet »ett internationellt namn är bra» fördelat mellan kön.

Position "internationell"	Antal	Procentandel
Flickor	13	9,50%
Pojkar	9	5,10%
X	0	0
Totalt	22	7%

Som framgår av tabell 11 är det endast två pojkar som anført »svenskt» som något positivt. Däremot anser hela 22 ungdomar att ett internationellt eller utländskt (engelskt) namn är positivt (tabell 12). En större andel flickor än pojkar positionerar sig internationellt och skolort storstad är i majoritet i denna grupp.

Nästa positionsskala gäller förhållandet mellan ett vanligt namn och ett originellt namn. Också här är det fler flickor som positionerar sig totalt men en majoritet av båda könen föredrar ett originellt namn framför ett vanligt. Förhållandet mellan skolort 1 och skolort 3 i svaren motsvarar ungefär deras inbördes storlek i materialet totalt.

Tabell 13. Förekomst av motivet »ett vanligt namn är bra» fördelat mellan kön.

Position "vanlig»	Antal	Procentandel
Flickor	2	1,40%
Pojkar	2	1,30%
X	0	0
Totalt	4	1,30%

Tabell 14. Förekomst av motivet »ett originellt namn är bra» fördelat mellan kön.

Position "originell"	Antal	Procentandel
Flickor	16	11,60%
Pojkar	12	7%
X	2	2,5%
Totalt	30	9,50%

Den sista positiva positioneringen (tabell 15 och 16) gäller gammalt kontra modernt där totalt 20 informanter uttryckt sin position. Fler flickor uttrycker sig positivt om gamla namn och fler pojkar gör det samma om moderna namn. Skolort 1 och 3 är ungefär lika.

Tabell 15. Förekomst av motivet »ett gammaldags namn är bra» fördelat mellan kön.

Position "gammal"	Antal	Procentandel
Flickor	6	4,30%
Pojkar	3	1,80%
X	0	0
Totalt	9	2,90%

Tabell 16. Förekomst av motivet »ett modernt namn är bra» fördelat mellan kön.

Position "modern"	Antal	Procentandel
Flickor	4	2,90%
Pojkar	6	3,50%
X	1	12,50%
Totalt	11	3,50%

För att sammanfatta resultaten från dessa positivt laddade positioneringar (med reservation för de låga svarsfrekvenserna) förefaller det som om flickorna i den här undersökningen är mer internationellt orienterade, uppskattar estetiska och mer originella namn på samma gång som de också är förtjusta i mer traditionella namn. Pojkarna tycks uppskatta praktiska namn. De är också något mer svenskorienterade men är även förtjusta i moderna namn. Ungdomarna från storstad föredrar internationella namn, medan både småstads- och storstadsungdomarna vill ha ovanliga namn. För småstadsgruppen är också ett vackert namn viktigt.

6.2. Negativa positioneringar

Det visade sig omöjligt att invertera de positiva skalorna fullt ut av brist på kommentarer och resultatet blir därför något stympt jämfört med de positiva svaren. I tabellerna 17 och 18 som gäller negativ positionering kring svenskt – utländskt har jag bara funnit att 8 informanter uttryckt sig, lika många flickor som pojkar. De fåtaliga svaren, som visar något fler flickor som negativa till svenska namn, är måhända en förlängning av den motsvarande positiva positioneringsskalan där fler flickor ju föredrog internationella namn.

Tabell 17. Förekomst av motivet »ett svenskt namn är dåligt» fördelat mellan kön.

Position "svenskt"	Antal	Procentandel
Flickor	3	2,20%
Pojkar	2	1,20%
X	0	0
Totalt	5	

Tabell 18. Förekomst av motivet »ett utländskt namn är dåligt» fördelat mellan kön.

Position "utländskt"	Antal	Procentandel
Flickor	1	0,70%
Pojkar	2	1,20%
X	0	0
Totalt	3	

I skalan vanlig – konstig (tabell 19 och 20) som 27 informanter har uttryckt negativa åsikter om, finner vi att något fler flickor ser vanliga namn som något negativt, medan betydligt fler pojkar är emot konstiga namn. Också här är skolort 2 något överrepresenterad.

Tabell 19. Förekomst av motivet »ett vanligt namn är dåligt» fördelat mellan kön.

Position "vanlig"	Antal	Procentandel
Flickor	6	4,40%
Pojkar	5	3,00%
X	0	0
Totalt	11	3,50%

Tabell 20. Förekomst av motivet »ett konstigt namn är dåligt» fördelat mellan kön.

Position "konstig"	Antal	Procentandel
Flickor	5	3,6 %
Pojkar	11	6,5 %
X	0	0
Totalt	16	5 %

I positioneringslinjen gammaldags – nymodig har den ena ändpunkten inte uttrycks av någon informant; ingen har alltså uttryckt att hen ser modernt eller nymodigt som något negativt. Hela 50 informanter, relativt sett fler flickor än pojkar, uttrycker däremot att gammaldags namn är något negativt (tabell 21). Här är skolort 2, mellanstad, överrepresenterad med hela 15 respondenter.

Tabell 21. Förekomst av motivet »ett gammalt namn är dåligt» fördelat mellan könen.

Position "gammaldags"	Antal	Procentandel
Flickor	24	17,50%
Pojkar	25	14,80%
X	1	12,50%
Totalt	50	15,90%

7. Skillnader storstad–småort?

Utifrån svaren, både de som gäller enskilda namn och positioneringarna, kan jag inte finna några klart uttalade generella skillnader i åsikterna mellan storstad och småort. Det skulle krävas ett större material för att säkerställa detta. Det är ingen större skillnad mellan de namn som uppges som fina resp. fula av ungdomarna i de olika grupperna.

Jag finner det ändå vara möjligt att med hjälp av positioneringsskalorna urskilja vissa preferenser. Storstadsungdomarna vill hellre ha internationella och praktiska namn medan de är mer negativa till gammalmodiga namn. Inte heller de från mellanstor stad tycker om gammaldags namn, något som småstadsungdomarna inte har lika mycket emot. Dessa vill dessutom gärna ha vackra namn. Både småstad och storstad är positiva till ovanliga namn. Flera ungdomar från småstad (och där fler flickor än pojkar) än från större städer är negativa till dubbelnamn. Eftersom dubbelnamnen ju är en ny trend i Sverige kan vi här möjligen se ett samband med att nya moden och trender ofta har sin upprinnelse i storstäder.

8. Sammanfattande avslutning

Tonåringars uppfattningar om förnamn i Sverige är långtifrån entydiga, inte ens i denna informantskara som till största delen består av svenskfödda ungdomar som studerar på ett teoretiskt gymnasieprogram. Där finns dock vissa drag som är mer framträdande än andra och resultaten kan sammanfattas enligt följande.

För många tonåringar är de populära babynamnen attraktiva men många är också förtjusta i internationella namn som ännu inte fått så många bärare i Sverige. Namn som bärs av äldre personer uppfattas ofta som mindre fina, men vissa flickor anser också att mycket vanliga tonårsnamn är fula. Det är särskilt de namn som var populära på 1940- och 1950-talet som ogillas. De flesta informanter anser att dubbelnamn är oattraktiva, men en liten grupp, som möjligen är trendsättare, ser dem som fina.

Varför vissa namn ses som fina eller fula diskuteras av många informanter. Här kan dels fonotaktiska drag skönjas som en viktig faktor, dels olika slags associationer, gärna förknippade med kategorier av namnbärare: »Gubb- eller tantnamn är fula, såna som bara gamla människor heter» (K252). Vidare finns en grupp respondenter, fler pojkar än flickor, som inte anser att namnen i sig kan vara fina eller fula utan att associationerna beror på specifika händelser eller personer. Ett exempel är M295 som skriver: »Kopplar namn till personer, både positivt (gamla flickvänner) och negativt (en som slog mig).»

Positioneringskartorna visar inga entydiga skillnader mellan könen men pekar ändå på en del olikheter. Flickor tycks vara mer förtjusta i originella och internationella namn än vad pojkar är. Det är också slående att flickorna generellt tycks ha en större nyfikenhet till namn; de anger både fler namn och har mer åsikter. En tänkvärd iakttagelse är att både pojkar och flickor har angivit fler pojknamn som fula och fler flicknamn som fina. Har detta ett samband med våra traditionella könsroller där flickor lekt mer med dockor som namngivits? Hur påverkas ungdomarna, kanske särskilt pojkarna, av alla namngivna dataspelsfigurer?

Utifrån de här analyserade svaren syns inga tydliga olikheter mellan ungdomar i storstad och i småort. Att storstadsungdomarna är något mer positiva till internationella namn kan bero på den större och socialt mer varierade befolkningen där, men enkätsvaren ger intryck av att dagens tonåringar i Sverige generellt har så god tillgång till sociala medier och datorbaserad underhållning att skolortens storlek inte längre är lika viktig. För att bekräfta eller förkasta denna hypotes krävs dock mer studier och fler enkäter där ett ur olika aspekter bredare skikt av tonåringar kommer till tals.

Tonåren är den tid då man söker sig fram och kanske prövar olika sätt att vara. De här framlagda brokiga åsikterna om vad som är vackra och fula namn illustrerar detta sökande.

Källor och litteratur

- Aldrin, Emilia, 2011: Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009. (Namn och samhälle 24.) Uppsala: Universitetet.
- Aldrin, Emilia, 2015: Förnamnsvalet som resurs för förhandling av könsidentiteter och könsgränser: I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 32 (2014). S. 169–192.
- Bechsgaard, Katrine Kehlet, 2015: *Hvorfor skal barnet hedde sådan? En undersøgelse af motiver bag valg af børnenavne og social variation i*

forhold til navnevalg. København: Afdeling for Navneforskning, Nordisk forskningsinstitut.

Brylla, Eva, 2001: Personnamn och genus. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 19. S. 11–29.

Danslogen = www.danslogen.se/dansband/alla (senast besökt 2016-03-01)

Enkäten Namn.

<http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.3367d882146f0b73aa1128a/1408539664979/Upprop-om-ort-och-personnamn-f%C3%B6r-skolan-2014.pdf>

Frändén, Mårit, 2010: »Att blotta vem jag är». Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009. (Namn och samhälle 23.) Uppsala: Universitetet.

Hagström, Charlotte, 2006: Man är vad man heter. Namn och identitet. Stockholm: Carlsons.

Leibring, Katharina, 2013: *Estelle* – reactions to a royal name-giving in Sweden. I: Name and naming. Onomastics in contemporary public space. Proceedings of the second international conference on onomastics Baia Mare, May 9–11, 2013. Ed. Oliviu Felecan. Cluj-Napoca: Editura Mega. S. 551–559.

Leibring, Katharina, 2016: Namn och namnbärare. Om könsneutrala och könskonträra förnamn. I: Navn og navnebaerer. NORNA-symposium i Hulsig, Skagen, 1–4 oktober 2014. Rapport fra NORNAs 45. symposium i Skagen, 1-4 oktober 2014. Red. af Martin Sejer Danielsen, Birgit Eggert & Johnny G.G. Jakobsen. (NORNA-rapporter 93.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 129–152.

Leibring, Katharina, ms.: Den stabila förnamnstopp. Om förändringar i namngivning av småbarn i Sverige under 2000-talet. [skall publiceras som webbartikel på www.sprakochfolkminnen.se]

Mattfolk, Leila, 2012: *Staffan* och andra. Om associationer till förnamn. I: Namn på stort och smått. Vänskrift till Staffan Nyström den 11 december 2012. Red. av Katharina Leibring et al. (Skrifter utg. av Namnarkivet i Uppsala B 12.) S. 171–183. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.

Meldgaard, Eva Villarsen, 2001: Den store navnebog. 4. udg. København: Aschehoug.

SCBa = Statistiska centralbyrån. http://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Befolkning/Amnesovergripande-statistik/Namnstatistik/30898/30905/Nyfodda---Flickor-efter-namngivningsar-och-tilltalsnamn-topp-100-/383042/ (senast besökt 2016-03-01)

SCBb = Statistiska centralbyrån. http://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Befolkning/Amnesovergripande-statistik/Namnstatistik/30898/30905/Nyfodda---Pojkar-efter-namn-

givningsar-och-tilltalsnamn-topp-100-/383043/ (senast besökt
2016-03-01)

SCBc = Statistiska centralbyrån. Statistik över tilltalsnamn givna till minst
två barn per år.

http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__BE__BE0001/BE0001T04BAr/?rxid=2592dd26-a39e-48ec-b666-0e3dfe0eca78 (senast besökt 2016-03-01)

Abstract

Results from an Internet-based survey on names in 2014, aimed at Swedish teenagers in secondary education are discussed. A total of 314 youngsters, more boys than girls, did respond. Focus is on the teenagers' attitudes to first names, and on factors that make names attractive or unattractive. The main purpose is to gain more knowledge on youngsters' thoughts about choice and use of first names. The answers are analysed primarily from gender aspects but also from socio-geographic aspects. A model of social positioning, as introduced by Aldrin (2011), is applied.

Many Swedish teenagers prefer the same names as today's parents, but there are some indications that the teenagers are looking elsewhere. Especially the girls prefer international names. Regarded as unattractive are names popular 50 to 70 years ago, hyphenated first names and some names of recent popularity. The names considered most attractive are Alice and Erik, while Bert, Britta and Margareta are the most unattractive. More female names are mentioned as attractive, while there are more male names given among the unattractive. There are no clear differences between the attitudes from teenagers in big cities and those in small towns in this survey.

Binamnens betydelse för identitetsskapandet

Exemplen ungdoms- och genusidentitet

Linnea Gustafsson

Under de senaste decennierna har personnamnens betydelse för identitetsskapandet och för synliggörandet av den önskade identiteten lyfts fram allt oftare såväl nationellt som internationellt (Aldrin 2016 s. 385 ff.). I dessa fall har vanligen för- eller efternamnens betydelse för identiteten fokuserats. Exempelvis har Emilia Aldrin (2011) diskuterat hur föräldrar i Göteborg positionerar sig genom valet av förnamn till baby'n och Märit Frändén har intresserat sig för både för- och efternamnens identitetsfunktion i språkliga och kulturella minoritetsgrupper, t.ex. hos samer (2010), sverigefinnar (2014) och personer med annan etnisk bakgrund (2015). Andra aspekter på frågan rör t.ex. kvinnors byte av efternamn i samband med äktenskap, vilket undersökts på svenskt material av t.ex. Sonja Entzenberg (2007) och på engelskt av t.ex. Sara Mills (2003), Jean Twenge (1997), Myleah Kerns (2011).

Vid flera tillfällen under 1900-talet har också binamn diskuterats i Sverige. Vissa studier, t.ex. Arnold Lidarängs (1982), bygger på insamlat arkivmaterial, medan andra baseras på material som är sportrelaterat (Lindstedt 1989, Nilsson 2008) eller skolrelaterat (Wadensjö 1978). Även i internationella studier har skolmiljön ofta använts för materialinsamlingen (Crozier & Dimmock 1999, Busse 1983). Ingen av dessa studier kombinerar dock identitetsskapandet och binamn på ett tydligt sätt, utan det här sambandet impliceras endast. Vivian de Klerk och Barbara Bosch (1996, 1997) konstaterar visserligen att det föreligger en hel del skillnader mellan kvinnors och mäns binamn både när det gäller namnet och namnbruket, men detta lyfts inte fram i någon övergripande analys. Överlag förefaller alltså kopplingen mellan binamn och identitet vara föga utredd.

Avsikten med den här artikeln är därför att diskutera binamnens betydelse för identitetsskapande, med utgångspunkt i mönster som tidigare identitetsteoretisk forskning har lyft fram. De frågor jag specifikt kommer att ta upp i den här artikeln är:

- 1) Hur bidrar binamnet till identitetsskapandet?

2) Hur skapas ungdoms- och genusidentitet genom binamnen?

Den första frågan kommer främst att besvaras genom en diskussion om binamnens koppling till identitetsskapande och den andra genom en empirisk analys med hjälp av tidigare insamlat material som ligger till grund för en större undersökning om binamn (Gustafsson 2016). I artikeln kommer jag att använda termen binamn som är den vedertagna språkvetenskapliga termen för den här typen av namn. Med den här termen avser jag det tilltal som ligger mellan förnamn, pronomen och substantiv och därför kan namnkaraktären variera mellan namnen i materialet. I definitionen har jag utgått från det synsätt som förmedlas av informanter och deltagare, dvs. namnbrukarna. För en utförligare diskussion av definitionen av termen hänvisar jag till min bok (Gustafsson 2016 kap. 1.6).

1. Identitet

Identitet är ett svårt begrepp eftersom det är så mångfacetterat. Nu för tiden är det vanligt att identiteten ses som föränderlig och i ständig konstruktion till skillnad från tidigare då den uppfattades som essentiell. Essentiell identitet innebär att det finns en kärna av vårt verkliga jag som är oföränderlig (t.ex. Krogseth 2012 s. 162). Det konstruktivistiska synsättet vänder sig däremot mot föreställningar om en värld som går lätt att beskriva. Istället menar konstruktivister att handlingar och deras betydelser hela tiden konstrueras i den kontext där de förekommer (Potter 1996 s. 127). Den här uppfattningen innebär att identitet ses som någonting som ständigt återskapas och återskapandet sker i interaktion med omgivningen. Ett dynamiskt identitetsbegrepp av det här slaget leder till att samtalsdeltagarnas identiteter inte slutgiltigt kan fastställas eftersom de hela tiden återskapas i aktiv handling (Kahlin 2008 s. 20, Zimmerman 1998 s. 92 ff., Ochs 1992 s. 290, Widdicombe 1998 s. 191). Jag ansluter mig till detta konstruktivistiska sätt att se på identitetsbegreppet utifrån ett sociokulturellt lingvistiskt perspektiv (Bucholtz & Hall 2005).

I den förestående materialanalysen finns två utgångspunkter. Dels utgår jag från kollektiv och individuell identitet, dels från tillägnad och tillskriven (Henriksen & Krogseth 2004 s. 131). Otto Krogseth (2012 s. 163 f.) menar att identiteten ursprungligen är individuell. Den kollektiva identiteten som därefter etableras kan beskrivas med hjälp av en area-modell som består av olika fält eller identiteter. Hur individen går ut och in i olika kollektiva identiteter, t.ex. sexualitet, profession, klass, etnisk eller religiös grupp, visar hur den uppfattas som individens identifikation med omgivningen. Mot den här bakgrunden är det naturligt att identitet inte enbart är individuell, utan även kollektiv (Henriksen & Krogseth 2004 s. 132). När en person förändrar sin identitet beroende på sammanhang,

kontext, situation och grupp kan det finnas så stora olikheter att identiteten skulle kunna ses som någon form av klusteridentitet och i ett namn-sammanhang är det möjligt att synliggöra klusteridentiteten genom det föränderliga binamnsskicket.

Identitet hänger ihop med både likhet och skillnad (Woodward 1997 s. 29) och skapandet av vi-och-dom är en process som bland annat möjliggörs genom språkets symbolvärde (Schiffrin 2006 s. 106). Tidigare har språkets roll som förmedlare av såväl kultur och identitet belysts inom forskningen. Som olika möjligheter för identitetsskapande processer har t.ex. dialekter och sociolekter (Kahlin 2008 s. 20, Eriksson 2005, Svahn & Nilsson 2014 s. 257) och andra uttalsvarianter (Sundgren 2009 s. 104 ff.) använts inom en svenskspråkig kontext. Liknande undersökningar finns också internationellt där lingvistiska drag som har undersökts och kopplats till identiteten är t.ex. det lexikala valet, bruket av substantiv och pronomen samt analys av det sekvensmönster som framträder vid ett studium över tredjepersons referenser (Schiffrin 2006 s. 104).

Av betydelse är också berättelser (Baynham 2006, Bell 1988, de Fina 2006, Schiffrin 1996, 2006) och livshistorier (Mishler 1999, Schiff och Noy 2006) vars identitetsskapande funktion har diskuterats mer internationellt än i Sverige. I studierna på svenskt språkområde har identitetskonstruktionen inte varit forskarnas huvudfokus men i flera fall har studiematerialet varit hämtat från ungdomar, vilket implicerar att berättelser används även i identitetsskapande syfte för ungdomar (t.ex. Wirdenäs 2002, Eriksson 1997).

De allra viktigaste språkdragen för föreliggande artikel är naturligtvis personnamn, särskilt binamn. Redan initialt i ett möte mellan människor anger det sätt som någon presenteras eller presenterar sig själv vem man vill uppfattas som, eller som man, efter påtryckningar från andra, tillskrivs. I olika situationer kan var och en av oss använda en repertoar av t.ex. efternamn, förnamn, binamn, eller kanske titlar, som i varierande sammanhang och kombinationer kan kommunicera ett ganska brett spektrum av identiteter som vi önskar etablera (Drury & McCarthy 1980 s. 310).

Här av följer att hela namngivningsprocessen går att tolka som ett individuellt uttryck för en kollektiv identitet. Den kollektiva identiteten uppkommer genom att alla invånare i samhället förväntas bära personnamn och den individuella identiteten skapas genom de olika namn som väljs till barnet, vilket kan synliggöra ett identitetsskapande eller en önskan om en viss identitet. Följden blir att förnamnsvalet kan uppfattas som en lingvistisk möjlighet för de namngivande föräldrarna att positionera sig (Aldrin 2011, Gustafsson 2002). Uppgiften hos ett förnamn är att individualisera och särskilja namnbäraren till skillnad från släktnamnen som

istället sammanför namnbärarna till en viss grupp eller familj (jfr Krogseth 2012 s. 164).

Både den kollektiva och den individuella identiteten bygger på ett solidariskt samarbete inom en grupp och därför är de också en symbiotisk förutsättning för varandra (jfr Hylland Eriksen 2004 s. 37). I viss utsträckning har individen själv möjlighet att välja, eller åtminstone påverka, en tillägnad identitet, medan han eller hon däremot har litet eller inget inflytande alls över en tillskriven identitet eftersom man blir tilldelad denna. Det är inte alltid lätt att skilja en tillägnad och en tillskriven identitet åt, eftersom även identitet som i förstone kan förefalla självvald kan visa sig var den enda kvarvarande identiteten i en grupp som så att säga var ledig. Den identitet som man tilldelas i en grupp genom bruket av binamn kan också påverka namnbärarens självbild (Starks m.fl. 2012 s. 136). Men inom gruppen behöver det alltså inte enbart vara den individuella identiteten som förhandlas fram, utan även gruppens kollektiva identitet kan förhandlas fram på liknande sätt och sammanhållningen kan stärkas (Ashley 1996 s. 1748, Rymes 1996 s. 252), vilket passar väl in i det postmodernistiska paradigmet som handlar om en konstruktivistisk identitetssyn.

2. Binamnsmaterial

Att arbeta med ett binamnsmaterial innebär vissa svårigheter eftersom de här namnen inte finns registrerade i några förteckningar. Därför har jag valt att arbeta med enkäter och intervjuer, vilket innebär både styrkor och svagheter. En svaghet är t.ex. den självrapportering då namnbäraren och inte själva namnet står i centrum, och en annan kan vara namnbärarens minne som eventuellt har blivit grumligt när det gäller så banala vardagliga händelser som binamn och binamnsbruk (Gustafsson 2016 s. 22 ff.).

Enkäten genomfördes under vintern 2013-2014 med deltagare som var svenska medborgare över 18 år i både norr och söder, öster och väster, i både storstäder och småstäder. Sammantaget skickades den till 1000 personer, varav 188 personer valde att delta i undersökningen. Detta innebar att det statistiska urvalet kom att förändras på så sätt att det blev en övervikt för deltagare som var dels över 50 år, dels kvinnor. Å andra sidan uppvägdes detta i viss mån av att det var fler intervjuinformanter under 30 år. Informanterna hade alla anknytning till Halmstad och högskolan. Flera av dem var studenter, andra var anställda på högskolans administrativa enhet och några var gifta med någon ur högskolans personalgrupp. Undersökningens intervjudel består av 22 intervjuer som är 30-60 minuter långa och har förts som ganska fria samtal där vissa teman har kommit upp, t.ex. familjesituation, vänner, barndom, skolgång, arbetsliv och fritidsintressen. Beträffande binamnen har informanterna diskuterat vad de

tycker om sina binamn, vem som använder dem och i vilka situationer. Alla som deltog i någon av de båda undersökningsdelarna redogjorde för binamn som de antingen bar eller hade burit.

Intervjumaterialet består av 104 binamn och enkätmaterial av 207. Sammantaget innehåller alltså hela materialet 311 binamn, vilket i genomsnitt motsvarar 1,5 binamn per person, men dessa är inte på något vis jämt fördelade bland informanter och deltagare (se vidare Gustafsson 2016: 49 f.). I den del av undersökningen som jag redovisar i föreliggande artikel inkluderas dock endast 198 binamn eftersom berättelser kring namnintroduktionen där det har varit möjligt att utläsa i vilken gruppering binamnet har kommit till i vissa fall har varit otydlig.

I diskussionen och analysen baserar jag mig på både statistiska beräkningar av totalmaterialet (intervjuer och enkäter) och exempel i form av citat från materialet. Jag har valt att se binamn som icke-känslig information eftersom informanter och deltagare var välinformerade och kunde välja att inte delta i undersökningen eller att inte uppege vissa binamn.

3. Ungdomars binamnsbruk

I materialet är det avsevärt mycket vanligare att namnbärarna får binamn när de är barn eller ungdomar än när de är äldre (se tabell 1). Sammantaget har sju åldersspann undersökts – 0–5 år, 6–10 år, 11–15 år, 16–20 år, 21–25 år, 26–30 år och 30+ – och redan i intervallet 16–20 år sjunker antalet binamn som namnbärarna får och den sjunkande tendensen accelererar ytterligare när namnbäraren är 21–25 år. Beräkningarna visar hur stor andel av binamnen som har introducerats i olika åldrar.

Tabell 1. Fördelningen av binamn som introduceras när namnbäraren är i olika åldrar.

	0–5	6–10	11–15	16–20	21–25	26–30	30+
Antal	57	36	49	23	8	15	10
Andel	29 %	18 %	25 %	12 %	4 %	8 %	5 %

I en persons liv infaller de mest binamnstäta perioderna när namnbäraren är barn eller ungdom. I det senare fallet sammanfaller detta med att individen också pratar ungdomsspråk (t.ex. Kotsinas 2007, Wirdenäs 2002, Eriksson 1997). Det går att konstatera att flera ungdomsspråkliga drag även återfinns inom samtalsstil som Deborah Tannen (1984) kallar närhets- och engagemangsstilen. Mig veterligen finns än så länge ingen beskrivning över varken ungdomsspråket eller samtalsstilen som inkluderar binamn och binamnsbruk. Mina resultat tyder dock på att det skulle fin-

nas anledning att även inkludera den här typen av namnbruk som karaktäristiskt drag vid definitionen av både ungdomsspråket och närhets- och engagemangsstilen.

Materialunderlaget visar flera exempel på hur binamn kan användas för att skapa både en kollektiv gruppidentitet och en individuell identitet inom gruppen. Den individuella identiteten kan antingen vara tillägnad av namnbäraren själv eller tillskriven av gruppens andra medlemmar. Den tillskrivna identiteten uppkommer genom att namngivaren avgör vad som ska lyftas fram i namnbärarens persona. I materialet menar t.ex. en kvinna som kallades *Knoppen* av sin pappa att det var för att »pappa tyckte att jag var en liten människoknopp», vilket implicerar en litenhet hos namnbäraren, åtminstone i förhållande till namngivaren, pappa.

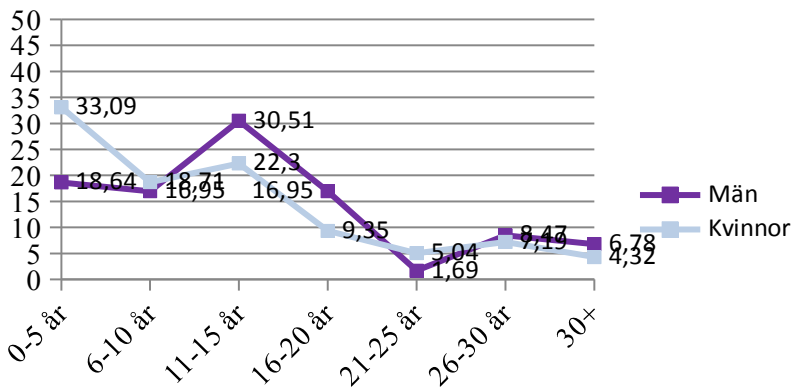
Identiteten som lyfts fram är både individuell och kollektiv på så sätt att den å ena sidan tydliggör namnbärarens individuella karaktäristika, å andra delar humor och lekfullhet runt namngivningen och namnskapandet vanligen inom en grupp, eller åtminstone av två personer och härigenom förstärks den kollektiva gruppstillhörigheten. Den här typen av tillskriven eller förstärkt identitet är vanligt förekommande vid binamnskapandet.

En tillskriven identitet behöver inte vara densamma för namnbäraren i alla kontexter. En av enkättagarna uppger att hon bär eller har burit fyra olika binamn i olika grupper och vid olika tider. Följaktligen finns lika många förklaringar till namnbruket som det finns binamn. När hon var i 2–3-årsåldern fick hon det första namnet, *Lenibu(n)sa*, av sin pappa, som fortfarande är den ende som använder namnet. Samma kvinna kallades senare i livet, under högstadietiden, *Bengta* av bästa kompisen eftersom de »kallade varandra töntiga namn». I tjugoårsåldern kallades hon *Nela* av sin pojkvän för att i vuxen ålder (20–30 år) kallas *Sammetslena*, som anspelade på hennes ögonfärg, av sina vänner. Det sistnämnda binamnet var dessutom situationsbundet och användes främst i en festkontext. Resonemanget visar hur olika identiteter hos namnbäraren kan betonas i olika kontexter och relationer.

Att en person har flera binamn är vanligare än att namnbärarna bara har ett enda binamn som används överallt. I så fall fungerar binamnet som en ersättning för förnamnet och övertar därmed också förnamnets funktioner. Ofta rör det sig om konventionella binamn som hör till någon form av gemensamt binamnsonomastikon i svenska språket. I enkätmaterialen uppger t.ex. Lotta att hon kallades så av alla fram tills hon fyllde 30 år. »Mina föräldrar ville döpa mig till Lotta men fick inte för prästen. Alla utom en lärare kallade mig Lotta. Alltid fram tills jag fyllde 30 år då jag bestämde mig för mitt riktiga namn Charlott. I pass och id stod det Lotta, ändrade det då».

4. Kvinnors och mäns binamnsbruk

Ett annat identitetsskapande exempel som går att avläsa i materialet är hur genus kan skapas genom binamn. Binamnsgivning av små barn äger framför allt rum i barndomsfamiljen eller i den nära släkten (Gustafsson 2016 s. 78 f.) och skillnaden mellan den ålder då kvinnliga och manliga namnbärare får sina binamn visar att det är vanligare för kvinnor än för män att få binamn när de är 0–5 år gamla (figur 1), vilket visar ett statistiskt samband¹. Vidare visar resultaten att män får som flest binamn när de är 11–15 år, det vill säga ungefär när de är i högstadietiden. I den här åldern fungerar ofta barndomskamrater – både i och utanför skolan – som namngivare. Såväl kvinnor som män får flest binamn i de här båda åldersintervallen, men eftersom kvinnor får något fler binamn när de är yngre sker namngivningen av dem i större utsträckning i barndomsfamiljen och eftersom män får de flesta av sina binamn när de är 11–15 år gamla är det i högre grad bland barndomskamraterna som deras namngivning sker.

χ^2 -analys för 0–5 år ger: p 0,025, df 1, χ^2 5,054.

χ^2 -analys för 6–10 år ger: p 0,594, df 1, χ^2 0,285.

χ^2 -analys för 11–15 år ger: p 0,296, df 1, χ^2 1,091.

χ^2 -analys för 16–20 år ger: p 0,211, df 1, χ^2 1,568.

Figur 1. Binamnens introduktion uppdelat på kvinnor och män

Vid en närmare analys av materialet går det att konstatera att vissa särdrag, »händelse» och »egenskap», som kan förekomma vid binamn har särskild betydelse för genusidentiteten (Gustafsson 2016 s.71). De analy-

1 χ^2 -analys ger: p 0,025, df 1, χ^2 5,054.

serade särdragen bygger främst på den tillkomstberättelse som namnbä-
 ren har redogjort för vid materialinsamlingen. Det innebär således att
 samma binamn kan ha olika särdrag eftersom anledningen till bruket av
 dem kan variera. Det första särdraget, »händelse», definieras som en en-
 staka händelse till skillnad från upprepade skeenden som då istället har
 förts till särdraget »egenskap». När en händelse inträffar sker någonting
 aktivt, medan när en egenskap ligger till grund för binamnet är det snara-
 re en passiv beskrivning av namnbäraren som inträffar genom binamn-
 svalet. Av kvinnors binamn har 2 %, t.ex. *El-in-stallation* och *Röjes*, ett
 händelsesärdrag, medan 10 % av männens binamn, t.ex. *Apan*, *Barba-*
flott, *Pannan*, *TBC* och *Touch*, har det, vilket är en iakttagelse som stärks
 av ett starkt statistiskt samband.² Samtidigt har 15 % av kvinnornas bi-
 namn, t.ex. *Krullas*, *Shority*, *Sköldpaddan*, *Smulan* och *Turbo*, särdraget
 »egenskap» som beskriver namnbäraren. Det här särdraget finns även i
 14 % av männens binamn, t.ex. *Jean Paul* och *Myran*, vilket innebär att
 skillnaden är liten mellan könen och det statistiska sambandet följaktligen
 svagare.³ Eftersom särdragen »händelse» och »egenskap» kan tolkas
 som uttryck för en traditionell könsrollsmyt där mannen är aktiv och
 kvinnan passiv (t.ex. Berg 2006 s. 10) är en försiktig tolkning av resultaten
 att konservativa könsroller kan förstärkas vid binamnsbruket. Ofta är
 händelserna som ligger till grund för särdraget både lekfulla och humoris-
 tiska, om än ganska banala eller av en mycket vardaglig karaktär. Binam-
 net *Touch* (m) kom t.ex. till under en pingismatch i högstadiet då namn-
 bäraren skrek »touch» varje gång han vann en boll. På liknande sätt för-
 håller det sig med *Pannan* (m) som »råkade skalla nån» och *Apan* (m)
 som »gjorde grimaser som en apa».

Beträffande kvinnors binamn är det något vanligare än vid mäns att sär-
 draget »egenskap» förekommer. Inom det här särdraget inkluderas både
 inre karaktärsdrag och utseende. En kvinna med binamnet *Grejen* förklarar
 tillkomsten så här: »Jag var liten och hade långt lockigt hår. Mina
 kompisar tyckte jag såg ut som en gremlins. En av dessa figurer hade
 smeknamnet Grejen». En annan kvinna med binamnet *Pelle* berättar:
 »jag hade ovanligt långt hår och när jag klippte mig mycket kort tyckte
 någon att jag såg ut som en pojke och började kalla mig Pelle», medan
Daeng (=röd) (k) förklarar att »föräldrarna tyckte att jag hade en rödak-
 tig färg som nyfödd - liknade soluppgången».

Även egenskaper av mindre tydlig utseendekaraktär förekommer i materi-
 alet. *Kockis* (k) menar att hon »tyckte om att laga mat och kallade [s]ig
 själv för Kockis efter kocken i serien Knasen», medan binamnet *Buster*
 (k) förefaller ha tagits i bruk för att korrigera ett oönskat beteende:

2 χ^2 -analys ger: p 0,001, df 1, χ^2 11,017. Carmer's V: 0,189.

3 χ^2 -analys ger: p 0,978, df 1, χ^2 0,001.

»Mamma tyckte jag liknade en seriefigur som hade mössan långt nerdragen i pannan. Tydligt hade jag det med».⁴

Liknande iakttagelser har också gjorts av andra forskare som i internationellt material har observerat att kvinnors binamn i större utsträckning baseras på namnbärandens fysiska företräden (Phillips 1990 s. 284) eller att lekfullhet i binamnen oftare representerar ett manligt binamnsbruk (Van Langendonck 2012 s. 229).

5. Slutsats och sammanfattning

Utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv på tolkningen av materialet visar jag att binamnet kan användas för att förstärka och förtydliga en föränderlig identitet. Genom att skapa binamn med ursprung i händelser i namnbärandens liv eller egenskaper hos namnbäranden lyfts önskade delar av identiteten fram och ett identitetsskapande försiggår. Vi ser här skapandet av en individuell identitet mot en kollektiv identitetsfond (se avsnitt 1). På det sättet kan binamnet användas för att både skapa och kommunicera identiteter som samtidigt är föränderliga mellan grupper, tider, situationer, kort sagt kontexter. Härigenom kan binamnet skapa en upplevelse av inneslutning och uteslutning i olika grupper, varav en är ungdomsgruppen. Eftersom konstruktionen av en identitet kräver både likhet och skillnad är binamnet ett gott alternativ för att markera skillnaden mellan grupper och likheter inom en grupp. Binamn och binamnsbruk är alltså språkdrag som möjliggör för t.ex. ungdomsgrupper att markera skillnad mellan sin egen och andra ungdomsgrupper samtidigt som namnen kan användas för att markera likhet inom en och samma grupp. Binamnet kan alltså vara en språklig resurs som används för att skapa och återskapa både ungdomsidentitet och genusidentitet.

Av genomgången kan följande slutsatser dras:

1. Binamn är en språkligt bidragande resurs för att skapa identitet.
2. Binamn skulle tydligare kunna lyftas fram som ett språkligt drag som hör till ungdomsspråket.

---

4 När det gäller binamnens skapande av en genusidentitet bör man också reflektera över själva undersökningstillfället, dvs. vid intervjun eller när enkäten fylldes i, eftersom även detta är ett tillfälle till identitetskonstruktion för informanter och deltagare. De flesta menar att de har uppgivit alla binamn de har eller har haft, men trots detta antar jag att ett urval har gjorts – medvetet eller omedvetet. Urvalet kan bero på minnessvårigheter (Gustafsson 2016 s. 23 f.) eller för att studiedeltagarna försökt skapa en identitet som uppfattas som mer manlig eller mer kvinnlig.

3. Binamn som bär särdragen »händelse» eller »egenskap» uppvisar en tendens till genuskillnad.

Litteraturförteckning

- Aldrin, Emilia, 2016: Names and Identity. I: Oxford Handbook of Names and Naming. Ed. Carole Hough (med hjälp av Daria Izdebska). Oxford: Oxford University Press. S. 382–394.
- 2011: *Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. (Namn och samhälle 24.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Ashley, Leonard, R.N., 1996: Internal names. I: *Namenforschung: ein internationales Handbuch zur Onomastik*. Teilband 2. Ernst Eichler. Berlin. S. 1744–1750.
- Baynham, Mike, 2006: Performing self, family and community in Moroccan narratives of migration and settlement. I: *Discourse and Identity*. Eds. Anna de Fina, Deborah Schiffrin och Michael Bamberg. Cambridge: Cambridge University Press. S. 376–397.
- Bell, Susan E. 1988: Becoming a political woman: the reconstruction and interpretation of experience through stories. I: *Gender and discourse*. Eds. Alexandra Dundas Todd & Sue Fisher. NJ: Ablex, Norwood. S. 97–123.
- Berg, Bettina, 2006: Genuspraktika för lärare. Lärarförbundet. http://jamda.ub.gu.se/bitstream/1/396/1/genuspraktika_2006.pdf (hämtad 2016-01-11).
- Bucholtz, Mary & Hall, Kira, 2005: Identity and Interaction: a Sociocultural Linguistic Approach. I: *Discourse Studies: an Interdisciplinary Journal for the Study of Text and Talk*, 7, (4–5). S. 585–614.
- Busse, Thomas, V., 1983: Nickname Usage in American High School. I: *Names* 31. S. 300–306.
- Crozier, Ray, W. & Dimmock, Patricia C., 1999: Name-Calling and Nicknames in a Sample of Primary School Children. I: *British Journal of Educational Psychology* 69. S. 505–516.
- de Fina, Anna, 2006: Group Identity, Narrative and Self-Representations. I: *Discourse and Identity*. Eds. Anna de Fina, Deborah Schiffrin och Michael Bamberg. Cambridge: Cambridge University Press. S. 351–375.
- de Klerk, Vivian & Bosch, Barbara, 1996: Nicknames as Sex-Role Stereotypes. I: *Sex Roles* 35(9/10). S. 525–541.
- 1997: Nicknames of English Adolescents in South Africa. I: *Names* 45(2). S. 101–118.

- Drury, Darrel W. & McCarthy, John, D., 1980: The Social Psychology of Name Change: Reflections on a Serendipitous Discovery. I: *Social Psychology Quarterly* 43(3). S. 310–320.
- Entzenberg, Sonja, 2007: Professor *Nanna Svartz* eller Fru *Nanna Malmberg*? Släktnamnsbruk hos gifta kvinnor 1920–1982. I: *Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv*. Red. av Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Entzenberg och Maria Ohlsson. Uppsala: Uppsala universitet. S. 198–207.
- Eriksson, Lisa, 2005: En kvinna klär sällan i dialekt. I: *Västerbotten* 1. S. 64–74.
- Eriksson, Mats, 1997: *Ungdomars berättande: en studie i struktur och interaktion*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala univ.
- Frändén, Märith, 2010: »Att blotta vem jag är». *Släktnamnsskick och släktnamnbyten hos samer i Sverige 1920–2009*. (Namn och samhälle 23.) Uppsala: Uppsala universitet.
- 2014: ”Vi bestämde oss för att skriva namnet på ett svenskt sätt”. Förnamnsval i sverigefinska familjer. I: *SAS* 32. S. 75–138.
- 2015: Gamla i världen men nya i Sverige. En projektbeskrivning av forskning om invandrade efternamn. I: *Innovationer i namn och namnmönster. NORNA:s 43 symposium i Halmstad 6–8 november 2013*. Red. Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner. (NORNA-rapporter 92.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 67–72.
- Gustafsson, Linnea, 2002: *Innovation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890*. (Anthroponymica Suecana 12, Kulturens frontlinjer 39.) Umeå.
- 2016: Moderna vardagliga binamn i Sverige. (Namn och samhälle 29.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Henriksen, Jan-Olav & Krogseth, Otto, (i samarbete med Pål Ketil Botvar og Ingvill T. Plesner), 2004: *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hylland Eriksen, Thomas, 2004: Rötter och fötter. Identitet i en ombytlig tid. (Översättare Hans Dalén.) Nya Doxa, Nora.
- Kahlin, Linda, 2008: *Sociala kategoriseringar i samspel. Hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal*. (Acta Universitatis Stockholmiensis 44.) Stockholm: Stockholms universitet.
- Kerns, Myleah, 2011: North American Women’s Surname Choice Based on Ethnicity and Self-Identification as Feminists. I: *Names* 59(2). S. 104–117.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 2007: 3:e uppl. *Ungdomsspråk*. (Ord och stil 25.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.

- Krogseth, Otto, 2012: Names and Collective Identity. I: Names and Identities. Eds. Botolv Helleland, Christian-Emil Ore & Solveig Wikstrøm. Oslo: Oslo Studies in Language 4(2). S. 161–166.
- Lidaräng, Arnold, 1982: *Lurel och Smesa. Västgötska personnamn i muntlig tradition*. Stockholm: LTs förlag.
- Lindstedt, Inger, 1989: *Sportspråkets personnamnsbruk*. (Nordrapp 2.) Rapport från institutionen för nordiska språk/ svenska. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Mills, Sara, 2003: Caught between Sexism, Anti-Sexism and ‘Political Correctness’: Feminist Women’s Negotiations with Naming Practices. I: *Discourse & Society* 14(1). S. 87–110.
- Mishler, Elliot, G., 1999. *Storylines: Craftartists’ Narratives of Identity*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Nilsson, Leif, 2008: Från *Nora-Anna* till *Foppa*. Presentation av ett projekt om smeknamn i den svenska idrotten under 1900-talet. I: Nordiska namn – namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Red. av Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafstendóttir & Svavar Sigmundsson. (NORNA-rapporter 84.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 317–329.
- Ochs, Elinor, 1992: Indexing Gender. I: *Rethinking Context. Language as an Interactive Phenomenon*. Ed. Alessandro Duranti & Charles Goodwin. Cambridge: Cambridge University Press. S. 335–358.
- Phillips, Betty, 1990: Nicknames and Sex Role Stereotypes. I: *Sex Roles* 23. S. 281–289.
- Potter, Jonathan, 1996: Discourse Analysis and Constructionist Approaches: Theoretical Background. I: *Handbook of Qualitative Research Methods for Psychology and the Social Sciences*. Ed. John T.E. Richardson. Leicester: BPS Books. S. 125–140.
- Rymes, Betsy, 1996: Naming as Social Practice: The Case of Little Creeper from Diamond Street. I: *Language in Society* 25(2). S. 237–260.
- Schiff, Brian & Noy, Chaim, 2006: Making it Personal: Shared Meanings in the Narratives of Holocaust Survivors. I: *Discourse and Identity*. Eds. Anna de Fina, Deborah Schiffrin och Michael Bamberg. Cambridge: Cambridge University Press. S. 398–425.
- Schiffrin, Deborah, 1996: Narrative as Self-Portrait: Sociolinguistic Construction of Identity. I: *Language in Society*, 25 (2). S. 167–203.
- 2006: From linguistic reference to social identity. I: *Discourse and Identity*. Eds. Anna de Fina, Deborah Schiffrin och Michael Bamberg. Cambridge: Cambridge University Press. S. 103–131.

- Starks, Donna, Leech, Kerry-Taylor och Willoughby Louisa, 2012: Nicknames in Australian Secondary Schools: Insights in Nicknames and Adolescent Views of Self. I: *Names* 60(3). S. 135–149.
- Sundgren, Eva, 2009: The Varying Influence of Social and Linguistic Factors on Language Stability and Change. The Case of Eskilstuna. I: *Language Variation and Change* 21. S. 97–133.
- Svahn, Margareta & Nilsson, Jenny, 2014: *Dialektutjämning i Västsverige*. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen.
- Tannen, Deborah, 1984: *Conversational Style. Analyzing Talk among Friends*. Norwood: Ablex.
- Twenge, Jean, M., 1997: «Mrs. His Name». Womens Preferences For Married Names. I: *Psychology of Women Quarterly* 21. S. 417–429.
- Van Langendonck, Willy, 2012. Classification of Bynames given by Adults and Young People. I: *Name and Naming: Synchronic and Diachronic Perspectives*. Ed. Oliviu Felecan. Newcastle: Cambridge Scholars. S. 222–231.
- Wadensjö, Cecilia, 1978: Smeknamn som kulturellt fenomen. I: *Tradisjon* 8. S. 55–64.
- Widdicombe, Sue, 1998: Identity as an Analysts' and a Participants' Resource. I: *Identities in Talk*. Eds. Charles Antaki & Sue Widdicombe. London: Sage. S. 191–206.
- Wirdeñäs, Karolina, 2002: *Ungdomars argumentation: om argumentationstekniker i gruppsamtal*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Woodward, Kathryn, 1997: Concepts of Identity and Difference. I: *Identity and Difference*. Ed. Kathryn Woodward. London: Sage. S. 7–61.
- Zimmerman, Don, H., 1998: Identity, Context and Interaction. I: *Identities in Talk*. Eds. Charles Antaki & Sue Widdicombe. London: Sage. S. 87–106.

Abstract

The significance of nicknames in the making and performance of identity:
The examples youth and gender identity

This article analyses the nickname's significance for the construction of identity. The issues I specifically discuss are as follows: 1) How does the nickname contribute in the construction of identity? 2) How is youth and gender identity constructed through nicknames? My approach to identity is based on a constructivist perspective where the starting-point is that the identity is originally individual but also perceived as collective in a group constructing process where nicknames can be used to announce inclusion or exclusion of the group.

In the analysis, I am using 198 nicknames that are collected through interviews and questionnaires. Name-bearers usually get their nicknames when they are children or adolescents. A gender perspective on the issue shows that it is more common for women to get nicknames at the age of 0–5 years, while men get, to a greater extent, their nicknames at the age of 11–15 years. However, it is more common that men's nicknames contain different features which reinforce traditional gender roles. The conclusion is that the nickname can be an important linguistic resource for constructing identity.

Nyckelord: Binamn, identitet, ungdom, genus.

Keywords: Nicknames, identity, youth, gender.

Identitet i ljuset av interpersonella metafunktioner i ett historiskt dopnamnsmaterial

Kaj Borg

1. Syfte och bakgrund

Mitt syfte är att med hjälp av teoretiska impulser från kognitiv psykologi, systemisk-funktionell grammatik och etnolingvistik beskriva dopnamns-givningen som en betydelskapande process där de givna namnen betraktas som primärt funktionella enheter. Begreppet identitet kommer att inta en central roll vid en närmare beskrivning av de olika funktioner som dopnamn potentiellt kan tillskrivas i sin autentiska kontext. Utifrån de framtagna funktionerna söker jag beskriva vilket slags identiteter den namngivna ges genom dopnamnsgivning.

Mitt mål är att lägga fram ett förslag till en teoretisk ram för en funktionell analys av dopnamn och namngivning. Utgångspunkten för det teoretiska resonemanget utgörs av de iakttagelser som jag gjorde i samband med en tidigare, empirisk dopnamnsstudie. Undersökningen handlade om dopnamn och namngivning i den finländska staden Gamlakarleby (numera *Karleby*, fi. *Kokkola*) i svenska Österbotten åren 1657–1928 (Borg 1995, 1996). Materialet för undersökningen bestod av dopnamnen på de 14 448 barn som döptes och namngavs i stadens svensk-finska församling under den undersökta perioden på 271 år. Utöver själva dopnamnen ingick i det insamlade materialet också en del andra uppgifter, såsom barnens födelse- och dopdatum, föräldrarnas för- och tillnamn samt deras yrken eller titlar. Även förnamnen på faddrarna och vittnena excerperades. Uppgifterna hämtades ur dopböckerna i original (= Gkby).

Den namnkategori som den empiriska studien befattade sig med och som också denna framställning fokuserar på är dopnamn, närmare bestämt *historiska dopnamn*. Med dopnamn avses här det förnamn eller den förnamnskombination som barnet ges i samband med en kristen dopakt och som senare förs in i en dopbok (Blomqvist 1993 s. 10, Utterström 1995 s. 13). Historiska är de studerade namnen såtillvida att de är resultat av en namngivningsprocess som ligger tillbaka i tiden och som endast kan rekonstrueras med hjälp av skriftliga källor. I och med att de diskuterade dopnamnen härstammar från kyrkliga källor har de en viss officiell prägel över sig. De studerade dopnamnen var visserligen inte på samma sätt for-

mellt stadfästa som dagens dopnamn, men som ceremoniella förnamn hade de utan tvivel en annan status än t.ex. de tilltalsnamn som namnbärarna senare i livet kallades vid.

Analysen av det empiriska dopnamns materialet byggde på en lingvistiskt influerad teoriram (Borg 1995 s. 13–16, Borg 1996 s. 282). Med utgångspunkt i de delområden som allmänlingvistik brukar laborera med anlade jag en lexikalisk, morfologisk, fonologisk, semantisk, syntaktisk och pragmatisk aspekt på dopnamnen. Mitt mål var att komma underfund med regelbundenheter eller *mönster* i namngivningen. Den syntes som analysen resulterade i karakteriserade jag som namnlingvistisk. Den representerade min, d.v.s. en utomstående namnforskare, överblick över den lokala dopnamnsgivningen på dess kollektiva nivå under den 271 år långa perioden.

Analysen gav vid handen att samtliga studerade språkliga delområden kom till användning vid namngivningen, och att de olika lingvistiska nivåerna i hög grad var sammankopplade. Typiskt var att ett namngivningsmönster, såsom flernamnsbruket, var utslagsgivande på flera språkliga nivåer. Bruket att ge barnet fler än ett förnamn som dopnamn innebar förändringar inte bara med avseende på antalet förnamn i dopnamnsfrasen utan flernamnsbruket ledde bl.a. också till att olika alternativa fonologiska mönster började gynnas i namngivningen. Namnfraser började också bildas med tanke på deras semantiska innehåll, vilket också var utslagsgivande på den lexikala nivån i och med att nya förnamn togs i bruk. Dopnamnen *Kaarle Toivottu Poika* (1898) 'Kaarle den önskade sonen' och *Oma Armas Leo* (1920) 'egen önskade Leo' återgav lexikala betydelser och bidrog med tre nya förnamn – *Toivottu*, *Poika* och *Oma* – till den lokala dopnamnsgivningen. (Jfr Borg 1996 s. 283–285.)

Vad som initierade de olika flerdimensionella mönstren kunde analysen inte svara på. I den avslutande diskussionen konstaterade jag emellertid att ett namngivningsmönster i regel tycks ha motiverats av en impuls utifrån, från namngivningskontexten. Detta tolkade jag som att namnen förmedlade något slags kontextuell information i och med att de speglade den språkliga, kulturella och historiska kontexten (Borg 1996 s. 285). Att jag spekulerade i att de rent språkliga delområdena var underordnade den pragmatiska aspekten och i hög grad informationsbärande kan anses stå i strid med den då rådande uppfattningen om att egennamn bara pekar ut individer utan att beskriva dem på något sätt (se t.ex. Zilliacus 2002 s. 158).

2. Namnbetydelse i kognitiv belysning

Samtidigt som egennamn har beskrivits som språkliga tecken som inte beskriver sin referent har de i likhet med andra språkliga uttryck ansetts ha både form och innehåll (Bauer 1995 s. 24–26, 118–130, Ainala m.fl. 2008 s. 33). I empiriska undersökningar utgår man i regel från den formella sidan av egennamn och utifrån den dras möjligen slutsatser av innehållssidan hos dem. I namnteoretiska studier ges diskussionen om innehållet hos namn ofta större utrymme. När t.ex. termen egennamn definieras, brukar detta göras genom att egennamn kontrasteras med appellativ. Skillnaden mellan appellativ och propriier förklaras då med semantiska olikheter: medan proprierna individualiserar, kategoriserar appellativen (Ainala m.fl. 2008 s. 13–14). Den centrala frågan är emellertid huruvida egennamnets innehållssida består av något mer än bara dess individualiserande funktion. Denna fråga som gäller den propriella semantiken betecknar Thorsten Andersson (1994 s. 30–33, 1996 s. 33) som en av de onomastiska grundfrågorna. Frågan har diskuterats sedan antiken och att här sammanfatta hela den mångförgrenade filosofisk-språkvetenskapliga reflexionen är naturligtvis en övermäktig uppgift. I det följande gör jag dock några nedslag i denna diskussion och preciserar också min egen ståndpunkt i frågan.

Den ofta citerade uppfattningen om att egennamn utöver sin förmåga att peka ut individer helt saknar betydelse kan tillskrivas den brittiske filosofen och nationalekonomen *John Stuart Mill*. I sitt verk *A System of Logic* (1843 [1906] s. 20) skriver han att egennamn endast hänvisar till de individer som bär dem utan att tillfoga dem några attribut. Dagens namnforskare delar knappast denna kategoriska uppfattning. Den framskymtar dock t.ex. i grammatiska beskrivningar där dikotomier ofta används vid indelningar. Enligt *Svenska Akademiens Grammatik* (= SAG) är egennamn t.ex. i motsats till egentliga substantiv monoreferentiella uttryck som inte beskriver sin referent, d.v.s. saknar betydelse i egentlig mening (SAG 2 s. 116, 118).

Den definition av betydelsen hos egennamn som ofta citeras i nordiska namnstudier är den som Thorsten Andersson (1994 s. 33) har formulerat. I jämförelse med Mills uppfattning är Anderssons sätt att se på innehållet hos egennamn betydligt mer nyanserat. Han delar upp den propriella semantiken i tre komponenter: 1) *identifikation* (konstitutiv komponent), 2) *till grund liggande icke-propriell betydelse* (fakultativ komponent) och 3) *associativt innehåll* (självklar konsekvens). Utöver den propriella semantiken talar Andersson (1996 s. 16) också om *kognitiva, emotiva, ideologiska* och *sambörighetsskapande* funktioner för egennamn. Utan att närmare gå in på Anderssons betydelse- och funktionskategorier kan man

konstatera att han uppfattar egennamn som synnerligen informationsbärande.

I artikeln *Towards a Functional Theory of Names* (1983) konstaterar John M. Carroll att frågan om vad egennamn har för innehåll inte kan lösas genom filosofisk analys. I stället efterlyser han ett beteendevetenskapligt och psykologiskt angreppssätt på problemet. För att man ska få bättre grepp om innehållet hos egennamn måste man enligt honom vinna mer kunskap om hur egennamn fungerar i reell kommunikation. Betydelsen hos egennamn kan enligt honom belysas endast genom att namn studeras i de kontexter där de används. (Carroll 1983 s. 366–367.)

Hur människan uppfattar och kommer ihåg personnamn har intresserat kognitiva psykologer sedan början av 1990-talet. Viktiga forskningsresultat presenteras i översiktsverket *The Cognitive Psychology of Proper Names* av Valentine m.fl. (1996). Att personnamn förfogar över en betydelsida tar kognitiva psykologer för givet eftersom egennamn på samma sätt som all annan input sätter i gång mentala processer i människans hjärna. Betydelsen hos ett personnamn definierar Valentine m.fl. (1996 s. 30) som den mentala representation som personnamnet framkallar hos en individ. Betydelsen betraktas alltså som en individuell och kontextuell företeelse som uppstår inom ramen för all den kunskap om världen som individen sitter inne med. Personnamn processas alltså inom individens totala kognition. Betydelser framkallade av ett för individen nytt namn är enligt Valentine m.fl. (1996 s. 20–22) speciellt starka eller framträdande. De betydelse som uppstår i individens kognition är av så pass varierande karaktär att de enligt kognitiva psykologer inte går att kategorisera (Valentine m.fl. 1996 s. 28, 30–32).

Att den kognitiva psykologin har kunnat visa att personnamn framkallar ett vitt spektrum av olika slags kontextuella betydelse hos individen, tillåter mera långtgående kontextuella tolkningar av vad de historiska dopnamnen i Gamlakarleby-materialet har väckt för betydelse i namngivningskontexten. I och med den valda synen på betydelsen hos personnamn ansluter jag mig i likhet med Sjöblom (2006) och Schybergson (2009) till den gren av nordisk namnforskning som försöker belysa namngivningen ur ett kognitivt perspektiv.

3. Historiska dopnamn ur ett kognitivt perspektiv

Att personnamn enligt den kognitiva psykologin är betydelseframkallande i kommunikationen innebär att också dopnamnen i Gamlakarleby var betydelseskapande i sin autentiska kontext. De framkallade alltså *namnbetydelser* hos de individer som var delaktiga i namngivningen. Namngivningen kan uppfattas som en process som omfattar olika faser – den initi-

ala reflexionen kring olika namnalternativ, valet av dopnamnet, namnfästningen i samband med dopakten och införandet av det givna namnet i dopboken.

Att jag vill kasta ljus över namnbetydelser gör i princip anspråk på att de som deltog i namngivningen används som informanter. Detta är naturligtvis inte möjligt i samband med mitt historiska material utan jag måste i stället anlita indirekta metoder. Jag är hänvisad till att rekonstruera namngivningen och inom den rekonstruerade namngivningen peka på potentiella kontextuella namnbetydelser. Rekonstrueringen består av följande metodiska skeden: först återskapas namngivningskontexten, därefter identifieras de personer som förmodligen var delaktiga i namngivningsprocessen och slutligen dras paralleller mellan dopnamnen och den rekonstruerade kontexten ur deras synvinkel som deltog i namngivningsprocessen. De presumtiva sambanden mellan dopnamnen och kontexten betraktas då som potentiella betydelseframkallande relationer.

Rekonstruktionen av namngivningskontexten kan å ena sidan byggas på de uppgifter som ingår i dopböckerna, å andra sidan på all den tillgängliga kunskapen om den historisk-kulturella kontexten vid tidpunkten för de enskilda namngivningstillfällena. Den namngivningskontext där de delaktiga agerade var naturligtvis långt mer komplex än den som kan rekonstrueras fram. För de delaktiga var namngivningskontexten självfallet en sammanhållen helhet, men av metodiska skäl kan den vid rekonstruktionen delas upp i tre delområden. Dessa är 1) namnkontext, 2) social kontext och 3) historisk-kulturell kontext.

Namnkontexten för ett enskilt dopnamn utgörs av alla de dopnamn som gavs inom samma namngivarkrets ungefär vid samma tidpunkt. Här kommer den tidigare framställda namnlingvistiska syntesen av namngivningen på dess kollektiva nivå till användning. Den *sociala kontexten* bygger på uppgifterna om föräldrarnas yrken, titlar eller andra karakteriseringar i dopböckerna samt de uppställningar över sociala förhållanden som den samtida folkbokföringen i tabellform ger. Den *historisk-kulturella kontexten* är mycket vidsträckt i och med att den omfattar alla rådande förhållanden, bl.a. de språkliga, kulturella, ideologiska och politiska.

Till de *involverade*, d.v.s. till dem som på ett eller annat sätt deltog i namngivningsprocessen hör naturligtvis föräldrarna som i regel valde namnet, men också prästen och skrivaren som inte sällan satte sin prägel på dopnamnets »officiella» grafisk-fonologiska form i dopboken. Prästen tillkännagav det valda dopnamnet vid dopakten. I regel var båda föräldrarna närvarande och dopet bevittnades av bl.a. faddrar och dopvittnen men också av andra närvarande såsom släktingar och församlingsmedlemmar. Eftersom dessa personer hade möjlighet att reagera på dop-

namnet i den autentiska namngivningskontexten kan också de anses höra till de involverade.

Olika involverade hade naturligtvis något olika roller i namngivningsprocessen. Namngivarna spelade en mera avgörande roll i och med att det var de som utifrån olika potentiella namnbetydelser avgjorde namnvalet. De övriga involverade däremot tolkade in betydelser i det valda namnet vid dopakten. Både för namngivarna och för de övriga involverade var det aktuella dopnamnet starkt betydelseskapande i och med att det var ett nytt namn för dem.

De involverade tillhörde samma namngivningskontext och därför hade de troligen också i hög grad sammanfallande uppfattningar om det lokala dopnamnsskicket, den sociala struktureringen och den allmänna historisk-kulturella kontexten, något som förmodligen resulterade i mer eller mindre överensstämmande namnbetydelser. Namnbetydelserna var naturligtvis av mycket olika karaktär. Några av de påpekade namnbetydelserna överensstämmer sannolikt med namngivarnas presumtiva medvetna namngivningsgrunder, somliga med olika kollektiva och individuella associationer som dopnamnet väckte. Tillsammans utgör de dopnamnets betydelsepotential.

4. Systemisk-funktionellt perspektiv på namnbetydelser

För kognitiva psykologer är personnamn betydelseframkallande, men de har inte tagit itu med den mångfald av betydelser som egennamn kan framkalla hos en individ. Vad egennamn har att förmedla är dock ur onomastisk synvinkel en central fråga. Som utgångspunkt för en närmare beskrivning av namnbetydelser har jag valt Hallidays systemisk-funktionella grammatik (= SFG). Den erbjuder en heltäckande syn på språklig betydelse som också kan tillämpas på egennamn.

SFG framställer språket som en resurs att skapa betydelser. Den betraktar språket som semantiskt baserat och betydelsekomponenterna uppfattas som funktionella komponenter. Begreppet betydelse används med andra ord synonymt med funktion. Halliday räknar med tre så kallade metafunktioner som realiseras i en kontext. De tre metafunktionerna är den *ideationella*, den *interpersonella* och den *textuella*. Den ideationella metafunktionen har med betydelser angående olika fenomen i människans verklighet att göra, d.v.s. vilka kategorier hon använder i sitt tänkande. Den interpersonella metafunktionen omfattar de betydelser som språkbrukaren upprätthåller sociala förhållanden med, och som han eller hon uttrycker sina förhållningssätt och värderingar med. Den textuella meta-

funktionen uttrycker förhållandet mellan språket och dess omgivning, både den verbala och icke-verbala kontexten. Den textuella metafunktionen ser till att det aktuella språkliga budskapet fungerar på avsett sätt i sin kontext. Enligt Halliday är språkforskarens uppgift att först identifiera de funktioner som finns inkorporerade i språket och sedan visa med vilka språkliga medel dessa funktioner manifesteras. (Halliday 2014 s. 3, 30–32, Maagerø 1998 s. 35, 38, 48, 54.)

Med hjälp av Hallidays metafunktioner kan namnbetydelser enligt min bedömning beskrivas på ett sammanfattat och systematiskt sätt. Den textuella metafunktionen ligger nära den betydelsekomponent som Anderson (1994 s. 33) kallar identifikation. Denna funktion ser till att namnet fungerar på avsett sätt i kontexten, d.v.s. att det uppfattas som ett mono-referentiellt uttryck. Den ideationella funktionen spelar en relativt marginell roll vid dopnamnsgivning, eftersom dopnamnet i typfallet inte kategoriserar sin referent. Att ett visst förnamn prototypiskt används antingen som mansnamn eller kvinnoamn kan eventuellt anknytas till den ideationella metafunktionen. Den interpersonella metafunktionen som uttrycker sociala förhållanden, värderingar och förhållningsätt kan däremot i samband dopnamn anses omfatta ett vitt spektrum av funktioner. Denna metafunktion kan närmast liknas vid den betydelsekomponent som Anderson kallar associativt innehåll.

Med utgångspunkt i Hallidays metafunktioner räknar jag med följande tre funktionella huvudkategorier för de studerade historiska dopnamnen: 1) *den identifierande funktionen* som motsvarar den textuella metafunktionen, 2) *den prototypiskt kategoriserande funktionen* som motsvarar den ideationella metafunktionen och 3) *den identitetsskapande funktionen* som motsvarar den interpersonella metafunktionen. Att den interpersonella metafunktionen tolkas som identitetsskapande funktion underbygger jag i det följande med forskningsresultat av psykologiska och etnolingvistiska personnamnsstudier.

5. Dopnamnets identitetsskapande funktion

Att personnamn och identitet är nära sammankopplade är en uppfattning som har framförts av bl.a. psykologer, etnolinguister och etnologer. I artikeln *Names, Identity, and Self* (1983) sammanfattar Kenneth L. Dion resultaten av ett antal psykologiska experiment som visade att individen ofta definierar sig själv och sin identitet med utgångspunkt i sitt namn. Richard Alford's etnolingvistiska verk *Naming and identity* (1988) redogör för hur personnamnet används vid identitetsskapande i olika kulturer. Etnologen Charlotte Hagströms populärvetenskapliga men innehållsrika verk *Man är vad man heter* (2006) belyser sambandet mellan

förnamn och identitet med hjälp av talrika exempel från dagens Sverige. Den funktion som personnamnet utöver den identifierande och den prototypiskt kategoriserande funktionen har, tycks ha med uppfattningar om namnbäraren som individ och social varelse att göra. Därför tolkar jag den interpersonella metafunktionen som en identitetsskapande funktion.

Att personnamn betraktas som identitetsskapande är i och för sig inget nytt inom namnforskningen. År 1996 dryftades identitetsrelaterade frågor kring personnamn ingående av bl.a. namnforskare vid ett symposium med titeln *Personnamn och social identitet* (Andersson m.fl. 1998). En av de nordiska namnforskarna som på senaste tid har studerat personnamn med särskild fokus på identitet är Emilia Aldrin (2010, 2011).

I mitt försök att belysa den identitetsskapande funktionen närmare använder jag mig av vedertagna termer och indelningar inom identitetsforskningen. Enligt Alford (1988 s. 29 ff.) ger det namn som individen får vid primär namngivning (eng. *initial naming*) signaler om den namngivnas individualitet och placering i ett socialt nätverk. Utifrån detta kan man skilja mellan *individuell* och *kollektiv identitet*. Denna uppfattning delas också av Vallentin m.fl. (1996 s. 16) som med hänvisning till Alford konstaterar att det i förra fallet handlar om (eng.) *differentiation*, i det senare (eng.) *categorisation*. Vid namngivning ges den namngivna med andra ord en identitet både som en unik individ och som representant för en grupp personer med en gemensam nämnare (familj, socialklass, språkgrupp, trossamfund, politisk gruppering o.s.v.).

Utöver individuell och kollektiv identitet skiljer identitetsforskarna mellan *tillskriven* och *tillägnad* identitet (eng. *ascribed* resp. *avowed identity*). Med tillskriven identitet avses enligt Armino (2010 s. 44) de identiteter som individen har från födseln och som han eller hon inte kan påverka, medan tillägnad identitet betecknar de identiteter som individen själv känns vid. Hagström (2006 s. 18) kallar denna senare identitetskategori för *självidentitet*.

Med hjälp av de ovan anförda begreppen kan jag precisera vilket slags identiteter de involverade kan ha tillskrivit den döpta. De studerade dopnamnen är utan tvekan förstgivna namn, d.v.s. resultat av det som Alford (1988 s. 29 ff.) kallar (eng.) *initial naming*. Därför kan de i enlighet med Alfords uppfattning anses ha kunnat uttrycka både individuell och kollektiv identitet. De kan alltså ha fungerat som markörer för namnbärarens individualitet och grupptillhörighet. Eftersom de namngivna var nyfödda är termen tillägnad identitet inadekvat; småbarn har ännu inte utvecklat någon självbild. Däremot framstod dopnamnen som förstgivna namn säkerligen i allra högsta grad som förmedlare av tillskriven identitet. Dopnamnen kunde alltså användas som resurser för att uttrycka individuell och kollektiv tillskriven identitet.

Utifrån de beskrivna indelningarna kan jag dela upp den identitetsskapande funktionen i två huvudkategorier, i individualiserande respektive integrerande funktioner. De individualiserande funktionerna bidrar till den tillskrivna individuella identiteten, den integrerande funktionen däremot till den tillskrivna kollektiva identiteten. De individualiserande funktionerna förmedlar information om hur den namngivna sågs som en enskild individ och de integrerande vilka grupper han eller hon ansågs tillhöra. Båda underkategorierna delar jag upp vidare i underkategorier. En del av dem har tagits fram deduktivt med utgångspunkt i tidigare motsvande namnundersökningar (t.ex. Aldrin 2011, Alhaug 2004, Audén 1980, Gustafsson 2002, Kiviniemi 1982, 1993, 2006, Kotilainen 2008, Lampinen 1997, Meldgaard 1990, Rajasuu 2013, Smith-Bannister 1997, Utterström 1995), en del induktivt med utgångspunkt i den tidigare namnlingvistiska analysen av Gamlakarleby-materialet.

De något äldre dop- och förnamnsundersökningarna talar självfallet inte om namnbetydelser utan bl.a. om namngivningsgrunder, namnmotiv eller namnidéer. Dessa begrepp hänför sig strängt taget till namngivningsprocesser som de facto har ägt rum, medan de namnfunktioner som jag extraherar ur den rekonstruerade namngivningen endast framstår som potentiella betydelseolkningar av de historiska dopnamnen. De nyare förnamnsundersökningarna, som Aldrin 2011, betraktar förnamnen som betydelseskapande och identitetsbildande. Aldrins (2011 s. 43) *positioneringar* kan användas som hypotetiska betydelseskategorier också i ett historiskt förnamnsmaterial som mitt.

Det historiska dopnamnets identitetsskapande funktion består enligt min uppfattning av åtminstone följande identitetskategorier:

Identitetsskapande funktion

- Individualiserande funktioner
  1. innovativ funktion
  2. moderniserande funktion
  3. traditionsbärande funktion
  4. arkaiserande funktion
  5. särskiljande funktion

- Integrerande funktioner
  1. familjeintegrerande funktion
  2. bekantskapskretsintegrerande funktion

3. socialgruppsintegrerande funktion
4. ideologiserande funktion
5. språkgrupps- och kulturkretsintegrerande funktion

De individualiserande funktionerna tillskriver den namngivna en individuell identitet som en person 1) som representerar nyskapande, 2) som följer tidens trender, 3) som upprätthåller seder och bruk, 4) som blickar bakåt i tiden eller 5) som en person som skiljer ut sig från mängden. De integrerande funktionerna tillskriver den namngivna en kollektiv identitet, d.v.s. han eller hon framställs som 6) familjemedlem eller 7) tillhörande en vidare bekantskapskrets, 8) en socialklass, 9) en ideell gruppering (religiös, politisk) eller 10) en språkgrupp eller en kulturkrets.

Analysen utgår från de presenterade funktionerna, vilket innebär att dopnamnet betraktas primärt som en funktionell enhet. Potentiella funktioner påpekas genom att dopnamnets språkliga, d.v.s. namningvistiska egenskaper relateras till den rekonstruerade namngivningskontexten vid namngivningen. Dopnamnet kan ha framkallat flera olika funktioner parallellt, och en och samma funktion kan ha varit utslagsgivande namningvistiskt på flera olika sätt. Exempelvis kunde den innovativa funktionen manifesteras av ett förnamn som inte tidigare hade använts i dopnamnsgivningen i Gamlakarleby (*Thekla Sofia* 1791). Den innovativa funktionen kunde också framkallas av en ny fonologisk struktur eller ett nytt rytmiskt mönster (4+3 stavelser i namnet *Margareta Christina* 1740), en ny semantisk koppling till ett appellativ (*Gustaf Adolf Onni* 1866, 'lycka') eller ett nytt namnelement (*Jenny Lovis* 1834). Exempelnamnet *Jenny Lovis* har innovativ funktion inte bara på grund av det nya namnelementet -y utan också därför att både *Jenny* och *Lovis* är förstabelägg i den lokala dopnamnsgivningen. Ett exempel på att ett och samma förnamn kan tillfogas flera funktioner är det ovan nämnda namnet *Onni*. Utöver den innovativa funktionen kan den också anses ha språkgrupps- och kulturkretsintegrerande funktion i och med den ordsemantiska kopplingen till det finska adjektivet *onni* 'lycka'.

Den funktionella analysen genomförs på dopnamnsgivningens individuella nivå inom ramen för den rekonstruerade namngivningskontexten. Följande fall framstår som ett exempel på den funktionella analysen av ett enskilt dopnamn. År 1829 döptes dottern till stadskassören *Anders Gustaf Hoffstedt* och hans hustru *Amalia Rosalia Tybelius*. Barnet fick namnet *Charlotta Rosalia Leonhardina*. Ur de involverades synvinkel kan dopnamnet ha haft innovativ funktion av minst tre orsaker. För det första var namnet nydanande med avseende på dopnamnsfrasens sammansättning: för första gången fick en flicka en trenamnskombination som

dopnamn. Dessutom var det tredje förnamnet *Leonbardina* lexikaliskt sett ett nytt namn i den lokala dopnamnsnamngivningen och för det tredje ingick ett femstavigt förnamn för första gången i en dopnamns-kombination hos flickor. Familjeintegrerande funktion kan ha aktiverats hos de involverade eftersom namnet *Rosalia* var namnet på modern. Dopnamnet kan dessutom ha framkallat den bekantskapsintegrerade funktionen, eftersom förstanamnet *Charlotta* var namnet på en av fadd-rarna. På grund av den ortografiska formen *Leonbardina* med grafemet <h> ger förnamnet ett visst tyskt intryck och därmed kan dopnamnet ha framkallat den språkgrupps- och kulturintegrerande funktionen hos någ-ra involverade. Detta analys exempel begränsar sig till den namnkontext som var resultat av den namnlingvistiska analysen. Analysen kompliceras naturligtvis om den utvidgas till den sociala och den historisk-kulturella kontexten.

6. Avslutning

Med hjälp av en lingvistiskt underbyggd analys av det historiska Gamlakarby-materialet kunde jag identifiera s.k. mönster i den studerade namngivningen, men den framställda namnlingvistiska syntesen gav inte svar på vad som var den drivande kraften bakom namngivningen.

Att dopnamnen inte bara användes till att identifiera, utan också till att på ett sätt karakterisera de namngivna i namngivningskontexten kunde motiveras av den kognitiva psykologins syn på betydelsen hos personnamn. Den kognitiva psykologin anser att personnamn mycket väl har en betydelsesida. Den utgörs av den mentala representation som namnet framkallar hos individen. De namn som är nya för individen framkallar de starkaste betydelsena. Som förstgivna personnamn kan de studerade historiska dopnamnen anses ha framkallat dylika starka namnbetydelser hos dem som var involverade i namngivningsprocessen.

Utifrån den systemisk-lingvistiska grammatikens sätt att se på språket kan de historiska dopnamnens betydelser eller funktioner belysas på ett mera systematiskt sätt. Av de tre metafunktioner som SFG räknar med framstår den interpersonella som den mest centrala i detta sammanhang. Eftersom beteendevetare har framhävt att personnamn i synnerhet används till att ge den namngivna individualitet och att placera denna i ett socialt nätverk tolkar jag den interpersonella metafunktionen som en identitets-skapande funktion. De olika underkategorierna av den identitetsskapan-de funktionen bidrar till den namngivnas potentiella tillskrivna individu-ella och kollektiva identitet.

Målet med min fortsatta forskning är att genom funktionell analys av de enskilda dopnamnen i Gamlakarby-materialet framställa namngivning-

en som en process som ur de involverades synvinkel styrdes och präglades av olika potentiella funktioner som var utslagsgivande för dopnamnen. Den sammansatta funktionella bilden av namngivningen i Gamlakarleby kommer inte att vara komplett, eftersom endast en del av de funktioner som var verksamma kan lyftas fram inom den rekonstruerade namngivningskontexten. Med utgångspunkt i de enskilda dopnamnens potentiella betydelseprofiler hoppas jag kunna lägga fram en funktionell syntes som i stora drag visar hur namngivningen upprätthölls och förnyades genom olika identitetsskapande funktioner.

Källor och litteratur

- Ainiala, Terhi & Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula, 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. (Tietolipas 221.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aldrin, Emilia, 2010: Om förnamn som identitetsbärare. I: *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 41.) Red. av Staffan Nyström. Stockholm: Norstedts. S. 136–153.
- Aldrin, Emilia, 2011: *Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. (Namn och samhälle 24.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Alford, Richard D, 1988: *Naming and identity: A cross-cultural study of personal naming practices*. New Haven: HRAF Press.
- Alhaug, Gulbrand, 2004: *Fornamn i Noreg frå 1900 til 1975 – med vekt på endringar i namnemønsteret*. (Tromsø-studier i språkvitenskap 23.) Oslo: Novus forlag.
- Andersson, Thorsten & Brylla, Eva & Jacobson-Widding, Anita (red.), 1998: *Personnamn och social identitet: handlingar från ett Natur och Kultur-symposium i Sigtuna 19–22 september 1996*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.
- Andersson, Thorsten, 1994: *Olika egennamns-kategorier – förenande och särskiljande drag. I: Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. Red. av Kristinn Jóhannesson & Hugo Karlsson & Bo Ralph. Uppsala. 1994. (NORNA-rapporter 56.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 15–42.
- Andersson, Thorsten, 1996: *Onomastiska grundfrågor. I: Den ellefte nordiske navneforskerkongressen, Sundvollen 19–23. juni 1994*. Redigerat av Kristoffer Kruken. 1996. (NORNA-rapporter 60.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 15–41.

- Arminio, Jan, 2010: Ascribed identity. I: *Encyclopedia of Identity*. Edited by: Ronald L. Jackson & Michael A. Hogg. Thousand Oaks: SAGE. S. 45–46.
- Audén, Bengt, 1980: *Bottniska personnamn. Frekvenser i skattelängder från mitten av 1500-talet*. (Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 22.) Umeå: Umeå universitet.
- Bauer, Gerhard: *Namenkunde des Deutschen*. (Germanistische Lehrbuchsammlung Band 21.) Bern, Frankfurt am Main, New York: Peter Lang.
- Borg, Kaj, 1995: *Dopnamn och dopnamnsgivning i Gamlakarleby 1928–1928*. Opublicerad licentiatavhandling. Institutionen för svenska, tyska och tyska, Nordisk filologi, Åbo universitet.
- Borg, Kaj, 1996: *Namngivningsmönster på språkets olika nivåer. I: Den ellefte nordiske navneforskerkongressen*. Sundvollen 19.–23. juni 1994. Red. av Kristoffer Kruken. (NORNA-rapporter 60.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 281–287.
- Blomqvist, Marianne, 1993: *Personnamnsboken*. Helsingfors: Fin Lectora.
- Dion, Kenneth L., 1983: *Names, Identity, and Self. I: Names*. 31:4. S. 245–257.
- Gkby = *Dopböcker för Gamlakarleby 1657–1928*. Karleby ev.-luth. församlings arkiv, Karleby.
- Gustafsson, Linnea, 2002: *Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890*. (Anthroponymica Suecana 12.) Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk: Umeå universitet.
- Hagström, Charlotte, 2006: *Man är vad man heter. Namn och identitet*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Halliday, M.A.K., 2014: *Halliday's introduction to functional grammar*. Revised by M.A.K. Halliday, M.I.M. Matthysen. Fourth Edition. New York: Routledge.
- Kiviniemi, Eero 1982: *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvalinta*. Espoo: Weilin + Göös.
- Kiviniemi, Eero 1993: *Iita, Linta, Maria. Etunimiopas vuosituhaton vaihteeseen*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 590.) Helsinki: Gummerus.
- Kiviniemi, Eero 2006: *Suomalaisten etunimet*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1103.) Hämeenlinna: Karisto.
- Kvillerud, Reinert, 1980: *Namnskick för skolbarn 1958*. (Acta Universitatis Gothoburgensis, Nordistica Gothoburgensia 12.) Göteborg: Göteborg.
- Lampinen, Arja, 1997: *Ristimänimien valinta ja nimenannon uudennokset Jyväskylässä 1766–1930*. Opublicerad licentiatavhandling. Suomen kieli, Turun yliopisto.

- Maagerø, Eva, 1998: Hallidays funksjonelle grammatikk – en presentasjon. I: Å skape mening med språk : en samling artikler av M. A. K. Halliday, R. Hasan og J. R. Martin. Red. av Berge, Coppock, Maagerø. Landslaget for norskundervisning (LNU): Oslo. S. 33–63.
- Meldgaard Villarsen, Eva 1990: Studier i Københavnske fornavne 1650–1950. København: Reitzels.
- Mill, John 1906 [1843]: *A System of Logic. Ratiocinative and Inductive.* Eighth edition. London, New York and Bombay: Longmans, Green, and Co.
- Rajasuu, Riitta, 2013: Kuopiossa, Oulussa ja Turussa vuosina 1725–1744 ja 1825–1844 syntyneiden kastenimet. (Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 43.) Joensuu: University of Eastern Finland.
- SAS = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik 1–4. Stockholm: Svenska Akademien.
- Schybergsson, Anita, 2009: Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938. (Nordica Helsingensia 17.) Helsingfors: Nordica, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet.
- Sjöblom, Paula, 2006: Toiminimien toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1064.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Smith-Bannister, Scott, 1997: Names and naming patterns in England. (Oxford historical monographs.) Oxford: Oxford University Press.
- Utterström, Gudrun, 1995: Dopnamn i Stockholm 1621–1810. (Acta Universitatis upsaliensis, Nomina Germanica, Arkiv för germansk namnforskning 19.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Valentine, Tim, Brennen, Tim & Brédart, Serge, 1996: *The Cognitive Psychology of Proper Names. On the importance of being Ernest.* London & New York: Routledge.
- Zilliacus, Kurt, 2002: Forska i namn. (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 640.) Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Zusammenfassung

Identität in Beleuchtung von interpersonalen Metafunktionen in einem historischen Taufnamenmaterial

Der Zweck meiner Darstellung ist, die Taufnamengebung in der finnischen Stadt Kokkola 1657–1928 mit Ausgangspunkt in der kognitiven Psychologie, der systemisch-funktionalen Grammatik und in der Ethnolinguistik als einen bedeutungsevozierenden Prozess darzustellen, wobei die Taufnamen in erster Linie als funktionale Einheiten betrachtet werden. Den untersuchten, historischen Taufnamen werden Funktionen zugeschrieben, die den Metafunktionen der systemisch-funktionellen Grammatik (SFG) von Halliday entsprechen. Von den drei Metafunktionen der SFG wird die interpersonale Metafunktion als die zentralste im aktuellen Zusammenhang hervorgehoben und als identitätsbildend interpretiert. Die identitätsbildende Funktion wird weiter in zwei Unterkategorien eingeteilt, und zwar in individualisierende beziehungsweise integrierende Funktionen. Diese Einteilung beruht auf der Auffassung des Ethnolinguisten Alford, wonach die erstgegebenen Personennamen sowohl die Individualität als auch die Gruppenzugehörigkeit des Namensträgers bestimmen können. Durch die verschiedenen individualisierenden und integrierenden Funktionen werden den Namensträgern auch unterschiedliche potentielle Identitäten zugeordnet. Einerseits zeigen sich die Taufnamen als multifunktionale Einheiten, andererseits wird eine einzelne Funktion oft durch mehrere sprachlichen Züge manifestiert. In Beleuchtung der funktionellen Analyse zeigt sich die Taufnamengebung als ein inhaltlich motivierter funktionaler Prozess, bei dem die sprachlichen Merkmale der Taufnamen den Funktionen untergeordnet sind.

Nyckelord: dopnamn, identitet, funktion, mental representation, SFG

Taufnamen, Identität, Funktion, mentale Repräsentation, SFG

Jensen, Nielsen og Sørensen

– om højfrekvente efternavne i Danmark

Birgit Eggert

1. Indledning

Det mest karakteristiske forhold ved danske efternavne er at de hyppigste navne er helt ekstremt udbredte. Den 1. januar 2016 bar ca. 27 % af den danske befolkning et af de ti hyppigste efternavne, men bare 10 år tidligere, i 2006, var det tilsvarende tal oppe på ca. 33 %. Der er sket en betydelig nedgang i brugen af de hyppigste efternavne gennem mere end 100 år, og endnu i dag vil mange danskere helst ikke hedde de hyppigste navne. En opgørelse fra 2015 viser desuden at stadig flere får en unik navnekombination når det gælder deres fulde navn.

De hyppige efternavne har altså været tiltagende uattraktive, og man søger mere unikke navne som har større individuel karakter, og som er med til at skabe den enkeltes identitet i stedet for blot at være en form for massebetegnelse. Det mest uattraktive efternavn ser ud til at være *Jensen* som har været det hyppigste i Danmark i al den tid vi har statistisk materiale til, indtil i 2015 hvor det var faldet så meget i brug at det kom under *Nielsen* som nu er Danmarks hyppigste efternavn.

I det følgende belyses nedgangen i brugen af de hyppigste efternavne gennem 1900-tallet og frem til i dag på baggrund af nutidigt og historisk statistisk materiale. Den historiske baggrund for efternavnesituationen i Danmark skitseres, og forskellige mulige årsager til udviklingen trækkes frem.

2. Efternavnevalget i 1800-tallet

Frem til begyndelsen af 1800-tallet var der ingen krav om at alle danskere skulle bære et fast efternavn. Kun adelen skulle efter en lov fra 1526 have faste, arvelige slægtsnavne, og i 1771 blev der ved et reskript indført faste slægtsnavne for alle i hertugdømmet Slesvig (jf. fx Degn 2001 s. 14 og 17). Men i resten af Danmark blev man frem til 1828 ved dåben kun noteret med fornavn(e) i kirkebogen, og man havde ikke et fast efternavn, men brugte forskellige tilnavne i forskellige situationer. Mange brugte det

primære patronym i officielle sammenhænge og andre uofficielle tilnavne i andre sammenhænge.

I 1828 blev det påbudt alle danskere at bære et fast efternavn, og alle børn skulle døbes både med fornavn(e) og efternavn (Degn 2001 s. 17). Hos en stor del af landbefolkning valgte man de primære patronymer som dermed blev til sekundære, arvelige patronymer. Patronymerne var dannet til de mandsnavne som blev brugt på den tid, og da der på landet var meget lille variation i mandsnavnene (jf. Eggert 2009 s. 103 ff.), blev de sekundære patronymer heller ikke særlig varierede. I 1856 da et nyt cirkulære fastslog at de efternavne der blev valgt efter 1828-bestemmelsen, nu var faste og ikke kunne ændres, samt at børn efter den tid skulle have deres fars efternavn, kom der en del protester; mange havde nok ikke forstået at de valgte efternavne skulle være bindende i en så fast form som de blev. Adskillige havde nemlig efter 1828-bestemmelsen fortolket reglerne sådan at hver ny generation kunne vælge sit efternavn, men efter 1856-cirkulæret skulle alle børn døbes med faderens efternavn (Pedersen 2001 s. 204-205).

Først i 1904 blev der fri mulighed for alle til at skifte efternavn, men kun få benyttede sig faktisk af det. I de første 20 år var det kun nogle hundrede om året, derefter et stigende antal. Omkring år 1940 var det 500-600 årligt og i 1970'erne 700-800 årligt. Endnu i 1970 bar op mod 70 % af den danske befolkning et efternavn på *-sen*, og i 1994 bar næsten halvdelen af befolkningen et af de 20 hyppigste efternavne (som alle var *sen*-navne!) (Kousgård Sørensen 1997 s. 108-109, Pedersen 2001 s. 213-216).

Tabel 1: De 20 mest almindelige efternavne i Danmark i 1994 (jf. Kousgård Sørensen 1997 s. 108-109).

nummer 1-10		nummer 11-20	
1	Jensen	11	Petersen
2	Nielsen	12	Madsen
3	Hansen	13	Kristensen
4	Pedersen	14	Olsen
5	Andersen	15	Christiansen
6	Christensen	16	Thomsen
7	Larsen	17	Poulsen
8	Sørensen	18	Johansen
9	Rasmussen	19	Knudsen
10	Jørgensen	20	Mortensen

I 1996 indførtes et gebyr på 3000 DKK for navneforandring, og derefter faldt antallet af ansøgninger drastisk (Kousgård Sørensen 1997 s. 107f.). Ved indførelsen af den nye navnelov i 2006 blev det en tid gratis at skrive navn, og man fik flere muligheder for at vælge nyt efternavn, og derefter accelererede faldet af de hyppigste efternavne. I 2007 blev et mindre gebyr på 430 DKK genindført. Gebyret reguleres årlig og var i 2016 på 510 DKK (jf. Vejledning om Navne kapitel 8.1, Navneændringsblanket 2015 & Ankestyrelsen), men det synes ikke umiddelbart at have haft nogen særligt begrænsende effekt på antallet af navneskifter.

3. Holdninger til *sen*-efternavnene

Allerede før den brede befolkning blev påbudt at antage faste efternavne, var der enkelte eksempler på modstand mod dem. I nogle få gamle danske adelslægter ønskede man ikke at tage faste slægtsnavne som det blev påbudt af kongen i 1526, og de blev ved med at anvende primære patronymer. De ville ikke bryde den gamle tradition, og fandt det sandsynligvis forargeligt at kalde sig navne som ikke før havde været brugt i slægten (Kousgård Sørensen 1997 s. 79 ff.).

Den dansk-norske forfatter Ludvig Holberg skrev i 1700-tallet skuespille-*ne Jean de France* (trykt 1723) og *Erasmus Montanus* (trykt 1731) som begge peger fingre ad dem som smykker sig med opskruede navne. Samme Holberg skriver senere i *Moralske Tanker* (1744):

De fleste Handverksmænd her udi Landet have intet Tilnavn, men lade sig nøje med deres Faders Navne, saasom: Hansen, Pedersen, Christofersen etc. og, saa snart de komme til nogen Velstand, give de sig Tilnavne, men ofte saadanne, som confundere deres Haandværker med andre: en Brygger tager sig det Tilnavn af Bager, en Skrædder kalder sig Schumacher, og en Farver Müller; hvilket tiener til intet uden at give Anledning til skiemtsomme Indfald. De som intet Tilnavn tage sig, og dog ville være lit supra vulgus, gjøre Forældrenes Navne til Tilnavne, og forplante dem paa Efterkommerne af begge Kiøn, saa at Peder Jensens Dotter lader kalde sig Mademoiselle Jensen, og Peder Pedersens Dotter, Jomfrue Pedersen eller Petersen, i steden for Peders Dotter (citeret efter Kousgård Sørensen 1997 s. 82).

Holberg synes altså at patronymerne gav en bedre beskrivelse af en persons afstamning, i stedet for en storagtig tillæggen sig navne man egentlig ikke tilkom sig. I betænkningen *Dansk Navneskik* som gik forud for navneloven fra 1904, findes udsagn som tyder på at Holberg ikke har været

alene i sin mening om *sen*-efternavnene. En meddelelse fra Vendsyssel udtaler for eksempel (Dansk Navneskik 1899 s. 84):

... der er en Del, som gerne vil have faste Slægtnavne uden -sen; men det forholdt sig nok anderledes forhen. ... Slægtnavnet bliver let mishandlet, lemlæstet, fordrejet baade i Spøg og i Alvor; Ordspil og mer eller mindre nærgaaende Sammenligninger blomstre, og Navnets Bærer føler sig generet deraf; i den Henseende er Jensen, Nielsen, Pedersen o.s.v. saa uskyldig neutrale.

Og om den almindelige bondebefolknings undvigelse af ualmindelige efternavne, hedder det desuden et andet sted i betænkningen (Dansk Navneskik 1899 s. 97):

... Almuen overhovedet er tilbøjelig til at skyde højt klingende eller kunstige Navne fra sig; særlig undgaar man at bære et Navn, der minder om, at Slægten er sunken ned fra tidligere velstand og Anseelse. Fra ældre Tider kendes Eksempler som, at Navnene Pontoppidan eller Rosenmeyer ombyttedes med -sen-Navne, da Slægterne sank ned i Arbejderstanden.

Ikke alle var lige så positive over for *sen*-efternavnene som Holberg og almuen. De meget udbredte efternavne var så almindelige og blev båret af så stor en del af befolkningen at de blev opfattet som tilhørende de lavere samfundslag, måske også fordi de var mest udbredt hos landbefolkningen. Allerede i 1800-tallet blev *sen*-efternavnene jævnlige nedgjort i litteraturen. Eksempelvis beskriver forfatteren H. C. Andersen i sin fortælling *Børnesnak* (1859) hvordan en lille fattig dreng hørte en gruppe børn snakke om hvordan man ikke bliver til noget hvis man har et navn på *-sen*, og drengen tænker så at "... hans Navn, endte aldeles på "sen!" ham kunde der da aldrig i Verden blive Noget af." Det var billedhuggeren Thorvaldsen (jf. Kousgård Sørensen 1997 s. 85 f.). H. C. Andersen havde også kvaler på grund af sit eget *sen*-efternavn, og han skrev kort før 1854 en liste med overskriften "Dygtige Folk, hvis Navne ende paa »sen«". Formentlig har han haft brug for at overbevise sig selv om at man sagtens kunne blive til noget stort selvom ens navn endte på *-sen* – han anførte også sig selv på listen! (se Kousgård Sørensen 1997 s. 86-87).

Når store dele af befolkningen valgte de samme patronymer som faste efternavne, fortæller det os at de stadig i 1800-tallet var stærkt forankrede i traditionerne, at de ikke ønskede at skille sig ud med et anderledes navn, og at de ønskede at bevare det officielle præg som *sen*-efternavnet gav, i stedet for de tilnavne de gik under i dagligdagen. Måske har det også spillet ind at mange borgere i byerne allerede havde tillagt sig sekundære patronymer som faste efternavne, og derfor var det en bekendt navnetype med

et positivt præg af borgerskab. Efternavnene på *-sen* var ”det almindelige og passende” (Dansk Navneskik 1899 s. 37), og med dem kunne man få det officielle efternavn som staten forlangte, uden pjat og dikkedarer.

Der var altså både positive og negative holdninger til *sen*-efternavnene. Blandt de positive holdninger og årsager til at man valgte at tage et *sen*-efternavn, var:

Stolthed over det fædrene ophav

Fastholdelse af en tradition der var nedarvet fra forfædrene og derfor bevaringsværdig

Navnetypen var kendt fra byernes borgerskab

Bevarelse af et officielt præg som et eventuelt folkeligt tilnavn ikke havde

mens de negative holdninger som var årsag til at man så ned på *sen*-efternavnene, og at mange ønskede at komme af med dem igen, var:

Man var en del af en stor ensartet mængde

Man forveksles nemt med andre med identiske navne

Besværligt for administrationen

Symbol på samfundets lavere klasser

De negative konnotationer bekræftes af en undersøgelse fra 2012 af forholdet mellem efternavne og identitet blandt borgere i Oslo i Norge (Wikstrøm 2012). Her er den hyppigste årsag til at man er utilfreds med sit efternavn, at navnet er for almindeligt, og dette svar gives oftest af respondenter med patronymy som efternavn (ibid. s. 264). I samme undersøgelse foreslås det at den eksklusivitet der i dag er i at bære et ualmindeligt efternavn, har afløst den eksklusivitet der tidligere var i at bære et efternavn af en type som implicerede høj social klasse (ibid. s. 265).

4. Fra *hr. Folket* til *fru Jensen*

I det satiriske blad *Corsaren* som udkom i perioden 1840-1855, skabte udgiveren Meir Aron Goldschmidt typen ”hr. Folket” som betegnelse for en helt almindelig dansker (Arlaud 1906 s. 224-226). I 1948 skiftede betegnelsen ”hr. Folket” til ”hr. Sørensen” i *Corsaren*, og allerede i 1866 findes *Sørensen* som opslagsord i *Bidrag til en Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale* (Kristiansen 1866 s. 367 f.). Derefter fandt det vej til det almindelige sprog og findes derfor også i *Ordbog over det danske sprog* (ODS) bind 23 fra 1946 hvor det har denne forklaring: ”i forb[indelsen] (den danske) hr. Sørensen, anv[endt] som (spøg[ende], iron[isk]) beteg-

nelse for (gennemsnits)danskeren, den danske bedste-borger (oftest ned-sæt[tende], om prosaisk, filistrøs, snæversynet, jævn, jordbunden person).” (ODS: Sørensen). Det vil altså sige at nok betegnede *hr. Sørensen* den almindelige dansker, men der er også forbundet nogle negative konnotationer med betegnelsen som leder tankerne hen på en lidt bondsk og uoplyst person.

Hvis *hr. Sørensen* stadig bruges som betegnelse for den almindelige dansker, så er det sjældent forekommende. Det er nemlig blevet afløst af efternavnet *Jensen* som har været brugt som personificeringen af det danske folk siden 1930’erne, hvor det optrådte i et reklameslogan: ”hvor er Jensen? Henne at købe (varens navn)” (Jarvad 2006 s. 249).

Et dansk landsdækkende dagblad foretog i maj 2010 en lille undersøgelse af hvor ofte forskellige variationer af *hr. og fru Jensen* og lignende betegnelser var blevet brugt i otte landsdækkende danske dagblade i løbet af fem år (Birk 2010). Resultatet af undersøgelsen kan ses i tabel 1. Den hyppigste betegnelse var *familien Danmark*, men herefter kommer *fru Jensen* som altså er den hyppigste betegnelse med et af de frekvente danske efternavne.

Tabel 2: Hyppigheden af forskellige betegnelser for almindelige danskere i otte af de største landsdækkende danske dagblade i 5 år frem til maj 2010. Undersøgelsen er lavet af Berlinske Research i maj 2010 (Birk 2010).

	Betegnelse for den almindelige dansker	Antal
1	Familien Danmark	1.111
2	Fru Jensen	709
3	Hr. og fru Danmark	537
4	Hr. Hansen	358
5	Hr. og fru Jensen	323
6	Fru Hansen	289
7	Hr. Jensen	156
8	Fru Nielsen	101
9	Hr. Nielsen	63
10	Hr. og fru Hansen	58
11	Hr. og fru Nielsen	9

I dagbladsartiklen forklarer medieforsker Henrik Søndergaard hyppigheden af *fru Jensen* med at ”fru Jensen er en pænere måde at sige ”Maren i kæret” på. En – på en måde – ukyndig og meget almindelig borger. Og så

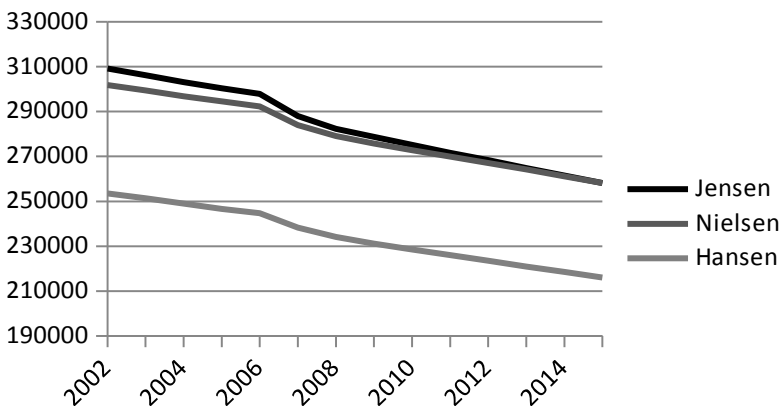
vælger man nok Jensen frem for andre navne, fordi det er det mest almindelige efternavn” (citater fra Birk 2010). ”Maren i kæret” er en betegnelse som i Danmark, især af journalister, bruges til at betegne et ”almindeligt, jævnt menneske uden særlige uddannelsesmæssige forudsætninger” (DDO) og i øvrigt formentlig af etnisk dansk oprindelse. At *fru Jensen* vinder over *hr. Jensen* forklarer Henrik Søndergaard til dagbladet således: ”Det er sikkert ud fra en almindelig gammeldags kønsforestilling om, at mænd er mere informerede end kvinder” (citater fra Birk 2010). I samme dagbladsartikel forklarer sprogforskeren Bjarne le Fevre dog at der også kan være en sproglig årsag til *fru Jensens* høje placering på listen i tabel 1: ”Måske har det også noget at gøre med, at begreberne »fru Jensen« og »hr. Hansen« flyder bedre sprogligt end »hr. Jensen«” (citater fra Birk 2010). Præcist hvad der menes med ”flyder bedre” er uvist, men man kan ikke komme udenom at betegnelserne *fru Jensen* osv. har nogle lidt negative konnotationer.

Det kan ikke bevises, men brugen af efternavnet *Jensen* som personificeringen af det danske folk med de lidt negative konnotationer som følger med, kan meget vel have været medvirkende til at netop brugen af *Jensen* som efternavn i Danmark, som vi skal se nedenfor, de senere år er faldet hurtigere end de øvrige hyppige *sen*-efternavne.

5. De hyppigste efternavnes fald i nutiden

Det har som nævnt været muligt for alle danskere at skifte efternavn siden 1904, men relativt få benyttede sig af det de første mange år. Som også nævnt ovenfor bar op mod 70 % af den danske befolkning i 1970 et efternavn på *-sen*, og i 1994 bar næsten halvdelen af befolkningen et af de 20 hyppigste efternavne (som alle var *sen*-efternavne). Men i nutiden er antallet af navnebærere med de hyppigste efternavne faldet støt.

Figur 1 viser udviklingen for de tre hyppigste danske efternavne siden 2002 hvor Danmarks Statistik begyndte at lave årlige opgørelser (DSt – Navne). Vi kan se at alle tre navne er faldet med nogenlunde samme hastighed, men *Jensen* er faldet lidt hurtigere end *Nielsen* og *Hansen*. Det bratte fald i 2006 skyldes den nye navnelov ikrafttræden den 1. april det år, og den gav friere muligheder for at skifte efternavn, end det tidligere havde været tilfældet.

Figur 1: Udviklingen af hyppigheden for de tre hyppigste danske efternavne siden 2002 (kilde: Danmarks Statistik).

Danmarks Statistik laver hvert år i januar en opgørelse over navne i den danske befolkning. I den statistik som kom 1. januar 2015 adskilte *Jensen* og *Nielsen* sig med kun 8 navnebærere idet 258.203 hed *Jensen* og 258.195 hed *Nielsen* (DSt – Navne). Som det fremgår af tabel 3 er *Jensen* de seneste 6 år er faldet med gennemsnitligt 3406 navnebærere hvert år, mens *Nielsen* kun er faldet med gennemsnitligt 2844 navnebærere i samme periode, og derfor må *Jensen* være blevet overhalet af *Nielsen* i begyndelsen af 2015. Officielt var det dog først med statistikken fra 1. januar 2016 at *Nielsen* blev det hyppigste danske efternavn (NYT 2016 nr. 19).

Tabel 3: Fald i absolutte tal af antal navnebærere af *Jensen* og *Nielsen* de seneste 6 år (kilde: Danmarks Statistik).

	Jensen	Nielsen
1/1 2010 - 1/1 2011	3506	2883
1/1 2011 - 1/1 2012	3261	2891
1/1 2012 - 1/1 2013	3522	2871
1/1 2013 - 1/1 2014	3392	3094
1/1 2014 - 1/1 2015	3229	2870
1/1 2015 - 1/1 2016	3528	3057
<i>gennemsnit:</i>	<i>3406</i>	<i>2944</i>

Samlet set falder den mængde af befolkningen som bærer disse hyppige navne, temmelig meget i disse år. Som det fremgår af tabel 4 bar 27,42 %

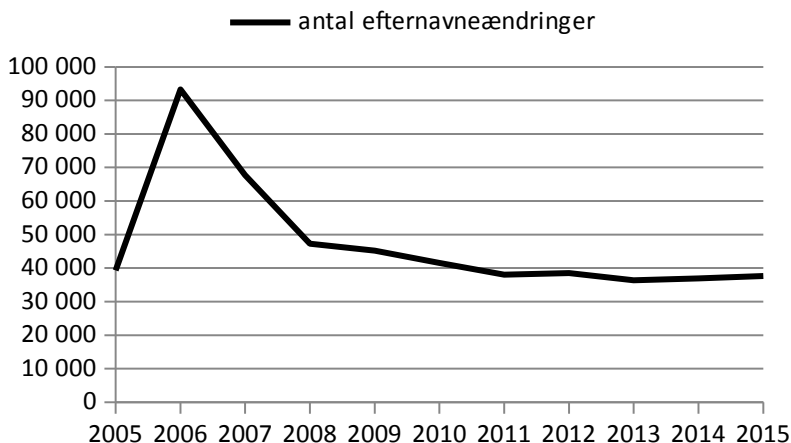
af befolkningen i 2016 et af de ti hyppigste navne, mens det bare ti år tidligere, i 2006, var 32,67 % af befolkningen som bar disse navne.

Tabel 4: Antal navnebærere af de ti hyppigste efternavne i Danmark den 1/1 2016, samt andelen i procent af navnebærere i befolkningen 1/1 2016 og 1/1 2006. Folketallet var i afrundede tusinder i 2016: 5.707.000, og i 2006: 5.427.000 (kilde: Danmarks Statistik).

nr.	efternavn	antal 1/1 2016	% 1/1 2016	% 1/1 2006
1	Nielsen	255.138	4,47 %	5,39 %
2	Jensen	254.675	4,46 %	5,49 %
3	Hansen	213.339	3,74 %	4,51 %
4	Pedersen	161.074	2,82 %	3,39 %
5	Andersen	157.753	2,76 %	3,16 %
6	Christensen	118.117	2,07 %	2,42 %
7	Larsen	114.711	2,01 %	2,36 %
8	Sørensen	109.746	1,92 %	2,26 %
9	Rasmussen	93.723	1,64 %	1,90 %
10	Jørgensen	87.466	1,53 %	1,79 %
	i alt		27,42 %	32,67 %

Det procentvise fald for de hyppigste efternavne må til en vis grad skyldes at indvandrere har andre efternavne, og at man ved navngivning af børn vælger andre efternavne. Den største del af faldet i de hyppigste navne skyldes dog deciderede navneændringer, herunder navneændringer i forbindelse med ægteskab og skilsmisse. En statistik over navneskifter viser at rigtig mange skifter efternavn hvert år.

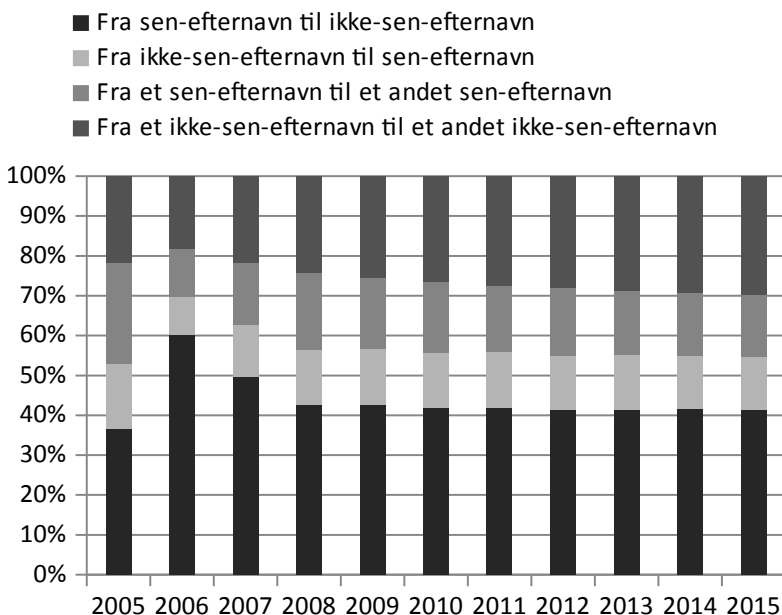

Figur 2: Antal efternavneændringer i Danmark siden 2005 (kilde: DSt – Navneskift 2005-2015). Det store udsving i 2006 falder sammen med indførelsen af den nye navnelov 1. april det år.

Desværre er der kun lavet statistik på antal navneændringer siden 2005, og derfor kendes udviklingen ikke før den tid. Der findes heller ikke oplysninger om omstændighederne omkring navneskifterne, altså hvor stor en del af dem som skyldes ægteskab, skilsmisse eller andre konkrete hændelser i livet, og hvor stor en del der skyldes et ønske fra navnebærerne uden baggrund i en ændret civil status. Der oplyses dog at langt flere kvinder (28.282 personer) end mænd (9.348 personer) skiftede efternavn i 2015 (DSt – Navneskift 2005-2015), altså mere end tre gange så mange kvinder! Det kunne være en indikation på at der stadig er mange kvinder som tager deres mands efternavn ved ægteskab, men der er samtidig væsentlig flere kvinder (2.640 personer) end mænd (1.560 personer) som skiftede fornavn i 2015 (ibid.), så det kan også være en indikation på at der simpelthen er flere kvinder end mænd der skifter navn!

Hvis vi ser på hvor stor en andel af efternavneskifterne som gælder *sen*-efternavne, får vi et billede som er illustreret i figur 3. Den største andel af efternavneskifterne hvert år er skifte fra et *sen*-efternavn til et ikke-*sen*-efternavn. Efter en forøgelse på mere end 20 % fra 2005 til 2006, har andelen stabiliseret sig på ca. 41 % af efternavneskifterne. Som modsætning til det er der faktisk nogle som skifter fra et ikke-*sen*-efternavn til et *sen*-efternavn på ca. 13 %. Resten af efternavneskifterne gælder skifte fra et *sen*-efternavn til et andet *sen*-efternavn og skifter fra et ikke-*sen*-efternavn til et andet ikke-*sen*-efternavn. De to sidste typer har ikke betydning for det samlede antal *sen*-efternavne, men en del af skifterne fra et *sen*-efternavn til et andet *sen*-efternavn kan tænkes at gælde skifte fra et meget hyppigt

sen-efternavn til et sjældnere sen-efternavn og dermed have betydning for nedgangen af de hyppigste efternavne.

Figur 3: Fordelingen af sen-efternavnenes rolle i efternavneskifter i Danmark 2005-2015 (kilde: DSt – Navneskift 2005-2015). Det store udsving i 2006 falder sammen med indførelsen af den nye navnelov 1. april det år.

Det kunne være interessant at vide hvilke navne der er skiftet til, fx om det er personens tidligere mellemnavn, et af de frie efternavne, et frit opfundet navn eller andet, men disse oplysninger følger desværre ikke med den statistik der er til rådighed her. I en tidligere undersøgelse af Michael Lerche Nielsen (2007) oplyses det dog at der i løbet af det første år efter navneloven trådte i kraft den 1. april 2006, var 30.000 danskere som udskiftede deres efternavn med et mellemnavn (s. 103), og ca. 1950 som skiftede til et af de frie efternavne (s. 102). Der findes imidlertid ikke tilgængelige nyere tal, men dette er et emne som bør tages op i fremtidig forskning.

6. Afslutning

De ovenstående statistikker viser at rigtig mange vil af med de hyppige navne, antageligt fordi de ikke fungerer som individuelt udpegende når så mange hedder det samme. En række undersøgelser inden for psykologi har vist at et menneskes navn, identitet og selvfølelse er meget tæt sammenknyttet (jf. Dion 1983), og det kunne være interessant med mere viden om hvorvidt det er netop dette der spiller en rolle, når så mange ønsker at hedde noget andet end de allermest almindelige navne. At mange danskere i større og større grad ønsker at deres børns navne er individuelle, viser en offentliggørelse fra Danmarks Statistik hvor 96 % af de børn som blev født i Danmark i 2014 havde helt unikke navnekombinationer når man betragter deres fulde navn, mens det kun var tilfældet for 63 % af dem som i 2014 var 77 år (NYT 2015 nr. 15). I dag er vi kommet langt væk fra det traditionsbundne landbrugssamfund og der har været en stigende individualisering i samfundet gennem længere tid, og det kan være en del af årsagerne til at mange vil hedde noget mere særligt.

Referencer

- Andersen, Hans Christian, 1859: Børnesnak. I: Nye Eventyr og Historier. Første Række. Tredie Samling. København. (tilgængelig på Arkiv for Dansk Litteratur: www.adl.dk)
- Ankestyrelsen = Ankestyrelsens websider om navne: <https://ast.dk/born-familie/navne> (hentet 26/2-2016)
- Arlaud, Oscar, 1906: Bevingede ord. København
- Birk, Trine, 2010: Fru Jensen er mediedarling. I: Berlinske, b.dk, 15. maj 2010 (web 23/9 2015: <http://www.b.dk/danmark/fru-jensen-er-mediedarling#>).
- Danmarks Statistik, web: www.dst.dk
- Dansk Navneskik. Betænkning afgiven af den af Justitsministeriet den 4. maj 1898 nedsatte kommission ved Fredrik Nielsen, Axel Olrik & Johannes C. H. R. Steenstrup. København 1899.
- DDO = Den Danske Ordbog 1-6, udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 2003-2005.
- Degn, Ole, 2001: De danske efternavne på -sen. Landbefolkningens reaktioner på navnelovene af 1828 og 1856. I: Personalhistorisk Tidsskrift, årgang 121. S. 14-34.
- Dion, Kenneth L., 1983: Names, Identity, and Self. I: Names 31, No. 4 (December 1983). S. 245-257.
- DSt – Navne = Danmarks Statistiks websider om navne: www.dst.dk/navne

- DSt – Navneskift 2005–2015:
<http://www.dst.dk/da/Statistik/emner/navne/navne-i-hele-befolkningen?tab=dok> (hentet 26/2-2016)
- Eggert, Birgit, 2009: Almuens fornavne omkring år 1800. I: Landbohistoriske Tidsskrift 2009:1. S. 89–125.
- Holberg, Ludvig, 1723: Jean de France. København. (tilgængelig på www.holbergsskrifter.dk)
- Holberg, Ludvig, 1731: Erasmus Montanus. København. (tilgængelig på www.holbergsskrifter.dk)
- Jarvad, Pia, 2006: Bevingede ord, 7. udgave. København.
- Kousgård Sørensen, John, 1997: Patronymer i Danmarks 2. Nyere tid og nutid. (Navnestudier nr. 36) København.
- Kristiansen, V., 1866: Bidrag til en Ordbog over Gadesproget og saakaldt daglig Tale. Kjøbenhavn.
- Lerche Nielsen, Michael, 2007: Et år med den nye navnelov. I: Studia anthroponymica Scandinavica 25. S. 95–117.
- Navneændringsblanket 2015: tilgængelig på http://www.personregistrering.dk/fileadmin/pdfs/print/Navneændring_old.pdf (hentet 26/2-2016)
- NYT 2015 nr. 15 = NYT fra Danmarks Statistik, 15. januar 2015: Navne – hele befolkningen 1. januar 2015. (www.dst.dk/nyt/18980)
- NYT 2016 nr. 19 = NYT fra Danmarks Statistik, 14. januar 2016: Navne – hele befolkningen 1. januar 2016. (www.dst.dk/nyt/20875)
- ODS = Ordbog over det danske sprog. Historisk Ordbog 1700–1950. (web: <http://ordnet.dk/ods>)
- Pedersen, Karl Peder, 2001: Navnet, det er stadig Jensen. Om danske navneregler og om skiftende tiders muligheder for at ændre navn. I: Personalhistorisk Tidsskrift, årgang 121. S. 200–221.
- Vejledning om navne, retsinformation.dk: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=159178> (hentet 26/2-2016)
- Wikstrøm, Solveig, 2012: Surnames and Identities. I: Names and Identities, Ed. by B. Helleland, C.-E. Ore & S. Wikstrøm (Oslo Studies in Language 4(2)), 2012. S. 257–272. (web: <http://www.journals.uio.no/osla>)

Abstract

Jensen, Nielsen and Sørensen – on high-frequency surnames in Denmark.

The most significant characteristic in Danish surnames is that the most common names are so extremely frequent. In 2016 27 % of the Danish population bore one of the top-ten surnames, while only ten years earlier, in 2006, the corresponding figure was 33 %. Statistics also show that there has been an increase in unique name-combinations among the full-names borne by the population.

The frequent surnames have become increasingly unattractive over time, and unique names with better individual connotation are now more attractive. In this way they may contribute to the creation of the individual's identity rather than being a mass description. *The* most unattractive surname seems to be *Jensen*, which was the most frequent surname in Denmark until it in 2015 dropped below *Nielsen*, that is now the most frequent surname.

Today, our society is far remote from the traditional farming society, and there has been an increase in individualism in society. These could be two of the reasons why many people seem to want to have names that are more individually significant than are the most frequent surnames. This is an important issue to investigate in future research.

Nøgleord: efternavne, navnehypighed, navneskifte, *sen*-efternavne, navneholdninger

Keywords: surnames, name frequency, name change, *sen*-surnames, attitudes towards names

Det danske mellemnavn: et spørgsmål om identitet?

Betragtninger over brugen af mellemnavne i Danmark i 1800-tallet

Lars-Jakob Harding Kællerød

1. Indledning

En stor andel af nulevende danskere bærer et mellemnavn, der skal forstås som et efternavnetypologisk navn, der i en navnerække optræder mellem fornavn(e) og efternavnet. Men selvom mellemnavnet er ganske udbredt i danskernes navnebrug, er det en forsvindende lille del af den danske navneforskning, der har behandlet mellemnavnebrugen. Bent Jørgensen har i sin artikel om *Det dobbelte efternavn i Danmark før år 1800* (2013), belyst en navnebrug, der i sit udtryk svarer overens med det, vi i dag må betegne som et mellemnavn, men der er mig bekendt aldrig foretaget en systematisk større empirisk undersøgelse af mellemnavne hverken i et historisk eller et nutidigt perspektiv. Generelt er forskningen af efternavnetypologiske navne mangelfuld, og de studier, der er gjort, begrænser sig til case studies af eksempelvis 'lærde' slægtsnavne (Kousgård Sørensen 1980), adelstandens slægtsnavne (Vogt 2005), tilnavne (DgP II) eller slægtsnavnetyper (Thomsen 1945; Kousgård Sørensen 1984 og 1997).

Det er ikke fastslået præcis hvor mange danskere, der i dag bærer et mellemnavn, men en optælling af mellemnavnene i navnebasen *Danskernes Navne*, der findes på hjemmesiden for Afdeling for Navneforskning, Københavns Universitet, giver os et indblik. *Danskernes Navne* rummer oplysninger om samtlige navne på de omkring 6,5 millioner personer, der har været registreret i Det Centrale Personregister siden oprettelsen af dette i 1967 og frem til 1. januar 2005, således at navnebasen også omfatter afdøde personer. Her findes en oversigt over mellemnavne og det antal personer, der bærer (og har båret) et pågældende navn. Heraf fremgår det, at navnet *Møller* med 38.677 navnebærere er det klart hyppigste danske mellemnavn, hvorefter navnene *Lund* med 21.807 navnebærere, *Holm* (19.143) og patronymet *Jensen* (18.739) følger. Oversigten viser alle de mellemnavne, der bæres af mindst fire personer og omfatter i alt 38.804 forskellige navne, der alene differentieres ved stavemåder, således at ek-

sempelvis *Østergaard* og *Østergård* optræder som forskellige navne. En sammentælling af samtlige navnes antal navnebærere viser, at godt 2.432.000 løbenavne er kategoriseret som mellemnavne i navnebasen. Hertil kommer et ukendt antal navne, der bæres af en til tre personer, og som af diskretionshensyn ikke indgår i materialet, mens et mindre antal navnepræfikser af typen *de*, *du*, *la*, *van* og *von* skal fraregnes, da de fejlagtigt indgår i listen. Disse forbehold rykker dog ikke meget ved det samlede antal navne, og når det samtidig holdes for øje, at det enkelte individ sagtens kan have mere end et mellemnavn, synes et forsigtigt bud på, at om trent en tredjedel af nutidens danskere bærer et mellemnavn, at være rimeligt.

Kimmen til den navnebrug, der er gældende i Danmark i dag, skal i høj grad findes i 1800-tallet, hvor navneskikken gennemgår nogle store forandringer. Det ser ud til, at der i denne periode opstår en større navnebevidsthed i den brede befolkning, hvilket ikke mindst kommer til udtryk i fornavnebrugen, hvor blandt andet nordiske navne får en opblomstring (jf. Eggert 2008) og engelske navne gradvist vinder frem (jf. Kisbye 1990). Sammenligner man navnebrugen, som den kommer til udtryk i eksempelvis folketællingerne fra 1787 og 1880, ses den anden klare forskel, at danskernes navnerækker i løbet af denne periode generelt er blevet længere. Der er især tale om, at folk navngives med flere fornavne, men der ses også en markant fremgang i brugen af efternavnetypologiske navne, eksempelvis gårdsnavne og patronymy, der står i mellemnavnsposition. Når det netop er i denne periode, det efternavnetypologiske mellemnavn er blevet mere almindeligt, kan det muligvis være som en modreaktion på en række restriktive navnelove, der indførtes i landet i løbet af 1800-tallet.

I september 2015 påbegyndte jeg mit ph.d.-projekt, der bærer arbejdstitlen *Det danske mellemnavn. En undersøgelse af etableringen af det efternavnetypologiske mellemnavn i 1800-tallet*, hvor jeg råder bod på det hidtil forsømte felt i den danske navneforskning, mellemnavnet står for. I mit projekt udforsker jeg på baggrund af navnestoffet i den danske folketælling fra 1880 blandt andet forholdet mellem identifikationsbehov og navnebrug. Projektet vil kortlægge brugen af mellemnavne, som de fordeles sig på landsplan, og denne kortlægning vil blive suppleret med en række casestudies med fokus på mulige motiver bag navnevalgene. Derved opnås et nyt og hidtil ukendt indblik i brugen af mellemnavne i det 19. århundrede. Det er dette projekt, der ligger til grund for nærværende artikel, og det må understreges, at projektet på artiklens affattelsestidspunkt endnu er i sin opstartsfase. Afhandlingen vil få et nordisk perspektiv, hvor den danske brug af mellemnavne vil sammenholdes med mellemnavnebrugen i det øvrige nordiske sprogområde. Her i artiklen vil jeg dog holde mig til de danske forhold, ligesom det vil være foreløbige betragtninger, der præsenteres.

Jeg vil her give en kort redegørelse for brugen af mellemnavne i Danmark igennem tiderne samt navnelovgivningen i 1800-tallet, der som netop antydet falder sammen med en stigende brug af mellemnavne. Derefter vil jeg kort præsentere mit igangværende projekt og fremstille en pilotundersøgelse med foreløbige resultater. Da det grundlæggende dataarbejde, der kommer til at danne fundamentet i min afhandling, endnu ikke er tilendebragt, skal det påpeges, at resultaterne fra pilotundersøgelsen er meget tidlige og alene baserer sig på statistik.

2. Det efternavnetypologiske mellemnavn

Mellemnavnet er et forholdsvis nyt begreb, der i personnavnejuridisk henseende første gang blev taget i anvendelse i 1960 i *Betænkning om en ny lovgivning om personnavne*, hvor der redegøres for problematikken i den gældende navnelovgivnings regler, da »...der som fornavn (mellemnavn) kan tillægges et barn en andens beskyttede familienavn, uanset om barnet eller dettes familie har tilknytning af nogen art til dette navn.» (s. 17, jf. s. 33). Det understreges, at »...mellemnavnet juridisk set er et fornavn og ikke nogen bestanddel af barnets familienavn...» (ibid.), men udvalget bag lovbetænkningen anser den gældende ordning fra 1904 som svækkende for slægtsnavnes beskyttelse, da »Erfaringerne har (...) vist, at mellemnavne af den art hyppigt bliver benyttet, som om det var bærerens slægtsnavn, selv om han er ganske uberettiget til en sådan navnebrug.» (ibid. s. 50). Betænkningen ligger til grund for *Lov om personnavne* fra 1961, hvor reglerne er skærpet, men dog skal det »...være tilladt som mellemnavn at tillægge et barn faders eller moders mellemnavn eller et navn, der efter § 8, nr. 1, kunne tillægges barnet ved navnebevis.» (Kap. 3 § 14). Paragraf 8, nr. 1 omhandler slægtsnavnet, der bæres eller har været båret af den nærmeste familie, forældre eller bedsteforældre, og som ikke er tilegnet via gitemål (Kap. 1 § 8, nr. 1). Det står klart, at der ikke gives en definition af mellemnavnet i hverken betænkningen eller selve lovtæksten (jf. Hjorth Pedersen 1983 s. 78 f.).

Først i 1965 benyttes termen mellemnavn i videnskabelig sammenhæng af Eva Villarsen Meldgaard (1965 s. 115 f.), men det er ikke før NORNA-symposiet *Personnavnsterminologi* i Lund i 1981, at termen videnskabeligt defineres som »...det eller de navne i en persons navn, der står efter det sidste fornavn og før efternavnet. Mellemnavnet skal være slægtsnavnetypologisk.» (Hjorth Pedersen 1983 s. 84; jf. Meldgaard 1983 s. 116). Imidlertid er en så entydig definition af mellemnavnet vanskelig, hvilket blandt andet kommer til udtryk i navnerækker af typen *Niels Bentzen Marius Hansen*, hvor et tilsyneladende fornavnetypologisk navn er efterstillet et slægtsnavnetypologisk mellemnavn. En sådan navnebrug kan være motiveret af opkaldelse med flere navne, muligvis fuldt navn, men

kan også hænge sammen med en brug af fadernavne i nominativ (jf. Kousgaard Sørensen 1984 s. 108 ff.; 1997 s. 45 ff.). Definitionsproblematikken kommer også til udtryk i *Personnavne. Betænkning afgivet af Navnelovsudvalget* i 2004, hvor det lyder: »Mellemlnavne har i almindelighed karakter af et efternavn, men placeres efter fornavnet og inden efternavnet. I praksis er karakteren af mellemlnavne imidlertid på visse punkter uklar.» (s. 44). Denne uklarhed skyldes ifølge Bent Jørgensen, at mellemlnavne bestemmes positionsmæssigt ved at stå *imellem* fornavn(e) og efternavn, mens de typologisk *er* for- eller efternavne (2013 s. 13). Begrebet mellemlnavn kan således siges at være nødvendig af administrative hensyn, da vi i Danmark juridisk set kun har ét efternavn, men problematisk i forskningsøjemed.

2.1. De efternavnetypologiske mellemlnavne i et historisk perspektiv

Det er altså først i 1960'erne, at mellemlnavnet kommer til at indgå i såvel den juridiske som den forskningsmæssige terminologi, men i praksis er mellemlnavnet betydeligt ældre. Allerede fra middelalderen kendes en række eksempler på personnavne, hvor et patronym er indskudt som mellemlnavn efterfulgt af et tilnavn/slægtsnavn (Jørgensen 2013 s. 14). Det er eksempelvis tilfældet med *Pater Palnisun Hvita*, der optræder i Broderlisten, der menes at være påbegyndt i slutningen i 1100-tallet (Holmberg 2006 s. 123), i Kong Valdemars Jordebog (s. 84, 164 og 551). Af andre tidlige eksempler kan nævnes *Jens Peterssøn Træthere* 1313, *Laurencii Niclessun Pusal* 1359 og *Iacobus Iensson Woxmaan* 1394 (DiplDan). Denne navnestruktur er dog sjælden, »...og så vidt det ses også meget lidt konsekvent brugt om de enkelte personer.» (Jørgensen 2013 s. 14).

I 1526 pålagde kong Frederik I, at der i den danske adel skulle føres faste slægtsnavne, således at alle »...der førte det samme våben, skulle føre ens slægtsnavn.» (Vogt 2005 s. 383). Efter reformationen har denne praksis smittet af på præstestanden og det højere borgerskab, hvor det efterhånden er blevet mere almindeligt at føre fast slægtsnavn. Undertiden har et primærpatronym været indskudt i navnerækken mellem fornavn og slægtsnavn, hvorved det har fået karakter af et mellemlnavn. Dette forekommer blandt andre hos historikeren *Anders Sørensen Vedel* (1542-1616), der selv har båret et primærpatronym midt i navnerækken, og som har navngivet sine børn med primærpatronymer foranstillet slægtsnavnet, eksempelvis *Marine Andersdatter Vedel* og *Lauge Andersen Vedel*.

Med indførelsen af to nye adelstitler, grever og friherrer, i 1671 fulgte standardprivilegier, der fastslog, at kvinder af greve- eller friherreslægt ved giftermål med grever eller friherrer skulle medføre sit slægtsnavn i giftemå-

let (jf. Jørgensen 2013 s. 15). Det er altså fortrinsvis i de øverste sociale lag, at faste slægtsnavne er kommet i brug, og her har der undertiden oprådt efternavnetypologiske navne i mellemnavnspositionen. I den brede befolkning har såvel faste slægtsnavne som mellemnavne nærmest været ukendte før 1800-tallet. Bønder, fiskere, tjenestefolk, arbejdsmænd og lignende holdt fast i en århundreder gammel tradition, hvor folk havde et fornavn, der oftest var bestemt ved opkaldelse, og et primærpatronym, samt undertiden et uofficielt distinktivt tilnavn, der kun har været kendt af lokalbefolkningen (jf. Kisbye 1981 s. 125 f.). Denne navnebrug har med andre ord vist et væsentligt tilhørsforhold til den nærmeste slægt. Men navnebrugen har samtidig været særdeles ensartet, hvilket særligt har været foranlediget af de traditionelle opkaldelseslove og brugen af primærpatronym. Dette belyses i Birgit Eggerts artikel om *Almuens fornavne omkring år 1800* (2009), hvoraf det fremgår, at mere end 50 % af den samlede danske befolkning i perioden har båret et af kun syv navne som første fornavn, nemlig *Anne, Marie og Karen* samt *Peder, Hans, Jens og Niels*. Da det er de samme mandsnavne, der har dannet grundlag for de almindeligste patronymer, kan det ikke undre, at navnebrugen efterhånden har skabt en del administrative problemer (Degn 2001 s. 15). Det må understreges, at det ikke er usandsynligt, at bondebefolkningen mere har anset primærpatronymet som noget, man 'har været', end som et egentligt navn, men det er i denne periode, at patronymet i takt med de restriktive tiltag i navnelovgivning bliver et navn.

2.2. Navnelovgivning; en katalysator for brugen af mellemnavne?

I 1771 blev der i Slesvig-Holsten udstedt et reskript, der påbød myndighederne, at der skulle indføres faste slægtsnavne i hertugdømmet. Begrundelsen til denne beslutning var, at det skiftende efternavn »...in Ansehung der Legitimation, zu vieler Ungewißheit und weitläufigen Streitigkeiten, so wie bey Führung der Schuld: und Pfandprotocolle zu mancherley Unordnungen Anlaß giebt.« (CS 1771 s. 40 [no. 32]). Først mere end halvtreds år senere kom en lignende lovgivning i det danske kongerige, da Frederik VI og hans regering med dåbsforordningen af 1828 påbød, at hele kongerigets befolkning skulle have slægtsnavne: »Iøvrigt bør hvert Barn ved Daaben benævnes ei alene med fornavn, men og med det familie- eller Stamnavn, som det i Fremtiden bør bære.« (§ 18). Forordningen gav ingen nærmere begrundelse for, hvorfor det har været væsentligt at få indført det faste slægtsnavn, men det er naturligt at slutte, at bevæggrunden har været tilsvarende de motiver, der lå bag de slesvig-holstenske reskripter (Pedersen 2001 s. 203 f.).

Lovteksten var ganske uklar, da den påbød, at der skulle gives et efternavn ved dåbshandlingen, men intet sagde om, hvem der skulle bestemme, hvad barnet kunne hedde og hvilke typer af efternavne, der kunne anvendes (Degn 2001 s. 17). Derfor blev forordningen allerede samme år og året efter fulgt af en række cirkulærer og skrivelser, hvor det blev anvist, at alle børn i en børneflokk skulle have samme efternavn, og »...at faderen selv kunne afgøre, om barnets familie- eller stamnavn skulle være hans eget tilnavn, et -sen-navn dannet af hans eget fornavn på den hidtil brugelige måde eller navnet på det sted, hvortil han hørte...» (ibid.). I 1829 fulgte endnu en uddybning af dette, da en kancelliskrivelse fastslog, at alle børn vitterligt skulle have det samme efternavn, piger som drenge, og dermed var det officielt slut med at give pigebørn patronymer, der endte på -datter.

Disse regulativer og lovindgreb har været i konflikt med den traditionelle navngivningspraksis, og mange steder fortsatte man derfor med at navngive nærmest uberørt af de dikterede restriktioner, eller man tolkede reglerne omkring de nævnte valgmuligheder, faderen havde til at navngive sine børn, som et valg, der kunne foretages i hver generation (Pedersen 2001 s. 204 f.). Dermed fik Dåbsforordningen af 1828 ikke den ønskede virkning, hvorfor der i 1856 udstedtes et cirkulære, hvori det blev befæstet, at de efternavne, der var valgt efter 1828-forordningen, skulle gå i arv til alle følgende generationer (jf. Degn 2001, s. 18).

Som nævnt indledningsvist er der parallelt med disse restriktive navnelove sket nogle markante forandringer i danskernes navnebrug, hvilket kan anskueliggøres ved at betragte udsnit af folketællingerne fra 1787 og 1880 (jf. figur 1). I folketællingen fra 1787 ses den traditionelle navnebrug, hvor de enkelte personer oftest er anført med ét fornavn og et patronym. I 1880, hvor de forskellige navnelove har været gældende i en årrække, og en reaktion derfor ville have manifesteret sig i navnebrugen, forholder det sig meget anderledes. En markant forskel er, at navnerækkerne for de enkelte personer er længere, hvilket især skyldes, at flere fornavne er kommet i spil, og at det er blevet almindeligt at navngive med flere fornavne. Men der ses også flere eksempler på efternavnetypologiske navne, der optræder imellem fornavn(e) og efternavn.

Niels Nielsen
 Maren Henriksdatter
 Hennig Nielsen
 Brokke Marie Niels
 datter
 Ole Nielsdatter
 Barthel Laurson
 Anders Thorsen
 Mette Henriksdatter
 Jens Nielsen
 Maren Christensdatter
 Niels Christensen
 Anne Christensdatter
 Egen Nielsen
 Kiersten Thorsdatter
 Inger Nielsdatter

Niels Andreas Andersen Overgaard
 Maren Olsen
 Anders Andersen
 Peter Kristian Overgaard
 Mads Peter Jørgensen
 Peter Jørgensen
 Inger Marie Fisker
 Niels Jørgen Kvistgaard
 Mette Marie Kvistgaard
 Mikkel Kristian Kvistgaard
 Jørg Nielsen Kvistgaard
 Kristen Sørensen Overgaard
 Mette Mathine Andersen
 Søren Andersens Overgaard
 Peter Kristian Jørgensen
 Maren Nielsdatter
 Mette Marie Sørensen
 Birgitte Nylg

Fig. 1. Udsnit fra folketællingerne 1787 (til venstre) og 1880 fra Frøslev Sogn på Mors. Navnebrugen i 1787 afspejler den traditionelle navngivningspraksis, hvor ét fornavn og et patronym er almindeligt. I udsnittet fra 1880 ses flere eksempler på efternavnetypologiske mellemnavne. Her er Niels Jensen Kvistgaards børn Mikkel Kristian Nielsen Kvistgaard og Josep Nielsen Kvistgaard således anført med primærpatronym på mellemnavnspladsen, mens Kristen Sørensen Overgaards søn Søren Andersen Overgaard er anført med sin moders efternavn [fødenavn] som mellemnavn.

Restriktionerne i navngivningslovene måtte føles som et indgreb i den enkelte persons frie valg samtidig med, at det var et opbrud med den ikke uvæsentlige identitetsfaktor, som primærpatronymet havde udtrykt, da det stod for en binding mellem individets navn og dets allernærmeste ophav. Når mellemnavnet er blevet mere almindeligt i perioden, kan det tænkes at være en reaktion på direktiverne, der strider imod gammel sædvane.

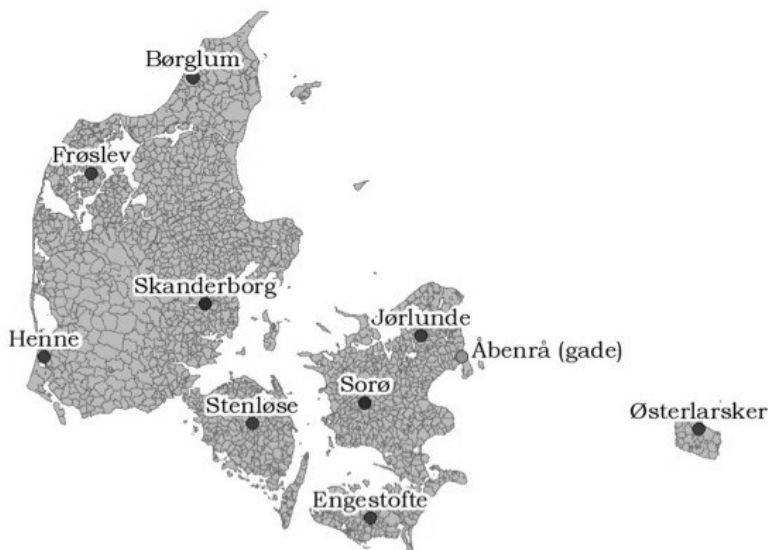
3. Undersøgelsen og materialet

Det empiriske materiale, der ligger til grund for min undersøgelse, udgøres af samtlige personers navne i folketællingen 1880, der er online tilgængelig i Statens Arkivers faksimiledatabase *arkivalieronline* samt digitaliseret i dataarkivet *Dansk Demografisk Database* (DDD), ligeledes under Statens Arkiver. Denne folketælling, der tæller godt 2 millioner personer, er valgt fordi, den er foretaget på et tidspunkt, hvor navnepolitikken fra 1856-cirkulæret har været gældende så længe, at en reaktion i befolkningen vil kunne påvises. Det primære materiale udgøres af dataudtræk fra DDD, men faksimiledatabasen benyttes som supplement, hvor det er gunstigt, eksempelvis når navne i DDD er anført med »?» eller når et navn er særegent.

Som nævnt indledningsvist er et af formålene med projektet at foretage en kortlægning over brugen af mellemnavne i 1800-tallet, hvilket blandt andet omfatter en grundlæggende typemæssig kategorisering af de navne, der er i spil (patronymer, stednavne, erhvervsnavne, folkelige tilnavne dannet til eksempelvis flora, fauna, højtider og årstider, inkolentnavne etc.). I tilknytning hertil vil en række geografiske aspekter blive inddraget, således at eksempelvis mulige regionale forskelle i mellemnavnebrugen eller forskelle mellem land- og købstadssogne præciseres, ligesom det kan klarlægges, om sognestørrelse (arealmæssigt og befolkningsmæssigt) har betydning for navnetypens udbredelse. Folketællingen indeholder tillige en række supplerende oplysninger om de enkelte personers køn, alder, stilling med mere, og disse kan med fordel inddrages i det analytiske arbejde, da en række demografiske aspekter herved kan inkluderes i betragtningerne. Således kan mellemnavne belyses i forhold til sociale klasser, eventuelle forskelle i brugen hos kvinder og mænd samt aldersgrupperinger. Herved dannes et indtryk af navnerestriktionernes betydning for brugen af mellemnavne, da det kan påvises, hvor stor en del af befolkningen født efter 1856, der bærer mellemnavn, og hvordan det forholder sig med den ældre del af befolkningen. Her vil det imidlertid være nødvendigt at supplere med navneoplysninger fra tidligere folketællinger og/eller kirkebøger, da der ikke er noget til hinder for, at personer født før 1856 kan have taget et mellemnavn efter at cirkulæret trådte i kraft. Det er derfor min hensigt at foretage en række kvalitative undersøgelser i form af casestudies, der afgrænses geografisk eller genealogisk. Fokusområderne for disse casestudies vil blive udvalgt, så de repræsenterer såvel gennemsnitlige danske sogne eller familier som sogne eller familier, der afviger i enten positiv eller negativ retning.

4. Danskernes mellemnavnebrug i 1800-tallet – en pilotundersøgelse

For at få nogle indikationer for, hvad der kan forventes af undersøgelsen, har jeg udført en mindre pilotundersøgelse, der omfatter ni sogne samt en københavnsk gade. Disse ti områder er udvalgt efter et tilrettelagt tilfældighedsprincip, så de demografisk og geografisk må anses for at være nogenlunde repræsentative for Danmark (jf. figur 2).

Fig. 2. Pilotundersøgelsen omfatter ti lokaliteter, der samlet betragtes som værende nogenlunde repræsentativ for den danske befolkning i 1880. Det drejer sig om den københavnske gade Åbenrå, købstæderne Skanderborg i Jylland og Sorø på Sjælland samt landsognene Børglum, Frøslev, Henne, Stenløse, Jørlunde, Engestofte og Østerlarsker. Lokaliteterne er valgt tilfældigt, dog således at hele landet er søgt dækket samtidig med at København, købstæder, landsogne og kystsogne er repræsenteret.

Jeg har været folketællingslisterne for disse ti områder igennem, skilt mellemnavnene ud og behandlet dem statistisk ud fra nogle af de regionale, typologiske og demografiske aspekter, jeg har omtalt ovenfor. Navne, jeg har været i tvivl om skulle anskues som et mellemnavn, er indtil videre udeladt, men vil blive eftergået sammen med øvrige tvivlstilfælde, når jeg har indsamlet alle data til afhandlingen. Der skal derfor tages et mindre

forbehold for de anførte tal, der kan ændre sig en smule, når dataindsamlingen og den endelige kategorisering er foretaget.

4.1. Andelen af navnebærere med mellemnavn(e).

Det fremstår tydeligt, at mellemnavnebrugen i Danmark har været yderst heterogen, når vi betragter, hvor stor en andel af navnebærerne i de ti undersøgte områder, der bærer et eller flere mellemnavn(e), se tabel 1.

Tab. 1. Oversigt over andelen af navnebærere i de ti områder, der bærer et eller flere mellemnavn(e).

Lokalitet	Navnebærere	Navnebærere med mellemnavn	%
Åbenrå	1.404	38	2,7 %
Skanderborg	1.815	83	4,6 %
Sorø	1.481	68	4,6 %
Børglum	1.333	83	6,2 %
Frøslev	506	126	24,9 %
Henne	1.073	135	12,6 %
Stenløse	574	6	1,1 %
Jørlunde	1.218	16	1,3 %
Engestofte	334	3	0,9 %
Østerlarsker	1.505	107	6,8 %

Mellemnavne spiller tilsyneladende en helt ubetydelig rolle i det lollandske sogn Engestofte, hvor blot tre af sognets 334 personer, svarende til 0,9 %, står anført med et mellemnavn i folketællingen. Mellemnavnet er ikke meget mere udbredt i det fynske sogn Stenløse, hvor det bæres af 1,1 % af de optegnede personer, eller i Jørlunde i Nordsjælland, hvor frekvensen er 1,3 %. På nuværende tidspunkt er det vanskeligt at afgøre, om disse lave tal viser den faktiske brug af navnetypen i området, eller om skriverne i disse sogne har anset mellemnavnene som overflødige i folketællingen. Dette kan belyses bedre, når tallene for de nævnte sogne kan sammenlignes med mellemnavnefrekvenser fra nabosogne og den samlede mellemnavnebrug i pågældende regioner.

Når blikket rettes imod byerne, ses det, at mellemnavnet her er mere frekvent. Af de 1.404 beboere på Åbenrå i København, bærer de 38 et mellemnavn, hvilket modsvarer 2,7 % af gadens beboere. Endnu mere ud-

bredt er navnetypen i de provinsielle købstæder Sorø og Skanderborg, da det i begge byer er 4,6 % af navnebærerne, der har et mellemnavn.

Det er interessant, at de fire områder, der opnår de højeste frekvenser, er de mest perifere sogne set i forhold til København. I Børglum i Vendsyssel er det således 6,2 % af sognets indbyggere, der bærer et mellemnavn, mens tallet er en smule højere i Østerlarsker på Bornholm, hvor frekvensen er oppe på 6,8 %. I Henne bærer 135 af sognets 1.073 indbyggere et mellemnavn, hvilket svarer til hele 12,6 % af navnebærerne. Hyppigheden i Henne blegner imidlertid i forhold til den i Frøslev sogn på Mors, hvor der frekvensmæssigt næsten er dobbelt så mange med mellemnavne. 126 af sognets 506 beboere, eller næsten hver fjerde, optræder i folketællingen med denne navnetype.

4.2. Mellemnavnenes typemæssige fordeling

Jeg vil nu rette fokus imod nogle få udvalgte typer af efternavnetypologiske mellemnavne. Jeg har valgt at fokusere på patronymer og stednavne, da disse typer er ganske dominerende på toplistene over mellemnavne i navnebasen *Danskernes Navne*, samt erhvervsbetegnelser, foranlediget af, at *Møller* som nævnt indledningsvist i dag er det absolut mest udbredte mellemnavn. Som det fremgår af tabel 2, er det imidlertid begrænset, hvor stor en andel af pilotprojektets mellemnavne, der henhører til denne kategori.

Patronymerne fremstår tydeligt som den efternavnetype, der hyppigst er i brug som mellemnavn, og der ses en klar tendens til, at de særligt er i brug i landsognene, hvor de udgør to tredjedele eller derover af mellemnavnene. Igen er det især de fire sogne, der er mest perifere i forhold til hovedstaden, der skiller sig positivt ud. I de jyske landsogne Frøslev, Henne og Børglum samt det bornholmske sogn Østerlarsker, udgør patronymerne således imellem 81,1 % og 89 % af de undersøgte navne. Dette modsvarer ganske godt resultaterne af Ole Degns undersøgelse af landbefolkningens reaktioner på 1800-tallets navnerestriktioner, hvor det påvises, at det hovedsagligt er i Jylland, at -sen-navne optræder som mellemnavne (2001 s. 20 ff.). I byerne fremstår patronymerne som mindre betydningsfulde, men de udgør dog mere end halvdelen af de anførte mellemnavne i Skanderborg.

Tab. 2. Andelen af udvalgte mellemnavnstyper i de ti områder.

Lokalitet	Patronym	Stednavn	Erhverv	Øvrige
Åbenrå	32,5 %	30,0 %	-	37,5 %
Skanderborg	56,5 %	18,8 %	4,7 %	20,0 %
Sorø	30,6 %	23,6 %	5,6 %	41,7 %
Børglum	86,0 %	8,1 %	1,2 %	4,7 %
Frøslev	81,1 %	11,0 %	4,7 %	3,1 %
Henne	81,2 %	8,7 %	0,7 %	9,4 %
Stenløse	66,6 %	-	33,3 %	-
Jørlunde	64,7 %	11,8 %	-	23,5 %
Engestofte	66,6 %	-	-	33,3 %
Østerlarsker	89,0 %	1,8 %	-	9,2 %

Mellemnavne dannet til stednavne, hovedsageligt danske landsbynavne som *Kornerup* og *Toxværd* eller gårdnavne som *Kierkegaard* og *Ruggaard*, er derimod mere frekvente i byerne end i landsognene. I den københavnske gade udgør stednavnene 30 % af mellemnavnene, mens tallene er lidt lavere i de provinsielle byer, hvor frekvensen er henholdsvis 23,6 % i Sorø og 18,8 % i Skanderborg. I landsognene bemærkes det, at der i Engestofte og Stenløse slet ikke optræder mellemnavne, der er dannet til stednavne, men her må det holdes for øje, at det netop er disse to sogne, der tæller absolut færrest personer med mellemnavn i det hele taget (jf. kapitel 4.1).

Navne dannet til erhvervsbetegnelser som *Fisker*, *Kusk* og *Smed*, har ikke nogen særlig betydning i de ti områder, og er således kun noteret i seks af områderne. Stenløse på Fyn skiller sig med en frekvens på 33 % markant ud, men dette tal modsvarer blot 2 navne, nemlig *Dreier* og *Møller*. Den næsthøjeste frekvens forekommer i købstaden Sorø, hvor 5,6 % af de noterede mellemnavne udgøres af erhvervsbetegnelser.

4.3. Den kønsmæssige fordeling af mellemnavne

Der tegner sig et broget billede med hensyn til andelen af henholdsvis mænd og kvinder, der bærer mellemnavne, se tabel 3. På mandesiden ses det nøjagtig samme mønster, som i kapitel 4.1 kunne ses for udbredelsen af mellemnavne generelt.

Tab. 3. Oversigt over andelen af navnebærere med mellemnavne, fordelt på køn.

Lokalitet	Mænd	%	Kvinder	%
Åbenrå	29	4,2 %	9	1,4 %
Skanderborg	67	7,7 %	16	1,7 %
Sorø	60	8,3 %	8	1,1 %
Børglum	71	10,4 %	12	1,8 %
Frøslev	93	37,5 %	33	12,9 %
Henne	126	23,1 %	9	1,7 %
Stenløse	6	2,1 %	-	-
Jørlunde	15	2,4 %	1	0,2 %
Engestofte	3	1,7 %	-	-
Østerlarsker	102	13,7 %	5	0,7 %

I landsognene på Fyn, Lolland og Sjælland er det således kun mellem 1,7 og 2,4 % af mandspersonerne, der bærer mellemnavne. I byerne er frekvenserne en smule højere, ikke mindst i de to købstadsogne, men det er igen de perifere sogne, der positivt skiller sig ud. I Henne er frekvensen 23,1 %, mens det i Frøslev er ikke mindre end 37,5 % af mandspersonerne, der har et mellemnavn.

Det forholder sig en smule anderledes på kvindesiden, da det generelt er sjældent, der træffes kvinder med mellemnavne. I ni af de ti områder overstiger frekvensen ikke 2,0 %. Det gælder også sognene Østerlarsker, hvor frekvensen på mandesiden er 13,7 %, og Henne, hvor næsten hver fjerde mand bærer et mellemnavn.

Endnu engang er det Frøslev sogn, der særligt skiller sig ud. Her har 12,9 % af kvinderne et mellemnavn, hvilket er syv gange mere end i Børglum, der er det sogn, der opnår den næsthøjeste frekvens. De 12,9 % ligger dog langt under de 37,5 % på mandesiden. Det er altså en gennemgående tendens i samtlige områder, at det hovedsageligt er mænd, der bærer mellemnavne. Det understreges også, når antallet af navnebærere i de ti områder sammenlægges. Således bærer 572 af undersøgelsens mænd et mellemnavn, mens blot 93 af kvinderne gør det samme.

4.4. 1856-cirkulærets betydning for mellemnavnebrugen

For at få nogle indikationer for, hvorvidt 1856-cirkulæret har haft betydning for brugen af mellemnavne, har jeg inddelt navnebærerne i to grup-

per, der er bestemt efter den i folketællingen anførte alder, se tabel 4. Desværre indeholder folketællingen ikke oplysninger om de enkelte personers fødselsdagsdato, hvorfor det er uvist, om personer, der har været 23 år gamle på folketællingsdagen, den 1. februar 1880, er født før eller efter cirkulæret blev udstedt den 6. august 1856. Samtidig synes der at være inkonsekvens med hensyn til, om den i folketællingen anførte alder udtrykker løbende år eller fyldte år. For eksempel tæller optællingslisten for Åbenrå 55 drenge og piger med alderen 0 år, hvilket må ses som et udtryk for, at listen angiver personernes fyldte år. I Skanderborg er noteret 78 1-årige, mens kun tre børn er »under 1 år». Det virker usandsynligt, at der skulle være så stort et udsving i fødselsraten, hvorfor de 1-årige, eller en del af dem, vel snarest skal forstås som værende i deres 1. år og dermed endnu ikke fyldt 1 år. Det er derfor med visse forbehold, at jeg adskiller navnebærerne ud fra aldersangivelsen 24, da en del af de personer, der er i deres 24. år, vil være født efter udstedelsen af cirkulæret i 1856. Imidlertid er en mere præcis differentiering vanskelig at give.

Tab. 4. Andelen af navnebærere med mellemnavne, fordelt efter om de er født før eller efter 1856-cirkulæret.

Lokalitet	24 år+	%	0-23 år	%
Åbenrå	21/755	2,8 %	18/646	2,8 %
Skanderborg	44/887	5,0 %	39/925	4,2 %
Sorø	29/730	4,0 %	38/747	5,1 %
Børglum	28/617	4,5 %	55/716	7,7 %
Frøslev	57/249	22,9 %	69/257	26,8 %
Henne	57/536	10,6 %	78/535	14,6 %
Stenløse	3/303	1,0 %	3/271	1,1 %
Jørlunde	3/616	0,5 %	13/602	2,2 %
Engestofte	2/176	1,1 %	1/158	0,6 %
Østerlarsker	64/739	8,7 %	43/766	5,6 %

Ud fra denne sondring er det vanskeligt at give et entydigt svar om, hvorvidt 1856-cirkulæret har bevirket en stigning i brugen af efternavnetypologiske mellemnavne. Resultaterne fra de to områder peger således i flere retninger. På Åbenrå i København fremstår mellemnavnefrekvensen fuldstændig ens imellem de to aldersgrupper, da 2,8 % af såvel de 0-23-årige som de personer, der er over 24, bærer et mellemnavn. Der ses divergens mellem de to købstæder. I Sorø er det særligt den yngre del af befolkningen, der navngives med mellemnavne, mens det forholder sig om-

vendt i Skanderborg. I landsognene ses mere markante forskelle imellem de to aldersgrupper, men heller ikke her ses en entydig tendens. Det er vanskeligt at påvise noget konkret i sognene Stenløse, Jørlunde og Engestofte, da mellemnavnet her er sjældent. Dog bemærkes det, at hele 13 af blot 16 navnebærere i Jørlunde henhører den yngre gruppe, hvilket modsvarer 2,2 % mod 0,5 % i den ældre gruppe. I de jyske landsogne Børglum, Frøslev og Henne er der en klar tendens til, at det særligt er de yngre personer, der navngives med mellemnavne. I disse sogne er der således mellem 3 og 4 % flere i gruppen af 0-23-årige, der bærer mellemnavne, end der er blandt navnebærerne på 24+.

Endelig skiller Østerlarsker sig ud, da det her er en procentvis større andel af den ældre befolkningsgruppe, der bærer mellemnavne. For denne gruppe er frekvensen 8,7 %, mens det blot er 5,6 % af de yngre indbyggere i sognet, der bærer navnetypen. Det overraskende resultat i det bornholmske sogn kan muligvis forklares ved, at man her i højere grad har underlagt sig restriktionerne fra 1828-forordningen, end i de øvrige undersøgte områder. Det kan tænkes, at mellemnavnebevægelsen er indtruffet tidligere. Dette er dog kun foreløbige gisninger og kræver videre udforskning.

5. Afsluttende bemærkninger

Det efternavnetypologiske mellemnavn vinder frem i den brede befolknings navnebrug i 1800-tallet, men indtil videre vides kun meget lidt om, eksempelvis hvordan navnetypen tages i brug, hvordan navnene manifesterer sig, hvorvidt der er store regionale forskelle og hvilke motiver der kan ligge bag navnevalgene. Disse spørgsmål kan mine foreløbige studier ikke give svar på, men den udførte pilotundersøgelse viser dog nogle tendenser.

Der fremstår meget store forskelle på mellemnavnebruken i de ti undersøgte områder. I Engestofte sogn er det under 1 % af navnebærerne, der har et mellemnavn, mens det i Frøslev er 25 %. Det er interessant, at byerne Sorø, Skanderborg og København, der i undersøgelsen er repræsenteret ved gaden Åbenrå, ikke skiller sig ud i hverken positiv eller negativ retning. De tidlige statistiske resultater viser desuden, at det hovedsageligt er mandspersoner, der bærer mellemnavne, og det er kun i Frøslev sogn, at navnetypen er frekvent blandt kvinder. Endvidere viser resultaterne, at det hovedsageligt er patronymer, særligt i landsognene, der er taget i brug som mellemnavne. Endelig forekommer modsatrettede resultater i forhold til 1856-cirkulærets betydning for mellemnavnebruken.

Betragtes resultaterne fra pilotundersøgelsen samlet, synes der at kunne spores indikationer for en kreativ og innovativ navnebrug på landet, hvor mellemnavne, hovedsageligt patronymer, indskydes i navnerækker mel-

lem fornavn(e) og efternavn. Det er især de perifere landsogne, der skiller sig ud. Når det netop er patronymer, der benyttes som mellemnavn, er det nærliggende at tolke det som en metode til at fastholde en identitets-tilknytning i navngivningen, der minder om den, der har været kendt fra de traditionelle navngivningsskikke.

Kilder

- Betænkning om en ny navnelovgivning om personnavne, afgivet af det af Justitsministeriet den 20. marts 1952 nedsatte udvalg. Betænkning nr. 254, 1960. København.
- CS 1771 = Chronologische Sammlung der im Jahre 1771 ergangenen Königlichen Verordnungen und Verfügungen für die Herzogthümer Schleswig und Holstein, die Herrschaft Pinneberg, Grafschaft Ranzau und Stadt Altona. 1771. No. 32, s. 40. Kiel 1800. Tilgængelig: <http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=PPN819656003> (sidst set 27.2.2016).
- Danskernes Navne, Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet: <http://www.danskernesnavne.navneforskning.ku.dk/Personnavne.asp> (sidst anvendt 24.2.2016).
- Degn, Ole, 2001: De danske efternavne på -sen. Landbefolkningens reaktioner på navnelovene af 1828 og 1856. I: Personalhistorisk Tidsskrift, årgang 121. S. 14–34.
- DDD = Dansk Demografisk Database. Se Folketællingen 1880
- DGP II = Knudsen, Gunnar et al., 1949–64: Danmarks gamle Personnavne bind 2.1–2. Tilnavne. København: G. E. C. Gads Forlag.
- DiplDan = Diplomatarium Danicum 1.–4. række, udg. af Franz Blatt m.fl. København 1938 ff.
- Dåbsforordningen af 1828. I: Beretning fra den af biskopperne nedsatte arbejdsgruppe om dåb. Tilgængelig: <http://aalborgstift.dk/assets/filer/2005/03/beretningomdaab.pdf> (sidst set 27.2.2016).
- Eggert, Birgit, 2008: Nordisk navnerenæssance i Danmark. Indledende studier. I: Norræn nöfn – Nöfn á Nordurlöndum. Hefðir og endurnýjun / Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007, red. av Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir och Svavar Sigmundsson. (NORNA-rapporter 84.) S. 113–139. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Eggert, Birgit, 2009: Almuens fornavne omkring år 1800. I: Landbohistorisk Tidsskrift, 2009:1. S. 89–125.
- Folketællingen 1787, faksimile i Statens Arkivers database Arkivalier Online. Tilgængelig: <https://www.sa.dk/ao-soegesider/rif/rif-collection/7> (sidst set 27.2.2016).

- Folketællingen 1880, digitaliseret i Statens Arkivers database Dansk Demografisk Database. Tilgængelig: <http://ddd.dda.dk/kiplink1.htm> (sidst set 27.2.2016).
- Folketællingen 1880, faksimile i Statens Arkivers database Arkivalier Online. Tilgængelig <https://www.sa.dk/ao-soegesider/rif/rif-collection/7> (sidst set 27.2.2016).
- Hjorth Pedersen, Birte, 1983: Hvad forstås der ved termen mellemnavn? I: Personnamnsterminologi. NORNA's åttende symposium i Lund 10–12 oktober 1981, red. av Göran Hallberg, Stig Isaksson och Bengt Pamp. (NORNA-rapporter 23.) S. 78–86. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Holmberg, Bente, 2006: Personnavne i Broderlisten. I: Broderliste, Broderskab, Korstog – Bidrag til opklaringen af en gåde fra dansk højmiddelalder, red. Janus Møller Jensen. S. 123–140. Odense: Sydansk Universitetsforlag.
- Jørgensen, Bent, 2013: Det dobbelte efternavn i Danmark før år 1800. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 31. S. 13–30.
- Kisbye, Torben, 1981: Slægtsnavne og patronymer. I: *Personalthistorisk Tidsskrift*, årgang 101. S. 121–132.
- Kisbye, Torben, 1990: *Benny, Brian, Johnny og Dennis*. Om de engelske drengnavnes historie i Danmark som klassespecifikt fænomen. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 8. S. 73–117.
- Kong Valdemars Jordebog, bind 1, 1926–43, red. af Svend Aakjær. København.
- Kousgård Sørensen, John, 1980: Danmarks »lærde» slægtsnavne. I: *Studier i nordisk filologi* 62. S. 158–173.
- Kousgård Sørensen, John, 1984: Patronymer i Danmark 1. Runetid og middelalder. (Navnestudier nr. 23.) København: Akademisk forlag.
- Kousgård Sørensen, John, 1997: Patronymer i Danmark 2. Nyere tid og nutid. (Navnestudier nr. 37.) København: C. A. Reitzels forlag.
- Lov om personnavne. Lov nr. 140 af 17. maj 1961. Justitsmin. L. A. j. nr. 73/1960. København.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1965: Sydvestjysk navneskik gennem 300 år.. (Navnestudier nr. 4.) København: G. E. C. Gads Forlag.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1983: Moderne dansk personnavneskik – fornavne, mellemnavne, slægtsnavne. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 1. S. 107–122.
- Personnavne. Betænkning afgivet af Navnelovsudvalget. Betænkning nr. 1446. 2004. København.
- Pedersen, Karl Peder, 2001: Navnet, det er stadig Jensen. Om danske navneregler og om skiftende tiders muligheder for at ændre navn. I: *Personalthistorisk Tidsskrift*, årgang 121. S. 200–221.

- Thomsen, Alfred, 1945: Vore Slægtsnavne. København: Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).
- Vogt, Susanne, 2005: Adelen's brug af faste slægtsnavne før og efter Fr. I's forordning af 1526. I: Namnes dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde nordiska namnforskerkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003, red. av Staffan Nyström. (NORNA-rapporter 80.) S. 383–404. Uppsala: NORNA-förlaget.

Abstract

In my ongoing PhD project, I examine how the surname-typological middle name has manifested itself in the 19th century in Denmark, following a restrictive naming policy that involved, among other regulations that the surnames became fixed. Thereby, the traditional primary patronym was gradually replaced and a significant factor for identification in the individual's names vanished. In the same period the usage of surname-typological middle names increased among the wider population. By categorising the middle names deducted from the entire population's names in the 1880-census and comparing these to different demographic and geographic aspects, a thorough overview of the name usage is obtained and suggestions for the motives behind the usage can be made.

In this article, some primary results based on statistics are shown, concentrating on the name usage in 10 areas in Denmark. It is demonstrated that there has been a very heterogenous usage of middle names in this period, but there are indications that middle names up to a certain degree may have been used to preserve a close kind of relation to the nearest family in the name like the primary patronyms traditionally had done.

Nøgleord: Personnavne, efternavnetypologiske mellemnavne, navnelovgivning, personnavnebrug, 1880-folketællingen

Keywords: Personal names, surname-typological middle names, naming laws, personal name usage, 1880-census

»En liten identitetsgrej» eller »bara en kod»?

Tankar om efternamn och identitet bland svenskar med finskspråkiga efternamn

Märit Frändén

1. Inledning

I forskningsprojektet Släktnamn i smältdegeln, finansierat av Riksbankens jubileumsfond, undersöker jag efternamn som har kommit till Sverige genom invandring. Undersökningens material utgörs av intervjuer med namnbärare, och ett av de teman jag tar upp är relationen mellan namn och identitet. I den här artikeln ges några exempel på hur informanter med finskspråkiga efternamn resonerar kring efternamnets identitetsfunktion.

De intervjuer som ligger till underlag för artikeln har gjorts med åtta informanter, fem kvinnor och tre män, som alla är bosatta i Sverige. Sju av dem bär finskspråkiga efternamn, medan en person, trots att hen är uppväxt med en förälder från Finland, inte gör det. Intervjun med informanten med svenskspråkigt efternamn ligger utanför forskningsprojektet som helhet, men fungerar i just denna delundersökning som ett jämförelsematerial.

Informanterna har valts ut med utgångspunkt i sina efternamn, i en avvägning mellan att å ena sidan täcka in några av de finskspråkiga efternamn och efternamnstyper som är vanligast i Sverige, å andra sidan undersöka efternamn vars ljudstruktur avviker från det svenska språkets, t.ex. som innehåller korta eller överlånga stavelser. Jag hade inte träffat någon av informanterna med finskspråkiga efternamn före intervjutillfällena. Informanten med svenskspråkigt efternamn hade jag råkat träffa på i ett annat sammanhang, och därefter kontaktat och bett att få intervjuas.

Två mina informanter är födda i Finland och har flyttat till Sverige i vuxen ålder, de övriga är födda och uppväxta i Sverige. De båda finlandsfödda och en av de sverigefödda har växt upp med enbart finska i hemmet. En sverigefödd informant har haft både finska och svenska som språk i föräldrahemmet och de återstående fyra har enbart svenska som moders-

mål. Ingen av de fyra sistnämnda kan mer finska än enstaka ord, vilket flera av dem spontant beklagar. Den yngsta informanten var 22 år vid intervju tillfället, den äldsta 72. Medelåldern är 36 år. De två informanter som är födda i Finland bär finskt markerade förnamn, medan alla de övriga har förnamn som är omarkerade i Sverige (och i vissa fall även i Finland). För att bevara informanternas anonymitet har jag valt att inte numrera och presentera dem individuellt, utan i stället att i resultatpresentationen ange den informantinformation jag bedömer som relevant i anslutning till de citat som återges.

En intervju ägde rum i informantens hem, en på informantens arbetsplats och de övriga på neutrala platser som t.ex. kaféer eller lunchrestauranger. Samtliga intervjuer genomfördes under våren och sommaren 2015. Intervjuerna är individuella och semistrukturerade. I analysen av materialet har jag excerperat de avsnitt som berör temat namn och identitet, för att därefter systematisera dessa.

I återgivandet av informantcitat har enstaka korrigeringar gjorts för ökad läsbarhet. Av samma skäl har responssignaler som inte påverkar samtals innehåll ibland utelämnats. Mindre ändringar, utan betydelse för sammanhanget, har gjorts för att skydda informanternas identitet. Efternamn som nämns under samtalen har ersatts med fingerade namn som är av samma bildningstyp och ungefär lika vanliga i Sverige; exempelvis har ett vanligt *-son*-namn ersatts med ett annat vanligt *-son*-namn. För att minska risken att informanternas kan identifieras omnämner jag samtliga informanter, och också andra personer som nämns i informanternas uttalanden, med det könsneutrala pronomenet *hen* – vilket passar bra i sammanhanget, eftersom det är inspirerat av finskans *hän*. I intervjuutdragen används fetstil för att markera betonade ord.

»Identitet» kan innebära olika saker. Å ena sidan har finns en personlig identitet, på individnivå. Denna kan sägas besvara frågor som *Vem är jag?* och *Vem vill jag vara?* Å andra sidan finns, på kollektiv nivå, en gruppidentitet som kan besvara frågor som *Vilka är vi?* och *Vad definierar oss som grupp?* Det som identifierar en grupp inåt, alltså för en eller flera medlemmar i den aktuella gruppen, behöver inte alltid sammanfalla med det som identifierar gruppen utåt, dvs. för dem som inte själva tillhör den. För de informanter jag har intervjuat för den här undersökningen handlar kopplingen mellan namn och identitet ofta om just gruppidentiteten, inåt såväl som utåt.

Namns språktillhörighet fungerar ofta som etniska eller nationella markörer. I Sverige antas den som heter t.ex. *Pirkko Mäkelä* eller *Tapani Virtanen* ofta ha koppling till Finland, medan den som heter *Ulrika Persson* eller *Johnny Forsberg* inte antas ha det. Markören är i detta sammanhang

inte primärt de enskilda namnen, utan vilken typ av namn, här i språkligt hänseende, det är fråga om.

2. Vilka faktorer kan påverka synen på namnets identitetsfunktion?

Olika individer har naturligtvis olika syn hur stor betydelse namnet har för identiteten. Ett flertal faktorer kan tänkas påverka detta. Här diskuteras några av de företeelser som aktualiserades under intervjuerna.

En faktor som kan ha stor betydelse är förstås hur stark koppling namnbäraren har till Finland. I samtalet med en informant som är född i Finland, är finsktalande och har flyttat till Sverige som vuxen, frågar jag om informanten brukar rätta namnet när det skrivs eller uttalas fel.

MF: Vad tänker du när det blir fel, vad gör du?

Inf.: Nej ingenting, jag är ju van. Det, det är man van vid sen ... sen, ja sen ... sen 15 år så är man van vid att det blir fel. Både med genus och, alltså ... om man bara har med namnet, så, att det blir fel allting.

MF: Mm. Du rättar inte?

Inf.: Nnn- ... Jaa, om det är hotellbokningar och sånt. Men inte om det är, om, om man nu träffar någon så börjar man inte tjata om, eh, sitt, att »det blir inte riktigt sådär» eller nåt annat utan det ... det, man accepterar lite som det blir och sen ... Därför att det är ju, mitt, namnet är ju inte ett, min identitet, det är ju bara en ko-, en kod för att kunna uträtta ärenden. Så det har, det är samma som pass är inte min identitet heller. Jag har svensk pass men, för mig spelar det egentligen ingen roll vilken pass jag har, så att det är ju inte det som gör, som gör mig som person eller något annat.

Exempel 1.

Som exemplet visar har informanten en pragmatisk syn på uttalet av sitt efternamn, och motiverar detta med att det inte är namnet som konstituerar identiteten. Namnet är, menar hen, »bara en kod för att kunna uträtta ärenden». Lite senare under intervjun diskuterar vi namnbyten, och

informanten uppger att hen inte skulle vilja byta till ett svenskt efternamn. Anledningen till det är inte identifikationen med det nuvarande namnet, utan mer en principiell fråga: genom att byta namn för att anpassa sig till majoriteten, skulle man ge upp eller till och med förneka den mångfald som finns i samhället, menar informanten.

Synsättet att namnet inte har större betydelse för den personliga identiteten än att fungera som en kod när man ska utträta ärenden har sällan lyfts fram inom namnforskningen. Bakgrundsfaktorerna är i detta fall en informant som har rest en hel del redan som ung och också haft utbytesstudenter boende hos familjen i Finland. Från eftergymnasial tid har informanten studerat, arbetat och rest i ett flertal länder. Sedan hen bildat familj står bopålarerna fast i Sverige, men informanten reser fortfarande mycket och har en utpräglad globetrotter-syn på sig själv och sin nationalitet. Hen säger själv att det faktum att hen är migrant kan göra att man ser saker från ett större perspektiv, att det inte blir »lika patriotiskt eller fosterländskt till något ställe».

En yngre informant som är född och uppväxt i Sverige har en annan syn på namnets roll:

MF: Tycker du att namnet har ... vad ska jag säga, betydelse för vem du är?

Inf.: Mm! Ja men det är lite det, jag kommer tillbaka till det jag sa innan, att det är liksom det enda ursprunget jag har som är konkret, som visar att jag har det finska ... ursprunget i mig. Och ... ja. Men ... så, ja, det är .... en liten, liten grej i mig [skratt]. En liten identitetsgrej.

Exempel 2.

Båda denna informants föräldrar är födda i Sverige av finskfödda föräldrar, så hen är alltså vad man skulle kunna kalla tredje generations sverigefinne. Föräldrarna har både finska och svenska som modersmål, men informanten själv talar inte finska. Både far- och morföräldrarna har flyttat tillbaka till Finland, och informanten reser dit varje sommar. En annan sverigefödd informant, som har svensk mamma och finsk pappa, säger:

Jag tror det är väldigt viktigt, hur jag identifierar mig, att jag har mitt finska efternamn.

Exempel 3.

Något som ligger nära informanternas koppling till Finland är deras språkkunskaper. Fyra av åtta informanter har goda eller mycket goda kunskaper i finska, medan de fyra återstående har få eller inga kunskaper. Den informanten som bär ett svenskt efternamn lyfter fram ett samband mellan avsaknaden av ett finskt namn och avsaknaden av det finska språket:

Om jag hade haft ett finskt namn hade det spelat mindre roll att jag inte kan språket, då skulle jag ha haft en självklar tillhörighet ändå.

Exempel 4.

Tillhörigheten kan alltså visas genom antingen namn eller språkkunskaper, men denna informant saknar båda delarna.

En informant som saknar språket, men har finskt efternamn, säger:

Jag är ju lite stolt över mitt efternamn! Det är ju det enda jag har, jag pratar ju inte finska annars.

Exempel 5.

Citaten i exemplen 4 och 5 belyser hur ett finskt efternamn i vissa avseenden kan kompensera för ett saknat språk. Naturligtvis gäller inte detta i en kommunikativ situation, men däremot i fråga om hur man ser på sig själv och kanske ännu mer hur man uppfattas av andra.

Den egna åldern är också en faktor som kan spela in. Undersökningens äldsta informant flyttade från Finland i 25-årsåldern och kom till Sverige ett par år senare. Trots att planen var att stanna i Sverige bara några månader bor informanten alltså kvar, nästan 50 år senare. Hen uppger att hen har en stark finsk identitet, känner sig finsk och alltid har tänkt sig att förr eller senare flytta tillbaka till Finland. Med barn och barnbarn i Sverige inser hen själv att det nu knappast kommer att bli så, men om någon frågar varifrån hen kommer, så svarar hen fortfarande att hen bor i Sverige men kommer från Finland.

MF: Tycker du att namnet har betydelse för ... för din egen finskhet?

Inf.: Jo, jag tror det har ... Eh, jo jag tror det har varit också, och starkt, jo. Nu börjar det så där ... jag tycker, som många, när man blir äldre att många sa-

kerna så är, inte mera så starkt på någon vis. Att det börjar ... lätt till på [skrattar till]. Men, namnet har en stark betydelse också. Hur man känner.

Exempel 6.

Informanten menar alltså att namnet visserligen har stor betydelse för hur man känner sig, men att detta, liksom mycket annat, i högre ålder får mindre betydelse, »börjar lätt till».

3. Namnet som gruppmarkör utåt

I Marja Ågrens etnologiska avhandling »Är du finsk, eller ...?» från 2006 intervjuar hon personer med finsk bakgrund som växt upp i Sverige. Flera av dessa har finskspråkiga namn, vilket aktualiseras i en del samtal. En av hennes informanter menar att om man ska beskriva någon med finskt namn så blir det lätt »han finnen», och att det i det sammanhanget inte spelar någon roll om man så har varit i Sverige i fem generationer (Ågren 2006 s. 51). Några av Ågrens informanter brukar säga i Sverige att de är finska, men utomlands att de är svenska. En av dem förklarar detta med att man »här i Sverige kan man ju inte säga att 'Ja jag heter Pirkko och jag är svensk'. Det funkar ju inte, då frågar ju alla 'Var kommer dina föräldrar ifrån?' 'Ja, Finland'. 'Jaha du är finsk'.» Det skulle ha varit annorlunda, menar informanten, om hon hade hetat Susanna. »I vår presentation av oss själva, och namnet vi bär, presenterar vi också vår historia», konstaterar Ågren (a.a. s. 52 f.) Detta illustreras under en av mina intervjuer:

MF: Om man tänker på det här, namnet i förhållande till att ... va svensk, eller vad jag ska säga. Känns det som det är accepterat att heta [efternamnet] i Sverige?

Inf.: Ja, alltså ... Jag har då aldrig känt att jag har ... blivit ... alltså, betraktad som ... jag vet inte vad jag ska säga. Jag har ju aldrig ... upplevt att jag har blivit nedvärderad på nåt sätt för att jag har ett utländskt efternamn och så. Men, det är klart att man själv har ju känslan att man, folk ser ju på en som ... finnen, man vet, när man är finländare så ... Men, det lustiga är ju att, när man är i Finland och dom vet att man bor i Sverige, dom betraktar ju en som svensk.

MF: Jaa

Inf.: (skratt) Så, vad är man då?

MF: Man är alltid nåt annat, än var man befinner sig ...

Inf.: Näe alltså, så att jag, många år som jag funderade »nej men vad är jag då, är jag finsk eller är jag svensk?» Sen begrep-, när jag lärde mig begreppet sverigefinne, alltså bara »okej, då är jag det», liksom. Det är väl det mest korrekta, och har man den identiteten så tror jag inte ... Ja. Man är inte helt och hållet svensk, man är inte helt och hållet finsk heller, fast jag har ju bott hela livet i Sverige, mina föräldrar har bott i Sverige hela livet, så att ... Jag är nog mer svensk ... än finsk, så att, jag vet inte. Jag säger väl att jag är svensk med finska rötter, eller, ja, sverigefinne, liksom.

Exempel 7.

Informantens beskrivning av hur det finskspråkiga efternamnet gör att »folk ser på en som finnen», trots att både hen själv och hens båda föräldrar är födda i Sverige (men både far- och morföräldrar i Finland), visar just det som Ågrens informant tar upp.

En informant som har barn födda i Sverige berättar hur det finska efternamnet kan göra att barnen, trots sina vanliga svenska förnamn, inte uppfattas som helt svenska:

Inf.: För dom, för barnen, var det ju lite förbryllande i början så att dom kunde få frågan att »varifrån kommer du?», och ... Och då försvarade, dom förstod liksom inte, dom sa att dom är födda här och sånt och ändå fråga sen att »varifrån kommer du?» [skratt] Och det var äldsta som kom första gången gråtandes hem och frågade att hon förstår inte vad dom säger för att dom, dom frågar att varifrån jag kommer, men jag kommer ju härifrån.

Exempel 8.

En informant som är född och uppväxt i Sverige med en förälder från varje land talar inte själv finska, men berättar att det finska efternamnet ibland kan väcka en förväntan om att hen ska göra det:

Inf.: Speciellt om det är nån ... en finstalande man börjar prata med, till exempel. Så förväntar dom sig gärna »Å men då kan du finska, vad bra!»

MF: Mm

Inf.: Eller när jag söker jobb. »Men du har finskt efternamn. Kan du finska?» Och det är också så, det finns ju, det är klart att det finns en förväntning på att jag ska kunna det på ett vis, jag ska kunna ... jag ska ha på nåt vis ... eh, koll på, på Finland. På hela Finland, alltså, så här ...

MF: Ja

Inf.: »Ja men du kommer ju från Finland», så här, »men jag är född här!» Visst, jag har ju min familj, min släkt i Finland, men ... det är ju inte så att jag har levt i Finland, heller.

MF: Näe

Inf.: Men det förväntas gärna. Att man ska kunna mer än vad man kan. [---] Det blir ju ett antagande, att man ska kunna så mycket, som man ... »Men du spenderar väl hela somrarna där», varför skulle jag göra det?

Exempel 9.

En annan informant, vars båda föräldrar är födda i Finland, är själv är född och uppvuxen i Sverige men talade enbart finska under sina första levnadsår. Informanten har ett förnamn som är omarkerat i både Finland och Sverige och både låter och ser helt svensk ut. Hen menar att folk ofta reagerar när hen uppger sitt finska efternamn, de »tittar till och blir lite förvånade». När en person ger ett helt svenskt intryck kan det alltså finnas förväntningar på att även efternamnet ska vara svenskt.

Den av mina informanter som saknar ett finskspråkigt efternamn har en svensk pappa och en finsk mamma. Mamman bär pappans svenska efternamn som giftasnamn och har talat enbart svenska med informanten. När informanten var barn skilde sig föräldrarna, men mamman behöll ändå det svenska efternamnet, vilket informanten förklarar med att »ett svenskt efternamn var ju automatiskt bättre». Även om informanten själv är stolt över sin finska bakgrund har hen förståelse för att detta var på en tid då det fanns många negativa attityder till att ha finsk bakgrund och berättar att modern vid flera tillfällen mött ren rasism. Vad gäller det svenska efternamnet kommenterar informanten:

Jag tror att jag både skulle ha relaterat annorlunda till finskheten och blivit betraktad annorlunda av andra om jag hade haft ett finskt namn och talat språket.

Exempel 10.

Ett finskt namn kan alltså ha betydelse för identiteten både inåt och utåt. Men när hen säger »det finns inget som pekar ut mig som finsk», är det uppenbart främst identiteten utåt det handlar om. Informanten själv känner till sin bakgrund och vet varför modern gjorde de val som gör att informanten idag saknar finska markörer, men inget av detta är märkbart för en utomstående betraktare. Den som talar svenska utan brytning, saknar kunskaper i finska och bär ett helt svenskt namn uppfattas helt enkelt inte som finsk – precis som den som som med samma språkkunskaper men med ett finskt namn inte, enligt Ågrens exempel, kan godtas som helt svensk.

4. Namnets påverkan på identiteten

Ibland kan det namn man bär ha en direkt påverkan på hur man identifierar sig själv. Nedanstående citat kommer från en intervju med en informant som bär sin pappas finska efternamn. Pappan flyttade till Sverige med familjen som barn, mamman är från Sverige. Informanten har växt upp i Sverige, bär ett svenskt förnamn och talar inte finska.

MF: Men om man tänker, jag gissar att din mamma hade ett svenskt efternamn. Om du hade haft hennes efternamn. Hade du varit samma person?

[paus]

Inf.: Näe. Alltså det, alltså ... Det hade varit väldigt annorlunda, jag hade ju, hade jag bara haft, liksom hetat Gustafsson ... Alltså det är väldigt, om man säger, generiskt svenskt.

MF: Jaa

Inf.: Namn som inte har nån betydelse mer än att det är ett *-son-*namn, liksom.

MF: Jaa

Inf.: Eh. Jag hade nog inte, alltså jag hade nog inte känt samma ... anknytning till Finland som jag gör. Även fast jag liksom, ja men jag känner ju mig som helsvensk,

jag har ju inte nåt speciellt band mer än då arvet, men det är ändå, så här, men om det är ... När det är Sverige-Finland i hockey-VM eller så, då kan, då sitter liksom en del av mig som att liksom ... vilka ... vilka är det egentligen man sitter och håller på här? För det finns ju ändå kvar nånting i det där. Nån viss stolthet i det. Ändå. Och den tror jag inte jag hade känt om jag då bara hade ... haft det *-son-*namnet.

Exempel 11.

Informanten, som känner sig helsvensk och inte har närmare koppling till Finland än att hans pappa bodde där som liten, menar att det ändå finns något kvar av det finska, »nån viss stolthet». Hans uppfattning är att den stoltheten inte skulle ha funnits om han hade burit ett svenskt efternamn. Då skulle han helt enkelt inte ha varit samma person.

Det är för övrigt intressant att notera att de flesta av mina informanter, även de som säger sig vara helt ointresserade av sport, vid något tillfälle under intervjun tar upp just hockey som en situation då finskheten kommer fram. Fler exempel på hockeys betydelse för sverigefinnars finskhet finns hos Weckström (2011 s. 71 f.) och Ågren (2006 s. 173) – det sistnämnda om hur en informants son ibland säger att han vill byta till faderns finska efternamn eftersom han vill bli hockeyspelare.

5. Efternamn och giftermål

Giftermål är en situation då efternamnsbyte är vanligt. Om och i så fall hur detta sker, beror förstås på gällande namnlagar samt på de traditioner och förväntningar som finns i landet och i släkten. Men det kan också säga mycket om individens syn på det egna efternamnet. Det val man gör påverkar dessutom vilket efternamn framtida barn kan ärv.

Eftersom efternamnsbyte i samband med giftermål är mycket vanligt, i synnerhet för kvinnor, kan giftermålet vara ett naturligt tillfälle att byta efternamn utan att få sitt val ifrågasatt. En kvinnlig informant med ett för svenskar lite krångligt finskspråkigt efternamn, uppger att hon ibland har funderat på möjligheten att byta antingen till sin andra förälders, visserligen finskspråkiga men ändå enklare efternamn, eller till ett svenskspråkigt namn. Men samtidigt upplever informanten att släktingarna i Finland nog skulle uppfatta det som »fånigt» och »löjligt» att byta till ett svenskt efternamn. Om bytet skedde i samband med giftermål skulle det vara en annan sak, menar hon – då är ett byte mer förväntat.

Planeringen av giftermålet är också ett tillfälle då relationen till efternamnet aktualiseras. En informant, som vid intervjutillfället faktiskt har sitt bröllop inplanerat i en nära framtid, säger:

Det är väl speciellt också, det här med hur viktigt det [efternamnet] blev helt plötsligt när jag skulle gifta mig och kanske bli av med det, då insåg jag ju att ... jo, det är viktigt!

Exempel 12.

Informantens uttalande belyser hur hen själv, ställd inför planeringen av ett faktiskt giftermål, inser efternamnets värde på ett nytt sätt. Frågan om gemensamt namn inom äktenskapet väcker tanken på att inte längre bära det efternamn man är född med, som man tidigare kan ha tagit för givet.

I den personnamnslag som gällde i Sverige vid tiden för intervjuerna, fanns möjlighet att behålla sitt tidigare efternamn som mellannamn, placerat sist i förnamnsräckan omedelbart före efternamnet. Dessa mellannamn är dock inte ärftliga, och kan därmed inte utan vidare föras vidare till barnen. Medvetenheten om detta kan variera, men samma informant är helt på det klara med vad mellannamnspositionen innebär:

Jag är väldigt bestämd tror jag på att [efternamnet] inte ska vara ett mellannamn, utan det ska vara liksom efternamnet, det tydliga. Det är det som mina barn ska liksom ta över sedan.

Exempel 13.

Att det finns många aspekter på namnvalet, och att alla kanske inte är lika uppenbara, framgår under en intervju. Ämnet introduceras med en direkt fråga från mig:

MF: Hur tänker du om ... om du skulle gifta dig i framtiden?

Inf.: Mm, det har jag tänkt på. Då kommer jag ju ta min killes ... efternamn. Han heter Lindström. Det är också väldigt vanligt, men ... det gör jag för traditionens skull.

MF: Mm

Inf.: Och det är inte för att jag vill bli av med mitt efternamn. Jag har till och med tänkt i banorna att jag skulle ha dubbelefternamn, just för att ha kvar mitt ... mitt efternamn, men ... Nej, det kommer nog bli enkelt, vanligt och traditionsenligt. Jag tar hans namn.

MF: Eventuella framtida barn blir också ...

Inf.: Blir också Lindström, precis.

Exempel 14

Informanten ger intryck av att ha tänkt färdigt på namnfrågan och ha accepterat pojkvännens svenska efternamn, både för sin egen del och för framtida barns. Lite senare under intervjun talar vi om namn som kulturarv, och informanten säger:

Inf.: Nej, det är väl mest dom personliga aspekterna att ... det identifierar mig. Att jag identifierar mig i den finska kulturen som finsk för att jag har ett finskt efternamn. Men jag har ju inte tänkt på det som ett kulturarv så.

MF: Så det ligger liksom mer på det personliga planet för din del?

Inf.: Ja, precis. Det gör det.

MF: Hur tänker du då, om du är gift och heter Lindström? Tror du att du skulle sakna ...?

Inf.: Ja, det skulle jag. Det vet jag att jag skulle. Speciellt ifall, alltså, min pappa skulle försvinna till exempel. Då skulle det ju vara det enda jag har kvar ifrån honom. Alltså mitt efternamn, på det sättet. Så det skulle ju, alltså det tänker jag på, så klart.

Exempel 15

Efter ytterligare några minuters samtal kommer informanten in på den ort i Finland som farfadern härstammar ifrån:

Inf: Alltså, jag har ... Just det här med [efternamnet], så finns det, i [ort], där vi har vårans bas ... i alla fall på pappas sida. Där var ju farfar ganska stor, när han hade sin storhetsperiod. Och det kan ju vara en ganska stor grej att komma till Finland just den sidan,

för att ... det är väldigt lätt att nämna min farfar ... alltså, nu gör jag ju inte det själv eftersom jag inte kan prata finska, men det är många som vet vem han är. Och det kan också va en bit som försvinner om jag byter efternamn. Just för att man ... man är ju stolt över vart man kommer ifrån just för att han har varit väldigt stor också. Så, ja. [Med förändrad röst:] Men nu blev det nog lite mer sentimentalt kring efternamnet än vad jag trodde [skratt] ... Jag kanske inte ska byta efternamn när jag gifter mig ... [skratt] Jag har inte tänkt i dom här banorna ...

Exempel 16.

Trots att informanten har tänkt igenom efternamnsfrågan för både sig själv och för kommande generationer, har hen alltså inte riktigt funderat på efternamnets funktion som släktmarkör bakåt. Under samtalet tar hen först upp namnets koppling till fadern, vilket hen är medveten om att det kommer att bli en förlust vid ett eventuellt efternamnsbyte. När kopplingen sedan vidgas till att omfatta farfadern och släktens härkomst och roll i den aktuella finska orten, inser hen att efternamnet har en betydelse i detta som hen inte tidigare har tänkt på. Det blir, som hen själv säger »lite mer sentimentalt kring efternamnet än vad jag trodde». Hen säger skrattande att hen kanske trots allt inte ska byta efternamn när hen gifter sig.

Valet av efternamn i samband med ett giftermål handlar inte bara om synen på ett efternamn, utan på två. Båda parter har ju med sig ett eget namn, och har man en önskan om ett gemensamt efternamn, måste ett av dem väljas bort. Det efternamn den andra parten bär, är alltså nog så viktigt i valet.

En av mina sverigefödda informanter har en sambo som också bär ett efternamn av icke-svensk uppkomst. Inför framtida giftermål har paret diskuterat frågan om efternamn. Informanten säger:

Inf.: Jag vill gärna ha kvar mitt namn, samtidigt som jag inte är så jätteförtjust i idén med dubbelnamn. Men ... eftersom jag känner så starkt för det [egna efternamnet] kan jag ju förstå att hen också känner lika starkt för det. Hen kanske ännu mer, eftersom hen ändå har ... alltså, har levt på med det på det sättet, liksom att vara född i ett annat land och så.

Exempel 17.

Av detta resonemang framgår att just efternamnens icke-svenska bakgrund har speciell betydelse. Namnet är inte bara ett namn, utan en konkret påminnelse om rötter i ett annat land. Informanten har förståelse för att sambon har samma känslor för sitt efternamn som hen själv, och kanske till och med ännu mer, eftersom sambon är född i det andra landet medan informanten själv är född i Sverige. Om båda parter hade burit svenskspråkiga efternamn, kan man tänka sig att diskussionerna om efternamn hade haft delvis andra inslag.

6. Efternamn i förhållande till förnamn

Även om min undersökning primärt handlar om efternamn, kommer ofta informanternas förnamn naturligt upp under intervjuerna. Som nämnt i inledningen bär de två finlandsfödda informanterna finskt markerade förnamn, men övriga informanter förnamn som är omarkerade i Sverige, och i vissa fall även i Finland.

I en tidigare artikel om förnamnsval i sverigefinska familjer har jag konstaterat att namn med olika position i namnräckan fyller olika funktioner, och att många namngivare tar hänsyn till detta vid namnvalet. Detta kan ske t.ex. genom att ett svårstavat eller svåruppfattat förnamn får en sidoställd placering, medan man väljer ett enklare tilltalsnamn (Frändén 2015 s. 117). En av de sverigefödda informanterna tar spontant upp samma sak. Informantens farföräldrar flyttade till Sverige när barnen var små, så informantens far och faderns syskon är uppväxta i Sverige.

Inf.: Min pappa och hans syskon, dom har ju ... mer eller mindre finländska namn. Eh, och några av mina kusiner har ... eh, dubbelnamn, eller har liksom andranamn som är finska.

MF: Aa, just det

Inf.: Vilket jag, jag ... och min syster inte fick.

MF: Mm

[paus]

Inf.: Och det är en sån där sak som jag ... kanske kan tänka är lite synd, jag hade gärna haft ett finskt andranamn, när det ändå inte, liksom ... ja.

MF: Mm

Inf.: Tilltalsnamn vet jag inte om man kanske, men just det att ... Det är en rolig sak att ha kvar.

Exempel 18.

Exemplet antyder en medvetenhet om att ett finskspråkigt tilltalsnamn hade kunnat vara komplicerat, men att sidoställda förnamn inte har samma praktiska krav ställda på sig. Att ett finskt sidoställt förnamn beskrivs som »en rolig sak att ha kvar» visar att det kan betraktas nästan som ett slags minnessak från den finska delen av släkten.

I samtalet med en annan informant diskuteras förhållandet mellan förnamn och efternamn. Den aktuella informanten är född i Sverige med en finsk och en svensk förälder, och bär ett svenskt förnamn och ett finskt efternamn. Hen talar inte finska.

MF: Är det skillnad på för- och efternamnet, jag tänker med identifikation och såna saker?

Inf.: Eh ... det tror jag. Jag tror ... jaa, jag tror att efternamnet för mig, nu alltså på nåt vis ... det är nog det jag identifierar mig mer med än mitt förnamn tror jag nog ändå. [...] Om jag skulle tvingas ta bort nånting, så är det nog [Efternamnet] jag skulle behålla ändå, för där har jag liksom så mycket i. [...] För att behålla liksom ... ja, den här relationen till Finland på nåt sätt liksom, att jag ändå har ett finskt arv. Släkten i Finland. Som håller på att försvinna. Det blir liksom viktigare nästan ju längre ifrån man kommer. Jag tror det.

Exempel 19.

Informanten kopplar alltså efternamnet starkt till det finska arvet, och upplever att efternamnet just därför känns viktigare att behålla än förnamnet. Hen lyfter själv fram att det är för att behålla relationen till Finland, och att detta blir viktigare ju längre ifrån man kommer.

7. Sammanfattning och diskussion

Den här artikeln ger exempel på tankar om efternamn och identitet som kommit upp under intervjuer med åtta informanter. Informanterna utgör inte ett representativt urval och man kan därför inte utgå ifrån att de åsikter och synsätt som finns hos dem i motsvarande grad ska finnas hos

andra svenskar eller sverigefinnar. Icke desto mindre ger artikeln exempel på fenomen som till viss del kan vara allmängiltiga.

Efternamnet som gruppmarkör utåt har tagits upp under flera intervjuer. Ett finskt efternamn tycks ofta signalera finskhet, vilket kan göra att namnbäraren får frågan varifrån den kommer, identifieras som »finnen» eller förväntas kunna tala finska eller besitta kunskaper om Finland. En informant som ger ett svenskt intryck menar att det finska namnet ibland kan väcka förvåning. Den informant som saknar finskt efternamn menar att detta gör att ingenting pekar ut hen som finsk. Det tycks alltså finnas ett starkt samband mellan det efternamn en person bär, och den bild omkringstående får av namnbäraren. Detta är intressant ur perspektivet att en relativt stor del av den svenska befolkningen har invandrarbakgrund, och att efternamnen ofta traderas även till de generationer som växer upp i Sverige och är mer svenska än något annat. I takt med att den generation som faktiskt invandrade till Sverige förflyttas längre bakåt i historien, kan man tänka sig att kopplingen mellan (vissa typer av) icke-svenska efternamn och icke-svenskhet kan försvagas.

Bland de bakgrundsfaktorer som påverkar enskilda individers uppfattning om namnets betydelse för identiteten märks framför allt kopplingen till Finland och kunskaper i finska. Tvärt emot vad man kanske skulle kunna tro visar sig finskspråkiga efternamn ha mycket stark betydelse för flera av de informanter som har en svagare koppling till Finland, t.ex. genom att vara födda i Sverige och sakna kunskaper i finska. Här kan man tänka sig att personer med starkare egen koppling till Finland, t.ex. som är födda i landet, som har föräldrar och syskon boende där eller som själva talar finska, kan förankra sin finskhet i detta snarare än i enbart efternamnet. Identitet är en sammanvägning av flera faktorer, och ju fler etniska markörer man saknar, desto starkare symbolvärde tycks de återstående kunna få (jfr resonemang i Frändén 2010 s. 255 f.) I relationen mellan för- och efternamn uppger en informant att hen har en starkare identifikation med (det finska) efternamnet än med (det svenska) förnamnet, just eftersom det är efternamnet som bär upp det finska arvet. En annan informant ger uttryck för att det finska efternamnet gör att hen känner sig mer finsk än vad som hade varit fallet med enbart svenska namn.

Giftermål är ofta en situation då tankar om efternamn aktualiseras. Olika aspekter kan vägas in, som den egna identiteten, framtida barns efternamn och band till äldre generationer, i detta fallet till Finland. Efternamn med icke-svensk härkomst kan få en speciell betydelse just genom att symbolisera och i vissa fall vara det enda konkreta bandet till en tidigare generations hemland.

Forskningsprojektets fortsättning får visa om informanter med efternamn från andra språk har samma upplevelser som dessa informanter med finskspråkiga efternamn.

Källor

- Frändén, Märit, 2010: »Att blotta vem jag är». Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009. Uppsala: Institutionen för nordiska språk. (Namn och samhälle 23.)
- Frändén, Märit, 2015: »Vi bestämde oss för att skriva namnet på ett svenskt sätt». Förnamnsval i sverigefinska familjer. I: *Studia Anthroponymica Scandinavica* 32 (2014). S. 75–138.
- Weckström, Lotta, 2011: *Representations of Finnishness in Sweden*. Helsinki: Finnish Literature Society. (*Studia Fennica Linguistica* 16.)
- Ågren, Marja, 2006: »Är du finsk, eller ...?» En etnologisk studie om att växa upp och leva med finsk bakgrund i Sverige. Göteborg: Arkipelag.

Abstract

»A Bit of an Identity Thing» or »Just a Code»? Aspects of Surnames and Identity among Swedes with Finnish language surnames

This article presents an interview study of surnames and identity among Swedes with Finnish language surnames (which is part of a bigger study, Surnames in the Melting Pot, exploring more aspects of immigrant surnames, including from other immigrant languages). Factors that may influence the view of the surnames' importance to the identity are discussed, as well as the surnames' role as group markers to people outside the group. Since marriage is a situation when surnames may be changed, the question of surname choice when marrying is discussed with the informants. In many cases, informants with weaker bonds to Finland, e.g. who are born in Sweden and do not speak Finnish, see the Finnish surname as a very important part of their identity.

Nyckelord: Efternamn, identitet, invandring, sverigefinnar

Keywords: Family names, Surnames, Identity, Immigration, Sweden
Finns

Känslan av namn i stadslitteraturen:

ortnamn som indikatorer i Helsingforsromaner

Terhi Ainiala & Lieven Ameen

1. Utgångspunkter och forskningsfrågor

Ortnamn kan spela en viktig roll i skapandet av den litterära världen i romaner, men deras betydelse undervärderas ofta. Ortnamn kan ha t.ex. sociala, moraliska, och estetiska betydelser utöver de enbart geografiska. På vilka sätt skapar ortnamn i litteraturen den litterära världen och de litterära platserna? På vilka sätt hjälper ortnamnen läsaren att lära känna den litterära världen? Och vilka konsekvenser får det om läsaren inte känner till de ortnamn som används? Läsaren lever kanske i en annan tid eller på en annan plats än den avsedda läsaren (se t.ex. Iser 1978) eller är avskärmad från den litterära världen på grund av språkliga och kulturella skillnader. I denna artikel försöker vi svara på dessa frågor och undersöker ortnamnens roll som indikatorer i vissa Helsingforsromaner.

I vår undersökning använder vi både onomastiska och litteraturvetenskapliga metoder. Som forskningsmaterial har vi valt två romaner av nutida finländska författare: Kjell Westös roman *Lang* (2002) och Matti Yrjänä Joensuu roman *Harjunpää ja pahan pappi* (2003). Westö har skrivit sin roman på svenska och Joensuu har skrivit sin på finska. Westös roman har också utkommit på finska, men Joensuu roman är inte översatt till svenska. Båda romanerna är översatta till engelska. De utspelar sig i Helsingfors och innehåller rikligt med verkliga ortnamn.

Teoretiskt baserar vi vår forskning på nutida studier av ortnamn, och vi koncentrerar oss särskilt på funktionella, semantiska och socioonomastiska perspektiv på proprietär (t.ex. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2012). Vi utnyttjar även aktuella litterära stadsstudier (t.ex. Ameen 2015). Inom litteraturvetenskapen har det framgått att plats i litteraturen är mer än bara en scen för berättelsen. Man borde fokusera mer på kopplingen mellan den litterära platsen och handlingens dynamik samt karaktärsutvecklingen (jfr Ameen 2014; Pultz Moslund 2011; Moretti 2005; Ette 2005). De litterära platserna är en förutsättning för att berättelsen ska gå framåt (Moretti 1998 s. 3 ff.).

Vid sidan av själva romanerna använder vi som material enkäter som studenter vid Helsingfors universitet fyllde i våren 2015 efter att de hade läst romanerna antingen på originalspråket (finska, svenska) eller på engelska. Två grupper på 10 till 15 studenter deltog i två separata kurser i litteratur och fyllde i enkäter som innehöll både flervalsuppgifter och öppna frågor om vilka associationer ortnamnen i de romaner de läste under kursen väckte och vilka funktioner de fyllde i böckerna. Den ena kursen hölls på finska och var avsedd för finska studenter och den andra kursen hölls på engelska och var avsedd för utbytesstudenter som läste romanerna som översättningar. Indelningen var inte helt okomplicerad: det fanns icke-finska studenter med goda kunskaper i finska i den »finska» gruppen och det fanns studenter med omfattande kunskaper i finska i den »utländska» gruppen. Totalt läste 19 studenter Westös roman och 21 studenter Joensuu roman.

Vi hade två hypoteser innan vi inledde vår undersökning. Vi utgick från antagandet att det var viktigt att känna till de betydelser och associationer som ortnamnen väcker. Den andra hypotesen var att om läsaren inte känner till ortnamnets betydelser och associationer kan hen ha svårt att uppfatta karaktärsutvecklingen och dynamiken i handlingen. Med betydelser och associationer som ortnamnen väcker avser vi en allmän baskunskap om platsens läge, invånare, historia, socioekonomiska bakgrund och andra likadana faktor samt sådana allmänna föreställningar som är vitt kända i den aktuella staden.

Som vi senare visar i analysen, kom även andra dimensioner upp i enkäterna, nämligen hur ortnamnens semantiska innehåll och dynamiken i den litterära texten informerar läsaren om olika platser och ortnamn. Det sistnämnda beror naturligtvis på det hur bra läsaren känner till de aktuella platserna.

2. Ortnamnens olika betydelser

Har ett ortnamn andra funktioner än att identifiera sin referent? Som bekant har namnens funktion diskuterats i århundraden. Skillnaden mellan egennamn och appellativer är välbekant: appellativer klassificerar och egennamn identifierar. Dessutom uppfyller namnet sin identifierande funktion oavsett om vi känner till de element som ingår i namnet. (Se t.ex. Ainiala m.fl. 2012 s. 16; Gardiner 1940; Mill 1906; Van Langendonck 2007 s. 17 ff.)

I denna artikel granskar vi namnens semantik med hjälp av nya lingvistiska teorier, närmast kognitiv lingvistik och sociolingvistik. Vi ser egennamn som symboliska enheter likvärdiga med andra ord i språket. Namnen anses vara äkta och genuina ord i språket. De har form och betydelse,

även om deras betydelse är kognitivt sett annorlunda än appellativers. Gränsen mellan egennamn och appellativer är dock vacklande. I vardagligt språkbruk väljer människor ett sådant uttryck som bäst fyller den önskade funktionen. Det kan vara ett egennamn, ett appellativ eller t.ex. en kombination av båda. Språket ska ses inte bara som ett subjektivt kognitivt fenomen, utan också som en social och funktionell handling. (Se t.ex. Ainiala et al. 2012; Sjöblom 2015; Van Langendonck 2007.)

Enligt den kognitiva lingvistikens och speciellt den funktionella och semantiska synen på namn (Ainiala m.fl. 2012; Sjöblom 2015; Van Langendonck 2007), kan vi urskilja åtminstone följande möjliga betydelser för ortnamn utöver den identifierande funktionen:

- a) Lexikalisk betydelse (= ordboks betydelse av appellativer som ingår i namnet)
- b) Etymologisk betydelse (= namnets semantiska innehåll)
- c) Associativa betydelser (= image, associationer och konnotationer kopplade till namnet)

De associativa betydelserna kan antingen vara gemensamma för språkbrukarna eller subjektiva upplevelser. Av dessa tre olika betydelser är det oftast de associativa betydelserna av litterära ortnamn som är viktiga för själva berättelsen och handlingen i den litterära texten. Om de litterära ortnamnen har ekvivalenter i den verkliga världen blir detta ytterst påfallande. Ortnamns associativa betydelser kan ge sociala, moraliska, intertextuella eller metaforiska betydelser. Sådana associationer kan ha både rationell (läsaren känner till namnet och har kopplingar till platsen) och kroppslig influens (namnet kan ge upphov till sinnesintryck eller minnesbilder). Pultz Moslund poängterar också liknande uppfattningar när han skriver att litteraturen och språket är »capable of triggering a disorganizing intensity of sensory experiences or sensory memories of taste, color, smell, touch, warmth, cold, and so on» (Pultz Moslund 2011 s. 31). Ytterligare noterar han att »a simple place name may unleash a rush of presence effects» (Pultz Moslund 2011 s. 34).

Vid sidan av associativa betydelser kan läsaren lägga märke till lexikaliska och även etymologiska betydelser när hen tolkar och lär känna den narrativa världen. Alla dessa tre betydelser kan alltså påverka läsaren. Olika läsare lägger märke till olika betydelser beroende på deras kunskaper och erfarenheter.

Den litterära onomastiken är en väletablerad inriktning inom onomastiken i stora delar av Europa och i Nordamerika. De flesta studier har gjorts om personnamn och fiktiva ortnamn (se t.ex. Ainiala m.fl. 2012; Alvarez-Altman 1987; Svedjedal 2004; för individuella studier se t.ex. Balestrini

2002; Bertills 2003), men undantag finns om verkliga ortnamn. En del av dessa studier nöjer sig till att lista de existerande ortnamnen i den litterära texten och kategorisera dem enligt referenter (se t.ex. Falck-Kjällqvist 2012; Nielson & Hallen 2006), men vissa studier har även en vidare syn på ämnet. För att nämna några centrala forskare, har W.F.H. Nicolaisen (t.ex. 1995, 2000–01) och Karina van Dalen-Oskam (t.ex. 2012) lagt märke till verkliga ortnamnens roll och funktioner i litterära texter. De tar upp verkliga ortnamnens interkontextuella roll mellan fiktiva texten och reella världen och poängterar att verkliga namn står ofta för att göra fiktionen mera reell (se även Debus 2002: 76–77).

Inom litterära studier har ortnamnens funktioner fått ringa uppmärksamhet. Till exempel Dario Villanueva noterar att om ett ortnamn refererar till aktuella och reella platser kan detta ge ett realistiskt intryck, men tyvärr kommenterar han inte detta fenomen vidare (Villanueva 1997 s.132 ff.).

Vilka slags betydelser kan ett ortnamn indicera inom den litterära världen och på vilka sätt tolkar läsaren dessa betydelser? Detta kommer vi att belysa med hjälp av vårt material: de två romanerna samt enkäter. Vårt fokus ligger på Westös roman *Lang*, men vi diskuterar även Joensuu roman *Harjunpää ja pahan pappi*.

3. Harjunpää ja pahan pappi

Matti Yrjänä Joensuu roman *Harjunpää ja pahan pappi* kom ut 2003. Den engelska översättningen *Harjunpää and the Priest of Evil* kom ut 2006. Romanen ingår i Harjunpää-serien, i vilken kriminalpolis Timo Harjunpää försöker lösa olika mord. I romanen *Harjunpää ja pahan pappi* är Helsingfors metro och speciellt tre metrostationer, Hagnäs, Brändö och Gårdsbacka, samt stadsdelarna kring dessa metrostationer centrala.

Figur 1. Helsingfors metrobanan. (https://fi.wikipedia.org/wiki/Helsingin_metro#/media/File:Helsinki_metro_map_2007.png)

Ungefär i mitten av romanen finns en scen där huvudpersonen Mikko står i metrostationens rulltrappa. Handremmen är lite snabbare än själva trappan och Mikko lutar sig framåt i en obekvämlig ställning. I rulltrappan i Hagnäs (fi. Hakaniemi) funderar Mikko på om han ska åka till Brändö (fi. Kulosaari) för att träffa sina föräldrar och be dem om lite finansiell hjälp. Han behöver pengar för att ta hand om sina barn efter en besvärlig skilsmässa. Han befinner sig mitt emellan två generationer: sina föräldrars generation och sina barns generation. Samtidigt befinner han sig mitt emellan två olika platser längs metrobanan: Hagnäs (där han bor) och Gårdsbacka (fi. Kontula, där han jobbar). Hans position mellan två poler är orsaken till varför han åker metro dagligen, och varför han just då står i rulltrappan på väg till sina föräldrar för att be om hjälp.

Redan innan läsaren har läst denna scen har hen blivit introducerad till en komplex stadsgeografi med hjälp av explicita beskrivningar och implicit information i form av ortnamn. Inom den litterära geografin fungerar Helsingfors metrobanan som en ytterst viktig knutpunkt. Den erbjuder information om den vardagliga geografin över romanfigurernas olika socioekonomiska ställning och moraliska sönderfall, vilket ger dem olika livsvillkor. Hagnäs – Brändö – Gårdsbacka: dessa metrostationer ger redan som namn struktur till relationerna mellan karaktärerna när storn ut-

vecklas. Läsarens förmåga att identifiera dessa ortnamn och de associationer de väcker är ytterst viktig för att kunna tolka romanen. Brändö, till exempel, är en förmögen stadsdel med fina hus, medan Gårdsbacka är en förort i Östra Helsingfors. En student som besvarade enkäten skrev

- 1) »Nämä paikat selkeästi tuottavat assosiaatioita, joita ilman romaani voisi jäädä valjuksi. Vaikeaa asettua tietämättömän rooliin, kun paikat ovat niin tutut.»

»*Dessa platser väcker uppenbart associationer, och utan dem skulle romanen kunna bli lite intetsägande. Det är svårt att te sig ovetande, när platserna är så bekanta.*»

Vi analyserar inte Joensuu's roman närmare, utan går vidare till Westös *Lang*, i vilken Helsingfors ortnamn på liknande sätt som i *Harjunpää och pahan pappi* kan hjälpa läsaren att tolka romanens berättelse och dynamik.

4. Lang

Kjell Westös roman *Lang* kom ut 2002. Romanens huvudperson Lang är en framgångsrik författare och talkshow-värd. Han bor på Skarpskyttegatan i södra Helsingfors. Gatan kan ses som en symbol för social och ekonomisk makt. Ortnamn och geografiska belägenheter spelar en stor roll i romanen. Huvudpersonerna samt dynamiken i förhållandena mellan dem framställs med hjälp av ortnamn. Romanens tre huvudpersoner, Lang, hans flickvän Sarita och hans barndomsvän Konrad Wendel, som samtidigt är romanens berättare, bildar en obekvämt triangel. Lang bor på Skarpskyttegatan och har ett arbetsrum på Villagatan, i närheten av Skarpskyttegatan. Sarita bor på Helsingegatan. Skarpskyttegatan och Villagatan befinner sig i de förmögna stadsdelarna Rödbergen och Ulrikasborg i södra Helsingfors, medan Helsingegatan ligger i den gamla arbetarstadsdelen Berghäll, som under de senaste decennierna har blivit gentrifierad (se t.ex. Paunonen m.fl. 2009).

Skarpskyttegatan och Helsingegatan kan i romanen betraktas som motsatta pooler. Dessa gator och stadsdelarna som de ligger i presenteras som om de skulle vara belägna på motsatta sidor av Helsingfors. I romanen släpar Lang sig »... genom hela stan, från Helsingegatan ända till Skarpskyttegatan» (Westö 2002 s. 112). I verkligheten ligger gatorna relativt nära varandra, men de anses ligga långt ifrån varandra mentalt sett.

Kjell Westö skriver på sitt modersmål svenska. Som bekant är Helsingfors officiellt en tvåspråkig stad och alla gatunamn ges både på finska och svenska. I den finska översättningen av romanen används naturligtvis de finska namnen, t.ex. *Huvilakatu* (*huvila* 'villa', *katu* 'gatan') och *Tarkk'ampujankatu* (*tarkk'ampuja* 'skarpskytt'). Finskspråkiga läsare brukar självklart läsa den finska versionen med finska namn istället för den svenska versionen med svenska namn. För icke-finska läsare som läser romanen på engelska eller på något annat språk blir situationen mera komplicerad. Översättarna använder de ursprungliga svenska namnen enligt den vanliga praxisen och rekommendationerna även om största delen av de utländska läsarna bättre känner till de finska namnen. En student som läste en översättning av romanen *Lang* gav följande kommentar:

- 2) »The place names in [the] Polish edition were in Swedish and most of the time I didn't know them, since I'm familiar only with the Finnish names. It probably would be helpful and more enjoyable to be familiar with them, since it was a big part of the narration.»

Romanen *Lang* är onomastiskt fascinerande även därför att det bland de verkliga ortnamnen finns ett fiktivt namn. *Kallhamra* är namnet på en stadsdel relativt nära stadens centrum där berättaren Konrad Wendel och *Lang* växte upp.

Spatialt sett uppfyller *Kallhamra* en liknande narrativ funktion som berättaren Konrad Wendel. Läsaren lägger märke till den dramatiska kärlekshistorien mellan *Lang* och *Sarita* och kanske till de sociala olikheterna som gatunamnen *Skarpskyttegatan* och *Helsingegatan* verkar symbolisera.

Så småningom noterar läsaren också att berättaren Konrad Wendel (K.W.) och hans avundsjuka förhållande till *Lang* antagligen ligger i centrum. *Langs* och *Konrads* barndomsmiljö har gett upphov till en tuff rivalitet och en längtan att få det den andra har. Denna rivalitet och längtan blossar upp gång på gång. Så hur ska man förstå *Kallhamra*, som inte har någon motsvarighet i det verkliga livet? *Lang* och *Konrad* växte som sagt upp i *Kallhamra*. *Lang* bodde i den mera förmögna delen nära havet medan *Konrad* bodde i en hyreslägenhet uppe på en backe.

I motsats till andra ortnamn i romanen har namnet *Kallhamra* ingen motsvarighet i det verkliga Helsingfors. Inom den litterära onomastiken klassificeras ett sådant namn som ett fiktivt namn (Ainiola m.fl. 2012). Eftersom namnet inte har någon verklig motsvarighet, kan inga associativa eller etymologiska betydelse kopplas till det. Den lexikaliska betydelsen kan i viss mån belysa romanens konklusion, men det är enbart sådana läsare som känner till svenska språket tillräckligt bra som kan uppfatta dessa möjliga betydelse. *Kallhamrad* betyder ju okänslig. Dessutom kan en

svenskspråkig läsare känna igen efterleden *-hamra* 'bergig eller stenig udde' (Lex s.v. *-hammar*) och knyta den till 'något stenigt'. Med hjälp av annan information i romanen kan man relativt lätt placera Kallhamra någonstans i nordvästra Helsingfors, och man får uppfattningen att det är en förmögen stadsdel.

De intertextuella associativa betydelser som hänger ihop med *Kallhamra* är ännu intressantare. Områdets namn verkar nämligen inte vara viktigt, åtminstone inte för berättaren Konrad Wendel. Som han konstaterar i romanen: »Kallhamra är det fiktiva och konstlade namn jag gett förorten där jag växte upp» och »Vad den heter kan göra det samma: jag har redan skildrat den i romaner och essäer...» (Westö 2002 s. 73). Och på samma sätt som den litterära berättaren Konrad Wendel, har även Kjell Westö själv en nära relation till området i nordvästra Helsingfors som han »skildrat i romaner och essäer» redan före Lang kom ut. Samma område förekommer flera gånger i Westös romaner, ibland med verkliga ortnamn (*Munksnäs*, *Munkshöjden*), men oftare med påhittade ortnamn som strävar efter att ge den litterära lokaliteten en universell aspekt (jfr Ameel 2012). I flera av dessa texter har området två distinkta delar: den högre medelklassen bor närmare havet, medan den lägre (medel)klassen bor längre bort i hyreslägenheter. Denna dynamik skildrar en välbekant historia om hur Finland efter andra världskriget urbaniserades. Den kan hittas i Westös roman *Drakarna över Helsingfors* (1996) samt i novellen *Melba, Mallinen och jag* (1992) i vilka dessa områden kallas *Marracott Hill* och *Marracott Beach*. Liksom *Kallhamra* är även dessa namn fiktiva. Vidare är det relevant att notera att Kjell Westö har beskrivits som en urban författare som beskriver Helsingfors och speciellt dess förorter.

Om läsaren känner till dessa områden med sina påhittade namn, kan hen dra paralleller till andra romaner av Westö. Namnet *Kallhamra* är en taktfull hänvisning till författarens tidigare texter. Detta väcker också frågor om identifikationen mellan det fiktiva och det verkliga: kan Konrad Wendel identifieras som Kjell Westö, och i så fall i vilken mån? I vilken mån är *Kallhamra* identiskt med *Munksnäs*? Konrad Wendel har samma initialer som författaren. Han beskrivs i romanen som en författare som skriver om förorter och han håller på att jobba med en essä som behandlar förorter i den finska litteraturen (Westö 2002 s. 106). Den postmoderna leken med fakta och fiktion som omger *Kallhamra* i romanen kan leda till att läsaren frågar sig i vilken mån Konrad Wendels skildring av händelserna i romanen är konstruerade. Det här är en ytterst viktig fråga i romanen, och en fråga som läsaren kan missa om hen inte känner till Helsingfors eller Westös tidigare texter.

När vi läste igenom studenternas svar på enkäten, var det en sak som var ytterst påfallande. Nämligen att hur bra läsaren kände till ortnamnen och

orten i fråga påverkade hur händelserna och karaktärerna tolkades. Flera som svarade på enkäten noterade ortnamnens roll i att kontextualisera händelserna eller karaktärerna:

- 3) »Yleiset mielikuvat paikoista luovat tietynlaisen kehityksen niissä tapahtuville asioille. Esim. Helsinginkadun levottomuus tukee romaanissa siellä tapahtuvia epämääräisiä ja väkivaltaisia tapahtumia.»

»*Allmänna föreställningar om platserna skapar en viss utveckling för saker som händer där. T.ex. Helsingegatans rastlöshet stöder de obestämda och våldsamma händelser som äger rum där.*»

De centrala ortnamnen var relativt välkända för största delen av de finska studenterna: till exempel *Skarpskyttegatan* och stadsdelen *Rödbergen* identifierades helt korrekt som förmögna och inbjudande områden. Där emot kände icke-finska studenter som förväntat relativt dåligt till dessa platser och namn. Några av dem lade märke till den lexikaliska betydelsen av namn, eller åtminstone till sådana lexem och namnelement som de kände till. Till exempel tolkade en icke-finsk student *Helsingegatan* som »en viktig plats eftersom det bär namnet av Finlands huvudstad», och en finsk student skrev att han associerade *Skarpskyttegatan* med fara på grund av namnet. Om vi tillämpar en folkonomastisk approach, kan vi konstatera att läsarna (och oftast de icke-finska läsarna) ofta lade märke till namnen och element i namnen, men inte till namnbruket (Ainiala 2015). Som bekant forskar folkonomastiken i gemene mans observationer av och uppfattningar om namn och namnbruk. Folkonomastiken kan beskrivas som en underkategori till socioonomastiken och folklingvistiken. (Ainiala et al. 2012; Ainiala 2015.)

Några studenter i båda grupperna lade lagt märke till de komplicerade betydelseerna av namnet *Kallhamra*. En finsk student kände igen områdets referens till den litterära geografin i Westös andra romaner och konstaterade att »Westö har skrivit mycket om Munksnäs».

Även om några studenter inte lyckades lokalisera orterna, kunde de i alla fall ge en korrekt beskrivning av dynamiken mellan Konrad Wendel och Lang. Den här dynamiken identifierades med hjälp av olika textuella element, t.ex. hur karaktärer och orter samt mobilitet från en plats till en annan beskrivs.

Vår analys påvisar att ortnamn och orter i litterära texter är betydelsefulla inte enbart som referenser till den utomstående världen utan även för själva dynamiken i berättelsen. Som Burton Pike skriver om den litterära staden: »... it is clear that the city evoked in words, especially in a fictional text, is toponymical rather than topographical. The name of the city and whatever physical features are labelled function within the relational con-

text of the work; their reference to the real city outside the text may appear direct, but is actually indirect.» (Pike 1981 s. 12.)

Detta förklarar varför de icke-finska läsarna som inte kände till Helsingfors så bra trots allt lyckades identifiera den centrala geografiska spänningen lika bra som många lokala läsare. Ortnamn kan åstadkomma en känsla av närvaro. De litterära texter som ger detaljerad information om lokaliteter med namn kan även vara betydelsefulla på andra sätt. Känslan av närvaro kan skapas med ett ortnamn, en känsla som läsaren tar med sig när hen läser romanen och även till hans fortsatta läsande och till den verkliga världen.

5. Slutsatser

I denna artikel har vi forskat i ortnamns betydelser i två finska romaner, Joensuu *Harjunpää ja pahan pappi* och Westös *Lang*. Med hjälp av både onomastiska och litteraturvetenskapliga metoder har vi studerat de olika betydelserna av ortnamn i romaner samt läsarnas tolkningar kring ortnamnen och deras betydelser. Vi började med två centrala hypoteser. Först utgick vi ifrån antagandet att det kan vara av signifikant betydelse att läsaren känner till de betydelser och associationer som ortnamnen väcker. Denna hypotes visade sig stämma. Ortnamn i litterära världar medverkar på ett aktivt sätt till att skapa och upprätthålla associativa betydelser. Det är inte bara ortnamnets relation till den utomstående världen som är betydelsefull, utan även ortnamnets relation till andra fiktiva texter (av samma eller andra författare). Om läsaren känner till de sociala, moraliska och metapoetiska implikationer som ortnamnen kan ge upphov till kan hen bli belönad.

Den andra hypotesen var att om läsaren inte känner till ortnamnets betydelser och associationer kan hen ha svårt att uppfatta karaktärsutvecklingen och dynamiken i handlingen. Det här visade sig också stämma. Det framgick också att de olika betydelser som ortnamnen har även kan åstadkomma förvirring, speciellt för en läsare som inte känner till orten. För en sådan läsare kan den lexikaliska betydelsen bli den huvudsakliga i stället för den associativa.

Litteratur

Ainiala, Terhi 2015: Att identifiera platser och diskutera namn: bruket av ortnamn i samtal. I: Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012, red. av Birgit Eggert, Rikke S. Olesen & Bent Jørgensen. S. 11–24. Uppsala: NORNA-förlaget.

- Ainiala, Terhi – Minna Saarelma – Paula Sjöblom 2012: *Names in Focus. An Introduction to Finnish Onomastics*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Alvarez-Altman, Grace 1987: *A Methodology for Literary Onomastics: An Analytical Guide for Studying Names in Literature*. I: *Names in literature: essays from Literary onomastics studies*, red. av Graze Alvarez-Altman & Frederick M. Burelbach. S. 1–9. Lanham: University Press of America.
- Ameel, Lieven 2012: *Crippled City. Joel Lehtonen's Krokkelby as a Radical Inversion of Finnish National Romantic Landscapes*. I: *Language, Space and Power: Urban Entanglements*, red. av. Jani Vuolteenaho, Lieven Ameel, Andrew Newby & Maggie Scott, Maggie. S. 159–174. Helsinki: eCollegium. http://www.helsinki.fi/collegium/journal/volumes/volume_13/COLLeGIUM_vol13.pdf
- Ameel, Lieven 2014: *Helsinki in Early Twentieth-Century Literature. Urban Experiences in Finnish Prose Fiction 1890–1940*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Ameel, Lieven 2015: »It's six a.m., do you know where you are?» Framing the Urban Experience in Literary Beginnings. I: *Literature and the Peripheral City: Literary Explorations*, red. av Lieven Ameel, Jason Finch & Markku Salmela. S. 40–55. London: Palgrave.
- Balestrini, Nassim W. 2002: *The Pleasures and Pitfalls of Naming in Vladimir Nabokov's Stories*. I: *Names 50 (1)*. S. 23–42.
- Bertills, Yvonne 2003: *Beyond identification: proper names in children's literature*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Debus, Friedhelm 2002: *Namen in literarischen Werken. (Er-)Findung – Form – Funktion*. Stuttgart: Franz Steiner.
- Ette, Otmar 2005: *ZwischenWeltenSchreiben. Literaturen ohne festen Wohnsitz*. Berlin: Kadmos.
- Gardiner, Alan 1940: *The theory of proper names: a controversial essay*. London: Oxford University Press.
- Falck-Kjällqvist, Birgit 2014: *The name-landscape in the novel Norðan við stríð by Indriði G. Þorsteinsson*. I: *Names in daily life. Proceedings of the XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences*, red. av Joan Tort i Donada & Montserrat Montagut i Montagut. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. <http://www.gencat.cat/llengua/BTPL/ICOS2011/208.pdf>
- Iser, Wolfgang 1972: *Der implizite Leser: Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Beckett*. München: Fink.
- Lex = Namnledslexikon. Red. av Kurt Zilliacus, sammanställt av Mikaela Örnmark. Helsingfors: Institutet för inhemska språken. <http://kaino.kotus.fi/svenska/ledlex/>

- Mill, John Stuart 1906: *A system of logic: ratiocinative and inductive*. London: Longmans, Green & co.
- Moretti, Franco 2005: *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History*. London: Verso.
- Nicolaisen, W.F.H. 1995: *Names in English Literature. I: Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique*, vol. 1, red. av Ernst Eichler et al. S. 564–568. Berlin / New York: de Gruyter.
- Nicolaisen, W.F.H. 2000–2001: *Landscape as Plot: Place-Names in R.L. Stevenson's Fiction. I: Onomata* 16. S. 327–336.
- Nielson, Malina, & Cynthia L. Hallen 2006: *Emily Dickinson's Placenames. I: Names* 54 (1). S. 5–21.
- Paunonen, Heikki, Jani Vuolteenaho & Terhi Ainiala 2009: *Industrial urbanization, working-class lads and slang toponyms in early twentieth-century Helsinki. I: Urban History* 36 (3). S. 449–472.
- Pike, Burton 1981: *The Image of the City in Modern Literature*. Princeton: Princeton University Press.
- Pultz Moslund, Sten 2011: »The Presencing of Place in Literature: Toward an Embodied Topopoetic Mode of Reading.« I: *Geocritical Explorations: Space, Place, and Mapping in Literary and Cultural Studies*, red. av Robert T. Tally. S. 29–46. New York: Palgrave Macmillan.
- Sjöblom, Paula 2015: *Kognitionsteori som grund för nya perspektiv på namns semantik. I: Innovationer i namn och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013*, red. av Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner. S. 269–282. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Svedjedal, Johan 2004: *Almqvist och namnen. En studie i litterär onomastik. I: Samlaren* 125. S. 52–77.
- Van Dalen-Oskam, Karina 2012: *Names in novels. An experiment in computational stylistics. I: Linguistic and Literary Computing*. <http://llc.oxfordjournals.org/content/early/2012/03/09/llc.fqso07.full.pdf?keytype=ref&ijkey=xzKL6KhzbWesz1H>
- Van Langendonck, Willy 2007: *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Villanueva, Dario 1997: *Theories of Literary Realism*. Albany: State University of New York Press.

Summary

This article examines the function of toponyms in two Finnish novels set in Helsinki/Helsingfors: Kjell Westö's *Lang* (2002) and M.Y. Joensuu's *Harjunpää and the Priest of Evil* (2003). How do toponyms guide the reader in coming to terms with the storyworld? And what are the consequences of these processes when readers are distanced from place-names, either because they live in another time and place than the original intended audience, or because they are separated from the storyworld by differences in language and culture? We examine these questions in the light of surveys of Finnish and non-Finnish readers' experiences of place names in these novels, drawing on the research fields of onomastics and sociolinguistics as well as on literary urban studies. We argue that the importance of toponyms in structuring the reader's understanding of storyworld dynamics has not received sufficient attention. In addition to the associative meanings of place names, etymological and lexical meanings are of relevance for how toponyms function in literary texts.

Nyckelord: ortnamn, stadslitteraturen, Helsingfors

Keywords: place-names, city literature, Helsinki

Kniven, Klemma og Knogane

Usamansette skjernamn som skildrar individuelle eigenskapar

Inge Særheim

1. Skildring av individuelle eigenskapar i skjernamn

Dei eldste øy- og fjordnamna er laga med ulike avleiingssuffiks og skildrar særdrag ved stadene, t.d. at dei er utsette for vêr og vind, eller spesielle sider ved form, planteliv, dyreliv, jordgrunn m.m. Slike namn inneheld ikkje lokalitetsdefinerande ord, t.d. ord for 'øy' eller 'fjord'. Også mange yngre skjergardsnamn vantar ord for terrengtype. Dei skildrar gjerne eigenskapar ved stadene som det er viktig å vita om, bl.a. for å átvara om farlege situasjonar under båtførsel og fiske. Det finst mange døme på metaforisk namngjeving, t.d. *Kniven* (grunne som det er farleg å koma nær) og *Knogane* (skjer; jf. uttrykket »slå med knokane»). Mange namn er laga til verb og gjev uttrykk for ei handling som båtførarar bør vera merksame på, t.d. *Døsa* (til *døsa* vb. 'halvsova'; ein båt som »vaknar til liv» når det blæs opp) og *Springaren* (ein grunne som bryt utan førevarsel), båe nytta om farlege stader langs jærkysten. Liknande namnelaging finst andre stader i Norden, t.d. i den finske skjergarden, jf. ulike lagingar til verb, som *Skvalpan*, *Skvättan* og *Skrämmarn* (Zilliacus 1989 s. 88). Vestsvenske kystnamn som *Brusen*, *Knarraren* og *Malaren* skildrar ifølgje Lindroth (1922 s. 18, 39–40, 49) lyden av bølgerørslene. Mange skjergardsnamn siktar til dynamiske krefter i sjøen.

Mange slike lagingar ligg føre i namn som er registrerte frå sjøen og stredene på Jæren. Meir enn 3000 stadnamn – namn på grunnar, skjer, holmar, øyar, vikar, nes m.m. er samla frå området mellom Tungeneset (Randaberg) i nord og grensa mellom kommunane Hå og Eigersund i sør. Mange av desse namna vart registrerte under mitt hovudfagsarbeid i nordisk ved Universitetet i Bergen (Særheim 1978). Nokre fleire namn kom til under ei omfattande innsamling av stadnamn i Rogaland i 1980-åra.

Dei fleste namna på skjer og grunnar frå dette området er laga som vanlege mikrotoponym med eit ord for terrengtype som hovudledd og eit ut-

merkjande ledd. Også mange samansette skjernamn skildrar spesielle bølgerørsler eller andre særdrag som båtførarar bør kjenna til, jf. *Villeboane* (båar med store og ‘ville’ bølgebrot) og *Varaskjera* (skjer som ein skal ‘vara, akta seg’ for). Det er likevel påfallande at det i dette materialet finst så mange usamansette lagingar utan topografisk appellativ, namn som gjev uttrykk for eit individuelt drag (Særheim 1981a, 1981b). *Nynorskordboka* (2006 s. 520) har følgjande definisjon av adjektivet *individuell*: »som er særmerkt for el. knytt til det einskilde individet; særeigen, personleg».

2. Tydingsområde og lagingsmåtar

Nokre skjernamn har bakgrunn i bråe bølgerørsler: *Sprette*, *Spretten* (båe laga til *spretta* vb.) og *Springaren* (til *springa* vb.). Fiskarar omtalar slike grunnar som svært raske; dei bryt utan åtvaring, og nokre av dei trekkjer båtane inn til seg når dei bryt. Andre namn fortel om store eller jamne bølgerørsler: *Skjevlingen* (*ing*-avleiing til *skavl* m.; ‘den som lagar skavl’ når han bryt), *Skvetta* (til *skvetta* vb.) og *Sprøtta* (truleg til *sprøyta* vb., om sjøsprøyt). Nokre skjernamn har bakgrunn i sterk, skarp eller jamn lyd av bølgeslaga: *Smellen* (finst tre stader; uttala /'smed,1/), *Skyttarane* (jf. *skytta* vb.) og *Skidaren* (to stader; til *skita* vb., her i tydinga ‘fisa, fjerta’). Skildring av lydinntrykket har kanskje samband med attkjenning av stadene ved navigasjon på sjøen, særleg når det er mørkt.

Dynamiske krefter i sjøen – i tillegg til ein viss formlikskap – ligg truleg til grunn for båenamnet *Knogane*, laga til *knok* m. ‘framståande bein på oversida av neven’, jf. ovanfor. Jamne, malande bølgerørsler er skildra i namnet *Kverna* (*kvern* f.); jf. også Lindroth 1921 s. 29–31. Hovda (1962) har vist at nokre eigenskapar som er skildra i skjer- og grunnenamn, også ligg føre i elve- og fossenamn. Dei same nemna kan vera nytta både i skjergards- og vassførenamn (jf. omtalen av *Fakse* nedanfor). Lumske og farlege stader på sjøen har fått namn som *Døsa* (til *døsa* vb. ‘halvsova’; jf. ovanfor), *Kniven* og *Stikkaren* (til *stikka* vb.), jf. også *Klemma* (*klemme* f.), nytta om ei rive mellom to steinar der ein ikkje kjem gjennom med båt.

Fig. 1. Steinen og båtstøa Hesten på Kvasheim (Hå). Namnet har truleg bakgrunn i at steinen er stor og brei, jf. elles at dyrenemnet hest i eldre tradisjon var ei tabunemning blant fiskarar langs norskekysten. Foto: Inge Særheim.

Mange namn skildrar forma, t.d. *Hesten* (stor og brei stein i sjøen; jf. fig. 1) og *Sødel* (steinar i sjøen og strandkanten; til gno. *soðull* m. '(heste)sal'). Grunnenamnet *Oske*, som truleg er oblik form gno. *Qsku av gno. *aska* f. 'oske', kan ha bakgrunn i mørk sjøbotn, dvs. steinar med tarevekst, altså etter fargen. *Skjenane* (til *skjena* vb. 'skeina') er namn på tre grunnar som ligg på skrå ut i skipsleia, dvs. namngjeving etter leiet. *Skarven* (stein) og *Fuglingen* (holme) siktar til faste tilhaldsstader for fuglar.

Mange namn som er laga til verb, har form som svake substantiv, ofte feminine lagingar: *Døsa* (til *døsa* vb. 'halvsova'), *Skvetta* (til *skvetta* vb.), *Sprøtta* (truleg til *sprøyta* vb.). Bruken av feminin form kan vera påverka frå ordet *flu* f. 'grunne under sjømålet'. Også maskulin form førekjem: *Bragen* (til *braka* vb.; om lyd), *Sprette(n)* (til *spretta* vb.). Slike former kan vera påverka av ord som *båe* m. 'grunne i sjømålet' og *stein* m. Fleirtalsform finn ein i *Skrabene* (til *skrapa* vb.; om lyd og rørsle) og *Skjenane* (til *skjena* vb. 'skeina').

Fleire skjer- og grunnenamn er nomen agentis-lagingar, altså lagingar til verb, brukt om noko(n) som utfører verbalhandlinga, t.d. *Springaren* (til *springa* vb.), ein grunne som bryt utan varsel. Skjeret *Stikkaren* (til *stikka* vb.) er særst farleg for båtar. Namnet *Skitaren* (til *skita* vb., jf. ovanfor) sik-

tar til høg og skarp lyd, jf. også skjernamna *Skyttaren* og *Skyttarane* (jf. *skyta* vb.).

Somme namn er laga til substantiv, t.d. *Skjevlingen*, som inneheld *ing*-suffiks, avleidd av *skavl* m. (jf. ovanfor). Dette suffikset ligg også føre i andre namn på skjer og holmar, jf. *Grynningen* (namnet siktar truleg til farlege grunnar kring holmen), *Fuglingen* (holme der mange fuglar held til) og *Revingen* (oppriven holme).

Det finst også nokre lagingar til adjektiv, t.d. *Dummen*, også kalla *Den dumme*, som truleg er laga til *dum* adj. ‘mørk, uklar’. Bakgrunnen kan vera at denne grunnen ligg lågare enn *Den kvide* (her bryt bølgiene med kvitt skum heile tida), og *Den svarte* (ligg så høgt at ein kan sjå at steinen er svart). Dei tre grunnane utgjer ei gruppe, *Dummene*. Ei laging til adjektiv er også *Sjuren*, også kalla *Den sjure*; det har samband med gno. *stirðr* adj. ‘hard, stiv’ (jf. Thorson 1929 s. 47 om lydutviklinga). I skjergardsnamn frå andre delar av Norden, t.d. Vest-Sverige og Finland, finn ein liknande lagingsmåtar til verb, substantiv og adjektiv (Lindroth 1922 s. 12–13, 80–81; Zilliacus 1989 s. 88).

Dei fleste namna frå jærstrendene har bunden form, som *Skjeret* og *Olleskjeret* (*alde* f. ‘(hav)bølgje’). Men det finst også mange namn med ubunden form, først og fremst blant dei samansette namna, der ein finn ca. 120 døme, som *Alstein*, *Longeflu* og *Nyeméd*. Det finst også døme på ubunden form blant usamansette skjer- og grunnenamn, t.d. *Sprette* (til *spretta* vb.). To stader er dette namnet nytta om skjer som ligg utsett til for vêt og vind. Tre stader finn ein elles skjernamnet *Fakse* (jf. *faks* n. ‘man (på hest)’), som her siktar til skumspruten), også notert med bunden form, *Faksen*. Namnet *Faksen* er elles tre stader nytta om skjer ved Karmøy (Uppstad 1993 s. 111). Det finst liknande ordbruk på Shetland, der *faks(in)* er brukt om ‘lange og skarprygge bølger med skummande toppar’ (Jakobsen 1928 s. 153), jf. også fjordnamnet *Faxaflói* på Sørvest-Island. Tilsvarende nemne førekjem i norske elve- og fossenamn (Rygh 1904 s. 45; Hovda 1962 s. 175; Særheim 2007 s. 58).

Mange stader i Norden finst det holme- og skjernamn som er laga til fuglenemnet *kråke* f. Forskarar har rekna med at bakgrunnen for slike namn anten er tilhaldsstad for kråker (Indrebø 1929 s. 44), eller fargen til skjera (Lindroth 1921 s. 38, 1922 s. 43; Indrebø loc. cit.), ev. lyden av bølgebrotet (Uppstad 1993 s. 117). Skjernamnet *Kråge*, som har ubunden form, finn ein tre stader på Midt- og Nord-Jæren. Det er utvikla av oblik kasus, gno. *Krāku, av gno. *Krāka f., laga til fuglenemnet gno. *krāka* f. ‘kråke’. Real bakgrunn er truleg fast tilhaldsstad for kråker, mindre truleg den grå-svarte fargen til skjera. To av skjera ligg like ved båtstaden til vedkommande gard, medan det tredje ligg langt ute i sjøen, i skipsleia. I og med at alle tre er knytte til kritiske stader for båtferdsle, kan det ikkje utelukkast

at slike namn har samband med at kråka i folketrua er rekna som ulukkesfugl (Solheim 1940 s. 154; Hovda 1941b s. 15). Ferdslø i liten båt på det opne jærhavet var ofte farefullt (jf. nedanfor). Namn som reflekterer oblik kasus, må vera laga før kasussystemet braut saman i dette området, dvs. før ca. år 1500.

3. Ord for husdyr i skjernamn

I namn på skjer og grunnar finn ein fleire dyrenemne, særleg nemne for husdyr på garden; jf. at dei fleste fiskarane også var bønder. *Galten* (til *galt* m. 'galt, råne') er fire stader langs jærkysten nytta om skjer og grunnar, medan fleirtalsforma *Galtane* er brukt om nokre skjer ved øya Rott. Også *sugge* f. 'purke' er eit vanleg skjer- og grunnenemne. Eintalsforma *Sugga* er registrert fire stader, medan fleirtalsforma *Suggen* førekjem to stader. Ein finn elles namn som *Grisaryggen* (grunneres), *Galtaryggen* (nes) og *Fleskaryggen* (skjer), det sistnemnde med assosiasjonar til 'gris, galt, sugge'. Ein informant på Kvalbein nytta ordet *sugge* f. nærast appellativisk då han fortalde om skvalpeskjer i sjøen innanfor rullesteinsholmen Raunen, gjerne om flate, glattslipte og avrunda steinar. Ordet har her fått ein ny bruksmåte; den metaforiske funksjonen er i slike høve meir avbleika, jf. også terrengnemne som inneheld ord for kroppsdelar: *rygg, hals, fot, skalle, hause* mfl. Det kan ikkje utelukkast at dette er noko av bakgrunnen for dei mange førekomstene av skjernamn som *Sugga* og *Galten*. Interessant i denne samanhengen er det også at dei to undervasskjera på Kvalbein med namnet *Suggen* (*Stora* og *Litla sugga*) også blir kalla *Hellen* (*Stora* og *Litla bella*); bruken av nemning ligg med andre ord ikkje heilt fast – både *sugge* f. og *helle* f. er her høveleg. *Hellen* er fleirtal av ordet *helle* f., som er eit vanleg appellativ brukt om (flate) skjer i sjøen.

Fig. 2. Steinen Tase på Vik (Klepp), med båtlanding på innsida. Ordet *tase m.* er i dialekten nytta om '(gammal, vesal) sau'. Ord for 'sau' og andre husdyr var i eldre tradisjon tabu blant fiskarar langs norskekysten. Foto: Inge Særheim.

Namnet *Porthunden* er nytta om eit skjer som ligg ytst i skjergarden på Sør-Jæren, ved innseglinga til vedkomande gard. Det er laga til det samansette ordet *porthund m.* 'hund som vaktar porten, vaktbikkje'. Namnet formidlar at ein skal halda god avstand til skjeret. Også fleire namn på farlege skjer i båtleia i Ryfylke og Nord-Rogaland inneheld ordet *hund*, jf. *Bubunden* ('gardshunden'), ein farleg grunne ytst på Jøsneset, ved innseglinga til Erfjorden (Natland og Følgesvold 2016 s. 25, 87). Fleire stader i Ryfylke finn ein elles skjernamnet *Oksa*, som reflekterer oblik kasus av ordet *okse m.* Også dette husdyrnamnet var tidlegare tabu blant sjøfarande langs norskekysten. Namnet *Oksafoden* er brukt om eit farleg skjer som ligg i eit ope sjøstykke på Nord-Jæren, stundom berre kalla *Oksen*. Dyrenemnet *hest m.* var også i eldre tradisjon tabunemne blant fiskarar og sjøfarande. *Hesten* er nokre stader namn på store og breie steinar (jf. fig. 1).

Det er illustrerande at både steinen *Hesten* på Kvalbein (fig. 1) og *Tase* (fig. 2) på Vik ligg like ved gamle båtstader, dvs. ved kritiske stader for båtferdsle; det førstnemnde er også nytta om sjølve båtstøa. Båe namna inneheld ord som var tabu på sjøen. Det er svært farefullt å gå ut or og inn i slike støer med båt på den opne jærkysten. Ein må følgja nøye med på bølgerørslene. Fiskarane fortel at det i regelen kjem tre store bølger etter kvarandre (kalla *rier*), deretter vert det eit lite opphald, kalla *løye*, før det

kjem tre nye bølger. Ein må »passa løya», dvs. gå ut or og inn i støa når det er ei kort løye. Fleire har opplevd å kantra med båten sin like utanfor støa, dei vart tekne av bølger.

Frå den finske skjergarden nemner Zilliacus (1989 s. 88) fleire ord for dyreslag som er nytta som jamføringsnemne, jf. *Björnen*, *Galten* og *Hästen*. Lindroth (1921 s. 37, 1922 s. 26) og Modéer (1933 s. 85, 87) reknar sameleis med at namn som *Galten*, *Son*, *Grisarna* og *Suggan* har bakgrunn i forma til skjera (jf. også Falck-Kjällquist i OGB 13:2 s. 40 og OGB 14:2 s. 46 og Löfdahl i OGB 19:2 s. 37, 82, 108). Falck-Kjällquist understrekar at mange jamføringsnamn langs Bohuslänkysten kan forklarast ut frå »namnbärarnas betydelse för navigationen» (OGB 13:2 s. 40). Ho peikar på at bruken av dyrenemne har vore viktig for orienteringa; i spesielle synsvinklar kan nemleg ein naturformasjon likna på »en getrygg, en häst, en pigghaj, en sadel» (loc. cit.). Også Indrebø (1929 s. 15–16) peikar på at det vanlege skjernamnet *Galten* har samband med avlang form. Uppstad (1993 s. 113, 127) skriv at skjernamna *Sugga* og *Grisen* frå Karmøy kan ha bakgrunn i forma til lokalitetane, ev. i lydinntrykket av bølgeslaga; *Vikahunden* skal sikta til at skjeret ligg ulagleg til for båtferdsla. Ingebrigt- sen (1978 s. 94, 98) understrekar at skjernamn som *Saltstut* (2 stader), *Aubøhunden* og *Helgøyhunden*, som alle er nytta om farlege skjer i ureint farvatn ved Sjernarøyane, varslar fare, og inneheld ord som var tabu på sjøen.

I namn frå jærkysten som inneheld ord for husdyr, synest biletbruken i nokon grad sikta til likskap i form, men også andre eigenskapar tykkjest vera framheva, særleg dei dynamiske kreftene i sjøen. Her er det tale om ord for levande vesen, nemleg dyr som kan vera lite føreseielege; ein veit ikkje alltid korleis dei vil oppføra seg. Også slik namngjeving synest innebera ei åtvaring til båtførarar om å vera på vakt og halda god avstand. Namna er ofte nytta om skjer og grunnar som ligg utsett til i båtleia, i ureint farvatn. At det er brukt ord for dyr på garden, t.d. *galt*, *sugge*, *hund* og *okse*, som ein ikkje skulle nemna når ein var på sjøen, dvs. tabunemne, kan vera noko av bakgrunnen for namngjevinga, som understreka av Solheim (1940 s. 150, 163) og Hovda (1941a s. 11–13). Mange stader langs norskekysten var det fordommar mot å nemna slike ord. Slike førestillingar kan ha vore knytte til sjølve namna, og det vart kanskje nytta omskrivande nemningar (noaord eller godnemne) i staden for dei verkelege namna. Ifølgje Hovda (op. cit. s. 12–13) er namn på *Flesk*-døme på omskrivande namn, jf. *Fleskaryggen* frå Nord-Jæren.

4. Eit mannsdominert namnebrukarmiljø

Det er først og fremst menn som har gjeve namn i skjergarden og ute på sjøen, særleg fiskarar og fangstfolk. Ein slik mannsdominans kan truleg også lesast ut av somme namn (jf. også Falck-Kjällquist 2006 s. 85 f.). Den motvekta som eit tvikjønna miljø ville ha representert, har gjerne mangla. Ulike ord for kvinnelege og mannlege kjønnsorgan førekjem, som i *Kunteskjeret*, *Kuntegrunnen* (*kunte* f. ‘fitte, vulva, vagina’), *Pattane* (médfjell) og *Eistene* (eit skjer med to toppar; *eiste* ‘testikkel(pung)’). Liknande lagingar finst på Kvitsøy, jf. grunnenamna *Eisten* og *Kunta* (Særheim 1989 s. 72), og på Sjernarøyane (Ingebrigtsen 1978 s. 93): *Eista* (nes) og *Kunte* (nes og grunne). Lindroth (1922 s. 69) nemner erotiske namneledd i vest-svenske skjergardsnamn. Slike ord finn ein sjølvsagt også i namn frå gardsmiljø og fjellområde, men det kan sjå ut som bruken er friare og meir omfattande i tilfang frå sjøen og skjergarden.

Fig. 3. Risbidskjeret (også kalla Rissbergskjeret) utanfor Myklabost (Sola), med Fladholmen i bakgrunnen. Føreleddet risbit m. ‘årgammel bukk eller vér’ siktar kanskje til dei farlege grunnane (Rissbergskjersgrunnane) som stikk ut frå skjeret. Foto: Inge Særheim.

Namn som inneheld ord for kjønnsorgan, er i nokre høve nytta som slangvariant av fiskarane ved sida av eit anna meir nøytralt namn. Skjeret *Eistene* vart t.d. kalla *Eidskjeret* (*eid* n.) av bonden på næraste gard. *Pattane* er eit slangnamn på médfjella *Litle varden* (dvs. *Gauleksvarden*) og *Sto-*

re varden (dvs. *Synesvarden*) på Høg-Jæren. Også bruk av namnedublettar og slangnamn synest vera eit særdrag for namngjevinga i skjergarden.

Også ved bruken av ordet *kjerring* f. i skjergardsnamna synest haldningar til kjønn og kjønnsroller stundom koma til uttrykk. Fleire stader langs jærkysten er *Kjerringa* namn på skjer i sjøen, gjerne store og breie steinar som ligg ulagleg til i leia, jf. også skjernamnet *Kjerringa (Stora og Litla Kjerringa)* ved øya Eime på Kvitsøy (Særheim 1989 s. 75–76).

Namneleddet *Kärling-* finst ifølgje Zilliacus (1989) i nærare 100 skjergardsnamn frå Finland. Han skriv: »I vissa fall har namnen uttryckligen uppgetts syfta på »käringliknande» farledskummel byggda av stenar ovanpå varandra [...] orterna är viktiga orienteringspunkter vid en farled» (Zilliacus 1989 s. 224). I omtalen av skjergardsnamn på *Käring-* understrekar Lindroth at »ordet *käring* ganska vida omkring har nyttjats som namn på ett slags sjömärken [...] alltså åter ett fall, då den jämförande fantasien tagit detta ord i sin tjänst» (1918 s. 83). Modéer set dette nemnet i samband med »ett på grunden upprest sjömärke», og legg til at eit sjømerke »kan liknas vid en käring i hennes vida, långa kjolar» (1936 s. 230). Han understrekar at stader med slike namn har vore sær sars farlege for sjøfarten (op. cit. s. 229).

Også i sørvestnorske skjergardsnamn med ordet *kjerring* f. kan biletbruken dels ha bakgrunn i forma, men i nokre namn synest andre eigenskapar vera framheva, t.d. at det er tale om sær farlege stader i sjøen, ofte i båtleia, som ein bør halda god avstand til. Om båen *Kjerringa* som ligg midt i innseglinga til Honnsstø, dvs. støa på garden Hodne, heiter det at ein skal »passa seg for *Kjerringa*». Namnet synest ha negative konnotasjonar. Også skjeret *Tjulakjerringa* frå Sjernarøyane ligg ulagleg til: »ho gjer sundet heller smalt» (Ingebrigtsen 1978 s. 96). Hovda (1941b s. 42–46) understrekar at dette ordet er nytta om lokalitetar som ligg i ureint farvatn; dei er farlege for båtferdsla. Han set namna i samband med tabuførestillingar i fiskarmiljø, bl.a. oppfatningar om at det fører til ulukke å ta med seg kvinner på sjøen. Frå Sirevåg (Sør-Jæren) vart det t.d. fortalt at det tidlegare ikkje var uvanleg at fiskarar som møtte kvinner på vegen til båt-plassen, gjerne snudde og gjekk heim att, for det ville føra til ulukke om ein i slike høve gjekk ut på sjøen (jf. også Falck-Kjällquist 2006 s. 81). Hovda tenkjer seg dessutan at *kjerring* f. i skjer- og grunnenamn kan vera eit omskrivande godnemne for 'trollkjerring', noko som ikkje synest vera godt nok grunngeve. I denne samanhengen må ein elles hugsa på at ordet *kjerring* i mange norske dialektar har ei heilt nøytral tyding '(gift) kvinne', utan negative sidetydingar.

5. Skjer- og grunnenamn som åtvaring for båtførarar

Den utsette arbeidssituasjonen for namnebrukarane er truleg ein viktig grunn til at den individuelle karakteren til lokalitetane er så framtrедande i mange skjer- og grunnenamn. Det har vore viktig å kjenna særdraga til lokalitetane for å sikra trygg ferdsl. I nokre situasjonar kan det vera eit spørsmål om liv eller død. Fiskarar omtalar t.d. grunnen *Springaren* (Sør-Jæren) som »svært kvikk», han bryt utan førevarsel. Namnet formidlar at ein bør halda god avstand til skjeret. Slike namn nemner karakteristiske – stundom menneskelege – eigenskapar, og dei medverkar til å gje stadene individualitet. Stadene blir omtala som noko levande og uføreseieleg, med dynamiske krefter. På slike stader kan ein koma ut i farlege situasjonar.

Namn som dette er viktige orienteringspunkt; dei minner om sterke krefter i sjøen og skal slik medverka til trygg ferdsl. Særmerkte namnelagingar utan ord for terrenotype kan elles vera lettare å hugsa, og dei kan verka til at ein er meir påpasseleg ved farlege stader i båtleia. Tilsvarande skjergardsnamn finst andre stader i Sørvest-Noreg, t.d. i skjer- og øyriket Kvitsøy, som grensar til Nord-Jæren (Særheim 1989, s. 72–76), og i skjergarden utanfor Karmøy (Uppstad 1993 s. 108ff.). Dei er også vanlege andre stader i Noreg (Indrebø 1929; Hovda 1941b, 1962; Slyngstad 1951; Hallaråker 1975) og i Norden (Lindroth 1921, 1922; Modéer 1933; Ziliacus 1989). Slike usamansette namnelagingar som manglar ord for terrenotype, og som skildrar individuelle eigenskapar ved namneberaren, synest vera klart sjeldnare blant teignamna og namna frå stølsmark og fjellområde (jf. også Nyström 2013 s. 363).

Litteratur

- Falck-Kjällquist, Birgit, 2006: Women's names in place-names – with special reference to topographical names in western Sweden. I: Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences 2. S 75–88.
- Hallaråker, Peter, 1975: Skjergardsnamn frå Bremnes. Bergen–Oslo–Tromsø: Universitetsforlaget.
- Hovda, Per, 1941a: *Kjering-* i stadnamn frå sjøen. I: Maal og Minne. S. 37–47.
- 1941b: *Okse, galt, hund* og andre dyrenemne i skjergardsnamna. I: Bergens Museums Årbok. 1941. (Hist.-antikv. rekke nr. 7.) S. 3–16.
- 1962: Der havbåra rullar. I: Namn och Bygd 50. S. 173–181.

- Indrebø, Gustav, 1929: Stadnamn fraa Oslofjorden. (Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo 2. Hist.-Filos. Klasse. 1928. No. 5.) Oslo.
- Ingebrigtsen, Liv Ingrid Soma, 1978: Stadnamn frå Sjernarøyane. Upublisert hovudfagsavhandling. Universitetet i Bergen.
- Jakobsen, Jakob, 1928: An Etymological Dictionary of the Norn Language in Shetland 1–2. London–Copenhagen: David Nutt (A.G. Berry), Vilhelm Prior.
- Lindroth, Hjalmar, 1918: Bohusläns härads- och sockennamn. (Skrifter utgivna av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola 1). Göteborg.
- 1921: Namnforskningar bland Västkustens öar och skär (Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola. Ny följd 19.) Stockholm.
- 1922: Kust- och skärgårdsnamnen i Göteborgs och Bohus län 1. (Skrifter utgivna av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola 3.) Göteborg.
- Modéer, Ivar, 1933: Småländska skärgårdsnamn. (Skrifter utgivna av Gustav Adolfs Akademien för Folklivsforskning 1.) Uppsala.
- 1936: Färdvägar och sjömärken vid Nordens kuster. Namntolkningar. (Arbeten utg. med understöd av Vilhelm Ekmans universitetsfond 45.) Uppsala.
- Natland, Leo og Tor Olav Følgesvold, 2016: Namn langs sjøen i Erfjord. Suldal sogelag.
- Nynorskordboka. 4. utg. 2006. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Nyström, Staffan, 2013: Metaphorical and metonymical place names in Sweden. I: Name and meaning: Proceedings of the second international conference on onomastics: Onomastics in contemporary public space. Baia Mare, May 9–11, 2013 (ICONN 2). Ed. Oliviu Felecan, Cluj-Napoca: Editura Mega / Editura Argonaut, 2013. S. 355–363.
- OGB: Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 19:2, 14:2, 13:2. (Institutet för språk och folkminnen. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg). 2006, 2009, 2015. Göteborg
- Olsen, Magnus, 1916: Fra Norges kystled. Nogle ønavne forklarede. I: Namn och Bygd 4. S. 49–65.
- Rygh, Oluf 1904: Norske Elvenavne. Samlede af O. Rygh. Efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer af K. Rygh. Kristiania.
- Slyngstad, Arnfred, 1951: Skjergårdsnamn frå Sunnmøte. (Bergens Museums Årbok 1945. No. 3). Bergen.
- Solheim, Svale, 1940: Nenningsfordomar ved fiske. (Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo.) Oslo.

- Særheim, Inge, 1978: Stadnamn frå sjøen på Jæren. Upublisert hovudfagsavhandling. Universitetet i Bergen.
- 1981a. Nasen hans Arnt. Metaforbruk i jærskje skjergardsnamn. I: Basar 4 (1981). S. 126–130.
- 1981b. Fakskvite brimhestar og æveheims orgetone. Ord- og biletbruk i Garborgs sjøskildringar og strandbuens stadnamn. I: S. Time og E. Lejon (red.): Aadne Garborg. Oslo: Noregs boklag. S. 151–162.
- 1989: Kvitsøy. Namn og stader. Rogaland fylkeskulturstyre. Stavanger.
- 2007: Stadnamn i Rogaland. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorson, Per, 1929: Målet i Nordaust-Ryfylke. Umrut av ljoðlæra. (Bidrag til nordisk filologi av studerande ved Universitetet i Oslo). Oslo.
- Zilliacus, Kurt, 1989: Skärgårdsnamn. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- Uppstad, Per Henning Rege, 1993: Stadnamn frå sjøen på Vestkarmøy. Upublisert hovudfagsavhandling. Universitetet i Bergen.

Summary

Kniven, *Klemma* and *Knogane*. Uncompounded skerry names describing a characteristic feature of the site

A number of place-names from the sea and the shores of Jæren (south-western Norway) are uncompounded and do not contain a topographical appellative. They describe a characteristic feature of the site. Some of them are metaphorical, e.g. *Kniven* ('the knife', denoting a dangerous rocky shallow), *Kverna* ('the mill', describing the sound of the waves around a rock in the sea). Other names are formed from a verb describing a movement that seamen should be aware of, e.g. *Sprette* (formed from *spretta* vb. 'leap'), *Springaren* (*springa* vb. 'leap, run'), *Stikkaren* (*stikka* vb. 'sting'), all of them denoting rocks in the sea and giving warning to boatsmen. Some names contain words for domestic animals, e.g. *Galten* ('the boar'), *Sugga* ('the sow') and *Porthunden* ('the dog watching the gate, watchdog'), containing words which, according to local tradition and superstition, were not to be used by seamen, i.e. taboo words. Coastal toponyms are mainly given and used by men. Some of the names seem to reflect gender roles in a male society, e.g. *Kjerringa* ('old woman, wife'), denoting rocks in the sea. This name might be linked to a superstition among fishermen that women represent misfortune. Several names contain words for parts of the human body, including the sex organs, e.g. *Eistene* ('the testicles'), referring to a rock with two tops.

Nøkkelord: stadnamn, skjergardsnamn, individualisering, tabuord, Jæren, Sørvest-Noreg

Keywords: place-names, coastal names, individualization, taboo words, Jæren, southwestern Norway

»Foreign» in the Icelandic name law debate

Kendra Willson

1. Introduction

From the time that the possibility of legislation on personal names was first raised in Iceland in the late nineteenth century, comparison between the name rights of Icelanders and others has been a prominent part of the legal, scholarly and popular discourse surrounding Icelandic name law. This emerges both in discussions of how Icelandic name law and practice compares (and should compare) to corresponding policies in other countries (see e.g. Holger Wiehe 1917, Gils Guðmundsson 1952a, 1952b p. 265), and in comparing the name rights of immigrants in Iceland to those of the native population. These two discussions are interconnected.

Although Iceland is commonly regarded as culturally homogeneous, the proportion of people born abroad has increased rapidly since the 1990s, comprising 9% of the population as of January 1, 2015 (Páll Stefánsson 2015). At the same time, the puristic and assimilationist discourse of the early and mid-20th century has given way to more pluralistic attitudes. Linguistic purism is widely seen as an antiquated relic of a bygone era, and the Icelandic public regards the current name law as anachronistic and far too strict.

The present article focuses on popular discourse surrounding name law in Iceland. The approach is rooted in folklore studies and discourse analysis. Newspaper articles and web posts are taken as representative of attitudes and beliefs about name laws and practices in circulation in society, as corroborated by participant observation. Legal discourse (bills, laws, cases, and the debates and annotation connected to these) is considered as part of societal discourse.

2. Icelandic personal name law 1913–1996

The Icelandic onomasticon has traditionally been very conservative. Guðrún Kvaran (1996 pp. 368–369) points out that over half of the 20 most common Icelandic first names in 1982 were Nordic names with an unbroken tradition since the Middle Ages. Tomasson (1975 pp. 283–284) gives tables listing the most frequent male and female names in saga

times, 12th–13th c., 1703, 1855, 1910 and 1970, showing general stability (see also Otterbjörk 1963 pp. 28–29). One factor that contributes to conservatism is a strong tradition of naming children after relatives, which is one way of marking relatedness in the absence of fixed surnames. Ólöf Garðarsdóttir (1999) describes the tension between individualism and tradition in name choice. In the district she studied (Hruni), one-half of all children were named after a grandparent in the mid-19th c. (p. 304); in one lineage (Krákustaðætt), one-third of those born between 1930 and 1990 were named for grandparents (p. 302). However, recent decades have been characterized by a sharp increase in novel names (Nöfn í Þjóðskrá 2008). The current trend in name attitudes is toward individualism.

Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni (1991 pp. 70–81) trace the history of name law in Iceland. Discussion of the need for legislation on personal names began in the late 19th c., triggered in part by divided opinions about surnames (p. 70). The first law on personal names, set in 1913, included a procedure for adopting surnames (Lög um mannanöfn 1913, article 6). A committee was appointed to produce a report (*Íslenszk mannanöfn* 1915) with recommendations for suitable names and ways of forming Icelandic surnames. These recommendations were widely criticized (Baldur Jónsson 1976 pp. 35–37; Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 p. 73; Willson 2002 pp. 149–150). A significant number of surnames were adopted in the following decade (Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 pp. 73–77), but the surname opponents continued their campaign, and a new law was ratified in 1925 (Lög um mannanöfn 1925).

The law of 1925 specified that »Hver maður skal heita einu íslensku nafni eða tveim og kenna sig til föður, móður eða kjörföður og jafnan rita nafn og kenningarnafn með sama hætti alla ævi [...] Ekki mega menn bera önnur nöfn en þau, sem rjett eru að lögum íslenskrar tungu» [Each person shall have one or two Icelandic names and identify him- or herself by his or her father, mother or foster father and always write the name and identifying name (patro- or metronymic) in the same way throughout his or her life ... People may not have other names than those that are correct according to the laws of the Icelandic language] (articles 1 and 4). There was a ban on adopting surnames: »Ættarnafn má enginn taka sjer hér eftir» [No one may adopt a surname henceforth] (article 2). However, those who already had surnames could retain those surnames and pass them to their heirs (article 3). Pastors were supposed to make sure that the law was followed, and the humanities faculty (*heimspekideild*) of the University of Iceland was to resolve any disputes (article 4). There was a fine of 100 to 500 crowns for violation of the

name law (article 7) (Lög um mannanöfn 1925; Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 pp. 78–79).

This law remained on the books until 1991, but was not enforced at all consistently. Frequently children were given more than two names, and the second or third name was often a pseudosurname (Guðrún Kvaran 1988 p. 18). Halldór Halldórsson (1962 p. 329) characterizes the name law as the most frequently violated law in the country, along with the ban on importing nylon stockings. Proposals for revised name laws were proposed roughly every decade starting in the 1950s (Mannanöfn 1955; Frumvarp 1956, 1973, 1981), but none passed until 1991 (Lög nr. 37/1991 um mannanöfn). The 1991 law largely echoed the provisions of the 1925 law. The basic principle was »Nafn skal vera íslenskt eða hafa unnið sér hefð í íslensku máli. Það má ekki brjóta í bág við íslenskt málkerfi» [A name must be Icelandic or have established a tradition in the Icelandic language. It may not be contrary to the Icelandic language system] (article 2), and the ban on new surnames continued. However, the 1991 law introduced a means of enforcement, made possible by the centralized national register (*þjóðskrá*) introduced in 1952 (Watson 2010 p. 53). An official list of approved names (*mannanafnaskrá*) was to be compiled. Before a person can be registered in the national register with a name that is not on the list, the name must be approved by the personal name committee (*mannanafnanefnd*), which consists of two representatives selected by the humanities faculty of the University of Iceland (generally linguists) and one appointed by the faculty of law (article 17). The committee's decisions are published by the Ministry of Justice, and the name list is updated accordingly.

The personal name committee has been extremely unpopular; on two occasions (1995 and 2005) the members have resigned to protest what they felt was undue pressure regarding specific decisions (Eyrún Valsdóttir and Málfríður Gylfadóttir 2007 pp. 81–82; Egill Ólafsson 2005). When Baldur Sigurðsson of the Iceland University of Education agreed to join the committee in 2005 after the previous set of members resigned in protest over a protracted case involving the name *Eleanora* (Egill Ólafsson 2005), he was told, »You must love to be hated» (Baldur Sigurðsson, p.c.).

A revised name law passed in 1996 (Lög 45/1996 um mannanöfn). The 1996 name law represented a liberalization of the 1991 law in a number of respects. The stipulation that a name should be Icelandic or have established a tradition in the language was replaced by »Eiginnafn skal geta tekið íslenska eignarfallsendingu eða hafa unnið sér hefð í íslensku máli. Nafnið má ekki brjóta í bág við íslenskt málkerfi» [A given name shall be able to take an Icelandic genitive ending or have established a tra-

dition in the Icelandic language. It may not be contrary to the Icelandic language system] (article 5). The 1996 law also permits surname-like »middle names» (*millinöfn*) as a kind of non-inherited family name (article 6) and allows foreign-born citizens to retain their original names (article 11). However, the personal name committee and procedure for acceptance of new names remained the same. Aspects of the Icelandic name laws relating specifically to foreigners are discussed below.

3. Foreigners in Icelandic name law

Foreign-born persons have become increasingly visible in Iceland since the early 20th century. This is reflected iconically in the successive versions of the Icelandic name law. The 1913 name law specifies that the surname adoption procedure applies to »maður, sem fæddur er á Íslandi» [a person who is born in Iceland] (Lög um mannanöfn 1913 p. 94 article 6; Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 p. 72) and that »Útlendingum, sem hingað koma, er frjálst að rita löglegt heiti sitt á sinn vanahátt» [Foreigners who come here are free to write their legal name in the manner to which they are accustomed] (Lög um mannanöfn 1913 p. 95 article 13, cf. Frv 1913). Evidently they were few enough that this was not viewed as a problem. The name law of 1925 does not mention foreigners at all, although it does mention foreign names: »Nú hefir maður hloðið óþjóðlegt, klaufalegt eða erlent nafn áður en lög þessi voru sett, og getur hann þá breytt nafni með leyfi konungs» [If a person has received an un-Icelandic, clumsy or foreign name before this law was established, he can then change the name with the permission of the king] (article 5). The 1991 name law contains specific sections devoted to the name rights of foreign-born persons and their children (article I.8 on given names and II.11 and II.15 on last names (*kenninöfn*)) (Lög nr. 37/1991 um mannanöfn; Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 pp. 82–84). In the 1996 law, the clauses pertaining to Icelanders of foreign origin and their children are gathered (»ghettoized») into a separate section (V. kafli. Nafnréttur manna af erlendum uppruna = 10. – 12. grein [Chapter 5. Name rights of persons of foreign origin = articles 10 to 12]) (Lög 45/1996 um mannanöfn).

The notorious law that required those seeking Icelandic citizenship to adopt an Icelandic name was not originally part of the name law, but of a separate 1952 law on citizenship (Ríkisborgararéttur (veiting) 1952). However, the discussion of this law at the time made explicit reference to the name law and to the inequities which would ensue if immigrants were allowed to retain their surnames:

Á síðasta þingi var ríkisborgararéttur veittur útlendingum með því skilyrði, að þeir tækju upp íslensk nöfn, til þess að forða því, að útlend ættarnöfn ílentust hér og að fjöldi manna í landinu gengi eftir nokkur ár undir útlendum ættarnöfnum. Ef ætti að veita öllum þessum mönnum leyfi til þess að halda sínum ættarnöfnum, þá er þeim veittur allt annar og meiri réttur en Íslendingum sjálfum, sem bannað er að taka upp ættarnöfn. (Ríkisborgararéttur (veiting) 1952 pp. 1065–1066)

[At the last session, citizenship was granted to foreigners on the condition that they should adopt Icelandic names, in order to prevent a situation in which foreign surnames would take root here and numerous people in this country, after a few years, would go by foreign surnames. If one were to grant all these people permission to retain their surnames, then they are granted a completely different and greater right than the Icelanders themselves, who are forbidden from adopting surnames.]

Hence the argument against allowing immigrants to keep their surnames was that this would allow foreign names to proliferate and would discriminate against the native population.

The name law revisions of the 1990s relaxed the name requirements for naturalized citizens instituted with the law on citizenship of 1952. The 1991 law allowed naturalized citizens to retain foreign names as long as they had one name that fulfilled the criteria of the general name law (Lög nr. 37/1991 um mannanöfn, article 15). The 1996 name law eliminated the requirement of name changes for naturalized citizens (Lög 45/1996 um mannanöfn, article 11). Both laws also allowed those who had one foreign parent to bear one given name associated with that parent's culture of origin as long as they also had an Icelandic name (Lög nr. 37/1991 um mannanöfn, articles 8 and 10; Lög 45/1996 um mannanöfn, article 10).

A number of anecdotes circulate in oral tradition (and sometimes in print) about immigrants who have challenged or tried to subvert the name law. The pianist and conductor Vladimir Ashkenazy is widely believed to have obtained an exception to the name change requirement on the grounds of his fame; under other accounts, he officially became Valdimar Davíðsson (cf. Gylfi Þ. Gíslason 1972). The painter Baltasar Samper (father to the film director Baltasar Kormákur) is said to have tried to invoke the same argument but to have been told that he was not »famous enough.« He then reportedly applied to take the name Vladimir Ashkenazy, and when that was rejected, Egill Skallagrímsson, a 10th century viking and eponymous hero of *Egils saga*.

Eilífur Friður Edgarsson (né Jorge Ricardo Cabrero Hidalgo in Colombia) took the name *Eilífur Friður* [Eternal Peace] as a humorous protest to the name change requirement, after considering but rejecting the option *Ljótur Bolli* (both names are known from Old Icelandic sources and on the list of approved names, but in Modern Icelandic homophonous with »Ugly Mug») (Árni Sæberg 1996; Sveinn Guðjónsson 2000). Eilífur Friður believes that the media attention this caused helped contribute to getting the law changed in 1996 (Jón Svavarsson 1996; Eilífur Friður Edgarsson, interview taken by KJW 12 December 2006). These anecdotes generally show the immigrants in a positive light, as they display humor, resourcefulness and cultural knowledge in a coded peaceful objection to a law that is perceived as absurd.

4. Name cases in the European Court of Human Rights

The liberalization of the name law with respect to foreigners was widely regarded as correction of a long-standing injustice and as a human rights issue, cf. the European Convention of Human Rights' article 8 on the right to private life, including continuity of identity (Article 8 ECHR). The text of article 8 is very general and does not mention names:

1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others. (Kilkelly 2001 p. 8)

Article 8 has been invoked in a number of cases pertaining to personal names in various European countries, having to do with, for instance, use of surnames after marriage and transgender persons' name changes, but also addressing conflicts between different countries' personal name legislation and complaints lodged by individuals whose desired name choices were rejected by national authorities (Identity – name and gender; Tirosh 2010). To date no Icelandic name case has gone before the European Court of Human Rights. However, reference has been made in discussion of the Blær case (see below) to decisions related to the name

laws of other European countries. Svavar Sigmundsson (1992 p. 86) reports that the ECHR was a consideration in the liberalization of the name law in relation to immigrants. In *Coeriel and Aurik v. The Netherlands* (1991), the Human Rights Committee had found that forbidding Dutch citizens to change their surnames to Hindi ones interfered with their right to private life: »If a State were to compel all foreigners to change their surnames, this would constitute interference in contravention of article 17» (quoted in *Identity – name and gender*).

Several cases have gone before the ECHR regarding Latvia's law on the orthography of foreign names. Latvia stipulates that names must be written according to Latvian orthographic rules, which are specified in *Noteikumi* (2004). Feminine names generally end in *-a* and masculine ones in *-s* in the nominative case. Names of foreign origin (of which the largest number are Russian) can in addition be written in the passport in the original form. The existence of a clearly delineated and detailed set of official orthographic rules may have »helped» Latvia to defend these cases.

In the cases *Mentzen alias Mencena v. Latvia* (2004) and *Kuharec alias Kuhareca v. Latvia* (2004), the court found that it was not an unreasonable imposition for the government to insist on a standardized orthography, and understandable in the light of the small number of speakers of Latvian and the language's status as barely a majority language in the country. (At the time of independence in 1991, 55% of the population spoke Latvian as a native language; two decades later, the figure was 70%.)

However, in the later case of *Raihman v. Latvia* (Human Rights Committee 2007), the decision went in the opposite direction, using violent language about the »forceful» inflection of names:

the forceful addition of a declinable ending to a surname, which has been used in its original form for decades, and which modifies its phonic pronunciation, is an intrusive measure, which is not proportionate to the aim of protecting the official State language. (Human Rights Committee 2007)

The outcomes of other name cases taken to ECHR have varied; for instance, in *Stjerna v. Finland* (Case of *Stjerna v. Finland* 1994) the court upheld the Finnish state's denial of a requested surname change from *Stjerna* to *Tavaststjerna*, whereas in *Johansson v. Finland* (Case of *Johansson v. Finland* 2007) it was found that in forbidding the given name *Axl* the Finnish authorities had encroached on the plaintiffs' right to private life. The cases differ in some other respects, but the differing outcomes in similar Latvian cases suggest a possible trend toward a more favorable

view of plaintiffs in such cases. It is also possible that Raihman's identity as a Jew, a member of a group that has historically suffered discrimination, influenced the outcome of the case. Tirosh (2010) suggests as well that men's surnames are often regarded as more immutable than women's in ECHR cases.

5. Surnames and unequal rights

The new inequality that was created through the liberalization of the Icelandic name law with respect to foreign-born citizens and their children interacts with the long-standing issue of surnames. One of the main motivations for legislation on personal names in the early 20th century was to try to regulate and discourage the adoption of fixed surnames and protect the patronymic system.

The first fixed surnames borne by Icelanders originated in Latinized forms of patronymics used by Icelandic students in Copenhagen, such as *Thorlacius*, which stems from the 17th c. (Svavar Sigmundsson 2004 p. 59). From the 18th to the early 20th century, surnames were increasingly adopted by the upper and upwardly mobile classes (those who had spent time abroad, merchants, Danish officials). Linguistic purists regarded surnames as a threat to the Icelandic language and »erlend sníkjumening» [foreign parasitic culture] (Frumvarp 1923 p. 246, cf. Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 p. 77), but many viewed them as socially desirable. While the other Nordic countries passed legislation that required fixed surnames (Denmark in 1828, Sweden in 1901, Finland in 1920, Norway in 1923), Iceland decided, after much debate (see Willson 2002), to go the opposite direction and forbid new surnames.

The forms of surnames frequently imitated Danish or other Continental models. The inflection of surnames was an issue and the difficulty of declining names used for both sexes was used as an argument (or excuse) by those who opposed surnames (Willson 2002). Foreign names and surnames are treated together from the point of view of declension (Ingólfur Pálmason 1987).

The stipulation in the 1925 law that »Ættarnafn má enginn taka sér hér eftir» [Henceforth no one may take a surname] (Lög um mannanöfn 1925, article 2) restricted the right to bear inherited surnames to those whose families had adopted such before 1925, who tended to have higher social status. The social status of a surname in Iceland has been somewhat analogous to that of an aristocratic name in the mainland Scandinavian countries (Kristján Jónsson 1998; Benný Sif Ísleifsdóttir 2013, 2015; Ættarnöfn 2013). Surnames are viewed as desirable precisely because they

are a limited good. The surname question remained contentious enough to kill several proposals for revised name laws in Iceland before 1991 (Mannanöfn 1955; Frumvarp 1956, 1973, 1981; cf. Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 pp. 79–80). The fact that the inequality persists in the laws of the 1990s was criticized by the Icelandic language commission (*Íslensk málnefnd*).

Sumum er skylt að kenna sig við föður eða móður; aðrir mega ráða hvort þeir gera það eða bera ættarnafn. Þannig er þegnum þjóðfélagsins mismunað. Einn af höfundum frumvarpsins, Ármann Snævarr prófessor, gerði fyrirvara um þetta atriði, og Íslensk málnefnd taldi það megingalla frumvarpsins. Ætla mætti að hér væri um að ræða grundvallaratriði sem varðaði almenn mannréttindi. Engin umræða varð þó um það á Alþingi. Þar var aðeins drepit á athugasemd Ármanns Snævarr, en ekki minnst einu orði á umsögn og afstöðu Íslenskrar málnefndar. Erfitt er að trúa því að Alþingi skuli standa að svo frumstæðri löggjöf á ofanverðri 20. öld. (Baldur Jónsson 1991a p. 2)

[Some are obliged to identify themselves by their father or mother; others can choose whether they do so or bear surnames. In this way there is discrimination among citizens. One of the authors of the proposal, Professor Ármann Snævarr, expressed reservations on this issue, and the Icelandic language commission regarded it as the main flaw of the proposal. One would think that this was a fundamental issue pertaining to general human rights. However, there was no discussion of this in Parliament. Ármann Snævarr's comment was briefly mentioned, but not one word was said about the statement and position of the Icelandic language commission. It is hard to believe that Parliament would be behind such primitive legislation in the late 20th century.]

Naturalized citizens were also subject to the surname ban before 1991. It is widely reported that the official letter telling Baltasar Kampar that he could not retain his surname was signed by three Icelanders, all with surnames (Kristján Jónsson 1998).

6. Surnames proliferate after 1991

Consequences of the changes to the name law in the 1990s included a rapid increase in the number of fixed (inherited) surnames in Iceland (from 3.5% to 7% of the population within a decade, Ellen Dröfn Gunnarsdóttir).

tir 2005). Mixed marriages between Icelanders and others were a contributing factor:

Mange nye navne vil også komme ind med islændinge, som bor i udlandet og senere flytter til landet sammen med deres udenlandske ægtefæller, som bliver islandske statsborgere. I 1994 bar omkring 5% af alle indbyggere på Island (13 000 mennesker) slægtsnavn. Nye navne kommer ind i landet, for det meste med udenlandske fædres børn, som har islandske mødre. Børnene bærer færens slægtsnavn, og dette slægtsnavn giver de til sin tid videre til deres egne børn. Af 108 slægtsnavne, der blev båret af 3 personer eller flere, var kun 19 islandske. (Svavar Sigmundsson 2004 pp. 67–68)

Svavar Sigmundsson (1992 p. 86) reports that it was not regarded as possible to prevent an increase in foreign surnames, citing the European Convention of Human Rights, as mentioned above.

Með þessum nýju lögum er afstaða tekin gegn því [=the adoption of new Icelandic surnames] og þar með lögð áhersla á hið sérstaka íslenska kerfi föður- og móðurnafna. [...] Hinsvegar þótti ekki fært að hamla gegn því að opnað yrði nokkuð fyrir erlend ættarnöfn. [...] Var m.a. talið vafasamt að bann gegn því að barn erlends manns fengi að bera ættarnafn hans fengi staðist gagnvart mannréttindasáttmála Evrópu. (Svavar Sigmundsson 1992 p. 86)

[The new law takes a stand against it [=the adoption of new Icelandic surnames] and thereby emphasizes the distinctive Icelandic system of patro- and metronymics. ... On the other hand it did not seem possible to avoid opening the way for foreign surnames to some extent. ... Among other things, it was regarded as doubtful that prohibiting the child of a foreign person from bearing that person's surname would be consistent with the European Convention on Human Rights.]

An additional factor contributing to an increase in surnames was the 1991 innovation to allow surnames to be inherited matri- as well as patrilineally (Svavar Sigmundsson 1992 p. 6) in the interests of gender equity, and to permit anyone who had one grandparent who had borne a fixed surname to adopt that name. Svavar Sigmundsson (2004 p. 67) reports that the frequency of existing surnames increased sharply following the change:

Efter den nye navnelov om brugen af slægtsnavne skete der i perioden 1991–94 de ændringer som fremgår af tabel 1. Af tabellen kan man se, at det at tage et slægtsnavn til sig er ni gange

mere almindeligt end at nedlægge et slægtsnavn. Navnene gives nu videre både i den mandlige og den kvindelige linie. I løbet af de første to måneder efter at loven trådte i kraft, blev 38 slægtsnavne på kvindesiden taget op i forhold til 254 i hele perioden frem til slutningen af 1994 [...] Frekvensen af de eksisterende slægtsnavne steg derfor kraftigt. (Svavar Sigmundsson 2004 p. 67)

Baldur Jónsson (1991b p. 2) noted at the time of the adoption of the 1991 law that it was strange to allow expansion of existing surnames but not the adoption of new ones.

Íslenskir ríkisborgarar, sem bera ættarnöfn samkvæmt Þjóðskrá við gildistöku laganna, mega bera þau áfram, hvort sem þau eru löglega eða ólöglega fengin, og sama gildir um niðja þeirra í karlegg og kvenlegg, en óheimilt er að taka upp ný ættarnöfn svk. 9. gr. Í 14. gr. segir svo að maður, sem hefir ekki borið ættarnafn en hefir rétt til þess, geti tekið það upp. Allar líkur eru því til að eftir fáeinar kynslóðir geti flestir tekið upp ættarnafn, en þá einungis nafn sem nú er í notkun. – Var stefnt að þeirri niðurstöðu? (Baldur Jónsson 1991b p. 2)

[Icelandic citizens who have surnames according to the national register at the time the law takes effect may retain them, whether they were obtained legally or illegally, and the same holds for their descendants along paternal and maternal lines, but it is forbidden to take up a new surname according to article 9. Article 14 states that a person who has not had a surname but has the right to do so can take it up. It is thus most likely that after a few generations most people will be able to adopt a surname, but only a name that is currently in use. – Was this the intended outcome?]

In an interview, Guðrún Kvaran describes the rush to adopt surnames from maternal lineages after the law change:

Nú var það leyft að ef amma þess sem bað um nafnið hefði haft rétt til þess að bera ættarnafn samkvæmt núgildandi lögum, mátti taka nafnið upp sem millinafn. Þetta hafði þau áhrif að þáð fóru að koma höktandi gamalmenni til Þjóðskrár og segja: Hún amma mín hafði leyfi til að bera ættarnafn og nú vil ég taka það upp. Þá tekur amman það upp af því að amma hennar hefði haft rétt til þess og þá hafa barnabörnin rétt á að nota nafnið. Þetta er miklu algengara en menn vita um. Þannig að nýjustu lögin sem áttu að ganga af ættarnöfnum dauðum hafa alveg verkað í þveröfuga átt. (Eyrún Valsdóttir and Málfríður Gylfadóttir 2007 p. 82)

[Now it was permitted that if the grandmother of the one who requested the name would have had the right to bear a surname under the current law, that name could be taken up as a »middle name.« This had the effect that hobbling old people started to come to the national register and say: My grandmother had permission to bear a surname and I would like to take it up now. Then the grandmother takes it up because her grandmother would have had the right to do so, and then the grandchildren have the right to use the name. This is much more common than people know. So that the most recent law which was supposed to see the end of surnames has had exactly the opposite effect.]

Both these changes to the system motivated by a desire for fairness lead to a proliferation of surnames.

7. Foreign given names »establish tradition«

Given names borne by foreigners can legally enter the Icelandic onomasticon on the basis of frequency. The personal name committee's working rules (established prior to and in conjunction with the preparation of the 1996 law, see Halldór Ármann Sigurðsson 1993) aim for a uniform standard by defining whether a name has »unnið sér hefð í íslensku máli« [established a tradition in the Icelandic language] based on numerical criteria from census data. The algorithm considers both the number of name bearers in the current population and the first census in which the name appears; the longer the name has been in use in Iceland, the fewer current bearers are required for a name to have »established a tradition.« This rubric was intended to create objective and transparent criteria for the subjective notion of »tradition« that could be applied uniformly (Halldór Ármann Sigurðsson 1993 pp. 16–20).

1. Ungt tökunafn telst hafa unnið sér hefð í íslensku máli ef það fullnægir einhverju eftirfarandi skilyrða:
  - a. Það er nú borið af a.m.k. 15 Íslendingum;
  - b. Það er nú borið af 10–14 Íslendingum og hinn elsti þeirra hefur náð a.m.k. 30 ára aldri;
  - c. Það er nú borið af 5–9 Íslendingum og hinn elsti þeirra hefur náð a.m.k. 60 ára aldri;
  - d. Það er nú borið af 1–4 Íslendingum og kemur þegar fyrir í manntalinu 1910;
  - e. Það er ekki borið af neinum Íslendingi nú en kemur a.m.k. fyrir í tveimur manntölum frá 1703–1910.

2. Með Íslendingum er átt við þá sem öðlast hafa íslenskan ríkisborgararétt án umsóknar og eiga eða hafa átt lögheimili á Íslandi. (Guðrún Kvaran 2010)

[1. A new borrowed name is regarded as having established a tradition in the Icelandic language if it fulfills any of the following criteria:

- a. It is now borne by at least 15 Icelanders;
- b. It is now borne by 10–14 Icelanders and the oldest of them has reached an age of at least 30 years;
- c. It is now borne by 5–9 Icelanders and the oldest of them has reached an age of at least 60 years;
- d. It is now borne by 1–4 Icelanders and occurs in the census of 1910;
- e. It is not borne by any Icelandic currently but occurs in at least two censuses from 1703–1910.

2. By Icelanders is meant those who have obtained Icelandic citizenship without application and have or have had legal residence in Iceland.]

As a result of this interpretation and the relaxation of name requirements for the Icelandic children of current or former foreign nationals, foreign names »establish a tradition» if the numbers are high enough, without undergoing the review of orthography and morphology to which other new names are subjected (Eyrún Valsdóttir and Málfríður Gylfadóttir 2007 p. 82; Baldur Sigurðsson 2008a p. 72; Einar Falur Ingólfsson 2008).

8. Harriet and Duncan Cardew

Public opinion as seen in comments on news sites and social media seem to side overwhelmingly with those who challenge the law or feel oppressed by it. For instance, in 2014, the Cardews, a British-Icelandic family were unable to obtain passports for their children because their names (*Harriet* and *Duncan*) had been rejected by the personal name committee several years prior, so that the children at ages 10 and 12 had no official names. As the children's father was a foreign national, giving the children additional Icelandic names while keeping the English ones would have resolved the issue, but the father was quoted as finding this »way too silly» (Henley 2014). Public anger in that case, as in general in the popular name law discourse, focused on the personal names committee that enforces the law, not, say, on the passport office, which had ceased to issue passports with placeholder names *Stúlka* ('girl') and

Drengur ('boy') following the widely publicized case of Blær Bjarkardóttir Rúnarsdóttir, who lived for fifteen years with no official name because her name was only accepted as a male name.

9. Blær Bjarkardóttir Rúnarsdóttir

The 1996 name law specifies that »Stúlku skal gefa kvenmannsnafn og dreng skal gefa karlmannsnafn.« [a girl shall be given a woman's name and a boy a man's name] (Lög 45/1996 um mannanöfn, article 5). The justification specifies that this entails that the reverse is not allowed (73. mál. Frumvarp til laga 1995, cf. Svavar Sigmundsson 1992 pp. 83–84). The 1991 law explicitly specified »Hvorki má gefa stúlku karlmannsnafn né dreng kvenmannsnafn« [Neither may a girl be given a man's name nor a boy a woman's name] (article 2). A name can only be used for both genders if it has a tradition of being used in that way.

The name *Blær* was given to one boy in Iceland as a second name in the 1920s (Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 p. 161 sv. *Blær*) but became more widely known in Icelandic through a female character in the novel *Brekkukotsannáll* (*The fish can sing*) by Nobel laureate Halldór Kiljan Laxness (1957). One female Blær was born in 1973 (before the creation of the personal name committee) but the name was more often given to boys as a second name (five in the national register as of 1989 (Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991 p. 161 sv. *Blær*). In the codification of the name register in 1991, the name was established as a masculine name, in part because it was more frequent in boys, but especially because of its grammatical declension.

The name is said to be derived from the masculine noun *blær* 'breeze; shade or hue'; in English-language coverage of the case it was consistently glossed as 'gentle breeze'. Another homonym is also masculine, a word for 'ram'. It is possible that the name of the character in *Brekkukotsannáll* is also influenced by the name *Blair(e)*, of Celtic origin ('plain' or 'field') and in use in Anglophone countries as a surname and (based on the surname) a given name used for both men and women.

Björk Eiðsdóttir (editor of the gossip magazine *Séð og heyrt*) had had her daughter baptized as Blær in 1997. The pastor subsequently contacted Björk to explain that he had made a mistake – the name was listed only as a masculine name in the official register (*mannanafnaskrá*), so Björk would have to submit a petition to the personal name committee to have it approved as a feminine. The petition was refused on the grounds that the name was already registered as a masculine name and the law specified that a name must be one or the other. Björk contacted the parliament

ombudsman, the Prime Minister, and the bishop. Linguists wrote articles debating the declension of the word as a feminine name (Margrét Jónsdóttir 2001; Baldur Sigurðsson 2006; Eyrún Valsdóttir and Málfríður Gylfadóttir 2007 p. 86). Then, evidently, Björk refused to give her daughter another name, but put the case on hold until her daughter was old enough to make a public face for a renewed media effort. The story was covered internationally (Geir Sigurðsson 2013) by, inter alia, Fox News, as an example of the extreme social control practiced in Scandinavian countries (Icelandic teen suing 2013).

Blær was listed as *Stúlka* ('girl') in all official documents until the age of 15. This was in violation of the law, which specifies that a child must be given a name within six months of its birth and allows for a fine of up to ISK 100 per day for failure to register a name. In 2012, Björk and Blær successfully sued Ögmundur Jónsson, the Minister of Justice, for the hardship of having been without a name for all this time. In 2013, Blær was awarded the name and ISK 500,000 in damages (Blær vann 2013; Gudjon Helgason 2013) – close to the sum that could have been exacted from Björk had the 100 kr/day fine for failure to register a name been imposed.

In both the Blær and Harriet/Duncan cases, the parents' refusal to register another name for their children was widely applauded as civil disobedience. I have not encountered in the discourse any suggestion that failure to have any official name, in addition to violating the law, might be a greater inconvenience to the children than having different official names than their parents' first choices would have been.

10. Jón Gnarr

The attempt to eliminate perceived discrimination against foreigners in name practices has led to complaints of reverse discrimination. It has brought about *de facto* pluralization of the name system and elimination of some of the uniformities e.g. in orthographic practice that the name law was intended to protect. This has led to a destabilization of the system which is likely to result in a radical liberalization of the name law in the near future. While these consequences were predictable from the liberalization, the larger consequences for the system were not part of the popular discourse surrounding the change to the law, which was framed in terms of respect for individual identity and ethnic diversity.

Since the revision of the law, some Icelanders have complained that Icelandic citizens of foreign background have greater freedom in name choice than others. The comedian turned politician Jón Gnarr complained repeatedly that he had only been allowed to adopt Gnarr as a

middle name (*millinafn*), a pseudosurname that can be used by either gender and is not necessarily inherited (a category introduced in the 1996 law, article 6), not to make it a surname and officially drop the patronymic he rarely uses. Jón pointed out that if he were foreign he would be able to take a surname.

The newer Icelandic law that grants »exceptions» to generally strict policies for foreign-born citizens or their children opens the door to accusations of reverse discrimination. The comedian-actor-cum-politician Jón Gnarr (né Jón Gunnar Kristinsson), who became mayor of Reykjavík on the joke/protest »besti flokkurinn» [best party] and served 2010–2014, publicly criticized the name law by making comparisons between the names permitted to immigrants and to native-born Icelanders (Fontaine 2014a, 2014b).

“In Iceland, you can be named Jesus,” Jón Gnarr posted on his Facebook, *Vísir* reports. “The Name Committee can’t stop that. It doesn’t matter if you spell it with an ú or a u. You can also be named Muhamed or Muhammed. The naming laws pertain mostly to only a fraction of Icelanders. What kind of law discriminates against people in this way? Why, for example, may [Independence Party MP] Elín Hirst have the surname Hirst but I can’t have Gnarr? Is Hirst cooler? More Icelandic? Are all animals equal, but some are more equal than others? In Jesus’ name, answer me!” (Fontaine 2014b)

Jón’s examples have undertones of xenophobia. He likens (implicitly) Hispanic and Muslim immigrants to the traditional »aristocratic» class of Iceland as the beneficiaries of special name privileges.

Jón took the name *Gnarr* (from *Gunnar*) as a middle name (*millinafn*) in 2005 (Baldur Sigurðsson 2008b p. 33) but had not been allowed to make *Gnarr* an official surname or to drop his patronymic. He talked about seeking a different citizenship in order to be able to change his name. In March 2015, Jón made an official name change in Texas. However, this was not accepted by the Icelandic national register (*Þjóðskrá*) (Kolbeinn Tumi Daðason 2015a). On October 20, 2015, Jón Gnarr’s case was finally resolved in his favor. The ministry of the interior found that the national register did not have the authority to override the authorities in the place of (temporary) residence where the name change had been approved (Fontaine 2015; Jón lagði Þjóðskrá 2015). This verdict does not bear directly on the Icelandic name law, as the name change was made abroad, but it is regarded in popular discourse as a victory in finding a way to circumvent the law.

11. Conclusion

The name laws in other Nordic countries have undergone significant liberalizations in recent years. Although the Icelandic law has been liberalized considerably since 1991, it remains more restrictive than those in other Nordic countries and arouses popular outrage and ridicule.

After centuries of stability and continuity in name choices, novel names have rapidly come to compete with *Jón* and *Guðrún* in popularity. In the tension between individualism and tradition in name choice (cf. Ólöf Garðarsdóttir 1999), individualism appears currently to be winning.

The attempt to respect name rights of immigrants while maintaining the generally strict framework of the law has created a situation in which not all Icelandic citizens have the same name rights. This becomes connected to the already existing discrimination and source of popular resentment in the surname policy inherited from the early 20th century.

The Icelandic situation is unstable. In the past few years there have been widely publicized attacks on the policy, such as the cases of Blær Bjarkardóttir and Jón Gnarr. In 2015 there were calls to eliminate the personal name committee by, among others, Minister of the Interior Ólöf Nordal (Kolbeinn Tumi Daðason 2015b). I predict a significant revision of the Icelandic name law within the next few years.

References

73. mál. Frumvarp til laga. 1995. 120. löggjafarþing. <http://www.althingi.is/altext/120/s/0073.html> (accessed 9 January 2017)
- Article 8 ECHR. <http://echr-online.info/article-8-echr/> (accessed 9 January 2017)
- Baldur Jónsson, 1976: *Mályrkja Guðmundar Finnbogasonar*. Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs.
- B[aldur] J[ónsson], 1991a: Mannanafnanefnd tekin til starfa. In: *Málfregnir* 5(2). Pp. 2, 26.
- B[aldur] J[ónsson], 1991b: Ný lög um mannanöfn. In: *Málfregnir* 5(1). P. 2.
- Baldur Sigurðsson, 2006: Skuggi Eleonoru og kynferði Aprílar. In: *Lesið í hljóði fyrir Kristján Arnason sextugan 26. desember 2006*. Pp. 26–30. Reykjavík: Menningar- og minningarsjóður Mette Magnussen.
- Baldur Sigurðsson, 2008a: Erlend nöfn í íslensku samfélagi. In: *Hrafnaping* 5. Pp. 69–81.

- Baldur Sigurðsson, 2008b: Fornar rætur fordildar í íslenskum mannanöfnum. In: *Orð tekin saman handa Veturlíða G. Óskarssyni fimmtugum 25. mars 2008*. Pp. 31–36. Reykjavík: Rómanaútgáfan.
- Benný Sif Ísleifsdóttir, 2013: Það er nefnilega finna að vera sen en dóttir. Ættarnöfn í íslensku samfélagi. BA thesis, University of Iceland. http://skemman.is/stream/get/1946/15301/37139/1/%C3%9Ea%C3%Bo_er_nefnilega_f%C3%ADnna_a%C3%Bo_vera_sen_en_d%C3%B3ttir.pdf (accessed 1 May 2017)
- Benný Sif Ísleifsdóttir, 2015: Ættarnöfn geta verið ígildi vörumerkis. RÚV 24 June 2015. <http://www.ruv.is/frett/aettarnofn-geta-verid-igildi-vorumerkis> (accessed 1 May 2017)
- Blær vann 2013 = Blær vann mál sitt gegn ríkinu. 2013. RÚV 31 January 2013. <http://www.ruv.is/frett/blaer-vann-mal-sitt-gegn-rikinu> (accessed 1 May 2017)
- Case of Stjerna v. Finland. Application no. 13181/91. Judgment. Strasbourg. 25 November 1994. 1994. Conseil de l'Europe. Cour européenne des droits de l'homme=Council of Europe. European Court of Human Rights. Court (Chamber).
- Case of Johansson v. Finland (Application no. 10163/62). Judgment Strasbourg 6 September 2007. European Court of Human Rights. <http://www.echr.eu/wyrokEN.pdf> (accessed 1 May 2017)
- Egill Ólafsson, 2005: Samþykkti Eleanoru og gekk út. *Morgunblaðið* 9 October 2005.
- Árni Sæberg, 1996: Eilífur Friður á Öldugötunni. *Morgunblaðið* 31 March 1996. <http://www.mbl.is/greinasafn/grein/257947/> (accessed 30 April 2017)
- Einar Falur Ingólfsson, 2008: Svaraði að Jesús hlyti að vera gott og gilt nafn. *Morgunblaðið* 8 February 2008. <http://www.mbl.is/greinasafn/grein/1190422/> (accessed 6 March 2016)
- Ellen Dröfn Gunnarsdóttir, 2005: Frá Guðrúnu Jónsdóttur til Birtu Lífar Áronsdóttur. Breytingar á nafnahefðum Íslendinga frá landnámsöld til nútímans. M.A. thesis, University of Iceland.
- Eyrún Valsdóttir and Málfríður Gylfadóttir, 2007: Fjölmíðlar ala á gremjunni. Viðtal við Guðrúnu Kvaran um nýlegt frumvarp um mannanöfn og framtíð mannanafnanefndar. In *Mímir* 51 (45. árgangur). Pp. 81–86.
- Fontaine, Paul, 2014a: Jón Gnarr: »In Jesus' name, answer me!« *The Reykjavík Grapevine* 8 July 2014. <http://grapevine.is/news/2014/07/08/jon-gnarr-in-jesus-name-answer-me/> (accessed 1 May 2017)
- Fontaine, Paul 2014b: Jón Gnarr to appeal name change case. *The Reykjavík Grapevine*, 26 August 2014. <http://grapevine.is/news/2014/08/26/jon-gnarr-to-appeal-name-change-case/> (accessed 1 May 2017)

- Fontaine, Paul 2015: Jón Gnarr now officially Jón Gnarr. *Reykjavík Grapevine* 22 March 2015 <http://grapevine.is/news/2015/03/22/jongnarr-now-officially-jon-gnarr/> (accessed 23 March 2015)
- Frumvarp 1923 = Frumvarp til laga um nöfn. 1923. *Alþingistíðindi* 1923 A: 244–246.
- Frumvarp 1956 = Frumvarp til laga um mannanöfn. 1956. *Alþingistíðindi* 1955 A: 429–443.
- Frumvarp 1973 = Frumvarp til laga um mannanöfn. 1973. *Alþingistíðindi* 1971 A: 254–291.
- Frumvarp 1981 = Frumvarp til laga um breyting á lögum nr. 54 frá 27. júní 1925, um mannanöfn. *Alþingistíðindi. Þingskjöl.* 5. hefti 1981. Þskj 77–158. Pp. 721–722.
- Frv. 1913 = Frv. til laga um ný nöfn manna og ættarnöfn (stj.frv.); n. 69, 108 2 umr. *Alþingistíðindi* 1913: 99–124.
- Geir Sigurðsson, 2013: Blær banned in Iceland. *Huffington Post* 3 January 2013. http://www.huffingtonpost.com/social/Geir_Sigurdsson/blaer-banned-in-iceland_n_2401493_218966571.html (accessed 6 January 2013)
- Gils Guðmundsson, 1952a: Íslenzk ættarnöfn. In: *Heima er best* 2(5). Pp. 139–143.
- Gils Guðmundsson, 1952b: Íslenzk ættarnöfn II. In: *Heima er best* 2(9). Pp. 264–267, 283.
- Gudjon Helgason, 2013: Icelandic girl wins right to use her given name. Yahoo news 31 January 2013. <https://www.yahoo.com/news/icelandic-girl-wins-her-given-name-112518070.html?ref=gs> (accessed 1 May 2017)
- Guðrún Kvaran, 1988: Lög um íslensk mannanöfn. In: *Málfregnir* 2(2). Pp. 13–21.
- Guðrún Kvaran, 1996: Islandske personnavnemønstre gennem tiderne. In: *Den ellefte nordiske navneforskerkongressen, Sundvollen 19.–23. juni 1994*. Ed. by Kristoffer Kruken. Pp. 359–371. (NorNA-rapporter 60.) Uppsala: Norna förlaget.
- Guðrún Kvaran, 2010: Nöfn og aftur nöfn. In: *Nefnir – Véfrit Nafnfræðifélagsins*. http://www.arnastofnun.is/page/arnastofnun_nafn_nefnir_GK2
- Guðrún Kvaran and Sigurður Jónsson frá Arnarvatni, 1991: *Nöfn Íslendinga*. Reykjavík: Heimskringla.
- Gylfi Þ. Gíslason, 1972: 77. mál, veiting ríkisborgararéttar. <http://www.althingi.is/altext/raeda/?lthing=92&rnr=1809> (accessed 9 January 2017).
- Halldór Halldórsson, 1962: Ólögleg mannanöfn. In: *Andvari Nýr flokkur* 4, 84(3). Pp. 329–339.
- Halldór Kiljan Laxness, 1957: *Brekkukotsannáll*. Reykjavík: Helgafell.

- Halldór Ármann Sigurðsson, 1993: Heimil nöfn og óheimil. Um 15. grein mannanafnalaganna. In: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 15. Pp. 7–34.
- Henley, John, 2014: Icelandic girls can't be called Harriet, government tells family. *The Guardian* 27 June 2014. <http://www.theguardian.com/world/2014/jun/26/iceland-strict-naming-convention-cardew-family> (accessed 1 May 2017)
- Holger Wiehe, 1917: Enn um ættarnöfn á Íslandi. In: *Skírnir* 91. Pp. 286–295.
- Human Rights Committee, 2007: Doc. CCPR/C/100/D/1621/2007. http://www.worldcourts.com/hrc/eng/decisions/2010.10.28_Rai_hman_v_Latvia.pdf (accessed 30 April 2017)
- Icelandic teen suing 2013 = Icelandic teen suing government for right to name. Fox News 3 January 2013. <http://video.foxnews.com/v/2070953392001/iceland-teen-suing-government-for-right-to-name/?#sp=show-clips> (accessed 30 April 2017)
- Identity – name and gender. Mannréttindaskrifstofa Íslands. Icelandic human rights centre. <http://www.humanrights.is/en/human-rights-education-project/comparative-analysis-of-selected-case-law-achpr-iachr-echr-hrc/the-right-to-respect-for-private-and-family-life/identity-name-and-gender> (accessed 9 January 2017)
- Ingólfur Pálmason, 1987: *Um ættarnöfn og erlend mannanöfn í íslensku*. Reykjavík: s.n.
- Íslensk mannanöfn. Lög, nefndarálit og nafnaskrár. Gefið út að tilhlutun Stjórnarráðs Íslands samkvæmt lögum nr. 41, 10. nóv. 1913, 1915*. Reykjavík: Stjórnarráð Íslands.
- Jón lagði Þjóðskrá 2015 = Jón lagði Þjóðskrá, má heita Jón Gnarr og Gnarr er orðið ættarnafn. 2015. *Núttíminn* 22 October 2015. <http://nutiminn.is/jon-lagdi-thjodskra-ma-heita-jon-gnarr-og-gnarr-er-ordid-aettarnafn/> (accessed 30 April 2017)
- Jón Svavarsson, 1996: Eilífur ófriður um mannanöfn. *Morgunblaðið* 27 April 1996. http://www.mbl.is/greinasafn/grein/261983/?item_num=20&dags=1996-04-27 (accessed 1 May 2017)
- Kilkelly, Ursula, 2001: *The right to respect for privacy and family life. A guide to implementation of article 8 of the European Convention on Human Rights*. Human rights handbooks, 1. Strasbourg: Directorate General of Human Rights, Council of Europe. <http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01%282003%29.pdf> (accessed 9 January 2017)
- Kolbeinn Tumi Daðason, 2015a: Jón Gnarr fær ekki að heita Jón Gnarr eftir allt saman. *Vísir* 9 June 2015. <http://www.visir.is/jon-gnarr->

- faer-ekki-ad-heita-jon-gnarr-efir-allt-saman/article/2015150609056 (accessed 9 June 2015)
- Kolbeinn Tumi Daðason, 2015b: Ólöf Nordal vill afnema mannanafnalög. *Vísir* 7 August 2015 <http://www.visir.is/olof-nordal-vill-afnema-mannanafnalog/article/2015150809446> (accessed 1 May 2017)
- Kristján Jónsson, 1998: Hvorki de né von. *Morgunblaðið* 5 December 1998. <http://www.mbl.is/greinasafn/grein/436161/> (accessed 1 May 2017)
- Kuharec alias Kuhareca v. Latvia. Application no. 71557/01, Judgement of 7 December 2004. European Court of Human Rights. <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%22721719%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-68203%22%5D%7D> (accessed 9 January 2017)
- Lög nr. 37/1991 um mannanöfn. *Stjórnartíðindi* 1991 A 5–6: 255–260.
- Lög 45/1996 um mannanöfn. 1996. Lagasafn. <http://www.althingi.is/lagas/nuna/1996045.html> (accessed 9 January 2017)
- Lög um mannanöfn. 1913. *Stjórnartíðindi fyrir Ísland* 1913 A: 93–96.
- Lög um mannanöfn. 1925. *Stjórnartíðindi fyrir Ísland árið 1925. A deild*. Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja. Pp. 170–171.
- Mannanöfn. 1955. *Alþingistíðindi* 1955 C: 213–262.
- Margrét Jónsdóttir, 2001: Karlmannsnafn eða kvenmannsnafn? Um nafnið *Blar*. In: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 23. Pp. 191–201.
- Mentzen alias Mencena v. Latvia. Application no. 71074/01, Judgement of 7 December 2004. European Court of Human Rights.
- Noteikumi 2004 = Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju. 2004. Ministru kabineta noteikumi Nr. 114. <http://likumi.lv/doc.php?id=85209> (accessed 9 January 2017)
- Nöfn í Þjóðskrá. 2008. <https://hagstofa.is/utgafur/frettasafn/mannfjoldi/nofn-i-thjodskra/> (accessed 9 January 2017)
- Otterbjörk, Roland, 1963: Moderna ísländska förnamm. In: *Scripta Islandica* 14. Pp. 27–41.
- Ólöf Garðarsdóttir, 1999: Naming practices and the importance of kinship networks in early nineteenth-century Iceland. In: *History of the family* 4(3). Pp. 297–314.
- Páll Stefánsson, 2015: Immigrants make up ten per cent of population. *Iceland Review Online* 31 October 2015 <http://icelandreview.com/news/2015/10/31/immigrants-make-ten-percent-population> (accessed 1 May 2017)
- Ríkisborgararéttur (veiting). 1952. *Alþingistíðindi* 1952 B: 1058–1113.
- Svarar Sigmundsson, 1992: Ný lög um íslensk mannanöfn. In: *Studia anthroponymica Scandinavica* 10. Pp. 81–90.

- Svavar Sigmundsson, 2004: Islandske slægtsnavne og mellemnavne. In: *Studia Anthroponymica Scandinavica* 22. Pp. 59–71.
- Sveinn Guðjónsson, 2000: Hugljúf Blíða Eilífur Friður. *Morgunblaðið* 3 November 2000.
- Tirosh, Yofi, 2010: A name of one's own. Gender and symbolic legal personhood in the European Court of Human Rights. In: *Harvard Review of Law and Gender* 33. Pp. 247–307.
- Tomasson, Richard F., 1975: The continuity of Icelandic names and naming patterns. In: *Names* 23(4). Pp. 281–289.
- Watson, Ian, 2010: A short history of national identification numbering in Iceland. In: *Bifröst Journal of Social Sciences* 2010(4). Pp. 51–89.
- Willson, Kendra, 2002: Political inflections: Grammar and the Icelandic surname debate. In: *Standardization: Studies from the Germanic languages*, ed. by Andrew R. Linn and Nicola McLelland. Pp. 135–152. (Current Issues in Linguistic Theory, 235.) Amsterdam: Benjamins.
- Ættarnöfn 2013 = Ættarnöfn eins og vernduð vörumerki. RÚV 8 October 2013. <http://www.ruv.is/frett/aettarnofn-eins-og-verndud-vorumerki> (accessed 30 April 2017)

Abstract

Discussion of name law in Iceland often compares the name rights of foreigners and those of Icelanders, both contrasting Icelandic laws with those of other countries and considering the name rights of immigrants to Iceland and of Icelanders living abroad. The policy which, from 1952 until 1996, required foreign-born persons seeking Icelandic citizenship to have Icelandic names stemmed from a puristic tradition based in the nationalistic movement of the 19th and 20th centuries, as well as reflecting the assimilationist policies toward ethnic others that were widespread in Europe in the mid-20th century. The elimination of the name change requirement was framed as a matter of human rights and connected with a general shift toward pluralism and multiculturalism. However, inasmuch as the revised name law granted »special» name rights to naturalized citizens and the children of foreign-born parents, it created a new inequality. This was connected in the popular discourse to the existing inequalities in name law concerning fixed surnames. Fixed surnames were regarded at the start of the the 20th century as »un-Icelandic» »parasitic culture» and a threat to the traditional patronymic system. The name law of 1925 banned new surnames but »grandfathered» in existing fixed surnames, a problematic decision which has led to much subsequent dissatisfaction. Several attempts to amend the name law between 1955 and 1971 failed in part because the issue of surnames was so controversial. Those who object to the current name law regard immigrants' rights to keep their original surnames and to have names that do not fulfill the general criteria of the Icelandic name law as a form of reverse discrimination. The law is very unpopular and the current situation unstable. Most likely the law will be liberalized radically in the coming years.

Sammanfattning

»Utländskt» i den isländska namnlagsdebatten

I debatten om namnlagar på Island jämförs ofta islänningars och andras namnrättigheter. Isländska lagar jämförs med andra länders lagar och invandrades namnrättigheter på Island jämförs med islänningars namnrättigheter på Island och i andra länder. Lagen som från 1952 till 1996 krävde att de som sökte isländskt medborgarskap skulle ta isländska namn härstammade från en puristisk tradition med rötter i 1800-talets romantik och självständighetsrörelse. Den återspeglade även en assimilationistisk attityd mot minoriteter som var utbredd i Europa i mitten av 1900-talet. Avskaffandet av kravet att byta namn betraktades som en människorättsfråga och hör ihop med en allmän utveckling mot pluralism och mångkulturalism. I och med att den reviderade namnlagen gav naturaliserade medborgare och deras barn »speciella» rättigheter skapades dock ett nytt slags ojämlikhet. Detta anknöts i allmän diskurs till den redan existerande problematiken att vissa islänningar hade rätt att bära släktnamn men inte alla. Släktnamn betraktades i början av 1900-talet som en icke-isländsk, »parasitisk kultur» som hotade de traditionella patronymika. År 1925 namnlag förbjöd nya släktnamn men de släktnamn som redan var i bruk fick behållas och gå i arv. Detta problematiska beslut har lett till mycket missnöje. Flera förslag att ändra namnlagen mellan 1955 och 1991 misslyckades delvis eftersom släktnamnsfrågan var så kontroversiell. De som protesterar mot den nugällande namnlagen betraktar invandrades rätt att behålla sina ursprungliga släktnamn och att bära namn som inte uppfyller den isländska namnlagens kriterier som ett slags omvänd diskriminering. Lagen är mycket impopulär och läget ostabilt. Lagen kommer troligen att liberaliseras radikalt under de kommande åren.

Keywords: Iceland, name law, immigration, surnames, foreign names, name changes

Nyckelord: Island, namnlagar, invandring, släktnamn, utländska namn, namnbyte

Vad gör Sveriges medeltida personnamn i Finland?

Lennart Ryman

Sveriges medeltida personnamn (SMP) är en ordbok över medeltida personnamn, som är byggd på stora excerptsamlingar i Uppsala och som nu i tryckt form har behandlat förnamn fram till och med bokstaven *I/J*, i och med att häfte 17, som är det andra häftet i det kommande fjärde bandet, blivit tryckt i september 2016. Denna uppsats syftar till att glimtvis ge en bild av ordbokens karaktär och av dess behandling av material från det nuvarande Finland.

SMP kännetecknas bl.a. av att en mängd belägg på de behandlade namnen, med kontext, återges i namnartiklarna. Beläggen är i möjligaste mån ordnade efter namnbärare. Patronymika och metronymika ses som belägg på förälderns förnamn; de är om möjligt ordnade efter föräldern men sorterade på respektive barn (se t.ex. under *Ingemund* 1376 29/9). En viktig förebild för SMP är ordboken Danmarks gamle personnavne (DGP), men SMP har haft betydligt högre ambitioner när det gäller beläggregredovisning (se om SMP Melefors 1984 och Ryman 2012 s. 96; jfr Ryman under utg.).

Samlingarna i Uppsala är i princip heltäckande för både förnamn och tillnamn från det medeltida Sverige, inklusive det nuvarande Finland. De bygger både på handskrifter och tryckta utgåvor. Förhoppningsvis kan hela materialet i samlingarna göras digitalt tillgängligt de närmaste åren – bearbetningen av materialet kommer dock även i fortsättningen vara tidsödande, och sökmöjligheterna kommer till att börja med – kanske under lång tid – vara begränsade.

Ordboken skall enligt förordet till det första bandet, 1974, omfatta både förnamn och tillnamn från det medeltida Sverige och Finland, med undantag för klart finskspråkiga belägg. I stort sett samma upplysningar ges i förordet till det tredje bandet, 2006. Sedan 2012 är jag huvudredaktör för verket. Exakt vad denna omotiverade undantagsbestämmelse för finskspråkiga belägg har lett till har jag inte kunnat överblicka. Till saken hör att de bevarade medeltida källorna från Finland är skrivna på svenska och i någon utsträckning på latin och lågtyska (för ett belägg från ett latinskt brev, se exempel 7 nedan), aldrig på finska. Förnamnsformerna i källorna är huvudsakligen svenska, oberoende av om namnbärarens muntligt brukade namnform har varit svensk eller finsk. Återgivning av

finska förnamn eller förnamnsformer förekommer dock, men det är inte alltid lätt att dra en gräns mellan svenskt och finskt i materialet. Glädjande nog är språkblandning i diplom från nuvarande Finland ämnet för en kommande avhandling i nordiska språk vid Uppsala universitet (se Oliver Blomqvist 2015, 2016a, 2016b).

Helt klart har flera finska förnamn och många mer eller mindre finska namnformer trots allt blivit upptagna i samlingarna till SMP. Men tydligen har vissa belägg inte blivit excerperade, medan andra visserligen har blivit excerperade men sedan valts bort i den tryckta ordboken. Detta är beklagligt, men jag vill ändå hävda att ordboken och samlingarna är värdefulla även för studier av finska personnamn. Några klart finska förnamn eller förnamnsformer har fått egna artiklar, bl.a. under uppslagsformerna *Ante*, *Heike* och *Iannus*. Det är inte heller ovanligt med mer eller mindre finskspråkig kontext i beläggen, i form av finska ortnamn och tillnamn, ibland med finska böjningsändelser (se Blomqvist 2016b s. 96 ff.). Flera fall av sådan kontext finns i exemplen nedan.

I huvudsak har landskapen i det nuvarande Finland behandlats på samma sätt som övriga landskap inom SMP:s område. Några exempel från artiklarna *Holmger*, *Helgha*, *Helghe*, *Iakob*, *Inge*, *Ingeborgh* och *Iodde* kommer här. SMP är, som verk av den här karaktären och årgången brukar vara, rik på förkortningar. De som är aktuella i exemplen är:

EgF. = Egentliga Finland, *Kar.* = Karelén, *Nyl.* = Nyland, *Sat.* = Satakunta, *Sthlm* = Stockholm, *Tav.* = Tavastland, *Ål.* = Åland, *Öb.* = Österbotten; *avl.* = avliden, *bos.* = bosatt i, *gd* = gård, *b:u* = hustru, *jd* = jord, *kb.* = kyrkoherde, *ndm.* = nämndeman, *sn* = socken, *s.å.* = samma år, *test.* = testamente, *tg* = ting, *tills.m.* = tillsammans med, *vid.* = vidimerad avskrift. Förkortningarna för källor i exemplen motsvarar (efter SMP:s källförteckning):

BFH = Bidrag till Finlands historia. 1–7. Ed. R. Hausen & al. 1881–1917.

DS = Diplomatarium Suecanum (Svenskt diplomatarium). 1–. 1829 ff.

FMU = Finlands medeltidsurkunder. 1–8. Ed. R. Hausen. 1910–35.

RAppr = Pappersbrev i Riksarkivet, Stockholm.

REA = Registrum ecclesiae Aboensis. Ed. J. Jaakola. 1952. (Codices medii aevi Finlandiae. 1.) Handskrift A 10 i Riksarkivet, Stockholm.

STb = Stockholms stads tänkeböcker. 1. 1474–83. 1917. 2. 1483–92. 1944. 3. 1492–1500. 1930. 4. 1504–14. 1931. 5. 1514–24. 1933. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 2. Tänkeböcker.)

Svb = Åbo domkyrkas svartbok. Ed. R. Hausen. 1890. [Tryckt utgåva av REA.]

1. [1377] 26/9 *Margaretha Helgodotter* Svb s. 163 maken Anders Fregersson byter jd i Tjudö i Finströms sn, Ål. mot gd i Sthlm
2. 1444 31/8 *Jacob Saxilan* (FMU 3 s. 338) bos. Saksila i Nädendals sn, EgF., ndm.
3. 1456 12/3 *aff Iaco Potula*, nom. *Iacu Potulan* (FMU 4 s. 99) har tills.m. sin h:u Margareta sålt jd i Puotila i Halikko sn, EgF.
4. 1461 3/3 *Jap Peppo* (FMU 4 s. 173) ndm. på tg i S:t Karins sn, EgF.
5. 1497 17/1 RAppr I *Jaco Vahanen* (FMU 6 s. 69) ndm. i Kumo sn, Sat.
6. 1492 6/6 *Japp i Enneckasaar* STb 3 s. 11 bos. Aniksaar i Kors-holms sn, Öb., sändebud till Sthlm
7. [1340] 16/6 (REA) *Juddi de Hactissænpoysca* DS 4 s. 722 från Sääksmäki sn, Tav., får böta för obetalda utskylder
8. 1476 30/1 RAppr I *Helga*, gen. *Helgas* (FMU 4 s. 442) har inne-haft jd i Ylenjoki i Sääksmäki sn, Tav.
9. 1499 4/11 *Inge Philpusson Mehola* (FMU 6 s. 155) bos. Mehoila i Hauho sn, Tav., i tolvmannanämnd
10. 1510 14/1 *Ingeborg Nwdala* BFH 1 s. 234 bos. Nuutala i Sääks-mäki sn, Tav., bötfälld på tg
11. odat. (o. 1420) (ty.) gen. *her Jacopes* FMU 2 s. 277 avl., kh. i Kyrkslätt, Nyl.
12. [1445] 26/7 (i vid. s.å. 29/11) dativ *Holger* FMU 3 s. 367 sven hos kh. Henrik Makerlandh i Äyräpää, Kar., får gåva i hans test.

Om namnet *Iakob* (exemplen 2–6 och 11 ovan) upplyser SMP (3 sp. 599) bl.a.

Former som *Jaop* och *Jaco* synes först uppträda i Finland (inkl. Åland). Den nutida finska formen av *Jakob* är *Jaakko*. *Jop* före-kommer äldst främst i Finland (inkl. Åland) och senare i de östliga svenska landskapen. [...] På 1500-talet är namnet vanligast på Got-land och i Finland; på sina håll sällsynt i Götaland

Vi ser att *Finland* här avser det område som täcks av det nutida Finland och att *svensk* avser det område som täcks av det nutida Sverige. Det är ett bruk som kan ifrågasättas (se Tarkiainen 2008 s. 158, 162, 259 f.) men

som fungerar i praktiken. I andra fall verkar dock Finland ha skjutits i bakgrunden, som i kommentaren till *Ingemund* (SMP 3 sp. 733) »Namnet synes mest brukat bland allmogen och uppvisar markant östlig spridning med flest namnbärare från Up[p]l[and].» Här innefattar 'östlig' tydligen endast det nuvarande Sverige.

Om det mycket ovanliga namnet *Iodde* står i SMP (3 sp. 800). »Svenskt namn av ovisst ursprung. Möjligen hypokoristisk form till namn på *Io-*, *Ior-* eller till *Iordan*.» Här har man tyvärr förbisett en möjlig finsk bakgrund (se Kepsu 1991 s. 42), som aktualiseras av exempel 7 ovan – en dunkel uppslagsform som *Iodde* i SMP kan förstås motsvara mer än ett lexikalt namn. Ytterligare två avskriftsbelägg från Finland finns i manuskriptet till SMP (*Jodda* 1335 30/4, DS 4 s. 436, *Judde* 1362 27/2, DS 8 s. 165), men de har inte kommit med i trycket. Både namnbelägg och namnbärare är gallrade i artikeln, vilket framgår av den ofyllda cirkeln vid beläggens slut; SMP är från och med häfte 14, band 3 sp. 481 mycket restriktivt i återgivandet av avskriftsbelägg.

Namnet *Iosse*, som behandlas i häfte 17, som nu är utkommet, är ur nordisk synvinkel att se som en hypokorism till *Iønis*. Namn(formen) är rätt vanlig i Finland – t.ex. 1439 24/2 *Jusse Kwista*, nämndeman på ting i Pemarks sn, Egentliga Finland (SMP 4 sp. 316) – och det är i många fall mycket sannolikt att den motsvarar en finsk namnform (se Kepsu 1991 s. 42 och passim), men det går knappast att i de enskilda fallen ge något säkert omdöme; namnformen *Iusse* o.d. finns även på svenskt område.

En klart finsk namnform är däremot *Iunka* (Kepsu 1991 s. 50). Namnet har ett belägg i samlingarna till SMP: 1427 8/9 *Junka Jmmalasta* (SMP 4 sp. 187, Immala, Masko sn, Egentliga Finland). Det finns dock ytterligare ett medeltida belägg, 1413 17/11 *Junka Junitalasta* (Masko härad, Egentliga Finland, även det nu tryckt under *Iunka*). Det rör sig förmodligen om ett belägg som har bedömts som ett finskt namn och som därför inte har excerperats. Historien kräver dock en utvikning: Brevet i fråga är excerperat till SMP:s samlingar ur SD 2 (s. 725). I SD är namnet läst *Juuka*, men inte heller den läsningen återfinns i samlingarna. FMU (2 s. 144) läser *Junka*, vilket troligen är den riktiga läsningen, även om detta är svårbedömt.¹

En namn(form) i samlingarna till SMP, som tyvärr inte har blivit tryckt, är *Ionte* (*Iønte*) som helt eller delvis bör motsvara det finska *Junti* (Kepsu 1991 s. 44 och passim). Namnet är klen och osäkert belagt, med enbart avskriftsbelägg i samlingarna till SMP, vilket säkert har bidragit till att det inte har blivit tryckt. En av de antagna namnbärarna kommer för övrigt

¹Kontrollerat i kopia av handskriften. Belägget kom fram genom Oliver Blomqvists beläggsamling, som han vänligt nog har gjort tillgänglig för mig. SMP hänvisar normalt inte till FMU som förstahandskälla, däremot till SD.

från den svenskspråkiga socknen Esbo. Beläggen är: 1412 2/3 (avskrift) *Jonti Karlson* (Svb s. 246, nämndeman i Ulvsby sn, Satakunta), 1492 u.d. (sentida avskrift) *Jont Nillson* (FMU 5 s. 373, nämndeman i Esbo sn, Nyland), 1495 u.d. (avskrift) *Jønthe aff sancte Mortens soken* (FMU 5 s. 506, från S:t Mårtens sn, Egentliga Finland, i lista över dödade eller tillfångatagna tjänare till biskopen i Åbo).

Däremot har ett antal skrivformer *Iunne*, *Ionne* o.d. från Egentliga Finland, Tavastland och Österbotten, som till större delen är originalbelägg och vilka bör motsvara det finska *Junni* (Kepsu 1991 s. 41), nu kunnat tryckas under uppslagsformen *Iunne* (SMP 4 sp. 188).

Den lilla bukett förnamn som jag har tagit upp här antyder att det har funnits ett rikt förråd av medeltida muntliga finska namn(former), av vilka flera ytterst återgår på *Iohannes*. Av detta återstår endast små rester i de skriftliga källorna. Det är viktigt att SMP redovisar även sådana namn på bästa möjliga sätt. En del har gjorts på området och mer kan göras i framtiden, både i den tryckta ordboken och genom att göra samlingarna digitalt tillgängliga, efter hand med utökade sökmöjligheter samt kompletterande och korrigerande kommentarer.

Samlingarna till SMP innehåller också en stor mängd tillnamn. Även de kan förhoppningsvis göras digitalt tillgängliga inom överskådlig tid. Det är svårt att säga i vilken mån finska tillnamn har blivit uteslutna vid excerperingen, men talrika uppslagsformer, t.ex. *Kaiala*, *Kurkonen*, *Muskila* och *Vinkila*, antyder att samlingarna borde kunna vara värdefulla för studiet av medeltida finska tillnamn.

När det gäller svenska tillnamn i Finland kan man med hjälp av samlingarna t.ex. finna att tillnamnet *Skofat*, som först är belagt från Åbo 1427 21/3 (belägget tryckt i SMP 4 sp. 264), i Stockholms tänkeböcker 1490 bärs av en skeppare från Korpo i Finska skären. Tillnamnet 1490 är säkerligen identiskt med namnet på en by på Korpo, *Skofatt*; troligen är det fallet även med tillnamnet 1427. En annan skeppare från Korpo, som nämns samtidigt 1490, heter *Anders Galt*; hans tillnamn är säkerligen identiskt med förleden i namnet på en annan by på Korpo, *Galtby*. (Se Fortelius 1999 s. 44.² I Ryman 2013 s. 89 f. tar jag upp *Skofatt* men har tyvärr inte observerat kopplingen *Galt* : *Galtby* eller Fortelius framställning; jfr också Ryman 2009 s. 854 för *Tolk* : *Tölkeby*, Helsinge sn, Nyland och möjligen *Finne* : *Finnby*, Nagu sn, Egentliga Finland).

---

²Fortelius hänvisar, anakronistiskt, till Svenska personnamnsarkivet, Uppsala. Samlingarna från medeltiden och 1500-talet i detta arkiv (som aldrig lyckades bli en organisatorisk enhet) är identiska med samlingarna till SMP.

Beträffande symposiets tema, namn och identitet, ger ämnet grund för några tankar om personnamn, personnamnsformer och personlig identitet. Hur skall vi egentligen se på skrivarnas ofta ådagalagda okänslighet för de namnformer som de omtalade individerna själva hade sett som de naturliga?

Vi kan konstatera att de medeltida skrivarna inom det nutida Finlands område följde en mycket utbredd praxis i äldre tid att i möjligaste mån anpassa förnamn till den språkliga kontexten men däremot ofta återge förnamnets bestämningar i former som ligger relativt nära källspråkets. Några parallella fall av återgivande av svenska namn från den tid då latinet var det enarådande skriftspråket i Sverige är *dominus Iohannes Knutson* (SMP under *Iohannes* 1292 21/4), *Ingegerdis de Ouanby* (*Ingegærdh* 1312 u.d.), *Jngimundus Smidber* och (dativ) *Ingimundo dicto Swarthkulle* (*Ingemund* 1303 u.d., 1347 29/6). Se vidare om denna praxis Blomqvist 2016a s. 29 ff., 2016b s. 93 ff.

I sällsynta fall kan vi urskilja situationell variation. En viss Henrik Pinnow, som uppträder i Stockholms stadsböcker, verkar under sin livstid bära det tyska släktnamnet *Pinnow*. Vid Henriks död framkommer dock att han kommer från Hollola sn i Tavastland, och att det genuina namnskicket snarare är inlånat från finskan, med en finsk förnamnsform och ett troligen finskt framförställt tillnamn. Han skrivs vid ett tillfälle 1488 *Hinrik Manssons epterleffua kallader Pynnow Heyky* (SMP *Heike*, Anm. under 1487 26/11, *Henrik* under 1477 efter 1/5). Den till grund liggande finska namnformen kan enligt Sirkka Paikkala (e-brev 20 november 2015) vara *Pinnon Heikki*, med en förställd genitiv av ett ortnamn **Pinno* (i dag troligen *Pinnola*, by i Hollola sn). SMP tar under *Hans* upp en *Hanus Pynni* som är nämndeman på ting i Asikkala sn, Tavastland (1466 2/10) och en *Hanns Pynnon*, vittne på ting i Hollola sn (1484 21/8, avskrift).

Omtalssättet 1488, med en *dictus*-formel, 'som kallas', bör som jag ser det (se Ryman 2016) tolkas som att omtalssättet *Pynnow Heyky* (*Pynno-Heiki?*) e.d. var det normala i den muntliga stockholmssvenskan, men att det inte ansågs vara fullt passande i skrift.

Litteratur

Blomqvist, Oliver, 2015: Naming and multilingualism – Personal designations in medieval Finnish charters. I: Name and naming. Proceedings of the Third International Conference on Onomastics »Name and Naming«. Conventional/ Unconventional in Onomastics. S. 85–97. Ed.: Oliviu Felecan. Cluj-Napoca: Editura argonaut.

- 2016a: Skriven finska före Agricola? Finska ortnamn i finländska medeltidsdiplom. I: Historisk tidskrift för Finland 101. S. 26–51.
- 2016b: Svensk-finsk språkblandning i Finlands medeltidsdiplom. I: Studier i svensk språkhistoria 13. Historia och språkhistoria, red. av Daniel Andersson, Lars-Erik Edlund, Susanne Haugen & Asbjørg Westum. (Nordsvenska 25. Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 76.) S. 89–102. Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet & Kungl. Skytteanska Samfundet.
- DGP = Danmarks gamle Personnavne. Udg. af Gunnar Knudsen, Marius Kristensen & Rikard Hornby. 1. Fornavne. 1936–1948. 2. Tilnavne. 1949–1964. København: G .E. C. Gads forlag.
- DS = Diplomatarium Suecanum. Svenskt diplomatarium. [Numera:] utg. av Riksarkivet. 1–. 1829 ff. Stockholm.
- FMU = Finlands medeltidsurkunder. Utg. [...] genom Reinh. Hausen. 1–8. 1910–35. Helsingfors: Finlands statsarkiv.
- Fortelius, Bertel, 1999: Ortnamnen i Korpo. Åbo: Åbo akademis förlag.
- Kepsu, Saulo 1991: Forna finska förnamn. I: Studia anthroponymica Scandinavica 9. S. 33–59.
- Melefors, Evert, 1984: [Recension av:] Sveriges medeltida personnamn. [...]. I: Studia anthroponymica Scandinavica 2. S. 131–136.
- Ryman, Lennart, 2009: Designations of origin in 15th-century Stockholm. I: Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences. August 17–22, 2008. Toronto. Ed. by Wolfgang Ahrens & al. Toronto, Canada: York University. [Tillgänglig på Internet.]
- 2012: Nordiska personbinamnsböcker och personbinamnsamlingar – i går och i morgon. I: Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland 29/9–1/10 2010. Red. av Staffan Nyström, Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand. (NORNA-rapporter 88.) S. 89–105. Uppsala: NORNA-förlaget.
- 2013: *Tierp(e)* och några andra medeltida ortnamnsidentiska binamn. I: Ortnamnsällskapet i Uppsala årsskrift. S. 89–95.
- 2016: Att kallas och att heta. Om *dictus*-formler med utgångspunkt i senmedeltidens Stockholm. I: Navn og navnebærer. Rapport fra NORNAs 45. symposium i Skagen 1.–4. oktober 2014. Red. av Martin Sejer Danielsen, Birgit Eggert & Johnny G.G. Jakobsen. (NORNA-rapporter 93.) S. 225–248. Uppsala: NORNA-förlaget. [Internetpublikation.]
- (under utg.): Vad gör Sveriges medeltida personnamn i Jämtland, Härjedalen och Bohuslän? . [I handlingarna från Den 16. nordiske namneforsarkongressen på Jæren folkehøgskule på Kleppe 8–11 juni 2016.]

- SD = Svenskt diplomatium från och med år 1401. 1-4. 1875-1904. Stockholm: Riksarkivet.
- SMP = Sveriges medeltida personnamn. [Numera:] utg. av Institutet för språk och folkminnen. 1-. 1967 ff. Uppsala.
- Svb = Registrum ecclesie Aboensis eller Åbo domkyrkas svartbok. Med tillägg ur Skoklosters codex Aboensis. [...] utg. genom Reinh. Hausen. 1890. Helsingfors: Finlands statsarkiv.
- Tarkiainen, Kari, 2008: Sveriges Österland. Från forntiden till Gustav Vasa. (Finlands svenska historia 1.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. Stockholm: Atlantis.

Abstract

How does the dictionary Medieval personal names of Sweden treat material from Finland?

Sveriges medeltida personnamn (SMP) is the name of a dictionary of personal names in medieval sources from Sweden, based on large collections in Uppsala. The forename-part of the dictionary is in course of publication.

The aim of this paper is to give some glimpses of the way the dictionary has treated material from Finland. Finland was a part of the Swedish realm up until 1809, and in the main the dictionary treats material from Finland in the same way as material from present Sweden. There are room for criticism, however, particularly as regards the treatment of Finnish forenames and forename forms influenced by Finnish. However, the author wishes to underline the value of the dictionary and its collections as a source for personal names from Finland in the medieval period.

Nyckelord: personnamn, medeltiden, Finland, svenska, finska.

Keywords: personal names, Middle Ages, Finland, Swedish, Finnish.

Ortnamn och identitetsprocesser

Diskussionen kring några samiska ortnamn i Västerbotten

Lars-Erik Edlund

Ett platsmärke (alltså en ortnamnsskylt) vid vägen manifesterar platsen, synliggör namnet och samtidigt det språk det är skrivet på. Eftersom skyltarna sätts upp av myndigheterna är det också en officiell bekräftelse av ett namn. Att å andra sidan ändra namnet på en skylt är ett känsligt kapitel. Genom åren har jag vid mina populärföreläsningar i bygderna ofta mött reaktioner på att stavningen av ett namn ändrats. I norra Sverige har exempelvis en hel del namn som tidigare officiellt skyltats med *Tjäl* ändrats till *Käl* – som ju förvisso är etymologiskt korrekt och den form som man möter i de äldsta källorna – vilket väckt starka, ja ibland ilska, reaktioner. Många gånger har jag av lokala krafter uppmanats agera för bygdens sak, detta är en hjärteangelägenhet – förändringen ses av många som ett allvarligt övergrepp från »Storsamhällets» sida. Att namn har en identitetsskapande funktion är alldeles klart.

Med platsmärkenas hjälp synliggörs det språkliga landskapet.¹ Mycket handlar det här om makt, såväl individers och gruppers makt över sitt språk som lokala, regionala och nationella aktörers maktutövning, jfr t.ex. Marten et al. (2012 s. 1 ff.). Det som kommer behandlas i den här artikeln

---

¹En utgångspunkt är den forskning som finns om *linguistic landscapes*, språkliga landskap som innefattar »language in the environment, words and images displayed and exposed in public spaces» (Shohamy & Gorter 2009 s. 1; jfr Landry & Bourhis 1997 passim, Puzey 2011 passim och Helander 2015 s. 112). I det här sammanhanget rör det sig mer specifikt om namnlandskap (*onomastic landscapes*). Forskning om namnlandskapen illustrerar »the role of languages in the formation of linguistic landscapes and the meaning of language or languages in social and political relations» (Helander 2015 s. 112). I ett bidrag av Landry & Bourhis (1997 s. 27) framhålls att »[i]t is reasonable to propose that the absence or presence of one's own language on public signs has an effect on how one feels as a member of a language group within a bilingual or multilingual setting». Forskningsområdet har under det senaste decenniet exploderat med bidrag av forskare som arbetar med lingvistiska fält som flerspråkighet, språkpolitik och sociolingvistik men med bidrag också av kulturgeografer och beteendevetare; jfr bl.a. Puzey (2011 s. 211 ff.) och Gorter (2013 s. 190 ff.).

rör den myndighetsutövning som möter individers och grupperns önskemål och intressen – intressen som ibland kolliderar.

I en pågående studie² studeras det arbete som pågår i Sverige med att etablera de samiska namnen i den officiella kartdatabasen vid Lantmäteriet för att sedan kunna sätta dem på platsmärken. I föreliggande studie undersöks närmare myndigheternas arbete med de samiska namnen liksom de reaktioner som detta arbete möter hos allmänheten. Jag stannar här upp inför några av de samiska namn i Västerbotten som under det senaste decenniet diskuterats, nämligen *Ubmeje* (för Umeå), *Likssjuo* resp. *Liksjoe* (för Lycksele) samt *Birjevahne*, *Döörte* resp. *Kraapohke* (för Dörotea).

Att sätta just minoritetsspråkiga namn på skyltar har en alldeles speciell betydelse, då det innebär att ett språk stärks eftersom det på detta sätt konkret används i ett officiellt sammanhang, »hence breaking a history of silencing», som Helander (2015 s. 112) så träffande formulerar saken.³ Ett uppvisande av ett namn på en skylt kan påtagligt bidra till en revitaliseringsprocess – ytterst handlar det ju om en manifestation av en minoritetsgrupps språkliga rättigheter.

Med de nämnda namnen illustreras olika typer av problem, och genom dessa diskussioner belyses även identitetsprocesser. Dessutom lyfts synen hos allmänheten på namndiskussionerna fram genom återgivandet av de kommentarer – mestadels undertecknade med signaturer – som återfinns i samband med artiklar i dagspressen.

Jag vill understryka att min studie här medvetet är praxisnära. För att man skall få en bild av den komplicerade beslutsprocess det här är fråga om, återges generöst citat ur de i ärendena aktuella skrivelserna.⁴ På detta

---

²Projektet »Att benämna och berätta platsen. Hur folkligt platsskapande kan stärka samiska traditioner och identiteter» är finansierat av Formas, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (dnr 2012-186 254), förlagt till Umeå universitet och leds av artikelförfattaren. I projektet deltar även docent Daniel Andersson. De tjänstemän vid olika myndigheter som generöst ställt relevanta skrivelser till projektets förfogande tackas varmt för detta. Jag vill särskilt nämna forskningsarkivarien vid Institutet för språk och folkminnen, Uppsala, Björn Lundqvist och förutvarande chefen för ortnamnssektionen vid Lantmäteriet, Gävle, Annette C. Torensjö. – Dessutom tackar jag Daniel Andersson, professor Mikael Vinka, Umeå, samt professor Staffan Nyström, Uppsala, för värdefulla synpunkter på en tidigare version av uppsatsen.

³Se Helander 2009 där bl.a. talas om »toponymic silencing—ignoring the oral traditions of Sámi names» (2009 s. 256), jfr även Landry & Bourhis 1997 passim.

⁴Jag har i artikeln valt att hänvisa till de myndigheter och offentliga aktörer som inlämnar skrivelser utan att ange namn på den/dem vid myndigheten som un-

sätt kommer man, enligt min mening, argumentationen och diskussionen nära. Det skall dock sägas att det inte varit helt enkelt att lokalisera alla i ärendet relevanta skrivelser i myndighetsarkiven; innehållet i vissa handlingar får man uppgifter ur endast genom citering eller annan återgivning. Förhoppningsvis har jag ändå i mitt pusselläggande kunna fånga in i varje fall huvuddragen i beslutsprocessen.

1. Bakgrund

I december 1999 anslöt sig Sverige till Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (se propositionen Från erkännande till egenmakt 2008/09:158, bilaga 8) och till den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk (se propositionens bilaga 9). Med detta beslut kom samer, tornedalingar, sverigefinnar, judar och romer att betraktas som nationella minoriteter i Sverige. Samerna bedömdes ha en särskild ställning som urfolk. Gruppernas språk erkändes som minoritetsspråk. En ramkonvention visar förvisso en viljeinriktning, men allvar blir det egentligen först när en viljeinriktning manifesteras i nationell lagstiftning, som Suksi (2014) flerstädes understryker.

Ett decennium senare, år 2009, blev skyddet för de nationella minoriteterna i Sverige ännu tydligare, när Riksdagen antog en minoritetspolitisk strategi i enlighet med tankarna i den nämnda propositionen Från erkännande till egenmakt; se även Lag om minoritetsspråk (2009) samt Förordning om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009). Härigenom stärktes generellt sett de nationella minoriteternas inflytande. Vi fick ett utvidgat förvaltningsområde för finska och samiska, och man sade sig från statsmaktens sida vilja bättre ta tillvara frivilliga initiativ om kommunernas anslutning till förvaltningsområdet för ett minoritetsspråk. Revitaliseringsinsatserna skulle dessutom stärkas.

För samiskans del sades beslutet innebära att samiska språkcentra skulle inrättas samt – vilket är av betydelse i vårt sammanhang – att Sametinget skulle få en tydligare roll i fastläggandet av målen för det samiska språkarbetet liksom att tinget skulle leda detta språkarbete, en roll man visserligen redan tidigare haft. (Tinget har en särskild språknämnd.)

Som konsekvens av lagstiftningen från 2009 understryks att »[m]inoritetsspråkiga ortnamn är en värdefull del av kulturarvet som bör värnas ak-

---

dertecknat skrivelsen. Däremot namnger jag i texten privatpersoner som sänt skrivelser till myndigheter och experter som på anmodan (eller självmant) lämnat yttranden. Jag hänvisar i det följande till skrivelser som finns i de här aktuella namnärendena i diarierna vid Lantmäteriet, Institutet för språk och folkminnen (ISOF) samt Sametinget – se den avslutande Käll- och litteraturförteckningen – på följande sätt: Skr [Skrivelse] + Dor/Ly/Um [orten] + siffr.

tivt av samhällets företrädare», detta enligt regeringskansliets sammanfattning 2009-01-29 av propositionen Från erkännande till egenmakt. För att synliggöra detta kulturarv ges Vägverket (numera: Trafikverket) i uppdrag att öka sitt arbete med skyltning av minoritetsspråkiga ortnamn. Statliga och kommunala myndigheter bör också, framhålls det, värna minoritetsspråkiga ortnamn och synliggöra minoritetsspråkets närvaro genom skyltning och annan utmärkning. Fastställda minoritetsspråkiga ortnamn bör användas som namn på postorter där detta bedöms vara lämpligt.

En generellt sett viktig utgångspunkt för den ortnamnsvårdande verksamheten är Lagen (1988:950) om kulturminnen, som 1 januari 2014 ändrade namn till Kulturmiljölagen (1988:950). Vad gäller ortnamnen stadgas, 1 kap. 4 §:

»Vid statlig och kommunal verksamhet ska god ortnamnsred iaktas. Det innebär att

- hävdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl,
- ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdvunna stavningsformer talar för annat,
- påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn, och
- namn på svenska, samiska, finska och meänkieli så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden.

Namn som godkänts av Lantmäteriet ska i statlig och kommunal verksamhet användas i sin godkända form. »⁵

Flera aktörer är involverade i arbetet med minoritetsspråkiga ortnamn i Sverige. Lantmäteriet är den myndighet som beslutar om ortnamn, där inte någon annan myndighet uttryckligen sägs ha denna befogenhet. Institutet för språk och folkminnen (ISOF) skall ansvara för granskning av ortnamn inför Lantmäteriets beslut. Sametinget involveras genom sina språkkonsulenter (i det följande möter vi flera gånger den sydsamiske språkkonsulenten), vidare har i flera ärenden som vi ser nedan synpunkter inhämtats av Samisk språknemnd (Sámi giellalávdegoddi), ett organ med representanter från Sverige, Norge och Finland som arbetat med att

---

⁵Om inkluderandet av meänkieli i regelverket se Nyström (2012 s. 131 f.).

bevara och utveckla samiska språk, samisk terminologi och samiskt normeringsarbete m.m.⁶ Trafikverket svarar slutligen för utplacering av platsmärken, alltså de konkreta skyltarna. Flera av de nämnda intressenterna sitter i Ortnamnsrådet vid Lantmäteriet. Rådet har kommit till för att stärka den officiella ortnamnsvärden, och berör många gånger i sina protokoll samiska namnfrågor.⁷

Men nu över till behandlingen och diskussionen kring de namn som är aktuella i detta sammanhang. Jag börjar med *Ubmeje*.

2. *Ubmeje* för Umeå

En diskussion rörande en umesamisk namnform av Umeå har funnits sedan nära ett decennium, och under 2011 hade kommunen och Umeå sameförening/Samiska delegationen en första dialog med Trafikverket och andra myndigheter om möjligheten av att sätta upp platsmärken med samiska namn på orter i kommunen (SkrUm 1–5). Men redan från 2006 när Umeå arbetade med sin ansökan om att få bli den europeiska unionens kulturhuvudstad 2014 vägde den samiska dimensionen tungt, och ett grundläggande tema för kulturhuvudstaden är i ansökan, och blev också i genomförandet, samernas åtta årstider. Det samiska temat var också uppenbart vid invigningen. Stundom gick diskussionens vågor höga om kommunen använde sig av samisk kultur vid genomförande av kulturhuvudstadsprogrammet utan att egentligen stödja den samiska dimensionen.⁸

6Denna nämnd är numera (2016) nedlagd och har ersatts av Sámi Giellagáldu, ett projekt om vilket se <https://www.sametinget.se/giellagaldu> (hämtat 2016-02-29). Enligt uppgift från Sametinget (muntlig kommunikation) kan Sámi Giellagáldu också behandla frågor rörande samiska ortnamn i Sverige och Finland.

7Beträffande de samiska namnen, behandlingen av dem på kartor samt deras synliggörande på kartor och i skyltning finns en omfattande litteratur. Initerat belyses de samiska ortnamnen i relation till språkpolitiken av Kaisa Rautio Helander (2015), varvid inte minst jämförelserna mellan de olika delarna av Sápmi är intressant. Förhållandena på norskt område belyses av Helander (1994 s. 123 ff., 2004 s. 102 ff. och 2009 s. 253 ff.), vidare – kortfattat – av Aslaksen (2009 s. 51 ff.) samt Puzey (2007 kap. 3; 2009 s. 822 f.). Då det gäller de svenska delarna av Sápmi utgör Mattisson (1993) ett tidigt arbete, vidare har Ulla Swedell i en rad artiklar belyst förhållandena, se bl.a. Swedell (2007 s. 95 ff.; 2008a s. 94 ff.; 2008b s. 205 ff. och 2009 s. 27 ff.). Beträffande övriga delar av Sápmi finns också bidrag, jag nämner här blott för de samiska ortnamnen i Finland Vuolab-Lohi (2009 s. 55 ff.) och för namnen i Ryssland Zamyatin (2014 passim), Helander (2015) och Edlund et al. (2016).

8Johan Sandberg, som presenterar sig som »lärare och ursprungsfolkrättsvetare [...] av samiskt ursprung», säger i en artikel i Västerbottens-Kuriren 2014-02-14

I maj 2012 lämnade kommunen in en ansökan till Lantmäteriet om att få det samiska ortnamnet *Ubmeje* godtaget, så att Trafikverket skulle kunna sätta upp platsmärken (SkrUm 6). I sin ansökan lyfter man fram att Umeå kommun sedan 2010 ingår i förvaltningsområdet för samiska, vilket anses innebära skyldigheter för kommunen att främja och synliggöra det samiska språket. Det framhålls vidare att umesamiskan traditionellt varit det språk som talats i Umeå och att det numera finns ett ökande intresse för att vitalisera detta språk. Dessutom sägs att kommunen sedan länge varit en plats där samer vistats – bl.a. finns renbetesmarker inom kommunen – och där samer fortfarande finns och verkar, inte minst på det kulturella området.

Ansökan om att få det samiska namnet på Umeå godkänt – formellt i den grundläggande kartdatabasen för att sedan kunna få upp platsmärken – kommenteras 2012-05-02 i Västerbottens-Kuriren av läsare i förbindelse med artikeln »Kolla den nya skylten». Från en skribent kommer följande positiva kommentar: »Vilket bra initiativ och [sic!] synliggöra det samiska språket och speciellt umesamiska. Samiska språket är ett hotat språk och har få talare och umesamiska är ännu mer hotat. Nu är det hög tid att minoritetsspråken uppmärksammas». En annan talar om den PR skyltarna skulle ge: »[...] jag tror faktiskt att det är bra PR». Någon skriver bara helt kort att *Ubmeje* är ett »coolt namn». En hel del negativa kommentarer återfinns också, bl.a. heter det hos en läsare så här: »Av hävd har alltid Umeå kallats Umeå och ska så förbli!» En annan fyller på: »Jag tycker det är orimligt att samiskan används utanför Lappland. Det finns säkert ett samiskt namn för vår huvudstad med men inte sätts det upp skyltar där för det.» Och betyder egentligen namnet på skylten något, tycks andra mena, så här kan det heta: »Spelar det någon roll om det står en skylt där eller inte?! Det är och förblir det man är uppväxt med, Åsele har ju också ett samiskt namn vilket jag varken kan uttala eller skriva, men för mig kommer det alltid vara Åsele och endast Åsele. För er som klagat på skylten, det kommer ju inte göra någon större skillnad på Umeå som stad, för er kommer det troligen vara UMEÅ för alltid, så länge ni lever.» Så långt ur läsarkommentarerna.

ISOF avger ett yttrande i detta namnärende (SkrUm 7). Här framhålls att samerna förvisso haft renbetesmarker inom kommunen in i vår tid, men att det inte finns några ortnamn inom kommunen som bedöms vara samiska närhorisontnamn. Det talas i institutets skrivelse konkret om en bred gränsszon vars »västra del är ungefär vid Lappmarksgränsen. Dess

---

att om »Umeå är beredd att använda sig av samisk kultur i sin marknadsföring bör man även sätta upp samiska vägskyltar med namnet *Ubmeje* eller *Upmeje* över hela Umeå». – Hur den samiska dimensionen diskuterades i styrgruppen inför ansökan om att bli kulturhuvudstad kunde jag mycket nära följa såsom leddamot i denna styrgrupp åren 2006–2010.

östra del är i Vindelns kommun, eller kanske någonstans i de västra delarna av Umeå kommun, någonstans i närheten av vinterbetena. Denna gränzon utgör en gräns för de samiska ortnamnen i området i Ort-namnsarkivets samlingar, för språkkartorna över umesamiskans utbredningsområde och för vinterbetesområdet kontra det s.k. reservbetesområdet (flenbetet)». Enligt institutet finns de östligaste samiska namn som upptecknats i Vindeln.⁹ Dessa ses som närhorizontnamn, och orterna ligger vid Rans och Grans samebyars flyttleder. Beträffande umesamiskans utbredning hänvisas bl.a. till skrivelser som Olavi Korhonen lämnat in med anledning av det umesamiska namnet på Lycksele (se nedan; jfr även Barruk 2011), samt vad gäller reservbetesområdets utbredning Manker (1953 s. 179) och ett antal utredningar från Länsstyrelsen i Västerbottens län liksom från Statens jordbruksverk (se närmare i Käll- och litteraturförteckning under Länsstyrelsen i Västerbottens län ... resp. Riksintressen ...). Institutet drar sammanfattningsvis slutsatsen att Umeå ligger öster om den breda gränsen för det umesamiska utbredningsområdet, och att *Ubmeje* därför måste betraktas som ett fjärrhorizontnamn.

Sedan institutets expertyttrande inlämnats tar så Lantmäteriet beslut (SkrUm 8). Lantmäteriet följer ISOF:s yttrande och anser att *Ubmeje* inte skall införas i den grundläggande kartdatabasen. Det är intressant att se hur argumentationen byggs upp. Här citeras 1 kap. § 4 i Kulturmiljölagen (KML) där det sägs att man vid statlig och kommunal verksamhet skall iaktta god ortnamnsed, där »svenska, samiska och finska namn så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden». Man understryker att ett namn som införs i den grundläggande kartdatabasen »ska ha hävd, vara väl känt och allmänt använt». Lantmäteriet säger att förhållandet att namnet *Ubmeje* används i namn på föreningar i Umeå samt som namn på en sameby i Storuman (*Sáhkke – Ubmeje Sami searbie; Ubmeje Samie Studenta Searbie; Ubmeje Tjeälddie*) samt i beteckningen för den samiska veckan (*Ubmejen Biejvieh*) inte kan tas som intäkt för att ortnamnet *Ubmeje* finns i vardagligt bruk.

Vidare sägs i Lantmäteriets beslut att man i flerspråkiga områden kan ha parallella namn på skyltar, varvid »de namn som ska dubbelredovisas även finns upptecknade vid SOFI [= ISOF], och att namnen måste finnas noterade såsom använda i lokalt bruk senast 1930». Det finns således krav på att namnen skall brukas eller i varje fall ha brukats i relativ närtid. Vad som däremot inte vägs in – detta framhålls explicit – är om en kommun ingår i det samiska förvaltningsområdet eller om det för det aktuella

---

⁹Det är namn som *Mankebyne* resp. *Ámmasovven* för bebyggelsenamnen Manjaur resp. Åmsele samt *Manajaur* för sjön Manjaurträsket, *Ámmajáno* för vattendraget Aman och *Buöresovven* för lugnvattnet Bjurselet; jag har här kompletterat ISOF:s uppgifter i skrivelsen utifrån samlingarna i NAU.

språket finns revitaliseringsambitioner. Detta senare har »i första hand [målet] att stärka språkens ställning i samhället i stort».

Lantmäteriets beslut överklagas emellertid av kommunen (SkrUm 9) och i förbindelse med detta lyfts ett omfattande utlåtande signerat Olavi Korhonen fram (SkrUm 10). Yttrandet tar upp arkeologisk och historisk evidens för samers närvaro i Umeåområdet, men också samiska ortnamn i närområdet som *Kåddis* (varom Holm 1973, 1983 och med något annorlunda morfologisk utgångspunkt SOL2 s.n.; jfr även med annan, dock mindre sannolik, härledning Pellijeff 1982) och *Prästsjön* (1696 Pesksiön; varom Svonni 2006).

Viktigast i Korhonen's argumentation är dock den språkliga härledningen av namnet *Ubmeje* (och *Umeå*). Namnet är mycket omdiskuterat (se Wiklund 1914; Holm 1955, 1958; Dahlstedt 1984; Edlund 1987, 1991; Sköld 1989 m.fl.), och har härletts i anslutning till nordiska, samiska och finska ord och ordstammar. Oftast har härledningar till ljudbetecknande ord förts fram, någon gång dock andra ord, såsom finska *uoma* 'flodbädd, fåra' (Sköld 1989). Korhonen's argumentation är ytterst detaljerad, och utgår från ett samiskt ord med initialt *b*. Konkret nämns här samiskans *hubmat* 'mumle (uförståelig), snakke utydelig (f.eks. snøvle), småsnakke med sig selv (som gamle folk ofte gjør)' (från Polmak, Karasjok); 'snakke, prate, passiare, uttale, si' (från Kautokeino) (se Nielsen II s. 338); *hupmat* 'reden' [dvs. 'tala'] (Lagercrantz I s. 178) med belägg från Finnmarken och tornesamiskt område samt, från Ume lappmark, *hubmet* 'colloqui, loqui' [dvs. 'talas vid, tala'] (Lindahl & Öhrling 1780 s. 71); ett än större material finns hos Korhonen men jag redovisar inte detta här. Det aktuella verbet har vidsträckt spridning på ett samiskt område utom i öster, och anses av Korhonen tillhöra ett äldre skikt av finska lån i samiskan. Namnet *Ubmeje* uppfattas som presens particip, en bildning med åtskilliga motsvarigheter på finskt område. Ett sådant namn skulle, menar Korhonen, utan svårighet kunnat »få genomslag vid Umeälvens mynning. Där fanns det ständiga högre eller lägr[e] bruset från den då otämjda forsen som dominerade miljön. Om man i den finska delen av befolkningen kallade forsen *Huumaja* 'den dånande' kunde samerna helt naturligt kalla forsen *Ubmeje*. Modellen för hur namn[e]t bildades fanns i samiskan[s] formsystem liksom verbet *ubmat*, som då troligen hade de ursp[r]ungliga ljudåtergivande betydelse, som vi sett att det ännu har i enare- och sydsamiskan. Av det samiska *Ubmeje* kunde på sikt knappast ett finsk *Uumaja* undvikas; frekvensen i namnbruket på ort och ställe avgjorde en sådan detalj. Lån och återlån är för övrigt en känd företeelse beträffande ortnamn.» I yttrandet söker Korhonen alltså visa att namnet *Ubmeje* historiskt sett är ett närhorisontnamn då det bildats nere vid mynningen. Rimligen är namnbildningen då, får man förutsätta, tidigmedeltida eller snarast forntida.

Ett ytterligare utlåtande (SkrUm 11) som lyfts fram av Umeå kommun är sammanställt av Bror Saitton, vilken varit expert i utredningen Samernas sedvanemarker (SOU 2006:14). Denne hävdar under hänvisning bl.a. till den nämnda, mycket omfattande utredningen att Umeå är »ett område där samerna alltid vistats under delar av året». Ett annat utlåtande (SkrUm 12) utgör Henrik Barruks. Barruk var vid tillfället samisk forskningsarkivarie vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM), men tillfrågades i sammanhanget inte i den egenskapen utan utifrån sin kompetens rörande samiska förhållanden.¹⁰ Barruk nämner bl.a. inspelningar där det berättas om samiska renbetesmarker i Hissjö strax utanför Umeå, men också om hur samerna »flyttar över Tegsbron i Umeå på vårvintern efter att ha brukat betesmarker söder om Umeå»; Tegsbron förenar stadsdelen Teg med staden och ligger sålunda mycket centralt i Umeå. Barruk pekar också på att samer från Rans sameby höst-vintern 2012 tagit i anspråk renbetesmarkerna öster om Sävar strax utanför Umeå. Han framhåller dessutom utifrån vittnesbörd i ordförrådet att det tidigt funnits samisk bebyggelse vid Bottenviken där man livnärt sig på fiske och säljakt; jfr här även Korhonen i SkrUm 10.

I ett ytterligare utlåtande från ISOF som inlämnades till Lantmäteriet (SkrUm 14) sägs helt kort att Korhönens antagande av ett ursprungligt närhorisontnamn inte är relevant för namnändret, eftersom *Ubmeje* med tiden blivit ett fjärrhorisontnamn. Lantmäteriet yttrar sig sedan på basis av utlåtandet till regeringen (SkrUm 15), och understryker därvid att inget nytt tillkommit i själva namnändret, och att de argument som tillfogats från kommunens sida utgör »historiska, språkliga och kulturella aspekter som inte är relevanta för det lokala ortnamnsbruket idag».

Ett yttrande från Sametinget till regeringen 2014-12-02 (SkrUm 16) aktualiserar några mer generella spörsmål som Sametinget anser man bör beakta när beslut skall tas. Viktigt är, menar Sametinget, att ta i beaktande vilka minoritetslagens intentioner varit och vad Sveriges anslutning till Europarådets ramkonvention och minoritetskonventionen egentligen innebär. Det är »olyckligt att det faktum att samiska namn (t.ex. ortnamn) som historiskt har varit osynliga och haft en undanskymd och underordnad roll i det svenska samhället ska användas som argument för att neka ett synliggörande av samiska ortnamns användande i officiella sammanhang». Det talas också om att gynna »den samiskspråkliga revitaliseringsprocess som pågår». Övergripande språkpolitiska dimensioner lyfts som synes här fram.

---

¹⁰Han noterar för övrigt att han inte delar de tidigare bedömningar som ISOF gjort i namnändret. Detta föranleder ledningen för ISOF att avge en förtydligande skrivelse, se SkrUm 13.

Just när denna artikel slutredigeras har regeringen gett ISOF möjlighet att ännu en gång yttra sig över den eventuella kartredovisningen av *Ubmeje* som Umeås umesamiska namn (SkrUm 17). Några nya sakargument tillfogas knappast, däremot ger man i utredningen som biläggs yttrandet Umeå kommun mycket manifesta råd: »Om Umeå kommun tar sitt ansvar som samisk förvaltningskommun och ser till att de samisktalande får sina rättigheter tillgodosedda, kan detta i framtiden komma att leda till att det i Umeå utvecklas en stabil samisktalande grupp, dvs. att Umeå blir en samiskspråkig kommun och bidrar på så sätt till att namnet *Ubmeje* blir ett känt och använt namn i Umeå. I ett sådant fall blir grunden för en redovisning självklar i enlighet med god ortnamnsred.» Man tycks med detta mena att den officiella manifestationen av samiska namn inte kan göras endast till en symbolfråga utan skall hänföras till den funktionella användningen av namnen.

Innan beslutet nu snart fattas av regeringen har även Umeå kommun möjlighet att återigen yttra sig (SkrUm 18). Det är dock svårt att se att några egentligen nya argument skulle gå att uppbringa. Man ser med förväntan fram mot regeringens beslut.

Sannolikt med förhoppningen om ett positivt beslut från regeringens sida satte någon upp en skylt vid utfarten uppemot Klockarbäcken där det umesamiska namnet *Ubmeje* används; skylten har numera plockats ner. Och i en enkät till dem som handhar de samiska frågorna i kommunerna inom det samiska förvaltningsområdet uppges också från Umeås sida att namnet »*Ubmeje* används på [kommunens] hemsida och i vissa dokument, t.ex. broschyrer och annat kopplade till Umeå2014 [alltså Umeå kulturhuvudstad 2014] och arbetet för att stärka samisk språk och kultur. *Ubmeje* används också i entrén till Stadsbiblioteket i deras förra lokaler». I samma enkätsvar uppges dessutom att Sametinget använder *Ubmeje* i sina utskick till kommunen.

3. Umesamiska *Likssjuo* eller sydsamiska *Liksjoe* för Lycksele

Ett annat namnproblem som här skall behandlas utgör det samiska namnet på Lycksele, där frågan är om man skall använda det umesamiska *Likssjuo* eller sydsamiska *Liksjoe*; den sydsamiska formen *Likssjoe* i SOL1 s.n. synes vara en kombination av sydsamisk och umesamisk ortografi – uppgiften är också korrigerad i SOL2 s.n.¹¹ Det finns här en önskan, inte minst från kommunens sida, att synliggöra Lyckseles samiska historia

---

111 SkrLy 11 (2012-08-21) till Trafikverket konstaterar Sametingets sydsamiske språkonsulent att Lantmäteriets samiska namnform *Liksjoe* inte är korrekt.

genom att sätta upp platsmärken med det samiska namnet vid sidan av det svenska. Uttalet blir förvisso detsamma vare sig man väljer den umesamiska eller sydsamiska formen, så i detta fall rör det sig helt om namnets ortografiska form. Men vilken form som skall vara officiell är som vi kommer att se föremål för mycken diskussion.

Olavi Korhonen lyfter i en skrivelse till Sametinget (SkrLy 6) med eftertryck fram Lyckseleområdets umesamiska bakgrund, och säger bl.a. så här: »På grund av att umesamiskan under århundraden pressats tillbaka starkt av svensk befolkning, har den genuina språk- och kulturbakgrunden fördunklats hos många. Det gäller även samer som borde känna områdets historia. I modern återgivning av ortnamnsskicket och i stöd till språklig utveckling och etnicitetsstärkande åtgärder har varje klart definierad samisk bygd rätt att utvecklas på egna villkor. Det är vedertaget i samisk kulturpolitik. Det gäller givetvis även umesamiska förhållanden i Ume lappmark och det berör i hög grad ortnamnen, som är en viktig del av det språkliga arvet.» För den umesamiska namnformen talar, menar Korhonen, »språkliga, historiska och etnisk-sociala skäl. Ortnamn fungerar som ett viktigt sammanhållande band även i de fall att det muntliga språkarvet har försvagats».

Vägverket gör en förfrågan hos Sametingets sydsamiske språkkonsulent, vilken ser Umeälven som gräns mellan sydsamisk och umesamisk ortografi. Lyckseles äldsta del, det som kallas *Gammplatsen*, ligger på södra sidan av älven (citeras i SkrLy 6), vilket skulle tala för den sydsamiska varianten *Liksjoe*.

I ett sammanhang (skrivelse till Samisk språknemnd; här SkrLy 7) säger den sydsamiske språkkonsulenten så här: »Den aktuella språkliga gränsen (vedertagna eller omtvistad) är inte statisk i den bemärkelsen att definitiva klara skiljelinjer föreligger, utan är flytande åt båda hållen. Likväl har man vid bedömning ansett att Umeälven utgör en gräns mellan stadieväxlingsförhållande norr därom, men ingen stadieväxling söder om.» Olavi Korhonen polemiserar i ett utlåtande (SkrLy 9) mot dessa slutsatser, och frågar sig hur det »är [...] möjligt att utan moderation» framföra ett sådant påstående. Han fortsätter: »Kunskap om dialektologi och språkgeografi kräver att man i varje fall inte talar om naturliga folkliga språkgränser som om de vore utstakade av en kommission». Som Korhonen dessutom framhåller blir konsekvensen av språkkonsulentens rekommendation att »[u]tefter Umeälvens vatten skall alltså en stavningsgräns förläggas – men ändå inte – för på båda sidor skall stavningen av namnet vara sydsamisk!» Huruvida tanken på en språkgräns utefter en älv överhuvudtaget kan upprätthållas är tveksamt – allmänt sett har ju älvarna i själva verket snarast varit kommunikationsleder som hållit ihop samebyarna medan kontakterna gått i olika riktning vid vattendelarna, varför det är just där

som språk- och dialektgränser uppstår.¹² De historiska beläggen för umesamiskans äldre utbredning utreds med rik exemplifiering av Korhonen i flera skrivelser i ärendet.

Att den umesamiska återgivningen av tätortsnamnet *Lycksele* har starkt symbolvärde förstår man på flera ställen i de skrivelser som berör namn-ärendet. I en skrivelse (SkrLy 10) från »Nätverket Umesamer i samverkan» talas om att man bland de sydsamiska ledamöterna i den samiska språknämndens arbetsutskott påstått att likheten mellan sydsamiskan och umesamiskan skulle föranleda »en anslutning av umesamisk skrift i sydlig riktning», något som inte tar hänsyn till de nordliga dragen i umesamiskan eller »de interna språkliga dragen som ger umesamiskan karaktären av övergångsområde mellan sydlig och nordlig samiska». Det är uppenbart att diskussionen om namnformen är nära förbunden med strävandena att revitalisera umesamiskan och med det målmedvetna umesamiska läromedelsarbetet och den undervisning som finns på språket.¹³

---

¹²Också Lantmäteriets i detta ärende speciellt kallade språkliga experter (Håkan Rydving och Lars-Gunnar Larsson) finner det rimligare att förlägga språkgränsen till vattendelaren. Detta hävdar de därutöver i några av sina vetenskapliga studier (Rydving 2013, Larsson 2012). Rydving skriver (SkrLy 13) så här: »Traditionellt har Umeälven uppfattats som gräns mellan syd- och umesamiska, fr.a. p.g.a. ett språkligt kriterium: samtliga samiska varieteter norr om älven har stadieväxling, men inte de söder om älven. Man kan lätt få intrycket av en del litteratur att det här kriteriet är väldigt tydligt, men så är det inte. Stadieväxlingen i dialekten närmast norr om älven (den brukar i språkvetenskapliga sammanhang kallas 'norra Tärna') är endast partiell och det finns rester av stadieväxling i dialekten närmast söder om älven (som brukar kallas 'södra Tärna'). Stadieväxlingen är därför inget lämpligt kriterium om man vill ha hjälp att dra en gräns mellan sydsamiska och umesamiska. När det gäller flera andra språkliga drag stämmer dialekterna på båda sidorna om Umeälven helt överens. För att ta ett känt exempel: illativändelsen i sing. är *-se* i sydsamiska, men *-je* i umesamiska; i dialekten närmast söder om Umeälven ('södra Tärna') används *-je*, alltså den umesamiska ändelsen.» Rydving nämner sin studie om ordförrådet 2013, och säger att om »man väljer ordförrådet som kriterium är det [...] lämpligt att dra dialektgränsen mellan sydsamiska och umesamiska längs vattendelaren närmast söder om Umeälven, dvs. i väster längs gränsen mellan Storuman och Vilhelmina kommuner och i öster längs gränsen mellan Lycksele och Åsele kommuner.» Larsson (SkrLy 14) drar samma slutsats beträffande vattendelaren som språkgräns, och tillägger »att jag aldrig känt mig stå på så säker grund som när jag skriver detta remissvar». – Till Rydvings och Larssons uppfattning ansluter sig senare även Mikael Vinka (SkrLy 15) och Mikael Svonni (SkrLy 16). Dessa senare skrivelser är dock korta och tillför i sak inga nya argument. Även Ole Henrik Magga kommer att tillfrågas i frågan enligt Ortnamnrådets protokoll 2016-10-19-20. Jag har inte tagit del av Maggas yttrande.

¹³Sedan artikeln ursprungligen inlämnades till redaktionen har umesamiskan godkänts som eget skriftspråk. En arbetsgrupp bestående av Henrik Barruk, Ola-

Samisk språknemnds arbetsutvalg uttalar som sin mening (2009-06-15) »at begge språkene må være synlig på begge sidene av Lycksele slik at man ser at det finns to samiske språk eller varianter av samisk i området» (beslutet återges i SkrDor 12), medan Samisk språknemnds sydsamiska sektion 2009-09-10 för sin del finner att »den sydsamiska språkformen 'Lik-joe' borde användas som officiell namnform» (ibid.).

Meningarna är också delade bland lyckseleborna vad som är lämpligast. I nyhetsprogrammet Ođđasat¹⁴ säger sålunda Ingrid Vinka att hon »tycker ju att det ska vara umeamiska, för den har ju varit från tidernas begynnelse», under det att Lorentz Sjulsson Åsdell framhåller att han »tycker man borde satsa på sydsamiskan, eftersom det bevisligen är en språkgräns just här i Umeälven mellan ett umesamiskt och sydsamiskt område. Eftersom det är två små språk så tycker jag man borde stärka och trycka på det som är officiellt erkänt och det är ju sydsamiskan». Den osäkerhet som av allt att döma en del av lokalbefolkningen känner uttrycks så här av Samuel Arnfjell: »Vad är rätt och vad är fel? Det kan jag egentligen inte uttala mig om, det viktiga är ju att så många som möjligt känner att de är delaktiga och inte blir överkörda».¹⁵

Man noterar till sist att till stöd för umesamiskan i skrivelser också anför den betydelse »det sydlapska bokspråket» traditionellt haft. Detta är ett samiskt skriftspråk som utvecklades av prästerna Pehr Fjellström och Pehr Högström i mitten av 1700-talet, vilket huvudsakligen baserades på den samiska som talades i norra delen av Lycksele lappmark och sydligaste delen av Piteå lappmark, men därutöver också vissa inslag från nordligare varieteter (jfr Korhonen 2016). Gudrun Norstedt (2009) betonar detta då hon i en populärt hållen artikel under rubriken »Språkkrock på skyltarna i Lycksele» skriver att det inte är så underligt »att reaktionerna blir starka när sydsamiska ska användas på vägs skyltarna i Lycksele, den ort där

---

vi Korhonen, Ole Henrik Magga och Pekka Sammalahti undertecknade nämligen den 6 april 2016 i Lycksele en slutrapport, vilken gav umesamiskan detta erkännande. Se Källor (avdelningen »Tidningsartiklar jämte nyhetsinslag») och jfr skrivelse 2014-02-22 av Olavi Korhonen och Henrik Barruk (avdelningen »Arkiv Umeå universitet, Institutionen för språkstudier»). Som en intressant och helt färsk manifestation av umesamiskan får Blomqvist, Salander & Barruk 2016 betraktas.

14 Ođđasat, ett av NRK, SVT och YLE samproducerat nyhetsprogram på samiska, sändningen 2009-09-14.

15 I en skrivelse till Sametinget (SkrLy 12) hävdar Valborg Wiinka att frågan om Lycksele skall skrivas *Liksjoe* eller *Likssjuo* är likgiltig »för båda är fel». Detta uttalande bottenar tydligen i hennes egen bedömning av namnets etymologi.

den umesamiska litteraturen skrevs i början av 1700-talet» (Norstedt 2009 s. 61). Det ligger mycket i detta.

4. Sydsamiska *Birjevahne*, *Döörte* eller *Kraapohke* för Dorotea

Dorotea kapellag i södra Lappland hette från 1795 *Bergvattnet*, men redan 1799 beslöts att namnet istället skulle vara *Dorotea* efter den dåvarande drottningen, Fredrika Dorotea Wilhelmina; man blev en del av det område som numera populärt kallas *Drottninglandet*. Till det äldre *Bergvattnet* hänför sig det sydsamiska *Birjevahne* (upptecknat av Björn Collinder 1935; NAU), och på Översiktskarta 4 (Strömsund, 2004) noteras också *Dorotea/Birjevahne*. När namnen på detta kartblad skulle revideras meddelade ISOF att institutet och Sametingets sydsamiska språkkonsulent enats om att »Dorotea på samiska ska heta *Döörte*» (SkrDor 2), vilket namn självfallet baseras på det svenska *Dorotea*. *Birjevahne* ansågs tydligen vara föråldrat (SkrDor 3). Lantmäteriet tar på basis av detta 2008-11-18 beslut om det samiska *Döörte* för Översiktskarta 264 (Wilhelmina, 2008), se SkrDor 4. Det är nu diskussionen verkligen tar fart.

Lantmäteriets beslut överklagades nämligen, först av tre privatpersoner (2009; SkrDor 5) och senare av Dorotea kommun (2013, komplettering 2014; SkrDor 14 resp. 21), detta till förmån för *Kraapohke*. I överklagandena noteras förekomsten av en äldre samisk namnform, upptecknad av den legendariske lappmarksprästen J. A. Nensén 1818–20 (UUB R 649 s. 10). Där talas på ett ställe om »Kraponjaure – NotaBene Bergvattnet». Även i en senare anteckning, gjord av O. P. Pettersson i ISOF:s samlingar (kapsel 13 s. 106) i anslutning till Nenséns uppteckning, noteras ett *Graponjaurie*, vartill Pettersson noterar en möjlig härledning *grapo* 'visthus av stenhällar' och *jaurie* 'sjö'. Det är tydligt att denna uppteckning relaterar till Nensén, och självständigheten är därför inte helt säkerställd.

ISOF yttrar sig över namnärendet (SkrDor 6), och säger apropå det av Nensén anförda namnet att det aldrig funnits på Lantmäteriets kartor och inte är det vedertagna sydsamiska namnet på tätorten. Man skriver: »Enligt gällande principer för kartredovisning kan namn som fallit ur bruk inte införas på kartor. Namnen på de officiella kartorna ska återge aktuellt namnbruk – nya kartor ska inte vara historiska kartor. Däremot kan äldre namn som redan finns på kartor fortsättningsvis redovisas på nya kartor.»

I överklagandena 2009 framgår det inte helt klart vilken ställning *Kraapohke* egentligen har i det levande språket. Där skriver man mer allmänt att »Vilhemina/Vualtjere och Fredrika/Vistege har ju fått behålla sina

äldre samiska namn och inte behö[v]t att ta hänsyn att vi har 'drottning-namn' på våra orter. Så vi kan inte förstå varför det skall vara någon skillnad när det gäller vår ort».

Kommunen (2013, komplettering 2014; här SkrDor 14, 21) förordar *Kraapohke* under hänvisning till »viljan och känslan hos de lokala företrädarna att använda och synliggöra det samiskt kulturhistoriska namnet Kraapohke». Det är »samerna som bor i det geografiska området som besitter den traditionella kunskapen», vidare sägs att den samiska befolkningen i kommunen »känner sig obekant, obekvämt och otillfredsställd med Döörte som ortsnamn. Detta kommer att påverka och störa arbetet som idag sker bland annat genom identitetsstärkande åtgärder för den samiska befolkningen».

Voernese sameby och Vilhelmina södra sameby involveras också i ärendet (SkrDor 8, 9) och stöder därvid användningen av namnet *Kraapohke*. Voernese sameby säger: »Det samiska namn för orten Dorotea som används, är Kraapohke. Voernese sameby anser att det är den namnformen som skall gälla officiellt. Stavningen kan dock diskuteras» (SkrDor 10). Man får anta ställningstagandet till förmån för *Kraapohke* baseras på att namnformen verkligen lever i de båda samebyarna. Troligen är detta så uppenbart för samebyarnas företrädare att det inte behöver uttryckas explicit.

Samisk språknemnds sydsamiska seksjon beslutar 2010-11-18 på basis av dessa underlag att det officiella samiska namnet på Dorotea skall vara *Kraapohke* (SkrDor 11).

Ett särskilt värde har uppenbarligen förhållandet att namnet *Kraapohke* noterats just i J. A. Nenséns 1800-talsuppteckningar. Erik-Oscar Oscarsson, med rötter just i Kraapohke och ledamot i Sametingets kultur-nämnd, understryker i skrivelse till Sametinget detta då han skriver (SkrDor 16): »Källvärdet för namnformen Kraapohke är starkt genom den urkund kyrkoherde Nensen samlade ihop [...] under 1800-talet om bland annat samiska förhållanden inom Dorotea i gammal tid. Namnet Kraapohke användes enligt Nensens dokumentation lokalt av samer om Dorotea.»

Det har i samband med behandlingen av det sydsamiska namnet på Dorotea hittills funnits viss osäkerhet beträffande den ställning i det samiska talspråket namnet *Kraapohke* haft och har i modern tid. För att skingra dessa oklarheter framlades från ISOF:s sida en mycket grundlig utredning (SkrDor 23) inför regeringens beslut om Doroteas sydsamiska namn. Utredningen bygger på intervjuer med 21 sydsamiska informanter från samebyar inom ett vidsträckt område kring Dorotea. Först kan man i utredningen konstatera att de flesta informanter inte alls känner till *Birjevahne*,

och inte heller vill någon »ha det som det officiella sydsamiska ortnamnet». Vidare konstateras att *Döörte* antagligen fått viss spridning eftersom det återfinns i Israelssons & Nejnes ordbok (2008 s. 262), där det talas om »Döörte (Kraapohke, Kraaponjaevrie)» för Dorotea. Det finns uppgifter om att namnet *Döörte* myntats under arbetet med ordboken, men det är mer osäkert; namnet kan ju också ha använts av någon eller några informanter. Utredningen noterar för sin del uttalsformer som *Doerte*, *Doarte*, *Duerte* och *Dörte*, vilka dock inte tycks användas i Doroteas omedelbara närhet. *Kraapohke* däremot har, framhålls det, använts av fyra av de 21 informanterna under lång tid, senast från 1950-talet och framåt, och dessa informanter är alla nu i 80-årsåldern. Handläggaren vid ISOF understryker att förhållandet att dessa informanter använt »*Kraapohke* under 1950-talet duger som argument för att *Kraapohke* ska ses som ett levande ortnamn och ska vara det officiella sydsamiska namnet på Dorotea». Dessutom noteras att sju informanter under senare år börjat använda *Kraapohke*, dvs. »de har revitaliserat bruket och då de flesta var i medelåldern eller yngre så bäddar detta för att namnet *Kraapohke* kommer att föras vidare till yngre generationer». Det sägs också att de flesta som använder *Kraapohke* bor i närheten av Dorotea, med andra ord brukas namnet »i Doroteas egentliga namnbrukarkärnområde».

I myndighetsledningens skrivelse (SkrDor 24; 2016-02-25) sammanfattas ståndpunkterna på det här sättet: »Instituten för språk och folkminnen förordar att det sydsamiska namnet för orten Dorotea ska vara *Kraapohke*. Den tidigare bedömningen gjordes i samråd med Sametinget och grundade sig på uppgifter om namnbruket insamlade av dem. Institutet har således ändrat sin ståndpunkt efter genomförd utredning [...]»

När denna mönstergilla utredning lades på regeringens bord gick det snabbt att komma fram till ett beslut, och regeringen beslöt den 2016-06-16 att Doroteas officiella sydsamiska namn skulle vara *Kraapohke* (SkrDor 25).

Men redan innan beslutet tagits användes *Kraapohke* i officiella dokument i kommunen. Sålunda lägger – för att ta ett exempel – kommunen redan 2014 fram en »Minoritetshandlingsplan Kraapohken Tjielte. Dorotea Kommun 2014–2016», och även i övrigt har man under en längre tid lokalt använt namnet *Kraapohke* i Dorotea med omnejd. Men nu blev *Kraapohke* alltså också det officiella namnet.

Det samiska namnet diskuteras allt emellanåt i bygden. Mer humoristiskt är denna kommentar till en artikel i Västerbottens-Kuriren (2012-04-27) där signaturen »;-)» skriver: »Bära då stå på skylt'n att man ä i Dorotea å sen än lit'n skylt brevê [*bredvid*] att man kanske ä någon annanstänch [*annanstans*] spela nog in't så stor roll. Man ha ju GPS».

5. Några avslutande reflektioner

Beträffande den samiska skyltningen med platsmärken har mycket hänt i Sverige de senaste decennierna. Det väckte stor uppmärksamhet 1995 när »tillägsskyltar» med samiska ortnamn på privat initiativ sattes upp i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län i anslutning till de svenska namn som redan fanns på de officiella platsmärkena.aktionen genomfördes av ungdomsförbundet Sáminuorra som då länge hade drivit kravet om att få sätta upp samiska platsmärken; se om aktionen artiklar i Norrbottens-Kuriren, Norrländska Socialdemokraten, Västerbottens-Kuriren, Länstidningen och Östersunds-Posten 1995-10-28 (närmare referenser i Källor nedan). Några dagar efter aktionen intervjuades Olavi Korhonen av Norrländska Socialdemokraten (1995-10-31), varvid han framhöll att Sverige borde kunna följa norska och finska exempel i sin skyltning men samtidigt underströk att det kommer att ta tid att förverkliga detta. Dessutom framhöll Korhonen att det inte alltid är lätt att uppnå en korrekt samisk skyltning. »I vissa fall finns namn som har två-tre uttalsbelägg och då gäller det att språkligt sett och genom en konvention komma överens om vilket som ska gälla. De språkliga frågorna är inte så rätlinjiga så att man bara har ett namn. Malå till exempel är belagt med tre olika uttal, som alla är språkligt förenliga», säger han bland mycket annat. En hel del av det som Olavi Korhonen lyfter fram har senare aktualiserats och exemplifieras även i min framställning ovan.

Under de senaste decennierna har minoritetsspråken och deras ställning avsevärt stärkts i Sverige, inte minst genom lagstiftning, först genom anslutningen 1999 till Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk, och sedan 2009 genom besluten om en mer handfast minoritetsspråklig strategi för att stärka minoriteternas inflytande. Men även om lagar har betydelse »the mere act of declaring certain language as official does not carry with it much meaning in terms of actual practice in all domains and it does not guarantee the officiality will be practiced» (Shohamy 2006 s. 61; jfr Helander 2015 s. 115). Detta är ett memento.

Det är mycket man kan reflektera över beträffande de namnändringar som lyfts fram ovan, vilka är på olika sätt av intrikat natur. Namndiskussionerna som genomgått i min artikel visar med önskvärd tydlighet hur stark identitetsbärande och avsevärt »identitetsstärkande» funktion ortnamnen har. Det blir extra tydligt vid diskussionen om det samiska namnet på Lycksele, där alternativen umesamiskt *Likssjuo* och sydsamiskt *Liksjoe* finns vid varandras sida, namnformer där uttalet är identiskt men ortografin som synes skiljer sig åt. Detta har utvecklats till en intressekonflikt mellan några av de svagaste språkgrupperna i den svenska delen av Sápmi.

Både för de nordligaste sydsamerna i Tärnaregionen – som negativt påverkades av den nordsamiska expansionen inom renskötseln – och för umesamerna på sydligt umesamiskt område – som inte har någon stark ställning i kraft av renskötsel eller annat näringsidkande – är det samiska namnet på Lycksele uppenbarligen en betydelsefull symbolfråga. De sydsamiska och umesamiska namnen är helt enkelt inte utbytbara. Här blir därför fastläggandet av gränsen mellan varieteterna ett betydelsefullt inslag i argumentationen, och kring detta kretsar som vi sett en hel del inlägg.

Gränsdragning av denna typ är emellertid svår att göra, men på intet sätt unik på samiskt område. En likartad problematik möter man exempelvis i Gällivare där den nordliga lulesamiskan trängts undan av tornesamiskan, varvid det uppstått strider om ortografigränsen. Som handläggare vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet (DAUM) på 1980-talet hade Olavi Korhonen ansvaret, och han har berättat att man först beslöt att »dubbelredovisa» kartnamnen inom ett avgränsat område. Uppgiften med sådan redovisning av namnen blev emellertid svärbemästrad, rentav ogörlig, varför man efter ett tag beslöt att faktiskt helt enkelt fastlägga en ortografigräns.

Även gällande lule- och arjeplogsamiskans avgränsning i söder mot umesamiskt område fanns likartade problem med gränsdragningen. När ärendet kom upp utredde Lantmäteriet saken och sände en remiss till kommuner och sameföreningar, och som ett resultat av remissförfarandet övervägdes först en ortografisk gräns längs Skellefteälven. Detta hade emellertid inneburit att det umesamiska området hade kluvits, trots att uppteckningar och ortnamn ju klart visar att skogssamebyar i Arvidsjaur och Arjeplog är umesamiska. DAUM sände då in en skrivelse som klargjorde sakförhållandena, och i det slutliga beslutet blev skogssamebyarna umesamiska. Arjeplogs sameby överklagade emellertid detta i flera instanser – där ville man istället att gränsen skulle följa kommungränsen – men överklagandet vann inte gehör.¹⁶

Dessa fall visar, alldeles som diskussionen med umesamiskans avgränsning mot sydsamiskan aktualiserad vid diskussionen om *Likssjuo/Liksjo*, att det är intrikata språkliga förhållanden som med största kunskap måste analyseras.

Dessutom noterar man utifrån de här diskuterade tre namnändena att den historiska dimensionen är betydelsefull då enskilda och kommuner

---

¹⁶Diskussionen rörande gränserna mellan lulesamiska/tornesamiska resp. arjeplogsamiska och lulesamiska/umesamiska finns väl dokumenterad i myndighetsarkiven, men återges här, mer summariskt, från Olavi Korhonsens sammanfattning i brev till projektet »Att benämna och berätta platsen» (se avdelningen Källor nedan).

pläderar för att ett samiskt namn skall inlemmas i den grundläggande kartdatabasen och på det viset kunna resultera i ett platsmärke. Sälunda lyfter Umeå kommun i samband med namnformen *Ubmeje* fram förhållandet att namnet sannolikt bildats nere vid kusten, vid forsarna alldeles vid mynningen, och brukats av umesamer vid kusten som man också tycker sig se konturer av i arkeologiskt material och i ett äldre dialektalt ordförråd. Namnet blir på detta sätt, i historiskt mening, ett närhorisontnamn. Det umesamiska språk som då antas ha funnits vid kusten har självfallet levt vidare där, osäkert dock hur länge. Men också argumentationen om att det umesamiska *Likssjuo* skall ges företräde stärks under hänvisning till den ställning umesamiskan hade som skriftspråk på 1700- och 1800-talet genom »det sydlapska bokspråket». Och en äldre uppteckning som styrker *Kraapohke* tas fram när man vill återta vad man tycker vara ett ursprungligt samiskt namn på Dorotea istället för de samiska namn som bygger på de svenskspråkiga namnen (*Bergvattnet* resp. *Dorotea*). Som nämns skänker dessutom förhållandet att *Kraapohke* kan styrkas genom uppteckningar av den legendariske lappmarksprästen J. A. Nensén belägget en särskild auktoritet. Den historiska dimensionen är uppenbarligen betydelsebärande i argumentationen kring de namn som skall ges företräde.

Det är när man studerar beslutsprocessen också intressant att se hur Lantmäteriet – detta helt enligt regelverket – gör sina bedömningar huruvida ett samiskt namn skall inlemmas i den grundläggande kartdatabasen eller inte. I bedömningen av *Ubmeje* framhålls att namnet skall ha hävd, vara väl känt och dessutom skall återspegla levande namnbruk. Konkret måste, säger man från Lantmäteriets sida, »de namn som ska dubbelredovisas även finnas upptecknade vid SOFI [= ISOF], och namnen måste finnas noterade såsom använda i lokalt bruk senast 1930».

Den skepsis som initialt fanns beträffande *Kraapohke* grundade sig på en osäkerhet om hur använd namnformen egentligen varit i nutid. ISOF säger i ett tidigt yttrande att »nya kartor ska inte vara historiska kartor» (SkrDor 6), men har senare funnit stöd för att ett *Kraapohke* existerar och existerat i det nutida lokala samiska talspråket (SkrDor 23). Exemplet visar att man vid bedömningen av de äldre samiska namnen måste ha möjligheter att komma åt namnens användning i det levande språket. Detta ställer stora krav på de myndigheter som skall bereda namnärendena. Det är endast undantagsvis man ser en så ambitiös utredning som den rörande *Kraapohke* (SkrDor 23), men att det verkligen behövs är uppenbart. Tidigare uppteckningar kan förvisso i lyckliga fall finnas, men saknas lika ofta. Detta är ett problem. Utredningar av denna typ kräver tillgång på meddelare som kan bekräfta användningen av namnet en eller ett par generationer tillbaka. Också i det avseendet uppstår problem eftersom det ofta är inom endast mycket små språkgemenskaper som namnen traderas.

Lantmäteriet väger i sitt beslut inte in om kommunen ligger inom samiskt förvaltningsområde eller om det samiska språk som kommer ifråga i namnet är föremål för revitalisering. Men som vi ser lyfts på flera ställen i överklagandena just revitaliseringsambitioner fram, och Olavi Korhonen talar om »etno-sociala skäl» för etableringen av en minoritetsspråkig namnform. Ortnamnens roll i en revitaliseringsprocess är ju uppenbar, och rimligen borde detta vägas in i de beslutsprocesser som rör minoritetsspråkiga ortnamn, i synnerhet beträffande namn som hör ett urfolk till. Detta skulle dock, av allt att döma, kräva en ändring av det regelverk utifrån vilket lantmäteriet arbetar – och en sådan ändring måste föregås av en bred diskussion, inte minst med de samiska organisationerna.

Denna studie visar hur ett beslut om dubbelredovisning av ett namn konkret går till. Som inledningsvis sades innebar riksdagsbeslutet 2009 om en minoritetspolitisk strategi för samiskans del att Sametinget skulle få en tydligare roll vad gäller målen för det samiska språkarbetet liksom att Sametinget skulle leda det samiska språkarbetet. Sametingets roll framstår emellertid många gånger i beslutsprocesserna som oklar.

Det är vad jag tyckt mig förstå uppenbart att Sametinget vill ha mer att säga till om då det gäller ortnamnsärenden. I protokoll från Ortnamnsrådets sammanträde 2015-10-21-22 framhålls nämligen att Sametinget och dess språknämnd formellt vill »överta det ortnamnsarbete som idag bedrivs gemensamt av Lantmäteriet, Institutet för språk och folkminnen samt Sametingets språkkonsulenter».

Efter vad som sägs i en skrivelse från oktober 2016 (SkrUm 17; utredningsdelen), har Sametinget »sagt upp samarbetet kring granskningen av ortnamn. Motiveringen har varit att *samiska ortnamn inte är något prioriterat område för bevarandet av samiskan* och om Sametinget trots allt ska ta på sig ett sådant uppdrag kräver det tillskott av medel» (min kursivering). Att Sametinget skulle anse de samiska ortnamnen vara ett nedprioriterat område går inte ihop med de ambitioner tinget tidigare uttryckt om att överta arbetet med ortnamnen.¹⁷ Och mycket riktigt, i en något

---

¹⁷Upplysande är i det här sammanhanget den brevväxling som finns mellan Sametingets sydsamiske språkkonsulent och ISOF i anledning av bedömningen av de samiska namnen för Dorotea och Lycksele. Frågan rör bl.a. hur de utlåtanden till förmån för *Kraapohke* och *Liksjoe* som Samisk språknämnd avgett skall bedömas. Språkkonsulents ställer (SkrDor 12) explicit följande fråga: »Om inte rekommendation och beslut av Sametingens gemensamma expertorgan (Samisk språknämnd) accepteras beträffande samiska ortnamn och dialekt/ortografigränser, vem/vilka anser SOFI [= ISOF] då har den kompetensen att avgöra sådana ärenden?».

ISOF säger i sitt svar (SkrDor 13) att Samisk språknämnd alldeles som Institutet bara ger rekommendationer, då det är Lantmäteriet som fattar besluten. Sedan

senare skrivelse från Sametinget till regeringen 2017-01-19 begär Sametinget att »få myndighetsuppdrag och resurser för granskningsansvar för samiska ortnamn». Vi får se vad denna skrivelse kan leda till.

Användande av de minoritetsspråkiga ortnamnen väcker uppenbarligen starka känslor och ger reaktioner. Ibland utsätts platsmärken med samiska namn för fysisk åverkan eller rivs helt enkelt ner (se bl.a. Andersson 2016, Andersson 2017, Helander 2015 s. 121, 125, Puzey 2007 passim, m.fl.). I min studie här kommer sådana negativa reaktioner till uttryck i kommentarfälten till tidningarnas och nyhetsprogrammet *Oddasats* artiklar. En del av dem har citerats ovan – en del grövre inlägg finns också i kommentarfälten men har här inte återgivits – och de ger många gånger uttryck för att samer och samisk kultur anses befinna sig i en underordnad position i förhållande till det svenska.

I samband med den s.k. »Tromsø-saken» – dvs. det officiella initiativ som togs i Tromsø om att eventuellt inlemma kommunen i det samiska förvaltningsområdet, varvid kommunen alltså skulle bli officiellt tvåspråkig (norsk-samisk) – kom starka reaktioner upp till ytan, och i lokaltidningar kunde man läsa inlägg med rubriker som »Vi må forhindre at Tromsø blir sameby», »La oss beholde identiteten vår» etc. Brit Mæhlum (2012) har studerat debatten och framhåller att vi här har att göra med »prototypiske mekanismer i en postkolonial virkelighet. Historien sitter i ryggmargen; vi er alle i varierende grad fanget av fortida. Historiske kategoriseringer og fortidas kulturelle fortolkningsskjemaer fortsetter å være gyldige selv om politiske vedtak og ideologiske endringer skulle tillsi noe annet» (Mæhlum 2012 s. 249). Detta är mycket tänkvärt.

Fallen *Ubmeje* (för Umeå), *Likssjuo/Liksjo* (för Lycksele) samt *Birjevahne/Döörte/Kraapohke* (för Dorotea) visar på de problem som kan vara förknippade med namnändringen av denna typ. Vi har här att göra med minoritetsgruppers berättigade vilja att manifesteras och synliggöra sitt språk och sina ortnamn i det språkliga landskapet – och synligare än på ett platsmärke vid vägen kan väl knappast ett språk manifesteras. Ortnamnen är vid uppbyggnaden av det språkliga landskapet bärande pusselbitar. Att uppvisandet av språkbrukarnas språk på skyltar har betydelse för hur man upplever sig i en flerspråkig kontext lyfter som redan nämnts

---

tillägger man: »Instituttet har som myndighetsuppgift att ansvara for granskningen av ortnamn i Sverige. Om Sametingets språkkonsulenter och dess finsk-ugriska forskningsarkivarier inte skulle vara ense, så är det alltså instituttet som har sista ordet gällande en rekommendation till Lantmäteriet». Det sägs också – och detta är viktigt – att det i komplicerade fall blir nödvändigt att ta in utomstående experter vid bedömningen, något som exempelvis görs vid bedömningen av var egentligen gränsen mellan umesamiska och sydsamiska bör dras (se not 12).

Landry & Bourhis (1997) fram – författarna talar om »subjective ethno-linguistic vitality».

Och Guy Puzey uttrycker resumerande i sin avhandling detta så här: »The importance of language visibility for relegitimation of minority languages should not be underestimated. As well as reflecting linguistic attitudes, language visibility can also influence the development of these attitudes and increase linguistic awareness, as it can lead to such fierce debate [---]. If minority languages do not have prominent visibility, they can be out of sight and out of mind for most people» (Puzey 2007 s. 119). Också detta är mycket tänkvärt.

Det handlar i de namnären den jag här redovisat om olika gruppers viljeinriktning och fullt berättigade önskemål att synliggöra sitt språk och därmed sig själva. Ibland kommer skarpa intressekonflikter i dagen. Ofta är det divergerande intressen från redan utsatta minoritetsgrupper som härvidlag står mot varandra – eller rentav kolliderar – och det är då det blir verkligt svårt. Något enkel väg att hantera detta finns inte.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Arkiv

Institutet för språk och folkminnen (ISOF), Uppsala

Namnarkivet i Uppsala (NAU) och Dialekt- och folkminnesarkivet (DFA) samt (den tidigare enheten) Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM)

Uppteckningar av ortnamn samt frågelistsvar

Samlingar i annat format av bl.a. O. P Pettersson (kapsel)

Fonogram

Tryckta kartor

Ortnamnsregistret, även tillgängliga elektroniskt

under adressen:

http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/

Uppsala universitetsbibliotek (UUB)

J. A. Nenséns material vid Handskrifts- och musikenheten
R 649, R 650, NC 1545

Umeå universitet, Institutionen för språkstudier

Projektet »Att benämna och berätta platsen. Hur folkligt plats-
skapande kan stärka samiska traditioner och identiteter»

Enkät om de samiska ortnamnen och hanteringen av dem inom de samiska förvaltningskommunerna. Enkäten genomförd hösten 2015. Materialet föreligger sammanställt inom projektet

Diverse *brev*, bl.a. från Olavi Korhonen 2012-02-23 och 2012-02-26

Samling av *urklipp* från svensk och norsk press (nedan specificerad i vissa delar)

Yttrande [över] umeamisk ortografi av Olavi Korhonen & Henrik Barruk
2014-02-22

Skrivelser (hämtade från diarierna vid Lantmäteriet, Institutet för språk och folkminnen och Sametinget)

Dorotea

SkrDor 1: Skrivelse från Institutet för språk och folkminnen till Same-
tingets sydsamiske språkkonsulent om Doroteas samiska namn,
2008-11-10

SkrDor 2: Skrivelse från Institutet för språk och folkminnen till Lantmä-
teriet om Doroteas samiska namn, 2008-11-17

SkrDor 3: Skrivelse från Institutet för språk och folkminnen till Lantmä-
teriet om Doroteas samiska namn, 2008-11-17

SkrDor 4: Skrivelse från Lantmäteriet till Jenny Swennevall om Doroteas
samiska namn, 2009-05-20

SkrDor 5: Överklagande av Jan-Olov Ellebrink, David Jonasson & Arne
Jonasson rörande beslutet att använda det sydsamiska namnet
Döörte på Dorotea, 2009-05-13

SkrDor 6: Yttrande från Institutet för språk och folkminnen till Lantmä-
teriet beträffande begärd ändring av Doroteas samiska namn *Döör-
te*, 2010-01-20

- SkrDor 7: Förfrågan från Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Samisk språknemnd rörande beslut eller rekommendation för fastställande av samiskt namn för samhället Dorotea, 2010-06-17
- SkrDor 8: Förfrågan från Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Vilhelmina södra sameby beträffande rekommendation för fastställande av samiskt namn för samhället Dorotea, 2010-03-05
- SkrDor 9: Förfrågan från Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Voernese sameby beträffande rekommendation för fastställande av samiskt namn för samhället Dorotea, 2010-03-05
- SkrDor 10: Svar från Voernese sameby beträffande rekommendation för fastställande av samiskt namn för samhället Dorotea, 2010-05-19
- SkrDor 11: Beslut från Samisk språknemnd till Sametinget beträffande »officiellt samisk namn för Dorotea», diariefört vid Sametinget 2010-12-14
- SkrDor 12: Förfrågan från Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Lantmäteriet rörande ortografigräns och officiella samiskt namn för orterna Dorotea och Lycksele, 2012-03-28
- SkrDor 13: Svar från Institutet för språk och folkminnen till Sametinget beträffande förfrågan rörande ortografigräns mellan sydsamiska och umesamiska samt officiella samiska namnformer för Dorotea och Lycksele, 2012-05-14
- SkrDor 14: Överklagande från Dorotea kommun till regeringen beträffande det samiska namnet på Dorotea, 2013-09-20
- SkrDor 15: Yttrande från Lantmäteriet till regeringen beträffande det samiska namnet på Dorotea, 2014-05-27
- SkrDor 16: Skrivelse från ledamoten av Sametingets kulturnämnd m.m. Erik-Oscar Oscarsson, Norsjö, till Sametinget beträffande det samiska namnet på Dorotea, 2014-06-24
- SkrDor 17: Yttrande från Voernese sameby till Dorotea kommun beträffande namnet *Kraapohke*, 2014-06-25
- SkrDor 18: Yttrande från Vilhelmina södra sameby till Dorotea kommun beträffande namnet *Kraapohke*, 2014-07-01
- SkrDor 19: »Kommentarer» från Sametinget och Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Dorotea kommun beträffande Lantmäteriets yttrande 2014-05-27 med anledning av överklagandet av det samiska namnet *Döörte* på Dorotea, 2014-07-30
- SkrDor 20: Synpunkter från Sametinget till Dorotea kommun i anledning av Lantmäteriets yttrande 2014-05-27 med anledning av överklagandet av det samiska namnet *Döörte* på Dorotea, 2014-11-14
- SkrDor 21: »Kompletterande yttrande» från Dorotea kommun till regeringen beträffande det samiska namnet på Dorotea, 2014-08-12
- SkrDor 22: Yttrande av Lantmäteriet till regeringen i anledning av det samiska namnet på Dorotea, 2014-11-14

- SkrDor 23: Underlag för yttrande från ISOF till regeringen i anledning av det samiska namnet på Dorotea, 2016-02-24
- SkrDor 24: Yttrande från ISOF till regeringen i anledning av det samiska namnet på Dorotea, 2016-02-25
- SkrDor 25: [Regeringens beslut beträffande] Överklagande av Lantmäteriets beslut om det samiska namnet för orten Dorotea, Dorotea kommun, 2016-06-16

Lycksele

- SkrLy 1: Ansökan från Lycksele kommun till Vägverket om skyltning på samiska i Lycksele kommun, 2008-05-26
- SkrLy 2: Skrivelse från Vägverket till Sametingets sydsamiske språkkonsulent beträffande »platsmärken med samiskt namn vid infarterna till Lycksele», 2008-06-24
- SkrLy 3: Skrivelse från Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Institutet för språk och folkminnen beträffande sydsamisk stavning »i enlighet med uppteckningar av det samiska namnet för Lycksele», diariefört vid Sametinget 2008-07-10
- SkrLy 4: Skrivelse från Institutet för språk och folkminnen till Sametingets sydsamiske språkkonsulent rörande sydsamisk stavning i enlighet med uppteckningar av det samiska namnet för Lycksele, 2008-07-04
- SkrLy 5: Skrivelse från Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Vägverket, 2008-08-22
- SkrLy 6: Utredning av Olavi Korhonen ställd till Sametinget beträffande namnet *Lycksele*: historisk bakgrund, dialekttillhörighet och stavning, 2008-09-09
- SkrLy 7: Förfrågan från Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Samisk språknemnd i anledning av beslut gällande gränsen mellan ume- resp. sydsamiskan och det samiska namnet för Lycksele, 2009-01-09 och 2009-03-06
- SkrLy 8: Kompletterande handlingar från Sametinget till Samisk språknemnd rörande det samiska namnet på Lycksele, 2009-06-10 (innehåller SkrLy 9)
- SkrLy 9: Utredning från Olavi Korhonen ställd till Sametinget rörande det samiska namnet på tätorten Lycksele: språkliga, historiska och kulturella aspekter, 2009-06-06
- SkrLy 10: Förnyad anhållan från Nätverket »Umesamer i samverkan» ställd till Sametinget angående två umesamiska ärenden av språklig karaktär, ortnamn och ortografi, 2009-11-25
- SkrLy 11: Skrivelse från Sametingets sydsamiske språkkonsulent till Trafikverket rörande förfrågan om Lycksele stads samiska namn, 2012-08-21

- SkrLy 12: Skrivelse från Valborg Wiinka till Sametinget beträffande ortnamnet *Lycksele*, 2013-07-02
- SkrLy 13: Skrivelse från Håkan Rydving till Lantmäteriet rörande gränsdragningen mellan sydsamiska och umesamiska, 2015-03-13
- SkrLy 14: Skrivelse från Lars-Gunnar Larsson till Lantmäteriet rörande gränsdragningen mellan sydsamiska och umesamiska, 2015-03-19
- SkrLy 15: Skrivelse från Mikael Vinka till Lantmäteriet rörande gränsdragningen mellan sydsamiska och umesamiska, 2016-06-13
- SkrLy 16: Skrivelse från Mikael Svonni till Lantmäteriet rörande gränsdragningen mellan sydsamiska och umesamiska, 2016-08-17

Umeå

- SkrUm 1: Skrivelse från Umeå kommun till Trafikverket beträffande skyltning av samiska ortnamn inom kommunen, 2011-03-24
- SkrUm 2: Svar från Trafikverket till Umeå kommun på SkrUm 1, 2011-04-05
- SkrUm 3: Skrivelse från Umeå kommun till Lantmäteriet om att få skylta med samiska namn inom kommunen, 2011-08-30
- SkrUm 4: Skrivelse från Lantmäteriet till Umeå kommun som svar på SkrUm 3, 2011-08-30
- SkrUm 5: Skrivelse från Håkan Göransson, Informationsenheten Umeå kommun, samt Michael Lindblad och Britt-Marie Barruk, Umeå sameförening/Samiska delegationen i Umeå till Lantmäteriet, Trafikverket och Sametingets sydsamiske språkkonsulent beträffande skyltning i Umeå på samiska, 2011-09-23
- SkrUm 6: Ansökan från Umeå kommun till Lantmäteriet om att sätta ut Umeås samiska namn *Ubmeje* på kartan, 2012-04-04, formellt taget av kommunens KSAU 2012-05-02
- SkrUm 7: Yttrande från Institutet för språk och folkminnen angående kartredovisning av Umeås umesamiska namn, 2012-12-17
- SkrUm 8: Beslut från Lantmäteriet beträffande ansökan från Umeå kommun om att få redovisa Umeås samiska namn *Ubmeje* på kartan, 2012-12-18
- SkrUm 9: Överklagande från Umeå kommun till regeringen av Lantmäteriets beslut i frågan om redovisning av Umeås samiska namn *Ubmeje* på kartan, 2013-04-04
- SkrUm 10: Utlåtande från Olavi Korhonen till Umeå kommun beträffande det umesamiska namnet *Ubmeje* på staden Umeå, 2013-03-12
- SkrUm 11: Yttrande från Bror Saitton (expert i utredningen »Samernas sedvanemarker», vittne i det s.k. Nordmalingsmålet) till Umeå kommun, 2013-01-29

- SkrUm 12: Yttrande från Institutet för språk och folkminnen, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå till Umeå kommun om Umeås sydsamiska namn på kartan, 2013-02-14
- SkrUm 13: Förtydligande av det nyssnämnda yttrandet (SkrUm 12), dels från handläggaren vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet 2013-04-14, dels från Institutet för språk och folkminnen, 2013-02-21
- SkrUm 14: Yttrande från Institutet för språk och folkminnen till Lantmäteriet i anledning av Överklagande i fråga om redovisning av tätorten Umeås samiska namn på kartan, 2013-06-05
- SkrUm 15: Yttrande från Lantmäteriet till regeringen i anledning av Överklagande i fråga om redovisning av Umeås samiska namn på kartan, 2015-06-14
- SkrUm 16: Yttrande från Sametinget till regeringen rörande överklagande av beslut om redovisning av Umeå samiska namn *Ubmeje* på kartan, 2014-12-02
- SkrUm 17: Yttrande av Institutet för språk och folkminnen till regeringen i anledning av Överklagande av Lantmäteriets beslut angående kartredovisning av Umeås umesamiska namn *Ubmeje* [skrivelse och utredningsdel], 2016-10-26
- SkrUm 18: Regeringens skrivelse till Umeå kommun med inbjudan att yttra sig över yttrandet från Institutet för språk och folkminnen (= SkrUm 17), 2016-11-03

Övrigt

Skrivelse från Sametinget till regeringen (Kulturdepartementet) med »Begäran om uppdrag och resurser för att yttra sig i ärenden om fastställande av ortnamn och granska förslag till namn på allmänna kartor samt uppdrag att yttra sig om samiska personnamn», 2017-01-19

Ortnamnsrådets protokoll

Protokoll 2015-03-10

Protokoll 2015-10-20-21

Protokoll 2016-10-19-20

Tidningsartiklar jämte nyhetsinslag¹⁸

Dorotea

- Bjärneand, Fredrik, 2009: »Dorotea kan få sydsamisk skyltning», Västerbottningen [avdelningen »Lokaltidningen»] april 2009
- Sunna, Anna, 2010: »Ovisshet om Doroteas namn», Oðđasat 2010-02-10
- »Döörte–Birjevahne–Kraapohke – tvist om Dorotea på samiska», Västerbottens-Kuriren 2010-02-09
- »Samiska namnval ifrågasätts», Västerbottens-Kuriren 2012-04-27 med läsarkommentarer
- Kuhmunen, Merethe, 2012: »Samiskt ortnamn avgör av domstol», Oðđasat 2012-06-12 med läsarkommentarer
- »Dorotea kommun vill att Dorotea ska heta Kraapohke på samiska», Oðđasat 2012-11-25 med läsarkommentarer

Lycksele

- »Språkstrid i Lycksele», Oðđasat 2009-09-14
- »Lycksele bör bli Liksjo», Oðđasat 2010-01-07

Umeå

- Sandberg, Johan, 2012: Repliken: »Samisk satsning 2014?», Västerbottens-Kuriren 2012-02-14
- »Kolla den nya skylten», Västerbottens-Kuriren 2012-05-02 med läsarkommentarer
- »Samiska vägskyltar till Ubmeje», Oðđasat 2012-05-03 med läsarkommentarer
- »Inget samiskt Umeå på kartan», Västerbottens-Kuriren 2012-12-28 med läsarkommentarer
- »Umeå får stöd för Ubmeje-skyltar», P4 Västerbotten, Sveriges radio 2013-02-21

Umesamiska som skriftspråk

- »Umesamiskan godkänns som eget skriftspråk», Oðđasat 2016-04-05
- »Umesamiska skriftspråket nu erkänt», Rádío Sápmi 2016-04-06

---

¹⁸Här har jag sammanfört tidningsartiklar samt hemsidor där man finner texter som publicerats i samband med inslag i Oðđasat (se not 14).

Övriga tidningsartiklar (rörande en av *Sáminuorra* initierad ortnamnsskyltning oktober 1995)

Bergmark, Kenth, 1995a: »Samisk skyltning väckte förvåning», *Norrländska Socialdemokraten* 1995-10-28

Bergmark, Kenth, 1995b: »Professor stöder samisk skyltning», *Norrländska Socialdemokraten* 1995-10-31

Eriksson, Leif, 1995: »Samer i aktion för vägs skyltar», *Länstidningen (Östersund)* 1995-10-28

»Samer satte upp egna skyltar», *Norrbottens-Kuriren* 1995-10-28

»Samer satte upp egna vägs skyltar», *Östersunds-Posten* 1995-10-28

Wahlström, Johnny, 1995: »Ortnamn skyltas på samiska», *Västerbotens-Kuriren* 1995-10-28

Tryckt litteratur

Andersson, Daniel, 2016: Kontaktzon Lappland. Materiella, ideologiska och språkliga möten. I: Thule. Kungl. Skytteanska samfundets årsbok 2016. S. 137–153.

Andersson, Daniel, 2017. Ortnamnens funktioner i flerspråkiga områden. I: Mellannorrland i centrum. Språkliga och historiska studier, red. av Lars-Erik Edlund, Elżbieta Strzelecka & Thorsten Andersson. (Kungl. Skytteanska Samfundets handlingar 77; Nordsvenska 26.) S. 131–142.

Aslaksen, Lisa Monica, 2009: Sámi geographical names in Norway. I: *Geographical Names as a Part of the Cultural Heritage*, ed. by Peter Jordan, Hubert Bergmann, Catherine Cheetham & Isolde Hausner. (Wiener Schriften zur Geographie und Kartographie 18.) S. 51–54. Wien: Institut für Geographie und Regionalforschung.

Barruk, Henrik, 2011: Samiskan i Ume lappmark. I: *DAUM-Katta Vinterblad* 2011. S. 16–17. Tillgänglig: <http://www2.sofi.se/daum/katta/katta21/katta21.pdf> (hämtat 2016-03-01).

Blomqvist, Salander & Barruk, se Hur Umeå blev björkarna stad ...

Collinder, Björn, 1964: *Ordbok till Sveriges lapska ortnamn*. (Sveriges ortnamn.) Uppsala: Kungl ortnamnskommissionen.

Dahlstedt, Karl-Hampus, 1984: Omsjö, Uman och Junsele. I: *Florilegium Nordicum*. En bukett nordiska språk- och namnstudier tillägnade Sigurd Fries den 22 april 1984, utg. av Lars-Erik Edlund, Claes Börje Hagervall, Birger Liljestrand (red.) & Evert Melefors. (Acta Uni-

- versitatis Umenis. Umeå Studies in the Humanities 61.) S. 58–70. Umeå: Umeå universitet.
- Edlund, Lars-Erik, 1987: Ånamn och binamn – en idéskiss kring »friare ord- och namnbildning». I: Nionde nordiska namnforskarkongressen. Lund 4–8 augusti 1985. (NORNA-rapporter 34.) S. 109–149. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Edlund, Lars-Erik, 1991: Finskt och nordiskt i den nordsvenska ortnamnsskatten – några perspektiv. I: Thule. Kungl. Skytteanska Samfundets årsbok 1991. S. 25–48.
- Edlund, Lars-Erik, Mullonen, Irma I., Pedersen, Kirsti, Vahtola, Jouko & Valtonen, Taarna, 2016: Place names (Toponyms). I: Encyclopedia of the Barents Region, Vol. 2, ed. by Mats-Olov Olsson (Editor-in-Chief), Fredrick Backman, Alexey Golubev, Björn Norlin, and Lars Ohlsson (Co-Editors), and Lars Elenius (Assistant and Graphics Editor). Oslo: Pax. S. 173–179.
- Från erkännande till egenmakt – strategi för de nationella minoriteterna. Regeringen proposition 2008/09: 158; Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/contentassets/cb45420dc4fb44c1bb7214d3bo65c5d1/prop-200809158-fran-erkannande-till-egenmakt--regeringens-strategi-for-de-nationella-minoriteterna> (hämtat 2016-02-22).
- Förordning (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-20091299-om-nati_sfs-2009-1299/ (hämtat 2016-02-22).
- Gorter, Durk, 2013: Linguistic Landscapes in a Multilingual World. I: Annual Review of Applied Linguistics 33, 2013. S. 190–212.
- Gorter, Durk, Marten, Heiko K. & Mansel, Luk Van (eds.), 2012: Minority Languages in the Linguistic Landscape. (Palgrave Studies in Minority Languages and Communities.) Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Helander, Kaisa Rautio, 1994: Stedsnavn i flerspråkliga områden i Norge: Hvordan norske, samiske og finske stedsnavn brukes i offisiell og uoffisiell sammenheng i Norge. I: Ortnamn värda att vårda. Föredrag från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur Stockholm 5–7 maj 1993, red. av Göran Ulfspärre. S. 123–134. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Helander, Kaisa Rautio, 2004: Treatment of Saami Settlement Names in Finnmark in Official Norwegian Place Name Policy. I: Landscape, Law and Customary Rights, ed. by Michael Jones & Audhild Schanche. (Dieđut 3/2004.) S. 102–121. Guovdageaidnu-Kautokeino: Sámi Instituhtta.
- Helander, Kaisa Rautio, 2009: Toponymic Silence and Sámi Place Names during the Growth of the Norwegian Nation State. I: Critical To-

- ponymies. The Contested Politics of Place Naming, ed. by Lawrence D. Berg & Jani Vuolteenaho. S. 253–266. Surrey: Ashgate.
- Helander, Kaisa Rautio, 2015: Sámi language toponymy in linguistic landscapes. The function of place names in language policy. I: *Congressus Duodecimus Internationalis Fenno-Ugristarum*, Oulu 2015, ed. by Harri Mantila, Kaisa Leinonen, Sisko Brunni, Santeri Palviainen & Jari Sivonen. S. 111–130. Oulu: Oulun yliopisto.
- Holm, Gösta, 1955: Tre bottniska ortnamn. I: *Namn och bygd* 43, 1955. S. 96–110.
- Holm, Gösta, 1958: Namntypen Umeå och höjdnamnet Månen. I: *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift 1958*. S. 23–37.
- Holm, Gösta, 1973: Bynamnet Kåddis. I: *Svenska studier från runt till nutid tillägnade Carl Ivar Ståhle på 60 årsdagen den 27 juni 1973*. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 48.) S. 53–58. Stockholm: Nämnden för svensk språkvård.
- Holm, Gösta, 1983: Kåddis en tredje gång. I: *Namn och bygd* 71, 1983. S. 96–100.
- Hur Umeå blev björkarnas stad. Fången, musen och branden. Gukttie Ubmeje sügij stáddane sjaddij. Fángga, sñjeärrá jah dálla. Text: Anita Blomqvist. Illustrationer: Clara Salander. Umesamisk översättning: Henrik Barruk. Umeå: Text & Kultur AB 2016.
- Israelsson, Per-Martin & Nejne, Sakka, 2008: *Svensk-sydsamisk, sydsamisk-svensk ordbok och ortnamn. Daaroen-áarjelsaemien, áarjelsaemien-daaroen baakoegärja jih sijjenommh*. Kiruna: Sametinget.
- Korhonen, Olavi, 2016: *Samiskan under fyra sekel i Svenska kyrkans arbete. I: De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna. En vetenskaplig antologi*. Red.: Daniel Lindmark & Olle Sundström. Vol. 2. S. 735–795. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Kulturmiljölag 1988: 950. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1988950-om-kulturminnen_sfs-1988-950/ (hämtat 2016-02-15).
- Lagen (1988: 950) om kultuurminnen, se Kulturmiljölag.
- Lagercrantz, Eliel, 1939: *Lappischer Wortschatz*. Del 1–2. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae 6.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura..
- Lag om minoritetsspråk 2009: Lag (2009: 724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2009724-om-nationella-m_sfs-2009-724/ (hämtat 2016-02-15).
- Landry, Rodrigue & Bourhis, Richard Y., 1997: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. An empirical study. I: *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1). S. 23–49.

- Larsson, Lars-Gunnar, 2012: Grenzen und Gruppierungen im Umesamischen. (Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 83). Wiesbaden: Harrassowitz
- Lindahl, Erik & Öhrling, Johannes, 1780. *Lexicon lapponicum, cum interpretatione vocabulorum sveco-latina et indice svecano lapponico ...* Holmiæ [Stockholm]: Joh. Georg. Lange.
- Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2007: Grans sameby. En beskrivning av samebyns förutsättningar, markanvändning och renskötsel. Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/SiteCollectionDocuments/Sv/naringsliv-och-foreningar/rennaring/samebyar_Gran.pdf (hämtat 2016-02-22).
- Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2007: Rans sameby. En beskrivning av samebyns förutsättningar, markanvändning och renskötsel. Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/SiteCollectionDocuments/Sv/naringsliv-och-foreningar/rennaring/samebyar_Ran.pdf (hämtat 2016-02-22).
- Länsstyrelsen i Västerbottens län, 2007: Ubmeje tjealddie. En beskrivning av samebyns förutsättningar, markanvändning och renskötsel. Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/SiteCollectionDocuments/Sv/naringsliv-och-foreningar/rennaring/samebyar_Ubmejetealddie.pdf (hämtat 2016-02-22).
- Manker, Ernst, 1953: *The Nomadism of the Swedish Mountain Lapps. The siidas and their migratory routes in 1945.* Translated from the Swedish by Robert N. Pehrson. Stockholm: Gebers.
- Marten, Heiko F., Mensel, Luk Van & Gorter, Durk, 2012: *Studying Minority Languages in the Linguistic Landscape. I: Minority Languages in the Linguistic Landscape*, ed. by Durk Gorter, Heiko F. Marten & Luk Van Mansel. (Palgrave Studies in Minority Languages and Communities.) S. 1–15. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mattisson, Ann-Christin, 1993: *Samiska ortnamn på fjällkartorna. (Ortnamn och namnvård 3: LMV-rapport 1993:19.)* Gävle: Lantmäteriverket.
- Minoritetshandlingsplan Kraapohken Tjielte – Dorotea kommun 2014–2016 sammanställd av Sanna Lisa Streuka & Aanna Johansson Larsson. Tillgänglig: http://www.dorotea.se/default.asp?oewCmd=10&pageid=38021&path=25046&file=812\815\1053\1507\1977\minoritetshandlingsplan_2014.pdf (hämtat 2016-03-02).
- Mæhlum, Brit, 2012: Stigma og stolthet. Samisk identitetsforvaltning i det seinmoderne samfunnet. I: *Fra holtijaR til holtung. Språkhistoriske og språksosiologiske artikler til Arne Torp på 70-årsdagen,*

- red. Unn Røynealand & Hans-Olav Enger. S. 239–252. Oslo: Novus Forlag.
- Nielsen, Konrad, 1934: Lappisk ordbok grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino. Vol. 2. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning B 17.2.) Oslo: Aschehoug & Co.
- Norstedt, Gertrud [skall vara: Gudrun], 2009: Språkkrock på skyltarna i Lycksele. I: Språktidningen 2009 (12). S. 58–61.
- Nyström, Staffan, 2012: Swedish Place-name Legislation: Application, Evaluation, Revision. I: *Onoma* 47. S. 119–136.
- Pellijeff, Gunnar, 1982: Byanamet Kåddis än en gång. I: Språkhistoria och språkkontakt i Finland och Nord-Skandinavien. Studier tillägnade Tryggve Sköld den 2 november 1982. (Kungl. Skytteanska Samfundets handlingar 26.) S. 229–234. Umeå: Kungl. Skytteanska Samfundet.
- Puzey, Guy, 2007: Planning the Linguistic Landscape. A Comparative Survey of the Use of Minority Languages in the Road Signage of Norway, Scotland and Italy. [MSc dissertation, University of Edinburgh.] Tillgänglig: <http://www.era.lib.ed.ac.uk/bitstream/1842/2118/1/2007PuzeyGDissertationMSc.pdf>. (hämtat 2016-02-15).
- Puzey, Guy, 2009: Opportunity or Threat? The Role of Minority Toponyms in the Linguistic Landscape. I: Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences (ICOS XXIII). S. 821–827.
- Puzey, Guy, 2011: New research directions in toponomastics and linguistic landscapes. I: *Onoma* 46. S. 211–226.
- Regeringskansliet. Integrations- och jämställdhetsdepartementet: Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna (2009-01-29). Tillgänglig: <https://www.sametinget.se/7050> (hämtat 2016-02-22).
- Riksintressen för Grans sameby (Statens Jordbruksverk [2003]). Tillgänglig: <http://www.sametinget.se/9416> (hämtat 2016-02-10).
- Riksintressen inom Rans sameby (Statens Jordbruksverk [2003]). Tillgänglig: <http://www.sametinget.se/9420> (hämtat 2016-02-10).
- Riksintressen inom Ubmeje tjeälddie (Statens Jordbruksverk [2003]). Tillgänglig: <http://www.sametinget.se/9424> (hämtat 2016-02-10).
- Rydving, Håkan, 2013: Words and Varieties. Lexical Variation in Saami. (Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia; Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 269). Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- Samernas sedvanemarker (SOU 2006:14); del 1. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utdredningar/Statens-offentliga-utredningar/_GUB314/?text=true;

del 2. Tillgänglig:

<http://data.riksdagen.se/fil/0809FA56-97EF-49F1-Bo2F-F221A57B6A3E>;

del 3. Tillgänglig:

<http://data.riksdagen.se/fil/B6477F14-27CC-4672-9A2C-7C56522EF618>;

del 4. Tillgänglig:

<http://data.riksdagen.se/fil/5FD05DoB-772B-45B8-A73B-68E8B2E92A3B> (hämtade 2016-02-22).

Shohamy, Elana, 2006: Language Policy. Hidden Agendas and New Approaches. London & New York: Routledge.

Shohamy, Elana & Gorter, Durk, 2009: Introduction. I: Linguistic Landscape. Expanding the Scenery, ed. by Elana Shohamy & Durk Gorter. S. 1–10. New York: Routledge.

Sköld, Tryggve, 1989. Om det finska, samiska och svenska namnet på Umeå. I: Thule. Kungl. Skytteanska Samfundets årsbok 1989. S. 7–27.

SOL₁ = Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Red.: Mats Wahlberg. Uppsala 2003.

SOL₂ = Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Institutet för språk och folkminnen och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Redaktör: Mats Wahlberg. 2 rev. uppl. Uppsala 2016.

Suksi, Markku, 2014: Rätten att använda sitt eget språk. I: Rom för språk. Nye innsikter i språkleg mangfold, red. Endre Brunstad, Ann-Kristin Helland Gujord & Edit Bugger. S. 33–70. Oslo: Novus Forlag.

Swedell, Ulla, 2007: Samiskt, finskt och svenskt kulturmöte i ortnamns-perspektiv. I: Namn och mångkultur – flerspråkiga miljöer och kulturella influenser. Föredrag vid Ortnamnssällskapets i Uppsala 70-års-symposium 21–22 oktober 2006, red. av Katharina Leibring, Staffan Nyström & Mats Wahlberg. S. 95–102. Uppsala: Ortnamnssällskapet.

Swedell, Ulla, 2008a: *Lájtávrrre* eller *Lájdávvre*? Nuläget inom samisk ortnamnsvård i Sverige. I: Váimmus čiegán sániid – I hjärtat gömmer jag orden. Samiskt symposium till minne av Annika Jansson i Uppsala den 4–5 februari 2005, utg. av Lars-Gunnar Larsson & Torbjörn Söder. (Opuscula Uralica 9.) S. 94–98. Uppsala: Uppsala universitet.

Swedell, Ulla, 2008b: Minoritetsspråkens ställning i ortnamnsbruket i Sverige. I: Sprog i Norden 2008. S. 205–211.

Swedell, Ulla, 2009: Gällivares bebyggelsenamn ur minoritetsperspektiv. I: Namn i flerspråkiga och mångkulturella miljöer. Handlingar från NORNA:s 36:e symposium i Umeå 16–18 november 2006,

- red. av Lars-Erik Edlund & Susanne Haugen. (NORNA-rapporter 83; Nordsvenska 16; Kulturens frontlinjer 56.) S. 27–36. Umeå: Umeå universitet.
- Svonni, Mikael, 2006: Umesamiskan – det gåtfulla språket. I: Sápmi YIK – Livet i samernas bosättningsområde för ett tusen år sedan, red. av Andrea Amft & Mikael Svonni. (Sámi dutkan. Samiska studier. Sami Studies 3. Skriftserie om samernas språk, kultur och samhälle utg. av Sámi dutkan. Samiska studier vid Umeå universitet.) S. 151–170. Umeå: Samiska studier vid Umeå universitet.
- Wiklund, K. B., 1914: Urnordiska ortnamn i de södra lappmarkerna. I: Namn och bygd 2, 1914. S. 105–120.
- Voulab-Lohi, Kaarina, 2009: Sámi place names in Finland. I: Geographical Names as a Part of the Cultural Heritage, ed. by Peter Jordan, Hubert Bergmann, Catherine Cheetham & Isolde Hausner. (Wiener Schriften zur Geographie und Kartographie 18.) S. 55–58. Wien: Institut für Geographie und Regionalforschung.
- Zamyatin, Konstantin, 2014: An Official Status for Minority Languages? A Study of State Languages in Russia's Finno-ugric Republics. (Uralica Helsingiensia 6.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. Tillgänglig:
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42394/zamyatin_thesis.pdf?sequence=1 (hämtat 2016-02-29).

Abstract

Toponyms and identity processes. Discussions on some Saami toponyms in Västerbotten, northern Sweden

The implementation of the Swedish minority policy has implied that the national minority languages spoken in an area have come to be visualised more than before. This exposure signals the value of the minority languages. The commission to the Swedish Transport Administration ('Trafikverket') implies strengthening the work with displaying toponyms in minority languages, since the toponyms are regarded as a valuable part of the cultural heritage. But what minority language toponyms should be put on the road signs parallel with the Swedish names? And what reactions could a toponym in a minority language cause?

In an ongoing research project at Umeå University, 'Naming and Narrating Places: Empowering Saami Traditions and Identities through Popular Place-Making Processes,' the work with strengthening the use of the Saami toponyms and the reactions that this work cause is analysed. In this article is focused on three toponyms: *Ubmeje* (for Umeå), *Likssjuo/Lik-sjoe* (for Lycksele) and *Birjevahne/Döörte/Kraapohke* (for Dorotea). These examples illustrate complicated questions that arise in the work with the toponyms in the minority languages and the identity processes associated with them.

Nyckelord: ortnamn, minoritetsspråk, språkliga landskap, platsmärken, Sverige, Västerbottens län, samiska språk, umesamiska, sydsamiska

Keywords: toponyms, minority languages, linguistic landscapes, road signs, Sweden, the county of Västerbotten, Saami languages, Ume Saami, South Saami

Från Ebbes hörna till Alsalam moské

En studie av det språkliga landskapet i en del av Göteborg

Maria Löfdahl & Lena Wénner

1. Inledning

Vi omges dagligen både av talat språk och av olika typer av skriftliga budskap. Traditionellt har sociolingvister ägnat sig åt studier av det talade språket men under senare tid har intresset för olika typer av skrivna texter och budskap i det offentliga rummet vuxit. Vi möts ständigt av olika typer av skriftliga budskap med olika avsändare och olika tänkta mottagare. Det kan handla om alltifrån officiella trafikskyltar, gatuskyltar, kommersiella skyltar och reklamtexter till handskrivna lappar och klotter tillkomna av individuella aktörer.

1.1. Syfte och metod

Vi skall beskriva det språkliga landskapet i ett område runt Bellevue marknad i Göteborg med fokus på de kommersiella namnen (för en definition av kommersiella namn se Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2012). Syftet med undersökningen är att utifrån en sådan beskrivning kunna förstå de individer och aktörer som rör sig i området och som är avsändare och mottagare för områdets inskriptioner. Genom att studera hur och genom vilka resurser denna kommunikation manifesteras är det möjligt att ge en djupare beskrivning av området.

Följande frågor är i fokus för undersökningen:

- Vilka språk förekommer i det språkliga landskapet i undersökningsområdet?
- Hurdan är flerspråkigheten i detta område?
- Vilka semiotiska resurser (exempelvis skriven text, bild och symbolspråk) bidrar till kommunikationen i det offentliga rummet i undersökningsområdet?

Inom nordisk namnforskning har termen lingvistiska landskap ofta använts (se t.ex. Berezkina 2013, Syrjälä 2012). I det följande används den inom svensk forskning vanligare termen språkliga landskap. För en diskussion av ämnets terminologi se Järlehed 2011. Vi har följt den för fältet språkliga landskap gängse metoden att fotografera synliga inskriptioner i det offentliga rummet i ett avgränsat område. Därför har vi fotograferat och analyserat gatuskyltar, skyltar på butiker, restauranger, affischer och handskrivna anslag. Vi har inte lyckats fånga samtliga texter i det offentliga rummet, exempelvis har vi inte dokumenterat texter på kvitton eller klotter. Vissa texter och skyltar fick vi inte heller tillåtelse att fotografera. I denna framställning är ambitionen inte att redovisa varje inskription i det språkliga landskapet. Istället följs här forskningsfältets kvalitativa tradition (se Blommaert 2013) där mönster och tendenser i materialet lyfts fram och illustreras genom exempel. I de fall texterna är skrivna på språk vi inte behärskar har vi tagit hjälp av auktoriserade översättare. Vi har även bitt informanter berätta om bakgrunden till vissa texter.

I det följande kommer vi att betrakta vårt undersökningsområde som ett specifikt språkligt rum. Utifrån teorier hämtade från fältet språkliga landskap kommer vi att diskutera detta rum som en enhet som visserligen är geografiskt avgränsat men som har tydliga kopplingar till andra rum.

1.2. Bellevue marknad

Vårt undersökningsområde ligger i stadsdelen Kviberg i östra Göteborg. Det är inget bostadsområde utan ett område som präglas av små kommersiella näringar och ett flertal religiösa samfund. Här finns i dagsläget tre moskéer med delvis olika inriktningar. Flera av de butiker som finns i området har kopplingar till dessa moskéer. Här säljs bl.a. traditionella muslimska kläder med symbolvärde i religiösa sammanhang. Vidare finns flera butiker som säljer livsmedel och heminredning. I området finns även två frisersalonger. Här ligger även Bellevue marknad som är Göteborgs största inomhusmarknad. Den är öppen på helgerna och då ändrar området delvis karaktär eftersom personer från hela Göteborg då besöker marknaden. Området runt Bellevue marknad är väl avgränsat och ligger mellan en trafikled, Sävåån och SKFs kullagerfabrik (se figur 1).

Figur 1. Området runt Bellevue marknad är avgränsat av en trafikled och Säveån.

Stadsdelen Kiviberg är i övrigt under utbyggnad. Bostäder och idrottsanläggningar byggs men området runt Bellevue marknad har hittills lämnats orört i stadsplaneringen. Det är ett exempel på vad Saltzman (2009) kallar ett stadens mellanrum. Sådana mellanrum kan vara förbindelseleder, mötesplatser mellan olika rum, ett slags ambivalenta territorier, övergångar där olika aktiviteter och brukare möts. Det kan vara platser för gränsöverskridande och nyskapande. Oklarheten ligger i mellanrummets natur (Löfgren 1997 s. 69). Vidare är mellanrummet ett område som befinner sig i ett vänteläge, ett slags tidsmässigt mellanrum.

Området runt Bellevue marknad är också ett transnationellt rum, ett rum där aktörer är engagerade i transnationella kulturer, antingen som producent eller som konsument (McIntyre 2009 s. 98 f.). Rummet inkluderar inte bara materiella geografier utan också symboliska sådana där aktörerna skapar mening i en transnationell värld. Här sker möten mellan människor med olika bakgrund och olika språk.

2. Språkliga landskap

Fältet språkliga landskap har vuxit fram som ett eget forskningsområde under de 10–20 senaste åren. För en översikt och kritisk diskussion av ämnet se Järlehed 2011 och Puzey 2016 där namnens roll i det språkliga landskapet diskuteras. Fokus för undersökningarna har ofta varit inskriptioner i urbana miljöer. Detta innebär att det undersökta materialet ofta åtminstone delvis utgjorts av namn men i regel utan att namnens särställning inom språket beaktats. Studier av språkliga landskap är ett relativt

ungt forskningsfält inom nordisk namnforskning, men några studier har ändå genomförts. Med exempel hämtade ur det språkliga landskapet i Malmö för Francis M. Hult (2009) ett i huvudsak metodiskt resonemang kring det han kallar språkens ekologi (*the ecology of language*) där han betraktar samspelet mellan flerspråkighet och social miljö som ett ekosystem. Väinö Syrjälä (2012, 2015) behandlar två språkliga landskap i Norden: Helsingfors metro och Oslos T-bana. Han finner båda miljöerna flerspråkiga fast på lite olika sätt och sätter bl.a. sina resultat i relation till språkpolycyn i de respektive länderna. Flerspråkighet är i fokus även för Maimu Berezkina (2013, 2016) som undersöker mångfalden av språk i ett multikulturellt område i Oslo.

Fältet språkliga landskap är ett tvärvetenskapligt fält som attraherar många discipliner, inte bara forskare inom språkvetenskap. Inom fältet finns ett intresse för samspelet mellan språk och rum (se t.ex. Ben-Rafael et al. 2010). Det finner man också i nyare onomastiska studier kring urbana namn (Sandst 2015b). Val av språk, typsnitt, bild och färg på skyltar och andra texter i det offentliga rummet betraktas som en närmast ideologisk handling. Om typografiska och ortografiska val i relation till ideologi och identitetsskapande, se Järlehed & Jaworski 2015. I detta synsätt ligger en ökad medvetenhet om bildens närvaro och betydelse i samhället. Visuella aspekter av språket ses som meningskapande (Shohamy & Waksman 2009).

Bakom det växande intresset för språkliga landskap ligger bl.a. den ökade globaliseringen som medför ett alltmer flerspråkigt och kulturellt heterogent samhälle och många studier inom fältet språkliga landskap fokuserar på miljöer som är flerspråkiga, även om denna flerspråkighet kan se ut på olika sätt. Engelskans utbredning är ett exempel på sådan globalisering. Bruket av minoritetsspråk i ett majoritetssamhälle är ett annat exempel.

I flerspråkiga områden som präglas av social och politisk konflikt blir val av språk på gatuskyltar och andra offentliga texter laddade med politisk och symbolisk funktion (Swedell 2007; Waksman & Shohamy 2010). Här intar namnen, framförallt ortnamn, en central plats. Genom dem markeras gränser mellan etniska eller nationella grupper. Språk- och namnbruk fungerar som ett verktyg vid skapandet av kollektiv identitet. Skapandet av kollektiv identitet är relevant för vår undersökning, även om här inte finns någon politiskt laddad konflikt jämförbar med den som finns t.ex. i gamla koloniserade territorier.

En grundläggande tanke vid studier av språkliga landskap är att belysa relationen mellan språk och samhälle och att ta hänsyn till politiska, sociala och ekonomiska sammanhang där detta samspel äger rum: »the economic and political reorderings of post-industrial or advanced capitalism, intense patterns of human mobility, the mediatization of social life, and

transnational flows of information, ideas and ideologies» (Jaworski & Thurlow 2010 s. 1). Det innebär att det språkliga landskapet är tätt förbundet med skapande och omskapande av identiteter på olika nivåer, sociala ordningar och maktstrukturer. Det offentliga rummet betraktas som en scen där det samhällsliga livet äger rum och rummet skapas av aktörer som utövar sociala handlingar (Ben-Rafael et al. 2010).

Centrala frågor inom studier av språkliga landskap har i flera sammanhang (se Backhaus 2007 s. 54, Syrjäla 2012 s. 7) sammanfattats genom de tre frågorna: av vem är det språkliga uttrycket skapat, för vem är det skapat och, med Backhaus terminologi, *quo vadis*, dvs. hur funktionerna ser ut för de olika språkliga uttrycken. Den språkliga produktionen har alltså en dubbel dimension. Den är både informativ och symbolisk.

Det språkliga landskapet kan alltså sägas ha två huvudsakliga funktioner: en informativ eller kommunikativ och en symbolisk (Landry & Bourhi 1997). Exempel på den kommunikativa funktionen kan omfatta ortnamn som informerar om vad platsen heter, en gatuskylt som instruerar om var och när man får parkera eller en reklambild som försöker övertyga en om att köpa en vara (Spolsky 2009 s. 29). Den symboliska funktionen har sin grund i att det språkliga landskapet också används exempelvis för att ”markera gränser mellan olika nationella och etniska grupper så att det fungerar som ett verktyg för att skapa kollektiv identitet och medlemskap för de som bor på bestämda territorier” (Shohamy & Waksman 2009 s. 321).

Hult (2009) har framhållit att det är fruktbart att fokusera på det samband mellan diskurs och samhälle som manifesteras i samspelet mellan individuella handlingar och en social organisation. Social handling blir här ett nyckelbegrepp och studiet av vilka språk som förekommer i ett offentligt rum blir intressant när det kopplas till detta samspel.

Material i det offentliga rummet kategoriseras vanligen i grupper utifrån avsändare, dvs. om de tillhör *top-down flow* eller *bottom-up flow* (för en diskussion av dessa termer se Ben-Rafael 2009). Med *top-down flow* menas att texter från myndigheter och andra offentliga institutioner har en uppifrån–ner dimension. Här finns en maktdimension där top–down flödet representerar ett visst mått av maktutövning (Ben-Rafael et al. 2010). Samtidigt finns i det offentliga rummet även kommersiella, mer eller mindre personliga, och privata budskap. Dessa har en nerifrån–upp dimension och här inkluderas texter alltifrån kommersiella skyltar till affischer, anslag, graffiti och klotter. Top-down texter representerar alltså det offentliga (majoritets)samhället medan bottom-up texter ger uttryck för privata, ibland individuella, budskap och kan ge uttryck för individuella och lokala praktiker. En sådan kategorisering av material kan kasta ljus över makthierarkier i samhället och belysa det offentliga rummet som

samhällelig arena (Backhaus 2006, 2007). Det är dock inte helt oproblematiskt att slå ihop kommersiell skyltning och texter tillkomna av privata individer. I det material som behandlas i denna framställning är emellertid den kommersiella skyltningen i de flesta fall tillkommen närmast på privat initiativ och är att betrakta som en lokal praktik.

3. Resultat

Nedan redovisas ett urval av materialet tänkt att belysa aspekter av det språkliga landskapet i området. De aspekter som i det följande behandlas är multimodalitetens, personnamnens och flerspråkighetens roll i områdets kommersiella skyltning. Namnmaterialet är i fokus även om också annat material behandlas för att belysa områdets språkliga landskap.

3.1. Multimodalitet – exemplet *Safa Butik*

Vid analys av kommersiella namn blir den multimodala aspekten central. En stor del av den kommunikation som sker genom t.ex. skyltning är multimodal. Texten står inte ensam utan får stöd av andra semiotiska resurser som illustrationer och grafiska uttrycksmedel. Det handlar alltså om ett utvidgat textbegrepp där kommunikationen sker genom en samverkan av olika semiotiska resurser. Betraktar man texten som bild är typsnitt, storlek, färg och layout meningsskapande och kan knytas till specifika gränsdragningar, lojaliteter, identiteter och attityder (se Järlehed 2015 och Sandst 2015a).

Figur 2. Skylt på dörren till *Safa Butik*.

Figur 3. Skylt på gatan utanför *Safa Butik*.

Den vänstra bilden (figur 2) är tagen utanför en affär som säljer kläder och smink och affischen fungerar som butikens skylt. Affären heter *Safa*

Butik. Texten är genomgående på svenska och av den framgår vad som saluförs i affären. Butiksnamnet innehåller kvinnonamnet *Safa*, som är ett arabiskt namn. Namnet betyder 'renhet (i hjärtat, i själen), frid, ljus'. De arabiska personnamnen är, enligt våra informanter, ofta genomskinliga och betydelsen är viktig. Sökningar på internet (2015-11-20) visar att kvinnonamnet *Safa* ingår i namnet på ett flertal affärer, framförallt i Asien, som saluför kläder (ofta traditionellt muslimska bröllopskläder). Namnet *Safa* är troligen valt för att förmedla ett budskap. Budskapet om fromhet förstärks av bilden av den beslöjade kvinnan vars ansikte är dolt av bokstäverna. Bakgrundsfärgen är grön. Grön färg associeras till islam då den symboliserar profeten Muhammed och används ofta som bakgrundsfärg i muslimska länders flaggor (Nationalencyklopedin).

Utanför butiken finns även en annan skylt som tillhör samma affär (figur 3). Även här är namnet skrivet på svenska. Resten av texten är skriven på somaliska. Texten lyder: "Vi erbjuder våra kunder moderna kläder med bra kvalité. För herrar, damer och barn finns hår- och kroppsprodukter. Mina bröder och systrar, välkomna till en varm mottagning och ett pris som du blir nöjd med". Överst på skylten syns Somalias flagga.

Vem riktar sig de båda texterna till? Skylten med somalisk text riktar sig naturligtvis nästan enbart till den somalisktalande gruppen. Budskapet förstärks av den somaliska flaggan. Skylten med svensk text är i detta avseende mer svårtydd. Med sin svenska text kan man utgå från att denna skylt riktar sig till personer inom den muslimska gemenskapen som inte talar just somaliska, bl.a. den grupp av konvertiter som rör sig i området och även till andra muslimer som inte talar somaliska. Många personer inom den muslimska gemenskapen i denna del av Göteborg har rötter i Mellanöstern men har svenska som sitt starkaste språk. Därför fungerar svenska som lingua franca i området.

3.2. Personnamn i företagsnamn

När det gäller personnamn i kommersiella namn har det framhållits att dessa hör till de språkliga kategorier som kan betraktas som neutrala (Sjöblom 2009). De tillhör i princip vilket språk som helst eller går att föra till flera olika språk samtidigt. Just personnamn är svåra att föra till ett specifikt språk, de är mer rörliga än andra språkliga kategorier och kan sägas tillhöra det språk de används i. De är alltså kontextberoende (Edelman 2009). När det gäller personnamn i just kommersiella namn kan konnotation vara viktigare än denotation: "...an important function of proper names is to convey a feeling" (Edelman 2009 s. 144). Detta medför att de trots allt inte alltid kan betraktas som helt neutrala utan att de i vissa fall

är valda för att signalera något. Vårt material innehåller exempel på båda funktionerna.

I området finns två frisersalonger: Frisör Shila (figur 4) och Noras Sax (figur 5). Båda dessa företagsnamn innehåller kvinnonamn. Frisör Shila är en kurdisk firma. *Shila* är dock inget kvinnonamn som är vanligt i kurdiskan. Det är däremot (med denna stavning) vanligt i sydasiatiska länder men frisersalongens koppling dit är oklar. Troligen rör det sig om en felaktig stavning av namnet *Sheila* som är vanligt i engelskspråkiga miljöer. Den person som idag driver salongen känner inte till hur salongen fått sitt namn. Även Noras Sax drivs av kurder. Kvinnonamnet *Nora* används däremot i arabisktalande länder och namnet fungerar alltså i både svensk- och arabisktalande miljöer. Arabiska meddelare har i andra sammanhang (material i DAGs) framhållit *Nora* som ett lämpligt namn just av denna anledning. Inte heller här vet innehavaren varför frisersalongen fått namnet *Noras Sax*.

I området ligger även Ebbes hörna, en kedja av secondhandbutiker som drivs av Stadsmissionen. Kedjan har fått sitt namn efter Ebbe Hagard som var präst och författare och en av grundarna till Stadsmissionen. Granne med Ebbes hörna ligger mataffären Moussas orient (figur 6) som drivs av arabisktalande personer. *Moussa* är en arabisk variant av mansnamnet *Moses* och affären har fått namn efter den person som grundade den. Detta är naturligtvis en vanlig namngivningsgrund, men hade grundaren haft ett namn som varit svårare att uttala i Sverige är det tveksamt om det hade fungerat i ett företagsnamn. Dessutom signalerar namnet genom de konnotationer det ger att affären saluför arabiska livsmedel.

Personnamnen i dessa företagsnamn kan i vissa fall säkert betraktas som neutrala men namn som *Moussa* (i *Moussas orient*) och *Safa* är sannolikt valda för att ge speciella konnotationer som gagnar affärsidén. Samtidigt som de ger konnotationer och signalerar tillhörighet till andra språk än majoritetsspråket måste de uttalsmässigt, här framförallt av kommersiella skäl, fungera i det svenskspråkiga samhället.

Figur 4. Frisör Shila.

Figur 5. Skylt ovanför dörren till Noras sax.

Figur 6. Skylt på väggen vid livsmedelsaffären Moussas orient.

3.3. Olika typer av flerspråkighet

Peter Backhaus (2006, 2007) har vid sina studier av det språkliga landskapet i Tokyo uppmärksammat olika typer av flerspråkig skrift i det offentliga rummet (s.k. *part writing*, Reh 2004, Backhaus 2007 s. 90). Åtskilliga texter är enspråkiga (*monophonic signs*, Backhaus 2007 s. 100) men fokus i

Backhaus framställning ligger på de flerspråkiga texterna. Dessa kan innehålla översättning av hela texten (*homophonic signs*, Backhaus 2007 s. 91 f.) eller av delar av texten (*mixed signs*, Backhaus 2007 s. 93 ff.). Ibland kan det stå delvis olika saker på de olika språken och därmed får de olika språken på skylten eller anslaget delvis olika funktioner (*polyphonic signs*, Backhaus 2007 s. 97 ff.).

Åtskilliga texter i bottom-up flödet i vårt undersökningsområde är enspråkiga (*monophonic signs*). I många fall är det enspråkigt svenska skyltar och anslag. Två texter är (bortsett från namnet *Safa Butik* som är på svenska) enspråkiga på somaliska. I området finns många enspråkigt arabiska texter. Vi har funnit flera uppklistrade anslag av vardaglig karaktär som erbjuder alltifrån datorsupport till hyra av lägenhet. Dessa texter är helt arabiska. Adressuppgifter och andra kontaktuppgifter är, såsom konventionen tycks vara, skrivna med latinska bokstäver. Dessa får betraktas som exempel på det Sjöblom (2009) kategoriserar som neutrala språkliga begrepp. Detsamma gäller ord som Windows, Microsoft Office, TV och Browser som även de skrivs med latinska bokstäver i den arabiska texten. Detta kan jämföras med ord som kebab, tandoori och cheeseburger som har integrerats i målspråket (Berezkina 2013). I flera affärer finns gratistidningen *al Kompis* vars syfte är att underlätta integrationen för arabisktalande personer i Sverige. Bortsett från den svenska översättningen av namnet är tidningens texter på arabiska. I området finns ytterligare ett flertal enspråkigt arabiska texter (både utanför och inne i butikerna) som affärsinnehavarna inte ville att vi skulle dokumentera.

Ungefär hälften av texterna i området är emellertid flerspråkiga men denna flerspråkighet kan te sig på olika sätt. Vissa skyltar i vårt material innehåller en direkt översättning av texten, dvs. det står precis samma sak på de båda språken (*homophonic signs*).

Figur 7. En bön skriven på arabiska och svenska. Inskriptionen finns på dörren till ett kylskåp i en affär.

Bilden ovan (figur 7) visar en bön. Den är skriven på arabiska med en svensk översättning. Dessutom finns en transkription av den arabiska texten (med latinskt alfabet) så även en person som inte behärskar arabiska kan följa med i bönen. Denna skylt vänder sig både till arabisktalande och till personer som inte behärskar arabiska fullt så bra men som ändå ingår i den muslimska gemenskapen.

Figur 8. Skylten tillhör Jenans Gatukök. Texten är identisk på svenska och arabiska.

Figur 9. Skylt på gaveln till det hus där Alsalam moské ligger. Den svenska och arabiska texten är identisk.

Figur 10. De gula skyltarna tillhör en inredningsaffär. Texten på de båda skyltarna är i princip identisk. Även bilderna på inredningsföremål tillhör denna affär. Den vita skylten högst upp tillhör ett byggföretag.

När det gäller skylten *Jenans Gatukök* (figur 8) står precis samma text på svenska och arabiska. Både svensk- och arabisktalande personer utgör målgruppen. Samma sak gäller skylten till Alsalam moské som betyder 'Fredens moské' (figur 9). Den arabiska texten lyder "Föreningen för islamska välgörenhetsprojekt. Al Salams moské" och är i princip identisk med den svenska. Även de båda gula skyltarna i figur 10 har samma text på svenska och arabiska. Bilderna av inredningsföremål hör också till denna affär. På en vägg på Bellevuemoskén finns en tvåspråkig skylt på svenska och arabiska som talar om var kvinnoingången är (se figur 14 nedan). Här riktar sig den svenska texten till personer inom den muslimska gemenskapen som inte har arabiska som sitt förstaspråk exempelvis konvertiter eller flerspråkiga muslimer med svenska som sitt starkaste språk. På samma byggnad finns ett anslag om årets hajjresa, dvs. en pilgrimsresa till Mecka. På anslaget ges samma information på svenska och arabiska. Texten är i princip en översättning även om den arabiska versionen är något mer religiöst laddad i sitt ordval. Även här vänder sig den svenska texten till personer med intresse för islam, men som inte har arabiska som förstaspråk.

Figur 11. Skylt som tillhör restaurang *Nergiz*. På skylten finns text på kurdiska, svenska och arabiska. Skylten är ett exempel på s.k. *mixed signs*.

Andra skyltar innehåller översättning endast av delar av texten (*mixed signs*). Figur 11 visar skylten till den kurdiska kebabrestaurangen *Nergiz*. Här finns samma text på svenska och kurdiska. "Öppet alla dagar" står enbart på svenska och saknar kurdisk översättning. För en del av texten

(”kebab & restaurang”) finns en arabisk översättning. Inne i restaurangen finns bilder av de maträtter som erbjuds. Vid dem står samma text skriven på svenska, kurdiska och arabiska, i nämnd ordning. Enligt restauranginnehavaren är det ett direkt kommersiellt syfte att ha en trespråkig skylt. Svenska är vad innehavaren kallar ”huvudspråket”, kurdiskan är självklar eftersom det är en kurdisk restaurang och texten finns även på arabiska eftersom många kunder är arabisktalande. Restaurangens namn, *Nergiz*, innehåller ett kurdiskt kvinnonamn som betyder ’pingstlilja’. Namnets betydelse förstärks av bilden av en pingstlilja. Pingstliljan är en symbol för fromhet.

Figur 12. Exempel på en trespråkig skylt där text finns på svenska, kurdiska och arabiska.

Skylden till firman *Goran transport* (figur 12) är ytterligare ett exempel på en trespråkig skylt. Firmanamnet innehåller det kurdiska mansnamnet *Goran*. Ett namn som också förekommer på Balkan. Ordet *transport* är, precis som många personnamn, exempel på det Sjöblom (2009) definierar som neutralt. Ordet går att föra till många språk och firmans namn signalerar därmed ingen direkt språklig tillhörighet. Den blir då snarast kontextbunden vad gäller språklig tillhörighet. Namnet är skrivet med latinskt alfabet. Under namnet finns en kort presentation av firmans verksamhet (”*Transport inom Europa och Irak*”) skrivet på svenska. Merparten av texten är emellertid skriven på kurdiska och lyder:

”*Goran allmän transport*
Europa – Irak”

*För transport av era varor snabbt och garanterat
Priser för transport av varor
Per kilo”*

Under den kurdiska texten upprepas delar av den på arabiska:

*”Gorans allmänna transporter
Europa – Irak
Kilopris”*

Kilopriset, ”16 : -”, får betraktas som ännu ett exempel på s.k. neutral text, liksom ordet ”mobile” samt telefonnumret. Detta gäller även företagsadressen och adressen till företagets hemsida. Samtidigt kan man fråga sig om dessa element snarare bör betraktas som kontextbundna än neutrala. För en svenskspråkig läsare framgår det inte vad som kostar 16 kronor. Vad motiverar den trespråkiga skylten? Den svenska texten beskriver bara helt summariskt vad firman arbetar med. Den kurdiska texten är självklar eftersom firman är kurdisk. Säkert finns den arabiska texten, precis som på skylten till restaurang Nergiz, med av kommersiella skäl. Arabiska har, jämte svenska, i detta område den roll som engelska har på många andra ställen, nämligen en funktion som lingua franca, här i kommersiellt syfte.

STOPPA MASSMORDEN!

Visa ditt Solidarariska & Medmänskliga Stöd

Söndag 30 Augusti 2015
Gustav Adolfs torg
15:00 - 17:00

رۆژی پێکشابه ٢٠/٨/٢٠١٥
كات ٢ بۆ ٥ ی ئێواره

لهو رۆژه دهتوانی بهشتی جیهان بگۆریت بههرو نابندهیهکی باشتەر، وههرو بۆ یۆتوبوری و پشتیوانی خۆت درێره بۆ مرۆقابهتی و کوردستان، بههیهکهوه با ههولنهیهن بۆ کوردستانیکێ نازاد و دوور له تاوانی جینوساید دوور له تاوان بهرامبهه مرۆقابهتی، باههولن بدهیهن بۆ پیکهوه ژیان. بۆی کورد و کوردستان

Jan Gilly

Figur 13. En affisch på svenska och kurdiska som uppmanar till en demonstration mot övergreppen i Syrien. Affischen sitter utanför restaurang Nergiz.

Figur 13 visar en affisch som inbjuder till en demonstration mot övergrepp på den kurdiska befolkningen i kriget i Syrien. Merparten av texten är på kurdiska:

”Stoppa massdödandet! Den dagen [när demonstrationen skall äga rum. Förf. anm.] kan du förändra en del av världen till en bättre framtid. Kom till Göteborg och visa din solidaritet för Kurdistan och mänskligheten. Låt oss anstränga oss tillsammans för ett fritt Kurdistan bortom folkmordsbrott och brott mot mänskligheten. Låt oss anstränga oss för samlevnad. Leve kurderna och Kurdistan”.

Den svenska texten är i relation till den kurdiska ytterst kortfattad och summarisk och ger endast saklig information om vad saken gäller. Den kurdiska texten är emotionellt laddad på ett helt annat sätt varvid denna affisch snarare är exempel på vad Backhaus i sin undersökning kallar *polyphonic signs*, där de olika språken har olika funktion. Det är uppenbart att texten i huvudsak vänder sig till den kurdisktalande gruppen. Det emotionella budskapet förstärks av en bild av människor på flykt.

3.4. Visuell hierarki

För att se relationen mellan de olika språk som förekommer på skyltar har Backhaus (2007 s. 103 ff.) studerat s.k. *code preference*, dvs den visuella hierarkin på skyltarna. De tydligaste sätten att identifiera en sådan hierarki är att studera vilken ordning de olika språken placeras i, dvs. vilket språk som kommer överst eller först på en skylt eller i en annan text, och hur stor texten är för de respektive språken. Detta har ursprungligen formulerats av Kress & van Leeuwen 1996 och Scollon & Scollon 2003.

Enligt Kress & van Leeuwen (1996) kan en komposition analyseras genom de tre samverkande systemen *information value* där elementens informativa värden utgörs av deras placering och koppling till olika ”zoner” i bilden, *salience* där vissa element framhävs genom faktorer som placering i förgrunden eller bakgrunden, relativ storlek, kontraster i skärpa, färgval osv. samt *framing* som avser frånvaro eller närvaro av inramning (faktisk eller imaginär) av olika slag, vilket syftar till att koppla samman bilden.

Tre skyltar i vårt material har namnen skrivna på två olika språk. Den moské i området som bär namnet *Alsalam moské* har, placerat på tre olika ställen på byggnaden, skyltar med texten *Förening för islamsk välgörenhet*. *Alsalam moské* skrivet både på arabiska och svenska, se figur 9. Den arabiska texten står överst. Bokstäverna i de respektive språken är lika stora och texten är skriven med blå skrift. Här finns exempel på det Backhaus (2007 s. 116 ff.) kallar *idiosyncrasies*, dvs olika typer av felskrivningar eller

språkliga missar. På två av tre skyltar är det arabiska namnet *al Salams* moské 'Fredens moské' (där *al* markerar bestämd artikel) normaliserat *Alsalam moské* men på ett ställe är namnet normaliserat till *Assalam moské*, en skrivning som inte är språkligt felaktig men som är uttryck för en annan normaliseringsprincip än de andra skrivningarna. Detta ger för en läsare med svenska som förstaspråk ett oenhetligt intryck och signaler, tillsammans med arabiskans placering överst, att arabiska här bör betraktas som huvudspråket och att den svenska texten är en översättning av underordnad betydelse där man inte fäst så stor betydelse vid den svenska översättningen.

Figur 14. Skylt som markerar kvinnornas ingång till den somaliska moskén.

Den skylt som visar kvinnoingången till Bellevuemoskén (figur 14) är ur detta perspektiv mer svårtydd. Här är den svenska texten placerad överst vilket ger intryck av att svenska är huvudspråk. Samtidigt är den arabiska texten mer arbetad, den har en grön bakgrund och är omgiven av en ram i en mörkare grön nyans vilket drar blickarna till sig i högre grad än den svenska texten. Detta kan förklaras med begreppet *saliency* som Kress & van Leeuwen (1996 s. 225) introducerat. De menar att bilden som uttrycksmedel bör betraktas som än mer komplex än vilken text som står överst respektive underst. Skrivningen "kvinnor ingång" är morfologiskt-syntaktiskt ovanlig eftersom "kvinnoingång" eller "ingång (för) kvinnor" vore mer korrekt. Skrivningen ger intryck av att det handlar om en översättning av den arabiska texten.

Skylden till snabbmatstället Jenans gatukök (figur 8) är helt symmetrisk vad gäller språken och deras placering på skylden. De respektive texterna är placerade bredvid varandra och bokstäverna är lika stora och har samma färg. En finess i språkens placering är att den svenska texten är placerad till vänster och därför upplevs som huvudspråk av en svensk läsare som läser från vänster till höger. Samma sak gäller för den arabiska läsaren som läser från höger till vänster.

Samma typ av likställdhet beträffande den svenska och den kurdiska texten syns på skylden till restaurang Nergiz. Namnet *Nergiz* är skrivet med lika stora bokstäver på svenska och kurdiska och texterna är placerade bredvid varandra enligt samma princip som tillämpats för skylden till Jenans gatukök ovan. Den arabiska texten på skylden är däremot både innehållsligt summarisk och typografiskt underordnad.

4. Diskussion

Det språkliga landskapet i området runt Bellevue marknad präglas av flerspråkighet. De språk vi funnit på skyltar, anslag och andra texter i området är svenska, arabiska, kurdiska, somaliska, engelska, farsi, franska, spanska, albanska och sydslaviska. Det vanligaste språket är svenska och därefter kommer arabiska.

Alla officiella skyltar och anslag, dvs. texter i top-down flödet är på svenska. Texterna inom bottom-up flödet ger en annan bild av området. En del av dem är enspråkiga. Ungefär en fjärdedel av texterna är enspråkigt svenska. Ungefär en fjärdedel är enspråkiga på något annat språk, oftast arabiska, i några fall somaliska. Resten av texterna i bottom-up flödet är flerspråkiga, oftast arabiska-svenska eller kurdiska-svenska. Området är flerspråkigt i ett underifrånperspektiv.

Undersökningen har visat att denna flerspråkighet kan se delvis olika ut. Ibland är det fråga om en direkt översättning av texten. Ibland översätts endast delar av texten och i en del fall uttrycker texterna på de olika språken olika saker, dvs. har olika funktion. Ibland har flerspråkigheten en direkt kommersiell tanke, som på skyltarna till restaurang Nergiz eller firman Goran transport.

Flerspråkigheten i området tycks dock inte bara handla om ren kommunikation. Området runt Bellevue marknad är ett område som präglas av de religiösa samfund som finns där. Här dominerar arabiskan som språk. Vem vänder sig då de svenska texterna till på de flerspråkiga skyltarna och anslagen? För att förstå denna flerspråkighet och därmed detta rum i staden området kring Bellevue marknad är det viktigt att känna till den ganska stora grupp av konvertiter som finns i området och som intresserar sig

för de religiösa samfund som finns här. Flera av de personer som ingår i den muslimska gemenskapen har svenska som sitt förstaspråk. Antingen behärskar de arabiska endast i begränsad utsträckning, eller också inte alls. Ibland har de ett annat förstaspråk än både svenska och arabiska och då fungerar svenska som ett lingua franca. Arabiska har framförallt funktionen som religiöst språk och därmed ett stort symbolvärde och fungerar som identitetsskapare. Språket syftar här till att knyta samman den religiösa identiteten och stärka gruppen. Arabiskans dominerande roll som religiöst språk syns rent visuellt i vissa texter. I exemplet Alsalam moské har den arabiska texten placerats överst på skylten och den svenska texten fungerar mer som en översättning. När det gäller andra skyltar (såsom Jeners gatukök och Nergiz) signalerar däremot typografi och språkets placering på skylten att språken är jämbördiga.

Ibland tycks valet av personnamn (utifrån vår synvinkel som betraktare) vara slumpartat. Ofta tycks emellertid valet av personnamn i kommersiella namn (t.ex. *Safas Butik*) såväl som valet av andra semiotiska resurser (t.ex. bilder och färgval på skyltar) bidra till att skapa och förstärka den kollektiva identiteten. Troligen är namn inte så neutrala som tidigare framhävts (jfr Sjöblom 2009). Personnamnen kan jämföras med andra typer av namn med starkt identitetsskapande funktioner, t.ex. slangnamn som diskuterats av Györfly (2016), någonting som skulle vara intressant att studera närmare. Det är tydligt att både namn- och språkval är viktiga faktorer för att skapa en identitet i det transnationella rum som området kring Bellevue marknad utgör. Valet av språk och andra semiotiska resurser i det språkliga landskapet i området illustrerar också det polariserade samhälle vi lever i.

Referenser

- Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula, 2012: Names in focus: an introduction to Finnish onomastics. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Backhaus, Peter, 2006: Multilingualism in Tokyo. A look into the linguistic landscape. *International journal of multilingualism* 3:1. S. 52–66.
- Backhaus, Peter, 2007: Linguistic landscapes. A comparative study of urban multilingualism in Tokyo. Clevedon–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters.
- Ben-Rafael, Eliezer, 2009: A sociological approach to the study of linguistic landscapes. I: Elana Shohamy & Durk Gorter (red.), *Linguistic landscape. Expanding the scenery*. New York and London: Routledge. S. 40–54.

- Ben-Rafael, Eliezer, Shohamy, Elana & Monica Barni, 2010: Introduction: An approach to an 'ordered disorder'. I: Elana Shohamy, Eliezer Ben-Rafael & Monica Barni (red.), *Linguistic Landscape in the city*. Bristol. S. xi–xxviii.
- Berezkina, Maimu, 2013: Lingvistisk landskap i et av Oslos flerkulturelle områder. Norsk, engelsk og minoritetsspråk i det offentlige rom på Grønland og innbyggernes holdninger til mulige stedsnavn fra innvandrerkulturen. I: Tom Schmidt (red.), *Målblomar til Margit. Veneskrift til Margit Harsson på 70-årsdagen den 9. juni 2013*. Novus Forlag. S. 19–34.
- Berezkina, Maimu, 2016: *Linguistic Landscape and Inhabitants' Attitudes to Place Names in Multicultural Oslo*. I: Guy Puzey & Laura Kostanski. *Names and Naming. People, Places, Perceptions and Power*. Bristol: Buffalo: Toronto: *Multilingual Matters*.
- Blommaert, Jan, 2013: *Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes: chronicles of complexity*.
- DAGs = Samlingar vid Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg, Institutet för Språk och folkminnen.
- Edelman, Loulou, 2009: What's in a name? Classification of Proper Names by Language. I: Elana Shohamy & Durk Gorter (red.), *Linguistic Landscape. Expanding the scenery*. New York & London: Routledge. S. 141–154.
- Györfi, Erzébet, 2016: Slang Toponyms in Hungary. A Survey of Attitudes Among Language Users. I: Guy Puzey & Laura Kostanski (red.), *Names and naming. People, places, perceptions and power*. S. 153–161.
- Hult, Francis M., 2009: Language ecology and linguistic landscape analysis. I: Elana Shohamy & Durk Gorter (red.), *Linguistic Landscape. Expanding the scenery*. New York & London: Routledge. S. 88–104.
- Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin, 2010: Introducing semiotic landscapes. I: Adam Jaworski & Crispin Thurlow (red.), *Semiotic Landscapes. Language, Image, Space*. London. Continuum Books. S. 1–40.
- Järlehed, Johan, 2011: Att läsa språkliga landskap. Några teoretiska utgångspunkter och kritiska kommentarer. I: *Theorising Textuality. Theorising Reading. Om vetenskaplig teoribildning inom kultur- och litteraturforskning*. *Studia Interdisciplinaria, linguistica et litteraria* 3. Red. av Eva Ahlstedt. Göteborg. S. 79–103.
- Järlehed, Johan & Jaworski, Adam, 2015: Typographic landscaping: creativity, ideology, movement, *Social Semiotics*, 25:2, s. 117–125, DOI: 10.1080/10350330.2015.1010318

- Järlehed, Johan, 2015: Ideological framing of vernacular type choices in the Galician and Basque Semiotic Landscape. *Social Semiotics* 25:2. S. 165–199. DOI: 10.1080/10350330.2015.1010316
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo, 1996: *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Landry, Rodrigue & Bourhis, Richard Y., 1997: Linguistic Landscape and ethnolinguistic vitality. An empirical study. I: *Journal of Language and Social Psychology* 16:1. S. 23–49.
- Löfgren, Orvar, 1997: Mellanrum. Vita fläckar och svarta hål i stadens utkant. I: Katarina Saltzman & Birgitta Svensson (red.), *Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen*. Stockholm.
- McIntyre 2009
- Nationalencyklopedin. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av statens kulturråd. 1–20. Höganäs 1989–1996.
- Puzey, Guy, 2016. Linguistic landscapes. I: Huugh, Carole (red). *The Oxford handbook of names and naming*. Oxford: Oxford university press. S. 394–411.
- Reh, Mechtild, 2004: Multilingual writing: A reader-oriented typology – with examples from Lira Municipality (Uganda). I: *International Journal of the Sociology of Language*, No. 170. S. 1–41.
- Saltzman, Katarina (red.), 2009: Mellanrummens möjligheter. *Studier av föränderliga landskap*. Göteborg–Stockholm.
- Sandst, Line, 2015a: The Onomastic Landscape of Copenhagen: – Meaning Construction, Rewriting History and Onomastic Scale Reduction. I: *Onoma*.
- Sandst, Line, 2015b: Urbane stednavne – storbyens sproglige dimension: en stilistisk-retorisk analyse af urbane stednavne i det københavnske byrum. Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Scollon, Ron & Scollon, Suzie Wong, 2003: *Discourses in Place. Language in the Material World*. London: Routledge.
- Shohamy. Elana & Waksman, Shoshi, 2009: Linguistic Landscape as an ecological arena. Modalities, meanings, negotiations, education. I: Elana Shohamy & Durk Gorter (red), *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. New York & London: Routledge. S. 313–331.
- Sjöblom, Paula, 2009: The linguistic origin of company names in Finland. I: Eva Lavric, Fiorenza Fischer, Carmen Konzett, Julia Kuhn & Holger Wochele (red.), *People, products, and professions. Choosing a language. Fachleute, Firmennamen und Fremdsprachen*. S. 289–296.
- Spolsky, Bernard, 2009: Prolegomena to a sociolinguistic theory of public signage. I: Elana Shohamy & Durk Gorter (red), *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. New York & London: Routledge. S. 25–39.

- Swedell, Ulla, 2007: Samiskt, finskt och svenskt kulturmöte i ortnamns- perspektiv. I: Namn och mångkultur – flerspråkiga miljöer och kulturella influenser. Föredrag vid Ortnamns-sällskapet i Uppsala 70-års-symposium 21–22 oktober 2006. Utg. av Ortnamns-sällska- pet i Uppsala i samarbete med Institutet för språk och folkmin- nen. Red. av Katharina Leibring, Staffan Nyström & Mats Wahl- berg. Uppsala. S. 95–102.
- Syrjäla, Väinö, 2012: Två lingvistiska landskap i Norden. Om språk i Hel- singfors Metro och Oslos T-bane. Avhandling pro gradu, Nordis- ka språk, Helsingfors universitet.
- Syrjäla, Väinö, 2015: Svenskan i Helsingfors metro: En studie av ett ling- vistiskt landskap. I: Mona Forsskähl, Marja Kivilehto, Johanna Ko- ivisto & Pasi Metsä (red.), Svenskan i Finland 15. Tammerfors: Tampere University Press. S. 350–365.
- Waksman, Shoshi & Shohamy, Elana, 2010: Decorating the city of Tel Aviv-Jaffa for its Centennial: Complementary Narratives via Lin- guistic Landscape. I: Elana Shohamy, Eliezer Ben-Rafael & Monica Barni (red.), Linguistic Landscape in the city. Bristol. S. 57–73.

Abstract

In this study, we investigate the linguistic landscape in Bellevue, an urban area in Gothenburg. Here are several smaller businesses and several religious communities, for example three mosques. The area is characterized by diversity and multilingualism. By using methods from the field linguistic landscape, we have documented inscriptions in the public space, with focus on multilingual signs. Semiotic resources such as orthography, colors used on the signs and the interplay between text and picture on the signs are analyzed. The languages we found on signs, posters, and other texts are Swedish, Arabic, Kurdish, Somali, English, Farsi, French, Spanish, South Slavic and Albanian. The most common language except from Swedish is Arabic. Arabic has the function of religious language with symbolic value and has great importance of collective identity. The personal names used on the commercial signs are also discussed. Both the personal names and languages used are important factors in the creation of identity in the transnational space this area represents. The choice of language and other semiotic resources in the linguistic landscape also illustrates the polarized society.

Nyckelord: språkliga landskap, flerspråkighet, multimodala texter, personnamn, kommersiella namn

Keywords: linguistic landscapes, multilingualism, multimodality, personal names, commercial names

Namn og identitet

Ei oppsummerande tilnærming til temaet

Botolv Helleland

1. Innleiing

Det å summera opp hovudtemaet på eit symposium med 25 framførte innlegg er eit dristig prosjekt. For det fyrste vil termen *identitet*, eller meir presist, konstellasjonen *namn og identitet*, vera diskutert frå ulike synsvinklar før eg kjem til orde. For det andre ville ein freistnad på å drøfta dei ulike innlegga meir inngåande sprengja råmene for ei oppsummering.

Når eg har fått dette utfordrande oppdraget, har det vel å gjera med at eg i 2007 og 2008 var arrangør for to internasjonale konferansar i Oslo med temaet *Names and Identities* og var hovudredaktør for den etterfylgjande rapporten frå dei to konferansane (Helleland, Ore & Wikström 2012). Mitt eige bidrag bar tittelen »Place-names and Identities» (Helleland 2012). I ein viss grad kan ein sjå dette NORNA-symposiet som ei oppfylging av dei to nemnde Oslo-konferansane. Både Charlotte Hagström, som heldt innleiingsforedraget her, og Inge Særheim var med på 2008-konferansen i Oslo.

Tradisjonelt har eg i mitt namnefaglege arbeid hatt stadnamn som tyngdepunkt, mest i ein historisk-etymologisk og namnetypologisk samanheng, men har i seinare tid interessert meg for namn i bruk. Den bruksrelaterte og kognitive vinklinga i namnestudiet har hatt auka tilslutning i seinare tid, både i Norden og vidare utover. Ved å studera den mangesidige funksjonen til namn, har identitetsaspektet manifestert seg stadig sterkare ut frå ei forståing av at namn reflekterer eit breitt spektrum av menneskelege kjensler og reaksjonar. Så temaet »namn og identitet» er ikkje nytt. Det er lett å råka på relevante forum og publikasjonar om ein nyttar desse søkjeorda på Internett. For »names and identities» får ein opp 143 000 treff (mars 2016), der dei tre fyrste faktisk viser til Oslo-rapporten eller artiklar der. Søkjer ein derimot på same uttrykk med »name and identity» i eintal, får ein heile 355 000 treff. »Place names and identities» får 12 500 treff, så den konstellasjonen er mindre utbreidd. Sjølv meiner eg å ha observert etterrøknader i den kognitive funksjonen ved namn atskilleg oftare dei siste 10–20 åra enn tidlegare. Det tyder ikkje at spørsmålsstillinga var ukjend hjå tidlegare generasjonar; dei mentale sidene ved

namn og namngjeving var framme i faglitteraturen alt på 1800-talet. Gustav Storm (1893) var til dømes ein av pionerane i Noreg med si drøfting av oppkalling som uttrykk for tru på sjelevandring. Seinare har talrike namneforskarar og ikkje minst antropologar brukt namn som innfalls-vinkel til å forstå tenkjemåten i stammesamfunn, sjå til dømes rapporten *Personnamn och social identitet* (1998).

Spørsmålet om kva eit namn 'tyder', har mange svar. Det gjeld også når problemstillinga namn og identitet skal drøftast. I namnefaglege samanhengar vert det ofte vist til lingvistar og filosofar som John Stuart Mill, Bertrand Russel, Sir Alan Gardiner, Gottlob Frege og andre som på ulike vis problematiserer kva som ligg i namnetyding. Medan til dømes Russel (1940) og Gardiner (1954) ikkje legg »tyding» i namn, hevdar Gottlob Frege (1962) at eit namn har ei langt vidare og meir fasettert tyding enn berre å referera til det objektet namnet refererer til. Men det vil føra for langt å gå vidare inn på denne namneteoretiske diskusjonen her. Med konstallasjonen »namn og identitet» har ein i ein viss grad lagt premissane for å nærma seg den rolla namn kan ha på det mentale planet. »Tydinga» vert då eit sett med verdiladde reaksjonar som koplar seg til eller er nær knytte til språkbrukarens sjølv. Det er ut frå ei slik forståing eg vil nærma meg namn som identitetsberarar og identitetsreferantar. Eller sagt på ein annan måte: Namn som grensesnitt mellom individ/gruppe og namneobjekt og derfrå vikla opp nokre av dei kontekstuelle trådane, både gjennom ein generell diskusjon av namn og identitet, og gjennom dei andre foredraga her.

2. Omgrepet *identitet*

Sjølv etter å ha vorte konfrontert med ulike tilnærmingar til omgrepet *identitet* på dette symposiet, ser eg det likevel som tenleg å drøfta det litt meir generelt. *The Oxford Dictionary of English Etymology* (1966:459) forklarar *identity* som »quality of being the same», frå latin *idem*, »same». Med utgangspunkt i denne grunndefinisjonen kan ein forstå namn og namneobjekt som same tingen. Det er det jo ikkje, etter som det er tale om to prinsipielt ulike storleikar. Men om ein seier at namn representerer eller symboliserer tingen, kan ein snakka om eit samanfall av namn og identitet på det abstrakte planet. *Store norske leksikon* (2015) skriv dette i hovudoppslaget om *identitet*:

Identitet, personlighet, den man er. Identitet kan også betegne ens selvbilde eller selvoppfatning. Er noe identisk, er noe fullstendig likt. I psykologien brukes identitet om den del av personens selvoppfatning som oppleves som særlig sentral, ekte og typisk for vedkommende.

I ein meir utfyllande definisjon vert omgrepet presisert med formuleringa »»Å finne sin identitet» vil si å danne et selvbilde man føler man kan akseptere og leve opp til». *Store norske leksikon* (same stad) seier vidare at omgrepet identitet ofte vert nytta for statisk og vil heller sjå det som resultat av ein prosess. Sjølv om ein frå éi tilnærming kan sjå på identitet som faste haldepunkt i ein persons medvit, vil ein ut frå ei anna tilnærming merka seg at identitet er noko som endrar seg i rom og tid.

Tek ein eit steg bort frå den individbaserte identiteten og opnar for eit fellesskap utover, står ein overfor det ein kan kalla *kulturell identitet*. Omgrepet vert gjerne nytta om sosialt fellesskap, basert til dømes på språklege termar og språk i det heile som er med på å lyfta opp og fram dei trekka som tilfredsstillar forventningane i det aktuelle miljøet. *Store norske leksikon* viser til samfunnsvitskapar som sosialantropologi og legg til: »Her utvides perspektivet til å se individets selvforståelse og posisjonering i relasjon til gruppefenomener som sosial, kulturell eller etnisk identitet» (same stad). *Den Store Danske* (2015) omtalar *kulturell identitet* som

de aspekter af identitet, der deles af en gruppe mennesker og på samme tid er centrale og aktuelle for det enkelte menneske. Kulturel identitet ses ofte som sammenfaldende med etnisk identitet og regnes blandt de basale menneskelige organiseringsprincipper på linje med køn og rang. Kulturel identitet kan på én gang rumme fx national, regional, subkulturel, klasse-, kaste- og personlig identitet. Den personlige identitet er uadskillelig fra den kulturelle, fordi den er socialt skabt, og den sociale identitet er indlejret i hvert enkelt menneske. At opfatte sig selv som indehaver af en bestemt kulturel identitet involverer mere end blot et gruppetilhørsforhold; det rummer altafgørende følelsesmæssige og erkendelsesmæssige komponenter. Kulturelle aspekter som fx sprog, bolig, klædedragt og vaner kan være markører, der både kendetegner og afgrænser en persons kulturelle identitet som forskellig fra andres.

Språk vert altså sett på som ein del av den personlege og kulturelle identiteten. Identitet og språk er uskiljelege, kan ein seia. I dette identitetsrelaterte kulturelle og språklege perspektivet høyrer då namn med, også stadnamn. Emmanuel Chabata (2012, s. 50) formulerer seg slik:

[W]e contend that feature names, like all other linguistic tokens, are socio-culturally marked and are used in a community because they are felt to have socio-cultural, historical as well as semantic

meaning in terms of the way in which each individual member of the community wishes to project his/her own universe and invite others to share it.

Fyrst vil eg fylgja opp definisjonen ovanfor ved å bruka nokre av dei observasjonane Solveig Wikstrøm (2008) har nytta i ei godt underbygd semesteroppgåve om 'identitet'. Ho har teke utgangspunkt *Leksikografisk bokmålskorpus* frå perioden 1985–2008 som inneheld 40 millionar ordformer. Ved å ta ut 1000 tilfeldig valde førekomstar av »identitet» brukt i kontekst har ho etablert eit rimeleg representativt oversyn over korleis termen er nytta. Ho viser at identitet oftast vert sett i samband med etnisk tilhøyrse som kultur, tilknytning og språk, og vidare at ein overveldande del av samansetjingane med dette omgrepet har positive konnotasjonar. Men ofte er identitetsomgrepet brukt med usikkert eller upresist innhald av respondentane, etter som mange av lokasjonane inneheld uttrykk som »identitet og slikt». I fylgje moderne identitetsteori er det motsetning mellom personleg og sosial identitet; den personlege identiteten til eit individ vert utkrystallisert i spenningsfeltet mellom det individuelle og det kollektive (sjå til dømes Mæhlum 2008, s. 108). Wikstrøm ser då òg at mange substantiv i konkordansen krinsar rundt individualitet på den eine sida og tilhøyrse på den andre. Døme på den fyrste er ego, eigenart, integritet, sjølvforståing, framtoning, representasjon, medan familie, fellesskap, solidaritet, røter, tilknytning, tradisjon er døme på kollektive og sosiale aspekt. Både kan vera uttrykte i utsegner om identitet. Svært forenkla kan ein snakka om »eg» på den eine sida og »me/vi» på den andre.

Materialutvalet til Wikstrøm viser berre nokre få førekomstar der identitet er direkte relatert til namn:

- 1) Navn og identitet henger sammen, navn og historie
- 2) han skjulte sin identitet bak mange kallenavn

I det fyrste dømet kan konstellasjonen 'namn og identitet' referera både til personnamn og stadnamn, og andre namn for den del. Uttrykket 'namn og historie' vert altså kopla til identitetsomgrepet, og då primært sett i ein fellesskapskontekst. I det andre dømet er identiteten knytt til egoet, medan namn (kallenavn) i ein sosial kontekst heller representerer noko som dekkjer over ein identitet, altså nærast det motsette.

3. Personen fyller namnet – og namnet byggjer identiteten

Eit namn er eit heilt spesielt språkleg uttrykk, sjølv om ein gjerne høyrer at det er »berre eit namn». Fyrst og fremst har namnet til oppgåve å skilja mellom Per og Knut og mellom Pia og Mia, eller mellom Oslo og Bergen. Bak overflata ber kvart namn mykje med seg, ja dei er fullasta av innhald for den som brukar det. Om ein les eller seier eit namn på ein person ein kjenner, eller på ein stad ein er fortruleg med, vil reaksjonane svara til det tilhøvet ein måtte ha til vedkomande person eller stad. Namnet kan vera kort eller langt, men får eit stort innhald i takt med den bruken det har til ei kvar tid for den eller dei aktuelle personane. Alle vil reagere på ein eller annan måte når eins eige namn vert uttrykt munnleg eller skriftleg. Ein vil òg reagere, kanskje med ei iling i kroppen, når ein høyrer eller ser eit språkleg uttrykk som minner om eins eige namn.

Når barnet skal få namn, kan namngjevaren ta eit namn frå ei liste over døypenamn fordi ein likar det, eller fordi det representerer ein tradisjon. Eller ein vel å gje eit meir sjeldsynt eller nytt namn. Straks namnet er gjeve, byrjar barnet å »fylla» det med sin eigen person og sitt eige liv gjennom ein gradvis prosess. Som regel vil namnet, anten det er vanleg eller sjeldan, verta det språklege uttrykket som »ber» personen. Som H. Edward Deluzain (1996, upaginert Internettversjon) seier det:

[T]he person who receives a name thereby receives an identity and a place within the society. This bestowal of name and identity is a kind of symbolic contract between the society and the individual. From time to time, however, certain individuals and groups feel that the society has failed to live up to its part of the bargain, and they sometimes respond by abandoning the name and identity under which they entered into the original contract. Such was the case in recent years with the radical Black Muslim organization.

I den franske dramaserien *Les Revenants*, som gjekk på norsk fjernsyn i 2014–15 under tittelen *Gjengangere*, er det ein episode der ei mor nett har fødd eit barn som ikkje ser ut til å overleva. Lækjaren spør henne om ho har eit namn til gutebarnet og legg til: »det må jo ha ein identitet». Her vert altså namnet sett som representant for identiteten til barnet.

4. Identitet som grunngeving til den norske personnamnlova

Det har vore ein vanleg skikk i Noreg og i Norden å kalla opp born etter eldre slektningar. Denne skikken er ikkje berre ei mekanisk gjentaking, men kviler på eldre førestellingar om sjelevandring (jf. tilvisinga ovanfor til Storm 1893). Ein har tenkt seg at eigenskapar som tidlegare namnebeararar hadde, vert førte vidare med barnet gjennom oppkalling. Slik har den enkeltes identitet meir eller mindre målretta vorte knytt til slekta gjennom namngjevinga, og då med foreldre eller andre vaksne som aktørar. I utgreiinga til ny lov om personnamn (NOU 2001:1, kap. 7.2) vert det formulert ei rekkje synspunkt på den rolla ein meiner personnamn og namngjeving har i eit moderne samfunn:

I alle samfunn er navn viktig også for en persons identitet. Dette gjelder selv om navnetradisjonene varierer fra samfunn til samfunn, avhengig av religion, slektskapsforhold og hvor utviklet og moderne et samfunn er ...

Å gi navn har en viktig sosial funksjon ved at det viser samfunnets slektsstatus, f.eks. hvem som er foreldre. Navn symboliserer familiens kontinuitet og kan også vise ekteskaplig status. Et navn kan også vise kjønn, og religiøs eller etnisk tilhørighet ...

Samtidig som navnet sender en beskjed til samfunnet om hvem et individ er, kan det også gi bæreren signaler om hvem han/hun er[,] og hvilke forventinger som stilles til vedkommende. Navnevalg er et viktig første steg i å forme en persons identitet. Det er illustrerende at når en person blir spurt hvem han/hun er, så svarer vedkommende vanligvis med navnet sitt. Årsaken er nettopp at navn symboliserer personens identitet ....

Navn er ikke nødvendigvis konstante gjennom et helt livsløp. Særlig i mindre komplekse samfunn er det vanlig å endre navnet ved viktige vendepunkt i livet. Det kan være når man kommer i puberteten, når man får barn, etter en pilegrimsreise osv. Det signaliserer at personens identitet endres – at man trer inn i en ny fase i livet.

Som ovenstående viser[,] kan navnet ha stor betydning for den enkeltes identitet. Det kan også oppleves som vondt og som en krenkelse dersom lovgivningen nekter en person å hevde sin identitet gjennom et bestemt navnevalg, for eksempel at navn kan

tas/endres etter sine egne navneskikker. Dette taler også for at lovgivningen bør utformes slik at den i så stor grad som mulig respekterer den enkeltes ønsker om navn.

Det at den namnerelaterte identiteten til ein person eller ei gruppe endrar seg gjennom ytre tilhøve, har Emmanuel Chabata (2008, s. 53) uttrykt på denne måten:

.....we may need to note that Christianity and colonisation brought a new way of life and thinking among the Shona; the institutions brought by these two concepts gave rise to new values and new forms of identity. New naming patterns arose. For example, we have noted that the young and educated urban dwellers of the colonial period, especially in its early years, were more comfortable to use Christian and/or European personal names as evidence that they had distanced themselves from family and community bonds and that they now identified themselves with and had forged new ties with the wider, modern society.

5. I kva grad definerer ein seg sjølv ut frå namnet sitt?

Ulike namn skaper ulike forventningar. Eit namn som May fører tanken på vår, Isadora lyder eksotisk, medan Kari og Olav representerer den trauste norske arven. Emma og Linnea, Lukas og Emil speglar av dagens namnemote. I ein viss grad plasserer namna namneberarane i bestemte aldersgrupper, til dels òg i bestemte sosiale grupper, noko som kjem slåande fram når ein går inn i namnestatistikken til Statistisk sentralbyrå der kvart namn kan illustrerast historisk med ein graf. Dagens motenamn svarar i nokon mon til oldeforeldra sin generasjon. Namnet er ikkje sjølvvalt, men pålagt og dermed uttrykk for foreldra sine førestillingar og forventningar. Bakgrunnen for namngjevinga har neppe særleg mykje å seia for korleis den einskilde opplever det.

Medan førenamnet primært representerer identiteten til den som ber det, er etternamnet hovudsakleg familierelatert. Ofte møter ein både føre- og etternamn som ein samla storleik, sjølv om etternamnet også representerer slektstilknytning og slektsidentitet. Å høyra til ein velsedd familie er for mange viktig, og her kan ein snakka om familie- eller gruppeidentitet. Dersom ein medlem av ein familie eller eit dynasti oppfører seg dårleg, opplever kanskje dei andre med same namn at dette undergrev statusen og dermed identiteten dei knyter til namnet. Så Charlotte Hagstrøms rå-

kande boktittel frå 2006 »Man är vad man heter» kan godt gjelda som eit visdomsord.

6. Endring av namn – endring av identitet?

Når det gjeld førenamn og etternamn, så spelar vel førenamnet ei større rolle for identiteten til namneberaren enn etternamnet, sjølv om det siste representerer ein slektsidentitet i tillegg til den individuelle dimensjonen. Mellomnamnet har gjerne ein veikare identitetsposisjon, men spelar ei viktig rolle for dei som ber tidlegare etternamn som mellomnamn, t.d. gifte kvinner som har teke mannen sitt etternamn og vidarefører sitt eige opphavlege etternamn som mellomnamn. Til vederlag får då det felles etternamnet ein familieberande identitet som veks med tida – men altså ikkje utan at den eine parten må ofra litt av sin eigen identitet. Vanleg i dag, i alle fall i Noreg, er at borna får den eine av foreldra sitt tidlegare etternamn som mellomnamn. Når denne nye generasjonen stiftar familie og etablerer nye mellomnamn, kan det lett verta forvirring. Men namna si rolle for slektstilknytning vert utvilsamt sett på som viktig.

Dette tilhøvet kan studerast i historisk materiale, medrekna sakprosa og skjønnlitteratur, eller ved personlege intervju. Ei kvinne som skifte etternamn i samband med giftermål uttrykte seg slik i ein blogg: »I became interested in the role that names play in personal identity when I got married. I did not want to change my name; you see, I had grown quite attached to it.» Etter å ha vorte overtala av mannen og godteke argumenta for namneskiftet, mellom anna namnet som symbol for familien, kunne ho konkludera med at »changing my name didn't change who I am.»¹

Denne kvinna deler lagnad med mange andre. Mange har valt å halda oppe eit tidlegare etternamn som mellomnamn i ein ny familiesituasjon. Dette tek Lars-Jakob Harding Kællerød opp i sitt innlegg »Det danske mellemnavn – et spørgsmål om identitet?», men då ved bruk av mellomnamn i eit vidare perspektiv. Han finn at mange tek mellomnamn for å knyta seg språkleg til stader, næringar, naturtilhøve osv. Her kan ein tala om å utvida eller mangfaldiggjera identiteten gjennom namneval. Liknande konklusjonar kjem Birgit Eggert til i sin studie av danske etternamn. På grunnlag av statistisk materiale har ho kome fram til at folk ikkje vil bera dei vanlegaste namna som Jensen og Nielsen. Eit påfallande trekk er at danskane gjerne vil ha unike namnekombinasjonar: »... man søger mere unikke navne som er med til at skabe den enkeltes identitet».

Kaj Borgs foredrag »Identitet i ljuset av interpersonella metafunksjoner i ett historiskt dopnamnsmaterial» har som mål å kasta lys over døype-

---

1 <http://spldbch.blogspot.com/2012/01/name-and-identity.html>

namn og namngjeving frå synsvinkelen til dei som er involverte i namngjevingsprosessen. Han drøfter problemstillinga frå ein teoretisk synsvinkel og konkluderer med at namngjevinga er ei informasjonsformidlande handling. Eit meir praktisk føremål ligg til grunn for *Lennart Rydmans* bidrag. Han ynskjer seg at ein namnefagleg redaksjon skal stå betre rusta til å behandla personnamn i Finland og reflekterer over korleis dei ulike formene av personnamn i kjeldene skal vurderast i høve til personleg identitet. Korleis ville dei omtalte personane ha reagert på dei namneformene som vart nytta i redaksjonen, og kva former ville dei sjølve ha sett som naturlege, spør han.

Eit interessant spørsmål er korleis folk opplever identiteten ved bruk av kjælenamn eller kallenamn (sv. smeknamn). Når namna vert gjevne i den sosiale omgivnaden, kan dei ofte vera negative og kjennast som ei bær for den som får det. Ein grannegut frå mi heimbygd vart kalla »Broremann» til langt opp i vaksen alder, men gav beskjed om dei skulle bruka døypenamnet Mikjell. Likevel vart kallenamnet brukt av gammal vane, og for vedkomande kjendest det ubehageleg, særleg som befal i det militære, endå han etter alt å døma syntest det var kjekt å heita Broremann i barndomen. Korleis ein nemner personane i eins eigen omgangskrins, har mykje å seia for dei det gjeld. Tiltale- og omtaleformer kan opplevast både positivt og negativt, alt etter innhald og sosial samanheng. I ein slik kontekst kan ein lesa *Linnea Gustavssons* innlegg. Ho har teke for seg kvar dagslege kjælenamn i grensesona mellom namn, pronomen og substantiv og sett på den varierende namnekarakteren dei kan ha.

»Bra namn borde rulla av tungan» er emnet for foredraget til *Katharina Leibring*. Denne formuleringa speglar litt av dei haldningane ungdommar har til førenamn dei oppfattar som attraktive eller ikkje attraktive. Eit interessant aspekt i denne studien er om det er skilnad på urbane og rurale haldningar til slike namn. Den skilnaden som kan ha vore, må ein venta vert stadig mindre i ei verd med aukande bruk av sosiale medium.

Lovverk og individuell fridom og dermed identitet kan vera konflikttema både innan personnamn og stadnamn. Island har ei nokså streng lovgjeving når det gjeld både stadnamn og personnamn, noko som har verka konserverande og stabiliserande for den namnerelaterte identiteten. I møte med omverda har ikkje dette vore problemfritt. *Kendra Wilson* viser korleis utanlandske borgarar som ville verta islandske, måtte ta islandske namn, noko som vart følt som eit inngrep overfor den personlege identiteten. Frå 1991 og særleg etter 1996 har reglane vorte mjuka opp, og ho ser ei utvikling frå purisme og assimilasjon mot multikultur og individualisme.

Minna Nurminen har undersøkt val av førenamn i to- og fleirspråklege familiar i Finland og funne at foreldre ofte gjev namn som gjev visse

språklege og kulturelle konnotasjonar for på den måten å signalisera at namnet skal hjelpa barnet til å forma sin etniske, kulturelle og språklege identitet. Dette er eit interessant trekk som det er viktig å fanga opp i det stadig meir fleirkulturelle Norden. Eit tilgrensande tema er drøft av *Charlotte Hagström*, men då frå synsvinkelen korleis vaksne adopterte ser på kva namna har å seia for identiteten deira. I sosiale grupper som avvik frå fleirtalet i eit samfunn, er det rimeleg å venta at namneberarane er meir sårbare for identitetskrenkjande verknader av namna deira enn i majoritetsgrupper. Ei slik problemstilling er drøft av *Johanna Virkkula* i ein studie av haldningar til personnamn hos minoritetar på Balkan.

Det er naturleg at fleire av foredragshaldarane frå det vestlege Finland har vore opptekne av namnebruken i to- og fleirspråklege område, som *Marit Frändén* under tittelen »En liten identitetsgrej» med Namn och identitet hos sverigefinnar som undertittel. Ho viser at ei rekkje faktorar er med på å byggja og endra oppfatninga av namn som identitetsmarkørar. I sitt foredrag har *Lasse Hämäläinen*, på grunnlag av nærare 8000 førekomstar, undersøkt »användarnamn» på web-plassar som Facebook. Han har sett etter kva ord og fraser som er nytta, kva språk som er brukt, og korleis slike brukarnamn står fram som unike. Nettopp denne frie tilgangen til namnelaging gjer at ein kan dra interessante konklusjonar om korleis brukarane definerer seg sjølve i ein stadig meir omsegripande virtuell kontekst. Det kunne liggja nær å tenkja at morsålet var det som best formidlar eins identitet. Men språklege overgangar er ikkje noko hinder. Tvert om ser ein at å ty til eit anna språk kan vera ein strategi, slik *Maria Löfdahl* og *Lena Wénner* viser i sitt innlegg.

7. Familie- og stadtilknytning

Interessant er at familietilknytning ser ut til å spela større rolle enn stadtilknytning. Noreg har meir og meir vorte eit urbant land, og tredje- og fjerdegenerasjonen har ikkje same tilknytning til garden slekta kom frå. Svært mange har nok band dit i form av hytte eller besøk. I ei masteroppgåve har Solveig Wikstrøm (2009) gjennom ei intervjuundersøking funne at etternamnet, i alle fall hjå respondentane hennar i Oslo, kjenner seg meir knytte til familie og slekt gjennom namnet, og mindre til staden dei er frå. Åshild Lappégard Hauge (2007, upaginert Internett-side) ser familietilknytning ut frå sosial samanlikningsteori som byggjer på at menneske heller ser seg sjølv og si gruppe i eit positivt enn i eit negativt lys. At staidentiteten er veikare i Wikstrøms gruppe, kan hanga saman med at namneberarane ofte ikkje har noko forhold til staden namnet deira kjem frå. Det finst likevel mange uttrykk, både i litteraturen og gjennom personleg formidling, som viser at barndomens stad, heimstaden, hytta har mykje å seia som element i ein stadbunden identitet (sjå til dømes Helleland 2012

s. 95f). Men det mobile livslauget som mange moderne menneske har, medfører at den stadbundne identiteten også er på flyttefot.

Identitetsaspektet ved eit namn har ulike grader. Når ein flytter perspektivet frå seg sjølv til omverda, er det naturleg nok dei næraste sine namn som har størst innhald. Dess lengre borte eit namn er, og dess mindre kjent det er for ein, dess svakare er den identitetsberande funksjonen. Slik sett lever kvart einskilt individ og kvar einskild sosialgruppe i eit unikt sentrum. Samstundes vil mange namn vera meir eller mindre felleseige og fungera som innhaldstunge uttrykk eller symbol på det namneberarane står for eller har stått for, til dømes Fridtjov Nansen og Olof Palme. Namn som Stalin og Qvisling gjev hovudsakleg negative konnotasjonar. Men også geografiske namn kan vekka sterke førestellingar, som Stalin-grad og Auschwitz.

Eg tek med nokre fleire observasjonar frå Wikstrøm:

3) Identitet og nasjon har tradisjonelt vært tett sammenvevd

Her kan »nasjon» bytast ut med »(lands)namn», og stikkord som »fellesskap» og »tilknytning» kan seiast å vera likeverdige omgrep. Det dreiar seg altså om ein sosialt relatert identitet. Sameleis kan identitet knyttast til fellesskap på nasjonal basis i formuleringa:

4) vår eksistens, vår religion, vår identitet

eller på lokaltilknytning i

5) man kan ha identitet og tilknytning til nabolag

I dei to siste ytringane kunne den lokalisierende termen skiftast ut med namnet på det aktuelle nabolaget. Den næraste staden ein er knytt til, er heimen (for ungdom kanskje endå nærare soverommet), noko som òg har gjeve seg uttrykk i til dømes i konstellasjonen »hjem og identitet», som oppnår rundt 36 000 treff på Internett (mars 2016). »Hjem» kan òg lett bytast ut med namnet på bustaden.

Me ser at namn kan formidla identitet knytt til bestemte namngjevne eller ikkje namngjevne objekt, samstundes som namnet sjølv er identitetsberande. Denne doble rolla er filosofisk problematisk, og ikkje så lett å koma til botnar i. Det vil alltid vera aktuelt å referera til stader i det geografiske landskapet og til personar i sosiale samanhengar utan at namn er nemnde. Men namn har ein unik posisjon i språket som effektiv formidlar mellom subjekt og objekt og her dermed ein uunnverleg reiskap.

Her står me overfor ei interessant avveging. Me ser at »nabolag» og »hjem» i det nemnde dømet representerer identitet for respondenten. Men når nabolag og hjem lett kan bytast ut med stadnamn, er dei då likeverdige som identitetsberande storleikar? Og er det staden eller

namnet/termen som representerer identiteten? Om identiteten berre er stadbunden og ikkje namnebunden, så er kanskje ikkje namnet så viktig? Essaysamlinga *Identitetens geografi* av Per Thomas Andersen (2006), er interessant i denne samanhengen. Forfattaren viser korleis stader og reiser er med på å gje litterær tyding i tekstar, og korleis personar vert påverka og styrte av stadene dei lever i eller lengtar mot. Analysane gjev òg perspektiv på korleis det å høyra til ein plass har endra seg frå »stadmonogami» til »plasspolygami». Sosial mobilitet i moderne tid har endra identitetens stabilitet, og folks tilhøve til sine kjenslefylte stader er ikkje berre knytt til barndomens rike.

Sosiologen Zygmunt Bauman skriv i si bok *Savnet felleskap* at »[n]år 'identitet', dette ordet som i dag er på alles lepper og som alle er så opptatt av, tiltrekker seg så mye oppmerksomhet og vekker så sterke lidenskaper, skyldes det at identitet er et surrogat for felleskap, for stedet der vi angivelig naturlig hører hjemme» (Bauman 2000:48). Identitet er på den eine sida kopla til noko stabilt og traust, noko som har lang historie. Men identitet er òg i rørsle, ein mental prosess som er påverka av indre og ytre endringar. Truleg er det moderne mennesket sin identitet i større grad utsett for svingingar enn eldre generasjonar, sjølv om det er vanskeleg å måla det. Åshild Lappegard Hauge (2007, upaginert Internett-side) har kommentert tilhøvet mellom stad og identitet slik i eit innlegg: »Et steds påvirkning på identitet er resultatet ... av en holistisk interaksjon mellom mennesker og fysiske omgivelser; mennesker påvirker steder, og steder (og måten steder er påvirket på) har innflytelse på hvordan mennesker ser seg selv». I kapitlet »Place and identity» viser Doreen Massey (1994:153 f.) at staden har mange identitetar som kjem fram gjennom dei ulike relasjonane eit individ eller ei gruppe har til vedkomande stad. Samstundes er stadene i endring, slik at både språkbrukaren og namneobjektet er underlagde endringa.

8. Namn som formidlar av evaluert identitet

I allmenn språkbruk har identitetsomgrepet ei rad positive konnotasjonar som gjer at det kan brukast kommersielt for å gje produkt og stader menneskelege. Eit døme frå Wikstrøms liste er:

6) I boformen ligger mye av Stavangers identitet som by

Her er (ein del av) »Stavangers identitet» knytt til ei spesiell buform og tydelegvis brukt i ein marknadsførande samanheng. »Identitet» kan lett bytast ut med omgrep som eigenart, særpreg. Nettopp det særmerkte, eigenarten eller identiteten til eit objekt, er vanleg i salsfremjande tekstar. Kommunar og eigeidomsmeklarar nyttar gjerne prestisjefylte stadnamn for å markera statusen til eit område, eller dei lagar nye namn med forven-

ta positive konnotasjonar som Sol-, Sjø-, -terrasse. I ein slik kontekst har Birna Lárusdóttir under overskrifta »This place is always sunny» teke for seg motiv bak nye gardsnamn i Island. Her har ho analysert kva verdjar som ligg bak namna som folk ynskjer å knyta identitet til.

Den norske språkforskaren Karine Stjernholm har arbeidd med i ei avhandling der ho har samanlikna austkant og vestkant i Oslo. I den rikare vestkanten er multinasjonale selskap sterkt representert, medan den meir innvandrarprega austlege delen av byen avspeglar større mangfald og lokal tilhørslse. Marknaden har i det heile vist seg å vera ein viktig pådrivar i den urbane namnefloraen. Paula Sjöblom tek i sitt bidrag eit marknads-historisk tilbakeblikk der ho på grunnlag av annonsar på 1800-talet har undersøkt korleis produsentane byrja å utnyttta namn for å gje varer og tenester større personlegdom.

Väinö Syrjälä har i sitt foredrag diskutert namnebruken på kommersielle skilt i Karis og Grankulla. Ho har sett på korleis språkleg identitet og økonomiske aspekt ytrar seg i grensesnittet mellom finsk og svensk. Den sterkare rolla til svensk i Karis ser ut til å ha heva statusen til dette språket og påverka namngjevarane. *Pamela Gustavsson* bevegar seg òg i grenserommet mellom svensk og finsk. Ho har hatt ei gruppe studentar med seg som har samla inn personnamn, stadnamn og dialektuttrykk i det tospråklege Lovisa. Interessant her er korleis språket figurerer i ein tospråkleg kommune (Lovisa) med nesten lik fordeling av språkgruppene, men med ei kringliggjande finsk overvekt.

9. Namn i fleispråklege område

I to- og fleispråklege område kan det vera direkte strid mellom språkgruppene, til dømes når den samiske forma *Gáivuona suohkan*, norsk *Kåfjord kommune*, vert overstreka. Det same har skjedd mange gonger med *Bådåddjo* som er samisk namn for norsk *Bodø*. I Noreg finst det mange tospråklege skilt i dei samiske områda, og nokre på tre språk i område der også kvensk er nytta i tillegg til norsk og samisk. Fleispråklege skilt i offentleg bruk er vanleg også i Finland og Sverige, men også der møter denne praksisen ein viss motvilje hjå den språklege majoriteten, men i konkurransen mellom finsk og svensk har båe måla støtte i to nasjonalspråk, i motsetning til samiske språk som berre har eit geografisk rom med spreidd busetnad som støtte.

Dersom identitetsforståinga er viktig i høve til namn, bør namna forvaltaast og brukast slik at dei gjev maksimalt identitetsfremjande utbyte for den einskilde og for gruppa det gjeld. I denne samanhengen kan det oppstå konfliktar når det offentlege fastset namn og skrivemåtar som bryt

med det tilvande. Her kan dei som står for namnenormering, svare at det må gå ut over enkelte av di omsynet til det nasjonale må telja mest.

Nettopp konkurransen mellom svensk og finsk er emnet til *Lars-Erik Edlund*. I det offentlege rommet er språkbruken til minoritetane styrkt, men blant dei språklege majoritetsgruppene registrerer han at det ofte er motstand. Saman med *Daniel Andersson* er Edlund i gang med å studera reaksjonen på namneformene i minoritetspråket på skilt, til dømes *Ubmeye* for svensk *Umeå*, og gjennom det dei identitetsprosessane som er knytte til dei.

Eit viktig felt for studiet av namn og identitet er det litterære universet. Eit bidrag i den samanhengen er studien til *Terhi Ainiala* og *Lieven Ameel*. Med grunnlag i to romanar viser forfattarane kva ulike funksjonar stadnamn kan ha som indikatorar i urban litteratur utover det reint geografiske, som sosiale, moralske, estetiske og andre indikatorar.

Omsetjaren står overfor eit særskilt problem når eit språkleg landskap skal overførast til eit anna språk enn originalspråket. Dette spørsmålet drøfter *Jaana Jokinen* under tittelen »Namnbruket i *Nils Holgerssons underbara resa* och i den finska översättningen ur narratologiskt perspektiv». Ho viser at ved omsetjing kan namn behandlast på ulike måtar, som å bruka den kjeldespråklege forma, setja om namnet, tilpassa det ortografisk, bruka appellativ eller pronomen i staden for namn, eller utelata referansane til dei. Måten omsetjaren går fram på, verkar dermed inn på den narratologiske utforminga av teksten.

Eit kvart namn kan representera ei form for identitet for nokon. Men nokre namn oppnår større grad av identitetskonstituerande innhald av di dei representerer markante og kjende storleikar. Metaforar er med på å styrkja den utmerkjande og identitetsberande funksjonen, slik *Inge Særheim* har vist i sitt foredrag.

10. Nøkkel til erfaringar

Me har alle landskap med og utan namn, som ein del av identiteten vår. Det er våre namn, mine namn. Det språklege uttrykket for relasjonen mellom ein sjølv og desse landskapa er fyrst og fremst stadnamna. Dei målber landskapet, frå dei store linene til dei små stadene, frå vidde til fjord, frå småbruk til bygate. Stadnamna er dei knaggane som held omgivnaden oppe, og som på ulike måtar representerer landskapsidentiteten vår. Og så treng ein namn for å dela ein stad med andre. Slik vert stadnamna dei språklege og identitetsberande uttrykka for dei stadene ein er knytt til. Fenomenet er universelt, og kan gjerne uttrykkjast i kortform, som i denne teksten på T-skjorta til ei kvinne frå Botswana: »Serowe is

home». Sjølv har eg ein barndomens leikeplass som gjer meg vemodig og glad, med det »rare» namnet Skutull.

Samstundes veit ein at namn er noko som har oppstått i og immanent i kommunikasjonen mellom fleire. Namn bind også menneske saman. Den svenske namnegranskaren og diktaren Lars Huldén (1994, s. 33) har sagt det slik: »Namnet är en nyckel till minnen och upplevda intryck. Att känna samma namn är detsamma som att veta lite om varandra. Namnen är en social signal för samhörighet».

Alle ting, personar og stader som ein har eit nært forhold til, kan representera det som vert omtala som identitet. I dette biletet spelar namn ei spesiell rolle som berar og formidlar av identitet fordi dei er dei mest rasjonelle uttrykka av fenomenet. Denne rolla har dette symposiet teke på alvor.

Referansar

- Andersen, Per Thomas, 2006: *Identitetens geografi. Steder i litteraturen fra Hamsun til Naipaul*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bauman, Zygmunt, 2000: *Savnet fellesskap*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Chabata, Emmanuel, 2008: Personal Names and Naming Practices in Shona: A Reflection of People's Changing Philosophy in Changing Times. I: *Namn og Nemne* 25. S. 49-67.
- Chabata, Emmanuel, 2012: Feature Names and Identity in Zimbabwe. I: *Names and Identities*. Red. av Botolv Helleland, Christian-Emil Ore & Solveig Wikstrøm. (Oslo Studies in Language 4,2). S. 49-50. Oslo.
- Den Store Danske* (2015)
http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Folkeslag/Etnografiske_terminer/kulturel_identitet
- Deluzain, H. Edward, 1996: Names and Personal Identity.
<http://www.behindthename.com/articles/3.php>
- Frege, Gottlieb, 1962: *Fuktion, Begriff, Bedeutung*. Göttingen: Vandenhoeck.
- Gardiner, Alan H., 1954. *The Theory of Proper Names: a Controversial Essay*. 2nd ed. London: Oxford University Press.
- Hauge, Åshild Lappegard, 2007: Identitet og sted: En sammenligning av tre identitetsteorier. I: *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 44, 8. S. 980-987.
http://psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=28415&a=2

- Helleland, Botolv, 2012: *Place Names and Identities. I: Names and Identities*. Red. av Botolv Helleland, Christian-Emil Ore & Solveig Wikstrøm. (Oslo Studies in Language 4,2). S. 95–115. Oslo.
- Huldén, Lars, 1994: *Ortnamnens upplevelsevärde. I: Ortnamn värda att värda. Föredrag från Riksantikvarieämbetetets symposium Ortnamnskultur*. Stockholm 5–7 maj 1993. S. 32–37. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Leksikografisk bokmålskorpus*
<http://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/korpus/skriftsprakskorpus/lbk/>
- Massey, Doreen, 1994: *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.
- Mæhlum, Britt, 2008: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik* (Kap. 6), red. av Brit Mæhlum, Gunnstein Akselberg, Unn Røyneland & Helge Sandøy. Oslo: Cappelen.
- Names and Identities*. Red. av Botolv Helleland, Christian-Emil Ore & Solveig Wikstrøm. (Oslo Studies in Language 4,2). Oslo: Universitetet i Oslo.
- <https://www.journals.uio.no/index.php/osla/issue/view/39>
- NOU 2001:1. *Lov om personnavn — Tradisjon, liberalisering og forenkling*. [Norges offentlige utredninger 2001:1.]
- Personnamn och social identitet: handlingar från ett Natur och kultur-symposium i Sigtuna 19-22 september 1996*. Red. av Thorsten Andersson, Eva Brylla & Anita Jacobson-Widding. 1998. (Konferenser / Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien, 0348-1433 ; 42.) Stockholm: Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad.
- Russell, Bertrand. 1940. [Optrykk 1961.] *An Inquiry into Meaning and Truth*. London: Allen and Unwin.
- Saussure, Ferdinand de, 2005: *Course in General Linguistics*. Ed. by Charles Bally and Albert Sechehaye. Translated and annotated by Roy Harris. London: Duckworth.
- Searle, John R., 1969: *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Statistisk sentralbyrå. *Navnestatistikk* (2016). <https://www.ssb.no/navn?fokus=true>
- Store norske leksikon* (2016)
<https://snl.no/.search?query=identitet&search=%E2%86%92>
- Storm, Gustav. 1893: *Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem*. Arkiv för nordisk filologi. Ny följd. 5. S. 199–222.
- The Oxford Dictionary of English Etymology*. I–XII. Oxford/London 1966. At the Clarendon Press.
- Wikstrøm, Solveig, 2008: »... man kan kalle det en fornemmelse av identitet eller noe slikt...». En diakron og synkron undersøkelse av

ordformen *identitet*. Semesteroppgave i nordistikk ved Universitetet i Oslo (upublisert).

Wikstrøm, Solveig, 2009: Etternavn og identitet : 314 osloenseres forhold til eget etternavn. Masteroppgave, Universitetet i Oslo (upublisert).

Författare

Terhi Ainiala, Helsingfors universitet, Finland

Lieven Ameel, Tammerfors universitet, Finland

Kaj Borg, Åbo universitet, Finland

Lars-Erik Edlund, Umeå universitet, Sverige

Birgit Eggert, Københavns Universitet, Danmark

Mona Forsskåhl, Tammerfors universitet, Finland

Märit Frändén, Institutet för språk och folkminnen, Sverige

Linnea Gustafsson, Högskolan i Halmstad, Sverige

Charlotte Hagström, Lunds universitet, Sverige

Botolv Helleland, Universitetet i Oslo, Norge

Lars-Jakob Harding Kællerød, Københavns Universitet, Danmark

Katharina Leibring, Institutet för språk och folkminnen, Sverige

Unni-Päivä Leino, Tammerfors universitet, Finland

Maria Löfdahl, Institutet för språk och folkminnen, Sverige

Inge Særheim, Universitetet i Stavanger, Norge

Lena Wenner, Institutet för språk och folkminnen, Sverige

Kendra Wilson, Åbo universitet, Finland

Symposiets deltagare

Terhi Ainiala, Finland
Kaj Borg, Finland
Birgit Eggert, Danmark
Mona Forsskåhl, Finland
Märit Frändén, Sverige
Linnea Gustafsson, Sverige
Pamela Gustavsson, Finland
Charlotte Hagström, Sverige
Gunilla Harling-Kranck, Finland
Botolv Helleland, Norge
Lasse Hämäläinen, Finland
Anfinnur Johansen, Føroyar
Jaana Jokinen, Finland
Sabina Jordan, Finland
Lars-Jakob Harding Kællerød, Danmark
Birna Lárusdóttir, Ísland
Johanna Lehtonen, Finland
Katharina Leibring, Sverige
Unni-Päivä Leino, Finland
Maria Löfdahl, Sverige
Kaija Mallat, Finland
Minna Nakari, Finland
Minna Nurminen, Finland
Ulla Onkamo, Finland
Sirikka Paikkala, Finland
Ritva-Liisa Pitkänen, Finland
Lennart Ryman, Sverige
Paula Sjöblom, Finland
Mathias Strandberg, Sverige
Sami Suviranta, Finland
Väinö Syrjälä, Finland
Inge Særheim, Norge
Johanna Virkkula, Finland
Mats Wahlberg, Sverige
Lena Wenner, Sverige
Kendra Wilson, Finland
Janina Öhman, Finland

NORNA-rapporter

1. Terminologi inom ortnamnsforskningen. Särtryck ur Namn och bygd 61, 1973.
2. Nordiskt namnforskarregister 1973. Red. Thorsten Andersson & Eva Brylla. 1973.
3. Nordisk namnforskning 1972. Särtryck ur Namn och bygd 61, 1973.
4. EDB på navnearkiverne. Red. John Kousgård Sørensen. 1974.
5. Nordisk namnforskning 1973. Särtryck ur Namn och bygd 62, 1974.
6. Nordisk namnforskning 1974. Särtryck ur Namn och bygd 63, 1975.
7. Nordiskt namnforskarregister 1975. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1975.
8. Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974. Red. Thorsten Andersson. 1975.
9. Nordisk namnforskning 1975. Särtryck ur Namn och bygd 64, 1976.
10. Ortnamn och samhälle. Aspekter, begrepp, metoder. Rapport från NORNA:s fjärde symposium i Hanaholmens kulturcentrum 25–27 april 1975. Red. Vibeke Dalberg, Botolv Helleland, Allan Rostvik & Kurt Zilliacus. 1976.
11. Nordisk namnforskning 1976. Särtryck ur Namn och bygd 65, 1977.
12. Nordiskt namnforskarregister 1977. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1977.
13. Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från NORNA:s femte symposium på Hanaholmen 23–25.9.1977. Red. Kurt Zilliacus. 1978.
14. Nordisk namnforskning 1977. Särtryck ur Namn och bygd 66, 1978.
15. Nordisk namnforskning 1978. Särtryck ur Namn och bygd 67, 1979.
16. Nordiskt namnforskarregister 1979. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1979.
17. Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978. Red. Thorsten Andersson, Eva Brylla & Allan Rostvik. 1980.
18. Sprogvidenskabelig udnyttelse af stednavnematerialet. NORNAs syvende symposium i København 18–20 maj 1979. Red. Vibeke Dalberg, Bente Holmberg & John Kousgård Sørensen. 1980.
19. Nordisk namnforskning 1979. Särtryck ur Namn och bygd 68, 1980.
20. Nordisk namnforskning 1980. Särtryck ur Namn och bygd 69, 1981.
21. Nordisk namnforskning 1981. Särtryck ur Namn och bygd 70, 1982.
22. Nordisk navneforskerregister 1982. Red. Bent Jørgensen. 1982.
23. Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981. Red. Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp. 1983.
24. Nordisk namnforskning 1982. Särtryck ur Namn och bygd 71, 1983.
25. Navne i Norden. Oversigt over nordiske navneinstitutioner og navnesamlinger. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1983.

26. Bebyggelsers og bebyggelsesnavnes alder. NORNA:s niende symposium i København 25–27 oktober 1982. Red. Vibeke Dalberg, Gillian Fellows-Jensen, Bent Jørgensen & John Kousgård Sørensen. 1984.
27. Nordisk namnforskning 1983. Särtryck ur Namn och bygd 72, 1984.
28. Merking staðfræðilegra samnafna í örnefnum. Ellefta ráðstefna NORNA í Reykjavík 11.–13. ágúst 1983. Þórhallur Vilmundarson ritstýrði. 1985.
29. Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick. Handlingar från NORNA:s tionde symposium i Umeå 3–5 maj 1983. Red. Sigurd Fries & † Roland Otterbjörk. 1985.
30. Nordisk navneforskerregister 1985. Red. Bent Jørgensen. 1985.
31. Nordisk namnforskning 1984. Särtryck ur Namn och bygd 73, 1985.
32. Nordisk namnforskning 1985. Särtryck ur Namn och bygd 74, 1986.
33. Personnamn i stadnamn. Artikkelsamling frå NORNA:s tolfte symposium i Trondheim 14.–16. mai 1984. Red. Jørn Sandnes & Ola Stems-haug. 1986.
34. Nionde nordiska namnforskarkongressen. Lund 4–8 augusti 1985. Red. Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp. 1987.
35. Nyere nordisk personnavnsskikk. Rapport fra et symposium på Skammestein i Valdres 10.–14. april 1985. Red. Tom Schmidt. 1987.
36. Nordisk namnforskning 1986. Särtryck ur Namn och bygd 75, 1987.
37. Denotationsbyte i ortnamn. Rapport från NORNA:s trettonde symposium i Tvärminne 9–11 oktober 1986. Red. Peter Slotte. 1988.
38. Nordisk namneforskarregister 1988. Red. Tom Schmidt. 1988.
39. Nordisk namnforskning 1987. Särtryck ur Namn och bygd 76, 1988.
40. Thorsten Andersson: Namn i Norden och det forna Europa. Valda artiklar utgivna med anledning av Thorsten Anderssons sextioårsdag 23 februari 1989. Med en bibliografi över Thorsten Anderssons publicerade skrifter av Margarete Andersson-Schmitt. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1989.
41. Stadnamn i kystkulturen. Rapport frå NORNA:s fjortande symposium i Volda 4.–6. mai 1987. Red. Peter Hallaråker, Arne Kruse & Terje Aarset. 1989.
42. Nordisk namnforskning 1988. Särtryck ur Namn och bygd 77, 1989.
43. Namn og eldre busetnad. Rapport frå NORNA:s femtande symposium på Hamar 9.–11. juni 1988. Red. Tom Schmidt. 1990.
44. Nordisk namnforskning 1989. Särtryck ur Namn och bygd 78, 1990.
45. Analogi i navngivning. Tiende nordiske navneforskerkongres. Brandbjerg 20.24. maj 1989. Red. Gordon Albøge, Eva Villarsen Meldgaard & Lis Weise. 1991.
46. Nordisk namnforskning 1990. Särtryck ur Namn och bygd 79, 1991.
47. Nordiskt namnforskarregister 1992. Red. Gunilla Harling-Kranck. 1992.
48. Sakrale navne. Rapport fra NORNA:s sekstende symposium i Gilleleje 30.11.–2.12.1990. Red. Gillian Fellows-Jensen & Bente Holmberg. 1992.
49. Nordisk namnforskning 1991. Särtryck ur Namn och bygd 80, 1992.

50. Ägonamn. Rapport från NORNA:s sjuttonde symposium på Svidja 24-26 maj 1991. Red. Gunilla Harling-Kranck & Lars Huldén. 1992.
51. Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk. Handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 16-19 augusti 1991. Red. Lena Peterson. 1993.
52. Útgáva og atgongd. Fyrilestrar hildnir á tjúgunda NORNA-symposium í Tórshavn 22.-23. mai 1992. Eivind Weyhe legði útgávuna til rættis. 1993.
53. Nordisk namnforskning 1992. Särtryck ur Namn och bygd 81, 1993.
54. Vikingetidens sted- og personnavne. Rapport fra NORNAs 22. symposium i København 14.-16. januar 1993. Red. Gillian Fellows-Jensen & Bente Holmberg. 1994.
55. Nordiskt namnforskarregister 1994. Red. Gunilla Harling-Kranck & Pia Granholm. 1994.
56. Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4-6 december 1991. Red. Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph. 1994.
57. Nordisk namnforskning 1993. Särtryck ur Namn och bygd 82, 1994.
58. Slektsnamn i Norden. Rapport fra NORNAs tjuvførste symposium i Oslo 17.-20. september 1992. Red. Kristoffer Kruken. 1995.
59. Nordisk namnforskning 1994. Särtryck ur Namn och bygd 83, 1995.
60. Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.-23. juni 1994. Red. Kristoffer Kruken. 1996.
61. Nordiskt namnforskarregister 1996. Red. Per Vikstrand. 1996.
62. Nordisk namnforskning 1995. Särtryck ur Namn och bygd 84, 1996.
63. Ägonamn – struktur och datering. Rapport från NORNA:s tjugotredje symposium på Svidja 15-17 september 1995. Red. Gunilla Harling-Kranck. 1997.
64. Byens navne. Stednavne i urbaniserede områder. Rapport fra NORNAs 24. symposium i København 25.-27. april 1996. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1997.
65. Nordisk namnforskning 1996. Särtryck ur Namn och bygd 85, 1997.
66. Nordisk namnforskning 1997. Särtryck ur Namn och bygd 86, 1998.
67. Den nordiska namnforskningen. I går, i dag, i morgon. Handlingar från NORNA:s 25:e symposium i Uppsala 7-9 februari 1997. Red. Mats Wahlberg. 1999.
68. Utanlandske namn i Norden. Rapport fra NORNAs tjuvsette symposium i Oslo 28.-30. mai 1997. Utg. i samarbeid med Nordisk språkråd. Red. Botolv Helleland & Leif Nilsson. 1999.
69. Nordisk namnforskning 1998. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 87, 1999.
70. a) Oluf Rygh. Artikler om en foregangsmann i humanistisk forskning. Red. Berit Sandnes, Jørn Sandnes, Ola Stemshaug & Lars F. Stenvik. 2000. b) Oluf Rygh. Rapport fra symposium på Stiklestad 13.-15. mai 1999. Red. Berit Sandnes, Jørn Sandnes, Ola Stemshaug & Lars F. Stenvik. 2000.
71. Nordisk navneforskerregister 2000. Red. Michael Lerche Nielsen & Kirsten Zeuthen. 2000.

72. Nordisk namnforskning 1999. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 88, 2000.
73. Nordisk namnforskning 2000. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 89, 2001.
74. Kristendommens indflydelse på nordisk navngivning. Rapport fra NORNA:s 28. symposium i Skálholt 25.–28. maj 2000. Red. Svavar Sigmundsson. 2002.
75. Nordisk namnforskning 2001. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 90, 2002.
76. Nordiske torp-navne. Rapport fra NORNA:s 31. symposium i Jaruplund 25.–28. april 2002. Red. Peder Gammeltoft & Bent Jørgensen. 2003.
77. Nordisk namnforskning 2002. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 91, 2003.
78. Namn och kulturella kontakter i Östersjöområdet. Handlingar från NORNA:s 30:e symposium i Visby 14–16 september 2001. Red. Staffan Nyström. 2003.
79. Nordisk namnforskning 2003. Red. Svavar Sigmundsson & Rúna K. Tetzschner. Särtryck ur Namn och bygd 92, 2004.
80. Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde nordiska namnforskarkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003. Red. Staffan Nyström. 2005.
81. Busetnadsnamn på -staðir. Rapport frå NORNA:s 33. symposium på Utstein kloster 7.–9. mai 2004. Red. Inge Særheim, Per Henning Uppstad & Åse Kari Hansen Wagner. 2006.
82. Nordiske navnes centralitet og regionalitet. Rapport fra NORNA:s 35. symposium på Bornholm 4.–7. maj 2006. Red. Birgit Eggert, Bente Holmberg & Bent Jørgensen. 2007.
83. Namn i flerspråkiga och mångkulturella miljöer. Handlingar från NORNA:s 36:e symposium i Umeå den 16–18 november 2006. Red. Lars-Erik Edlund & Susanne Haugen. 2009.
84. Nordiska namn – namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Red. Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson. 2008.
85. Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008. Red. Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. 2009.
86. Navnemiljøer og samfund i jernalder og vikingetid. Rapport fra NORNA:s 38. symposium i Ryslinge 12.–15. maj 2009. Red. Lisbeth Eilersgaard Christensen & Bent Jørgensen. 2011.
87. Etymologiens plass i navneforskningen. Rapport fra NORNA:s 39. symposium i Halden 11.–13. mai 2010. Red. Ole-Jørgen Johannessen & Tom Schmidt. 2011.
88. Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010.

- Red. Staffan Nyström (huvudred.), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand. 2012.
89. Nøvn í strandamentanini. Navne í kystkulturen. Forelæsninger fra det 41. NORNA-symposium i Tórshavn 2.-4. juni 2011. Red. Tina K. Jakobsen, Kristin Magnussen, Anfinnur Johansen & Eivind Weyhe. 2013.
  90. Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10-12 november 2011. Red. Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. 2013.
  91. Navne og skel. – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.-9. juni 2012. Red. Birgit Eggert & Rikke S. Olesen under medvirken af Bent Jørgensen. Bind 1 & 2. 2015.
  92. Innovationer i namn och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6-8 november 2013. Red. Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner. 2015.
  93. Navn og navnebærer. Rapport fra NORNA:s 45. symposium i Skagen 1.-4. oktober 2014. Red. Martin Sejer Danielsen, Birgit Eggert & Johnny G.G. Jakobsen. 2016. E-publikation.
<http://nfi.ku.dk/publikationer/webpublikationer/norna-rapporter-93>

NORNA:s 46:e symposium ordnades i Tammerfors den 21–23 oktober 2015, med temat *Namn och identitet*. Temat är brett, och artiklarna i den här volymen behandlar det från olika infallsvinklar. Resultatet är, som själva symposiet, en varierad artikelsamling som knyter ihop namn och identitet på ett intressant sätt.

NORNA-förlaget
Box 135
SE-751 04 UPPSALA
SWEDEN

ISBN 978-91-7276-094-3 (tryck)
ISBN 978-91-7276-097-4 (pdf)
ISSN 0346-6728

Distribution:
Swedish Science Press
BOX 118
SE-751 04 Uppsala
SWEDEN
tel. +48 18 36 55 66
fax +46 18 36 52 77
info@ssp.nu